

.....
77.33

MSZK
DSC

1.

PALETT

1978

N.M.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELBESZÉLÉSEK

IRTA

PETELEI ISTVÁN

AZ ÍRÓ ARCKÉPÉVEL ÉS ÉLETRAJZÁVAL KIADJA

AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG

I. KÖTET

KOLOZSVÁR, 1912.

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

BUDAPEST.

A két kötet ára 7 korona.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Peter Schreyer

ELBESZÉLÉSEK

OSZK

OSZK

ELBESZÉLÉSEK

IRTA

PETELEI ISTVÁN

AZ ÍRÓ ARCKÉPÉVEL ÉS ÉLETRAJZÁVAL KIADJA

AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG

I. KÖTET

KOLOZSVÁR, 1912.

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

BUDAPEST.

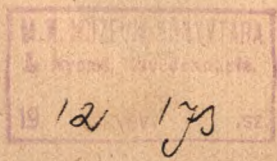
*P. o. hung.
4251ce*

OSZK
NEMZETI KÖNYVTÁR

77339

PETELEI ISTVÁN RÓL.

Petelei Istvánnak két kötetre terjedő hatvanöt elbeszélését és rajzát bocsátjuk útra, könyvalakban, a magyar olvasó közönség részére. Az élete javakorában elhunyt nagy írónak családja előtt kifejezett óhajtása, ennek alapján családja kívánsága s az *Erdélyi Irodalmi Társaság* megbízása jelölt ki engem arra, hogy sajtó alá rendezzem ez elbeszéléseket, melyek többnyire a *Pesti Naplóban*, néhány a *Budapesti Hírlapban* s egyik-másik a *Vasárnapi Ujságban* jelentek meg. Nem csupán a kegyelet s a szeretet érzésével tettem eleget e megtisztelő megbízatásnak, hanem annak a diadalmas örömevel, aki szerencsés lehet az irodalom számára egy gazdag hagyományt, kincses örökséget átadni.

Petelei István, a magyar elbeszélő irodalom egyik legnagyobb mestere. Ő életében mindent elkövetett arra, tartózkodásával, ujságíró létére a maga személyének a nyilvánosság elől való elzárkozásával s a fővárosi irodalmi körök aggodalmas elkerülésével, hogy sulyos, nemes talentumának elismerése, s bizonyosan ünneplése is, mindenesetre pedig szélesebb körben való megismerése meg ne történjék. Nem e sorok föladata, hogy Petelei István életéről s irodalmi működéséről ezúttal teljes képet adjunk. Csupán vázlatát kíséreljük meg életrajzának. A jövő s hisszük, hogy már a közel jövő művelt olvasó közönsége s irodalmi kritikája sokat fog

foglalkozni ezzel a nagy elbeszélő poétával, kit kora megbecsült ugyan, de ki újból föltámadván, még magasabbra fog emelkedni hírben és elismerésben.

Nem is terjedhetett oly széles körre az ő olvasó közönsége. Talentuma sokszor zord, de nagyszerű tájakon, komor vidéken és iszonyú magasságban szárnyal. Nem könyvpiacra való cikkeket gyártott a kiadó részére, hanem a nyolcvanas évektől kezdve, a hetvenes évek romanticizmusában nevekedve, az erdélyi s kivált maroszéki vidék s udvarházak életéből, a vásárhelyi utcák s kivált az *ő utcája* alakjait, levegőjét, történeteit, életét vitte be a magyar irodalomba. Történeteinek nagy része melankolikus, olykor komor és tragikus, de mily gyönyörűség általa belekerülni a megelevenedett marosvidéki erdőkbe, mezőkre; mintha hallanád a távoli szellő sóhajtását e bűbajos vidékről s ott játszódnak le szemed előtt alakjainak oly elevenen, oly mesteri módon, igazán megrajzolt s mégis szépen megírt drámái, vagy vídám, egyszerű életük dolgai.

A következőkben élete folyásáról szóljunk. Csoda-e, hogy az emberi életben a szenvedést oly éles szemmel meglátta, mikor a saját élete annyira tele volt szenvedéssel?

1852 szept. 13-án született Marosvásárhelytt. Atyja István, édesanyja *Istvánffy* Mária. Gyermekkorát Marosvásárhelyt töltötte. Petelei atyja jómodu kereskedő ember volt, tizenhárom gyermekének, kik között István hetedik, jó nevelést igyekezett adni. Petelei István anyja, írja a család egyik tagja, szép boldog asszony volt, kit az ura imádott; elég jó móddal, körülvéve egy sereg szép gyermekkel, kissé parancsoló, mindig vídám kedélyű nő. Talán épen azért, mert annyi gyermeke

volt, Istvánt egy barátnője gondjaira bízta. Ez a nő egy áldott lelkű vén leány volt, aki szegény sorsba jútva, egyedül maradva az életben, legjobb barátnőjéhez, Petelei édesanyjához költözött, ott nagyon megszerette a kis Istvánt s egész életét neki szentelte. A két barátnő két ellentétes lény volt, *Rebi néni*, vagy *Rebi mama*, amint a háznál hívták, szegény sorsu, egyedül álló nő, inkább csúf, mint szép, nagyon szerény, engedékeny, mindig kissé szomorú, szive tele szeretettel s azzal a vágygyal, hogy azt a sok szeretetet valakire pazarolja — így ismerte meg a kis gyermeket, aki neki mindene lett.

Petelei édesanyja — folytatja említett forrásom — mindig egy-egy kis áriát dúdolgatva járt-kelt a nagy házban és kertben. Estéknént maga köré gyűjtötte gyermekeit a nagy hársfa alá s ott énekelve gitározott. Valóságos jótevője volt az egész utcának, mindenkin segített s minden embernek tudta ott baját-búját. Nagyon szerette a zenét s a gyermekek zeneoktatásban is részesültek. Petelei Istvánnak a zene szeretete életének egyik gyönyörűsége, később vigasztalója s élte végéig lelkének enyhítője volt. Azt olvasom a családi följegyzésben, melyet itt fölhasználok, hogy édesanyja annyira szerette a zenét, hogy midőn halálos betegen feküdt, akkor is muzsikáltak neki gyermekei a szomszéd szobában, édes anyjuk pedig halkan énekelt hozzá. Fia is, élte utolsó idejében így gyönyörködött még a zenében. A kis István *Rebi néni* szobájában lakott, ez a jó leány gondozta s játszott vele, elmondta a kis fiucsának azt a sok mesét és történetet, amivel a lelke tele volt. E jó nő, családi nevén *Eranosz*, bátyja színész volt, végtelenül szerette bátyját, s ismert minden darabot, a miben ő játszott. E darabokat mese

formában mind elmondta a kis gyerekeknek, az ő egész világának. Ilyen képekkel aludt el a gyermek s ébren is róluk álmodott, maga is apró kis színdarabokat kezdett írni. Különösen Szapáry, az igába fogott főúr története érdekelte.

Élete utolsó hetében mondta el Petelei István hűség-ápolójának és sorsa jó csillagának, feleségének, hogy mily másképp járt nála az angyal, mint most szokás: éjjel, mikor az éjjeli misére harangoztak, ébresztette föl őt is Rebi néni egy csengő szavával. Fényes világosság volt a szobában és a gyermek félig alva, félig ébren mondta el, ájtatos szívvel, az imádságot és ilyen hangulatban fogadta egyenként az ajándékokat. Fakardot, sípot, dobot és egy szilvából készült kéményseprőt Rebi mama kezéből, még rajta volt az ajándékokon az angyal szárnyának fénye. És miután elmondta a hála-imádságot a kis Jézuskának, boldogan elaludt azzal az édes tudattal, hogy este egy angyal jött le hozzá az égből.

Mikor meg kellett pirongatni, a gyermek magához vette kis fakardját s neki indult a világnak. Rebi mama utána az utcára. A nélkül, hogy visszanézne, mind lassabban lépdelt, míg valahára utolérte őt nevelőanyja. Lassan megfogta a gyermek kezét és csak annyit mondott: „Hát te itt tudnál hagyni engem, mikor látod, hogy milyen nagyon szeretlek?” Erre mindketten sirni kezdtek.

Szivesen időztem a gyermekkor e bájos jeleneinél, — annál sötétebb s komorabb a későbbi évek képe.

Mikor már nagyobbá vált a gyermek, együtt tanult vele gondviselőnője, mindig elkísérte az iskolába s utána ment. Tőle tanult szavalni a fiucska, nevelő

anyja visszaemlékezett, hogyan mondta el a verseket az ő bátyja, a színész. Marosvásárhelyt négy gimnáziumot végzett a fiú s ekkor atyja, talán éppen azért, mert a nevelő anyja nagyon elkényeztette, Kolozsvárra küldte. Mikor elbúcsúztak egymástól, Rebi mama egy gyűrűt húzott le újjáról, mire ő mint fiatal leányka a Szűz Máriának esküdött, hogy mindig hozzá híven fog élni az életben. Sírva húzta föl az ő édes fiának kis ujjára, őt a menyeyei Anyának felajánlva s kérve a gyereket, hogy ő is tisztán éljen, legyen jó, ne beszéljen rosszat senkiről, hogy mindenki szeresse s az Ég szeretettel nézzen reá. A gyűrű mindig ott volt ujján, később menyasszonyának ajándékozta. Élete utolsó heteiben is a hányszor a gyűrűt meglátta, mindig felsóhajtott: „A Rebi mama gyűrűje, óh az édes drága asszony, hogy szeretett engem!”

Kolozsvárt az értelmes, szelid, komoly gyereket szerették tanárai. A zenekonzervatoriumban tanult hegedülni s ott azt tanácsolták, hogy képezze ki magát a zenei pályán. Mindenáron pap akart lenni. Előre örült — úgymond a családi szerető kéz följegyzése — hogy ő milyen szépen fog prédikálni, kérve az ő híveit, hogy *mindig csak az igazat mondják*, rosszat senkiről ne beszéljenek és szeressék egymást. Nem lett belőle pap, de ezt a prédikációt később, férfi korában, gyakran hallottuk tőle, arról a nagy szószékről, melyet hírlapnak neveznek. Mint szerkesztő valósággal ezt prédikálta minduntalan nekünk, munkatársainak. Kolozsvárt három esztendeig járt Petelei István a róm. kath. főgimnáziumba, 1866 őszén iratkozott be az ötödik gimnáziumba s a hatodik és hetedik gimnaziális osztályt is e jeles főgimnáziumban végezte. *Rietly* Károly kegyesrendi tanár úr szives volt kérésemre adatokat nyújtani

írónk e három évéről. Nem lévén célunk részletes életrajzot adni, ezúttal csak fölemlítjük, hogy az 1866/67; 67/68; 68/69 három tanév közül a két elsőben Petelei jó tanuló volt, kivált a VI. gimnázium második felében kitűnő lett. A VII. gimnáziumban feltűnően gyengült előmenetele az iskolában, de ugyanekkor az iskolai önképzőkör legszorgalmasabb tagja. Majdnem minden gyűlésen szerepel, sokat szavalt, kivált Vörösmarty költeményeit s neves bíráló. *Naplómból* címen egy dolgozatát el is fogadták az iskolai emlékkönyvbe, (melyben lehet több is van) *Szvacšina* Gézával együtt (jelenleg Kolozsvár város polgármestere, udvari tanácsos) ez évben legagilisabb tagja az önképzőkörnek. (Szvacšina egy évvel előbb járt, mint Petelei.) Ez a fokozott irodalmi tevékenység és betegsége okozhatták tanulásban való ideiglenes hanyatlását. Gyöngélkedni kezdett. Orvosa azt tanácsolta, hogy menjen haza a szülei házhoz s tejkurát folytasson. Így hazatért Marosvásárhelyre, hol megerősödve, nem Kolozsvárra tért vissza, hanem Székelyudvarhelyre ment, ott a róm. kath. szemináriumban lakott, bérmaatyjánál, Simón Endre intézeti igazgatónál, aki őt szintén nagyon kényeztette. Ott is nagy szavaló volt s tevékeny részt vett az önképzőkörben.

Későbbi években vidáman beszélte el a már akkor országos hírnévű író, hogy milyen nagy kudarca volt egyszer, mikor egyik elbeszélésében *Mit lát a hold egy nyári éjszakán?* odajútott, hogy a baka az illatos borostyán bokor előtt elhaladt szeretőjével, rákiáltott a felügyelő tanár: „Elég, elég, fiuk tanuljátok meg, hogy *hogyan nem kell* írni!“ Petelei István a székelyudvarhelyi kollégiumban tett érettségét 1870. július 16-án. *Tamás* Albert úr, a székely-

udvarhelyi róm. kath. főgimnázium igazgatója, szíves volt bizonyítványát ismertetni velem. E szerint nyolc tárgyból tett vizsgát és pedig hittanból *valde bonus* (igen jó), a latinból *sat bonus* (elég jó), a fizikából jó jegygyel, ami fokozott szorgalmát mutatta. „Én mint gyermeket ismertem, írja Tamás igazgató úr. Nagyon kedves fiú volt. Abban az időben ő, mint kitünő hegedős több iskolatársával templomban miséhez gyakran játszott.“ Egyik osztálytársa Székelyudvarhelyről (Soó Gáspár igazgató) így nyilatkozott róla : „Kedves fiú volt, nagyon szerettük, inkább lányos természetű, semmi durvaság nem volt benne.“ Huszonöt év múlva, 1895-ben Petelei is megjelent Székelyudvarhelyen, egykori osztálytársai találkozásán.

Tanuló pályájáról eddig közölt adataink irónkat, mint szelid, nőiesen nevelt, finomlelkű gyermeket s ifjút mutatták meg. Látjuk, hogy rajong a zenéért s az irodalom, a szépirodalom működés után való vágya és tehetsége útat tör s nevet szerez neki e téren barátai előtt.

Most már az ifjú előtt nyitva állott a pályaválasztás útja. Fölment Pestre s ott *Mentovich* Ferencz neves írónak fia: Elek bizalmas jó barátja volt.

Ez időben ismerkedett meg vele *Bedőházy* János, a későbbi professzor s országgyűlési képviselő *A két Bólyai* kiváló életrajzírója, jelenleg nyugalmazott professzor Marosvásárhelyt. *Bedőházy* János a *Kemény Zsigmond-Társaságban* 1911 tavaszán meleg és érdekes emlékbeszédet mondott *Petelei* Istvánról. Ez emlékbeszéd, melyet érdemes szerzője még kéziratban rendelkezésemre bocsátott és mely Peteleit ifjúkora óta ismerő és szerető barátja tollából fakad, sok érdekes adata által is a Peteleiről szóló irodalom legbecsesb

termékeinek egyike. Bedőházy Peteleivel a műegyetemen ismerkedett meg Mentovich Elek által „Az írói hajlamot nem vettük észre (úgymond Bedőházy) Peteleiben. Szeretett ugyan az irodalomról beszélni, de jobban szerette a zenét. Ennek úgyszólván bolondja volt. Beszélte, hogy műépítész akarna lenni.“ A sok mathézis elriasztóan hatott reá. „Habozott a pályaválasztásban, folytatja Bedőházy. Azt se tudom, béiratkozott-e a műegyetemre. Szemeszter végén nagy beteg lett s haza jött“. Adataink megerősítik Bedőházy emlékezéseit. Petelei érettségije után egy év elmulik s csak aztán látjuk leckekönyve nyomán, hogy a pesti egyetem bölcséleti karába iratkozott be. Nyilván a történelmi tanári szakra, mert az előadások, melyeket hallgat, e tárgykörre tartoznak. Tanárai közül nagy hálával emlékezett meg *Salamon Ferencz*ről, ki maga is hírlapíró, sokat foglalkozott Peteleivel, dolgozatait, sőt valószínűleg egy-két apróbb hírlapi cikkét is, melyeket Salamon helyezett el, átnézve és javítgatva stiláris szempontból. Az írásban Salamon volt Petelei első mestere. Mint professzorral *Rómer Florissal* volt szoros összeköttetésben Petelei. Rómer őt atyailag szerette, dolgoztatott vele a múzeum régiségtárában és nem egy tudományos kirándulásra magával vitte kedvelt tanítványát. Jó barátságban volt *Márki Sándorral* is, kivel az összeköttetést élte végéig megtartotta. Egyetemi tanulmányait végezve, bár Rómer marasztotta Pesten s — családi forrásom szerint — hajlandó lett volna őt a nemzeti múzeumban alkalmazni, Petelei visszatért M.-Vásárhelyre. „Ki tudja, milyen másképp fejlődik élete, ha a fővárosban marad“, írja róla találóan az idézett családi följegyzés. M.-Vásárhelyt alkalmat várt Petelei arra, hogy, bizonyára szülei öhajtságára is, a történelmi szakból tanári állást kapjon; e

terve nem sikerült. Hogy mily komolyan foglalkozott szakjával, bizonyítja az is, hogy a *Századok* 1878. évfolyamában *A marosvásárhelyi céhek házi szokásairól* ír egy érdekes cikket. 1877—1880-ig élt a szülei háznál s ez idő alatt lassan újból lánggra gyúl benne a szépirodalom iránt való hajlandóság. Nem részletezhetjük itt most Peteleinek ez átmeneti éveit. Tudjuk róla, hogy Dr. *Csiky* József marosvásárhelyi orvossal jóbarátságban volt. *Csiky* nagyon kedvelte őt s minthogy *Csiky* doktornak szép könyvtára volt, általa sok jó könyvhöz is jutott.

Ez időtájt kezdődött írói pályája. Első rajza az *Ágai* Adolf által szerkesztett *Magyarország és Nagyvilág* 1878. évfolyamának 20-ik számában jelent meg *Kaleidoszkop* címen, T. jeggyel. Ugyane hetilap következő évfolyamában 1879-ben kilenc elbeszélése jelent meg, az első volt *Klasszi* című, melynek megjelenése alkalmával *Ágai* Adolf a *Petelei* neve aláírásával ellátott közlemény után * alatt megjegyezte, hogy „ugyanaz, akitől nemrég közöltük a *Kaleidoszkop* c. csinos rajzot“. Megállapítható tehát a kétségtelen adatok nyomán, hogy *Petelei Ágai* Adolfnak, a magyar tárca mesterének hetilapjában jelent meg s tűnt fel az irodalomban. Az 1879 évben, *Ágai* által közreadott tárcáiból, többet, olvashatunk a *Keresztek* c. első könyvében. Éppen ezért ez első műveinek hatásáról is e könyve méltatásánál szólunk. *Ágait* *Petelei*hez mindvégig meleg barátság fűzte, de érdekes az, hogy — mint *Ágai* Adolf szives volt velem tudatni — személyesen csak három ízben találkozott *Peteleivel*, kit egyszer *Ágai* látogatott meg Kolozsvárt.

Petelei István egyik jóbarátja, később sógora, *Czakó József* székelykövesdi földbirtokosnak, a ki maga is irt

hírlapokba, tanácsára hallgatva, engedett a meghívásnak, melyet *Békésy* Károly dr. a *Kelet* c. kolozsvári napilap szerkesztője intézett hozzá s belépett a *Kelet* szerkesztőségébe. Itt kezdődik 1880-ban tényleges hírlapírói pályája is.

A *Kelet* c. napilapot *Szász* Béla egyetemi tanár, ez a melegszívű poéta, műfordító s kiváló filozófus alapította, aki, mint publicista is elsőrangú volt; később szerkesztését átvette *Békésy* Károly dr. E laphoz, mely a szabadelvűpárt lapja volt, lépett be *Petelei* István. Politikával nem igen foglalkozott, szépirodalmi jellegű és szerkesztési munkálatokat végzett. 1882 elején a *Kelet* megszűnt s helyette a *Kolozsvári Közlönyt* alapította *Békésy* Károly dr. — Ez a lap, melynél *Petelei* már a segédszerkesztői teendőket végezte, 1886 végéig állott fön­n s ekkor a *Magyar Polgárral*, *K. Papp* Miklós néhai lapjával, melyet akkor *Ajtai K. Albert* szerkesztett, egyesült s egy új lap létesült, a *Kolozsvár*, melyet *Petelei* alapított, melynek irányát ő jelölte ki. Ekkor már, 1886-tól kezdve, még a *Kolozsvári Közlönhöz*, *Petelei* István meghívására beléptem; ő szö­lített föl *Abonyi* Árpád által, ki munkatársa volt, tudta, hogy már 4 év óta dolgoz­gatom a *Magyar Polgár*-ba. Így alkalmam volt *Petelei* Istvánt megismer­ni, éppen akkor, midőn élete egyik legjelentősebb idejében s teljes munkaerejében dolgozott egy új erdélyi napilap megalakításán. Ekkor már országosan ismert és tisztelt író volt.

1880 őszén lépett be a *Kelethez*. Első cikke 1880 szept. 22 (218 sz.) jelent meg *István* aláírással *A fővárosról* c. csevegéssel. Majd több tárcát írt *Egyéni nézetek*, *Zümmögi egy Szunyog* c. alatt. Nemsokára neve alatt írt rajzokat, elbeszéléseket a *Kelet*be s az 1881-ik évben

több rajzát a *Pesti Napló* is közölte. Hogy mily nagy feltűnést keltettek a *Magyarország és Nagyvilágban* megjelent rajzai, bizonyítja, hogy 1880 dec. 18-án tartott ülésen a *Petőfi Társaság* tagjai közé választotta az egy éve dolgozó író. Még előbb sietett tagjai közé választani szülővárosának irodalmi társasága: a *Kemény Zsigmond Társaság* Marosvásárhelyt. A Keletben s később a Kolozsvári Közlönyben Petelei 1881 jul. 24. óta *Szunyog* álnév alatt egy sereg tárcát írt, rajzokat, de gyakran aktuális humoros csevegéseket.

1882-ben jelent meg Budapesten, Révai testvérek kiadásában *Keresztek* c. rajzkötete. Tíz rajz van e kötetben, melynek címlapja elé, mint vezető motívumot e sötét és szomorú pár sorl írta oda a fiatal szerzője:

„Minden ember vállán
A Krisztus keresztje
Rettenetes terhe,
Egészen a sírig“.

Régi Ének.

A nyolcvanas évek elején a romantikus *beszélyek* s regények idejében, többnyire komor történetei a marosmenti tájaknak és környékének színes rajzával, az alakok igaz, való, de művészi jellemzésével feltűnést keltették. Ez alakok egyrésze, ha nem valamennyi, élő minták után készült, de nem másolatok voltak, hanem művészi alkotások. Oly jelentőségteljesnek tartom e kötetét, melylyel mindjárt feltűnt, hogy ez első művének tárgyaival, alakjaival kissé részletesebben foglalkozom.

A kötet első elbeszéléséről írja *Haraszt* Gyula a *Budapesti Szemle* 1910 év folyamában (CXLI. k. 227 l) hogy őt 1880 táján Frey Gyula, a *Standard* budapesti

levelezője (kinek előkelő nyugat-európai izlését ismerte) megállította az utcán és bizonyos izgatottsággal kérdezte: olvasta-e *Árva Lottit*? Tagadó válaszára neki esett, hogy olvassa el mielőbb, mert remek egy dolog: tárcanovella-féle rajz, a Bodnár Zsigmond új folyóiratában jelent meg, honnan a *Neues Pester Journal* német fordításban közölte.

Petelei Mikszáthtal együtt tünt fel Szana Tamás a Petőfi Társaság folyóiratában a *Koszorú*-ban (1881. 275 l.) *Két újabb elbeszélő* cím alatt egyszerre emlékezett meg Peteleiről és Mikszáthról. A *Keresztek* megjelenése alkalmából írja: „Petelei István első rajzai nagyobb zajt ütöttek az írói világban, mint az olvasók között. Mindenkinek feltűnt a fiatal író, ki félredobva a kezdő elbeszélők unalomig ismert chablonjait, szakított az egyszerű szerelmes históriákkal s egy eddig kevés figyelemre méltatott társadalmi csoport, az elzüllöttek felé fordult rokonszenvével . . . E rajzok alakjai — folytatja — kivétel nélkül sötét háttérből emelkedtek ki s maguk is sötéten rajzolt alakok voltak, de az író tapintata, vagy mondjuk ki bátran: művészete mindjárt az elbeszélés kezdetén rokonszenvet tudott ébreszteni irántok s hibáikat, gyöngeségeiket feledve, végül azon vettük észre magunkat, hogy velük együtt érezünk és szenvedésükben őszinte részvéttel osztakozunk.“ Szana mindvégig a legnagyobb elismeréssel szól Peteleiről, de panaszolja, hogy szomorú hőseivel kifárasztja az olvasót. A feltűnt új írói talentumot elismerte Szana, de hogy szomorúnak, fárasztónak mondta könyvét, a mi merőben egyéni nézet volt, sok embert elriasztott tőle, mert az emberek nagy része fél a szomorútól, ha szép is.

Ugyane könyvét *Haraszti Gyula* ismerteti a *Pesti Napló*ban (1881. 357 sz.) *Egy új rajzíró* címen tárcát

írván róla. „A *Keresztek*, úgymond többek közt, több, mint egy *kötet* könyv; legjelesebb elbeszélőink szaporodtát jelezi az s egymagában is becses zálog a jövőre.“ Haraszi részletesen bírálja a könyvet, erősen hangsúlyozza, hogy mily komor, szomorú világnézete van a szerzőjének s nagy tehetségét elismerve, nyelvének zamatos magyar nyelvét dícsérve, világnézetét idegennek tartja, mely pesszimizmussa által elüt tőlünk.

Minde kritikák az írói körök s a műértő művelt lelkek érdeklődését felkeltették. Ám lássuk most a kötet főbb alkotó részeit.

Árva Lotti, a kis főköttöcsináló asszony lánya, akinek anyja egész életén át úri férjet vár vézna gyermekének. Az asszony meghal, a temetésen Lotti megismerkedik egy birtokossal, a ki már-már megkéri kezét, de mégis mást vesz el. Az árván maradt Lotti vénül s mikor a birtokos özvegyen marad, újból remél. A boriszsza mulatós férfi tréfát akar vele üzni s jókedvűen elmegy hozzá, aki szívszakadva várja, megkéri pajtásai kedvéért tréfából kezét. *Árva Lottit* az izgalom megöli: halva rogy össze. „A bút, a bánatot csak elbirta, az örömet nem.“

Az én szomszédom. Urr Jóska, a ki elzüllött egy asszonyért. A hűtlen máshoz ment férjhez s a gögös Urr Jóska egész vagyonát s életét arra fecsérli, hogy boszút álljon; korcsmába csábitja imádottja férjét s ezt is tönkreteszi, az asszonyt is, a ki éjszakákon át várja haza férjét, bánkódva. („Ismertem az ő szomszédját, a letört Urr Jóskát“ mondja Bedőházy S. emlékbeszédében ez alakról.)

Derűs történet az, hogy *mivel fogják Bogban a legyeket?* Egy agglegény unokahúgát elrejtí a világ elől s kivált unokaöcscse elől s e bácsi szeretné nőül

venni a lányt. Hogy elriasszon tőle mindenkit, elhireszteli, hogy ő egy kis faluban, Bogban pókokat tenyészt. Azonban a szerelmes unokaöccs megérkezik s a bácsi minden mesterkedése ellenére találkozik a lánynyal, végül a bácsinak is bele kell egyeznie a fiatalok boldogságába.

Klasszi. A kis szabó, a ki egész életét egy padláson tölti, ott türik meg kegyelemből, ő pedig lutri számokat álmodik. Hiában akarják egy kamarába tenni, sirva kéri, hogy hagyják fenn, mert őt ott fogja szerencse érni. Egyre álmodja a lutri számokat, de nem nyer. A házat eladják, az új tulajdonos kidobja Klasszit, a ki bánatába a Marosba dől; „nehéz volt a keresztje, nem birta, levetette,“ mondja utána az elbeszélő, mintha a ballada-énekes egy akkordot pengetne meg a kis történet után, kobozán.

Ledőlt oszlopok. Két vén ló a két oszlop. Ennyit tud a vagyoni romlásából megszerezni egy pere árán Beke Antal, aki Pestre fölkerül napidíjasnak, leányával. A lányt imádja egy fiatal orvos: Kálmán. Az apa egyik tervet a másik után szövi, semmi se sikerül. Jövőjének oszlopait, mint két lovát nevezi, mert betegekké lesznek, le kell bunkóznia. Beke letört maga is; a sok csalódástól fáradtan a halála előtt még egymásba teszi a két fiatal kezét. Itt átadom a szót Peteleinek, minő mesteri finomsággal tudja végezni rajzát:

Kálmán átöleli a gyermek nyakát s mondja:

— Vége van...

— Óh senkim, senkim sincs a világon?

— Senkije Erzsi?...

Szikra a homályban. Kész dramolet. A Tard familia kastélyában vagyunk, mézes hetek után. Tard Dezső; ahoz a familiához tartozik, mely mindent félig csinál

meg. Határozatlan, gyenge ember. Imádja feleségét, aki únja magát az udvarházban s mulatni vágyik. Megérkezik a férj régi jó barátja *Bari Pál* a faluba, új papnak. Bari egykor tanítója Tard Dezsőnének, kit reménytelenül szeretett, mint lányt. Az a híre, hogy szereti a bort, de érdekes úri férfiúnak bizonyúl, akiben fellobban régi szerelme s az asszony is hajlik feléje. A férj, régi barátja, bizalmasan s bánatosan elpanaszolja, hogy felesége únja őt. Bari Pál nemes szive megindúl s este, mikor az asszony már kiöltözik szépen kedvéért, bőven bort iszik, *komédiát* játszik, mert adja az iszákost, mire a nőcske kiábrándul belőle, ő pedig szomorúan távozik, örökre elhagyván szerelmét, papi hivatalt, mindent a barátja becsületéért, boldogságáért, nyugalmaért.

Hatalmas tragédia már a *dudarfalvi pap* története. Sándor Bencze minorita pap, szép fiú: vétke, hogy halálosan szeretett egy lányt, ki emiatt sok üldözést szenvedett s meghalt. Gyermekeit a pap egy kis székely községben, hova elvonúl, nevelteti, mint *talált* gyereket. Egész életét e fiúnak szenteli. Izgága gyerek, de felnő, körjegyző lesz belőle s már a boldogság előtt áll: mátkája van. Ekkor a fiú vetélytársa, egy legény agyonüti boszúból a fiút. A pap elvégezte föladatát, kötelességét teljesítette s távozni akar a falúból, ismét új életet kezdeni. Ekkor hozzák haza a fiú holttestét. A pap odarohan s élte titkát ekkor kiáltja ki kétségbeesetten:

— Fiam, édes fiam, édes vérem, minden örömem életem.

Holtan rogy le „minden örömének“ teteme mellé.

Majom Anti egy gyámoltalan szegény diáklegény, akit egy erős, csontos idős leány, a rabonbánok ivadéka

férjül vesz. Senki se szereti a hosszú évek multán a férfit csak kis leánykája. Anti írnok lesz felesége protekciójával, de mert sok pénz kell, valami bélyegsikkasztásba keveredett, e miatt elcsapják, felesége otthagyja s a magányos, egyedül sinylődő emberhez egy karácsony estén kis leánya jön, hogy *vigye haza*. De a gyámoltalan férfi nem mer felesége elé kerülni. Komor sötét rajz, a szerző azal mentegeti ezt a szerencsétlen alakot, hogy a *sors* az oka bajának.

A kötet utolsó darabja *Emlékek* temetési jelenettel kezdődik. A szigorú anya, a vagyonszerző jó gazdasszony ravatalon fekszik. Megérkezik a prédikáció alatt fia, kit az asszony elűzött. Miért? Mert ez anya régi elhunyt barátnejának két leányát magához vette s az egyik lányt a fiú szerencsétlenné tette, maga pedig elszökött. A lány egy gyermeknek adott életet, belehalt bánatába. Erre az anya kitiltotta fiát házából. Most hazajön a fiú s találkozik az elhalt szerencsétlen leány testvérével s a kis leánykával, saját gyermekével. A tragikum az, hogy ez a két ember egymást szereti, a nővérrel való kaland meggondolatlan bűn volt, melyért bűnhődnie kell. A leány távozni akar s egyedül hagyná az árvát, ha apja marad. A férfi látván, hogy nem kap bocsánatot, kétségbeesetten távozik. A nő búsan hajtja fejét a kis árvára „Ő is meghalt nekem, Margitkám.“

Első könyvének, első alakjainak ez ismertetése csak vázlatos, nem csak a meseszövése, sőt nem is a meséi, mint inkább elbeszélési módja, találó jellemzése, éles szeme, melylyel egypár jelentéktelennek látszó vonással jellemezni tud, ezek teszik érdekessé s ujjá és egyénivé e könyvét. Rajzait s elbeszéléseit most már azokba a lapokba írta, melyeknek munkatársa, vezetője s később szerkesztője s alapítója lön.

A fülemile c. regénye 1886-ban jelent meg *Singer és Wolfner Regénytárában*. Hosszabb elbeszélés, egy kisvárosi történet, ebben még nagyobb művészettel nyilvánul meg Peteleinek az a talentuma, melylyel szülővárosa alakjait, házait, egész levegőjét napfényével s borulatával együtt az olvasó elé tudja varázsolni. A kisvárosi pék, a ki fülmiléket tart s egy kis finom gyermek asszonykát. Egy házsártos uracs udvarlása az asszony egyhangú életét felzavarja: boldogságot lát maga előtt, de hamar iszonyúan csalódik mindenben s az idomtalan szerető pék-férj nagy bánatára elpusztúl. E történetnek is, mint a többinek vázát hiában mondom el, csak inkább a figyelmet akarom rá felhívni. Petelei meséi magukra is gyakran hatalmas drámák, de rajzai, képei történeteik mindannyian környezetük, beállításuk, művészi kidolgozásuk nélkül, a levegő nélkül s a világítás nélkül, melyet Petelei tud odavarázsolni, olyanok valóban, hogy egy kritikusa naiv panaszát idézzem, mely dicséret előttünk „mint a szárazra húzott hal”. E művéről a *Vasárnapi Ujság* megjegyzi. (1886. 11. sz.) „Egy kerekded szép kép, mely az aquarell-festményekre emlékeztet, finom és gyöngéd árnyalataival.”

Ugyanez évben jelent meg *Az én utczám* novellaés elbeszélés kötete Budapesten a Pallas-nyomda részvénytársaságnál. Tizenhét rajz s elbeszélés van e művében, mely nevét még szélesebb körben híressé tette. Hetet e rajzok közül *Szomszédaim* c. alatt foglalt össze e kötetben.

Az első elbeszélés *Őszi napsugár* egy pusztuló erdélyi udvarház gazdájának bús történetét mondja el. Az *úrfi* már vénülő, koravén legény, aki egy színésznőért elverte vagyona nagy részét, tönkretette apját, aki meghalt bele. Most itt él kis birtokán, pár hold

földjén és megszeret egy szép parasztleányt. Magához, házába szólítja. A leánynak már van vőlegénye, csúf veres legény, a ki látván a leányt az úrfival, féltékeny lesz, panaszol a leány apjának, ez meg elveri a leányt. A kis parasztleány az úrfihoz rohan, a ki magához fogadja s egy öreg asszonyra bízva házában. A leány vőlegénye kétségbeesetten panaszolja az úrfinak, hogy tönkretette életét, ha menyasszonyát szereti. Az úrfi a ki előtt a boldogság, a szerelem egy őszi napsúgára csillant föl, nemes, fájdalmas lemondással távozva, mindenét a leányra testálja, ő pedig puskájával lassan elmegy a házból, melyben annyit szenvedett; — hová megy? Bizonyosan az erdők sötétségébe menekül boldogtalan élete elől.

Eredetiek, újak alakjai, szomszédai. Ott van a *rác*z *Boglán*.

„A szegleten, mely a Marosra néz, Boglán lakik, a vén rác. Ott láthatod őt egész nap az ablaknál. Boglán már igen vén ember. Azt hiszem nem is lát. A szeme körül rengeteg rác, szemhéjai vértől átfutottak s a golyója mintha vizes volna. De azért csak ügyel mereven, szüntelenül a kanyargó kék víz mellett futó széles poros útra, mely a berek ezüst nyárfái közt vesz el. Ügyel és vár . . .“

Boglánt mindenki ott hagyta, az új emberek nem törődnek vele. Előbb járt még hozzá a vén örmény bivaly-kereskedő, egykor ellensége, vénségükre összebarátkoztak s együtt pipáztak. Egyszer ő is kimaradt. Pintye a régi bivalos szolga hozza hírül, hogy elaludt, nem lehet felkölteni. Most már egyedül maradt s várják haza Magdát, az öreg Boglán unokáját, „aki egy esős reggel ment el kóberes szekeren egy urral, mert Boglán ténsúr nem akart valamit, vagy akart valamit, vagy mi“.

Egy komédiást szeretett s az öreg Boglán elüzte. Most hiában iratott, hiában irt neki, hiába várja almával, virággal, hiában gyűjt neki, egyre várja. „S az öreg ház roskad, omlik, benne Boglán a vén rácz bival kereskedő; Pintye a kótya bivalos s a penészes garasok, sok sok garas rakáson, vasas ládában... Senki meg nem tudja“.

Ott a *porkorum inspektor* alakja. A zárdába vonul vissza valami szép asszony miatt vezekelni, búsulni egy fiatal úri ember. Ott a sertések őrzését bízzák rá. Egyszer nagy esemény történik, ellopják a sertéseket. Mialatt keresi, kocsi jön vele szembe, benne kényes szép dáma, a ki mikor meglátja a poros, izzadt parlagi barátot, visszafordul, otthagyja. Egy pupos barát is látja a jelenetet. Tudja, hogy Ferencz testvér irogatni szokott régi ideáljának. Most csak annyit kérdez tőle, csendesen alázatosan: „Ugy-e nem ir többet?“

Mesét, bonyolítást, izgalmat keresni egy-egy ilyen kis jelenetben, mily nagy igény! És mégis úgy amint szerzőjük e kedves jól ismert alakjairól ír, megelevenednek előttünk s ott foly le lelkünk előtt történetük. A csizmadia *Pataki*, a flanel-reklis bölcs, a ki annyit beszél. Kati a megcsalt szerelmes, a ki addig nem boldog, míg bosszút nem áll, úgy, hogy hűtlen imádóját feleségével megcsalhatja és mások, ezek az ő utcája lakói, nekünk is szomszédainkká válnak.

Most már azonban minden idejét elfoglalta a hirlapírás s a publicisztika. Szervezi lapjának táborkarát, munkatársait, vidéki munkatársait s 1886 végén jelent meg lapja a *Kolozsvár*.

„A fegyverek egyike, melyet átveszünk, ugymond Petelei, lapja programjában, hogy tiszta kézzel forgasuk az erdélyi részek javára, az igazi *liberalizmus*. Ez

az ige százados hagyománya az erdélyi részek magyarságának.“

„Az erdélyrészi magyarság — egy része beékelve a nemzetiségek közé, másik a Székelyföldön különzárkózva — melegebb, jobb istápolást kíván, hogy lépésben haladhasson az anyaországgal. Kisebb földbirtokosaink különösebb segítséget. Iparra utalt sűrűbb népességű vidékeink erőteljesebb gyámolítást. Sürgetni fogjuk a javításra várók orvoslását. Helyet adunk minden jogos panasznak. Gondos ügyelettel, szabadon, egyetlen érdekünk ez országrész érdeke levén, beszéljük meg a szükségleteket, tárjuk fel a hiányokat.“

A nemzetiségekre is figyelmet fordít. Őszinte jóakarral van irántuk, respektálja jogunkat. „De — úgy mond — éberem örködünk aspirációikra, útjukban állunk minden lépésüknél, mely a magyar állameszme ellen irányul s követeljük a mi jogaink respektálását.“ Majd az író, kinek egész szíve lelke tele van szeretettel a szépirodalom iránt, mintha szinte titkolná vonzalmát első szerelme: az irodalom iránt, a publicisztikai s hirlaptudósítási program után csak ennyit szól „Tárca rovatunk irodalmi színvonalának emelkedésére gondunk lesz.“ Elmondhatom, hogy nagy és szeretetteljes gondot fordított erre a rovatra.

Mint a hirlapírásban egyik alapelvét, melyet mindig követett, itt is kijelenti: „De minthogy *semmi kérdés sem lesz tisztább, ha azok, kik tárgyalják, valamivel piszkosabbak* lesznek, igyekezni fog (a lap) vitatkozásaiban megtartani a helyes mértéket.“ Ez a becsületes, nyílt és nemes hang a politikai ellenfél pártlapjának, az *Ellenzéknek* szerkesztőjét, *Bartha Miklóst* is meghatja. Az imént idézett pár sorra válaszol: „Örvendek az igazság ezen felismerésének. Ha e kijelentés kéznyújtás: itt a kezem. Ha figyelmeztetés: állok elébe,

ha programm: követem, ha csak szóvirág, akkor is elég szép arra, hogy ne én szakítsam le. S miután én nem szakítom le, kívánom hogy ne hervadjon el, éppen abban a kézben, mely ültette." Már itt megjegyezhetjük, hogy ez a virág most is hervadhatatlanul fűződik Petelei István emléke köré, tolla mindig tiszta maradt.

Petelei erejét, idejét s munkakedvét ekkor csaknem teljesen a publicisztika foglalta le. Arra vállalkozott, hogy az erdélyi országrész összes közkérdéseit bevonja munkakörébe. Az erdélyi hírlapirodalom hagyományos programja volt ez. *Mikó* Imre útmutatása, melyet *Köváry* László is követett s mely irányban új utat vágott magának *Dózsa* Dániel. A hetvenes évektől kezdve az erdélyi lapok pártpolitikai hadi lobogókká váltak. Éles harcokat folytattak, heves polémiákat s torzsalkodásokat. *Petelei* István, bár lapja a liberális párt organuma, de *ő* *Dózsa* Dániel tanítványának vallja magát s az ő iskoláját követi abban, hogy Erdélyt nem tartja alkalmasnak politikai pártusákra, itt az *erdélyi kérdések, az erdélyi magyarság ügye a fő*. És ott látjuk a *Petelei* lapjának hasábjain egész sorát a tárgyilagos, szakszerű s komoly tanulmányoknak az *erdélyi részek* kérdéseiről *Beksics* Gusztáv, *Koós* Ferencz, *Szász* Domokos, *Szász* Béla, gróf *Bánffy* Béla, *Sándor* József, *Molnár* Antal, *Felméri* Lajos tollából. Megjelent a 6-ik számban *Dózsa* Dániel alapvető, útmutató cikke: *Az erdélyi részek*, mely valóságos összefoglalása és hű képe az erdélyi viszonyoknak és az erdélyi sajtó tenni-valóinak. Nem ismertetjük *Petelei* lapjának történetét, még csak annyit, hogy cikkírói s munkatársai közt voltak: *Brassai* Sámuel, *Csernátoni* Gyula, *Zilahi Kiss* Béla, *Sebesi* Jób, aki kedves versírója s poétája volt *Peteleinek*, valamint *Jékey* Aladár. *Békésy* Károly,

Réthy Lajos, Gámán Zsigmond, Dózsa Endre, Hegedüs Sándor, Tussai Gábor, Czakó József, Hegyesy Vilmos, ifj. Szász Károly, Pallós Albert, Abonyi Árpád, később Malonyay Dezső, Bede Jób, Thuri Zoltán s mások. Valóban erdélyi lapot szerkesztett s nem csupán az erdélyi részek politikai s közgazdasági érdekeit védelmezte, nem csupán Kolozsvár város közintézményei s külön rovatban Marosvásárhely szolgálatára állott, hanem *Erdélyi irodalmi kérdésének*, irodalmi ügyeinek s föladatainak támogatására a legnagyobb gondot és figyelmet fordította. Az *Erdélyi Múzeum-Egylet* ekkoriban letért az erdélyi szakkérdések műveléséről, *Petelei*, az egylet néhány tagjának segítségével cikksorozatban támadta meg az egyletet, kivált ennek bölcsészeti szakosztályát s felszólalásainak meg volt sikeres eredményük. Ám ezenkívül az Erdélyi Múzeum-Egylet helyes irányba juttatása, a nem régen alapított *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* állandó, erős támogatása mellett *Petelei István* az erdélyi irodalom ügye számára külön műhelyt, külön tábort létesített, ő indította meg az *Erdélyi Irodalmi Társaság* megalapításának művét s vezette lapjában is, azonkívül is. 1888. februárius 24-én írja meg a *Kolozsvár élén Irodalmi Társaság* c. alatt felhívását. Szokott nyílt, egyenes módja szerint — rögtön a tárgyra tért s ráütött a szeg fejére:

Egy irodalmi társaság hiányát — így kezdi — elevenen érezzük. Ezennel felhívjuk az illetékes egyleteket és az irodalommal foglalkozó egyeseket, segítsenek egy irodalmi társaság alakításán.

Állandóan panaszolkodunk Budapestre, — folytatja később — hol nem veszik észre a vidéki embert. Ez a panasz nem egészen jogosult, bárha bizony azon szenteknek is maguk felé hajlik a kezük. De hát segít-

sünk, ha bajt látunk, csak rajtunk áll. A versengés az erők felkutatásában és megsegítésében az egész magyar irodalom javára lesz. *Minél több helyt gyűlnak ki a tüzek az oltáron, annál nagyobb lesz a világosság.* Állítsunk mi is irodalmi társaságot. Válasszuk be oda a legérdemesebbeket. Tartsunk felolvasásokat. Menjünk évről-évre más városba egy-egy ünnepély megtartásáért. Ébresszük az érdeklődést az irodalmi termékek iránt. Neveljük a közönséget. Erejük tekintélyével szerezzünk hitelt a kezdő embereknek, kikben tehetséget látunk. Gyűjtsük össze a régi költészet remekeit s adjuk ki.

Ez a felhívás rögtön visszhangot kap. Nap-nap után, a lap élén, vezércikkben közli a Petelei lapja *Sándor József, Csernátoni Gyula, Ferenczi Zoltán, Lánczy Gyula, Szamosi János, Kozma Ferencz, Egy névtelen, Réthi Lajos, Koós Ferencz, Harmath Lujza* cikkei s Petelei újabb fölszólalásait, melyek mind a társaság alapításának szükséges voltát s föltételeit tárgyalták. A másik kolozsvári lapban, Bartha Miklós lapjában, az *Ellenzékben*, februárius 28-án *Hegedüs István* szól a tárgyhoz, majd *Bartha Miklós* szólal föl vezércikkben, nagy elismeréssel és helyesléssel. A harmadik kolozsvári hírlapban: az *Erdélyi Híradóban*, *Korbuly József* szerkesztő s *Ürmössy Lajos* írtak cikkeket, melegen üdvözölve s helyeselve az eszmét. A mozgalom még Nagyváradon is hullámot vetett: a nagyváradi *Szabadság* c. napilapban *Sipos Orbán* írt (márc. 3-án) vezércikket, örömmel fogadva e vidéki Irodalmi Társaság alapításának tervét. Március 3-án már értekezletet tartottak, résztvettek mindazok, akik ez ügyben itt hírlapilag fölszóltak s kívülök *Éjszaky Károly*, a *Petőfi-Társaság* alelnöke és alapítója; báró *Bánffy György* és *Sebesi Jób*. Az értekezlet kimondta, hogy

szükségesnek tartja egy Irodalmi Társaság megalakítását Kolozsvár székhelylyel, ideiglenes elnöknek báró *Bánffy Györgyöt*, ezt a nagytehetségű művészi talentummal bíró főurat s ideiglenes titkárnak *Csernátoni Gyulát* választotta meg. Bizottságot küldött ki az alapszabályok s a végleges megalakulást előkészítő bizottságba, melynek előadójául *Petelei Istvánt* bízta meg. Március 25-én, tehát *Petelei* első felszólalása és indítványa után egy hónapra az *Erdélyi Irodalmi Társaság* már megtartotta első felolvasó ülését, *Éjszaky Károlynak*, a Társaság ideiglenes működő elnökének elnöklésével. Ő, a ki a *Petőfi-Társaság* bölcsőjénél is ott állott, indította útnak a szó legszorosabb értelmében az *Erdélyi Irodalmi Társaságot*. Mert talpraesett rövid megnyitóját e szavakkal végezte, mint igazi vasútas is: „A nemzet génusza vezéreljen bennünket. És ezzel indulunk.“

Ez első felolvasó ülésen, melyen *Felméri Lajos* Tolstojról értekezett, *Jakab Ödöntől* költeményeket és *Petelei Istvántól* *Bimbófakadás* c. elbeszélését olvasták föl. Attól fogva, hogy a Társaság megindult, mostanáig szakadatlanul haladt előre, immár egy év hiján negyedszázada, a maga útján, melyet indítványozója s alapítója *Petelei István* kijelölt és melyen végleges megalakulása után első elnöke, *Kuún Géza* gróf oly bölcsességgel és nemes buzgalommal vezette. Ám sok munkára s fáradozásra volt még szükség, míg végleg megalakult s megerősödött. E munkából *Petelei István* az oroslánrészt vette ki. A Társaság első évének méltó befejezése volt az a felolvasó ülés, melyen (jun. 24-én) *Brassai Sámuel* *Hic Rhodus, hic salta* címmel az Irodalmi Társaságról s feladatairól olvasott föl. Érdekes felolvasásában határozott és bizonyos cél kitűzését kívánja az Irodalmi

Társaságoktól „aztán meg minél tágabb, szabadabb mezőt nyitnának, minél több időt hagynának e vitatkozásokra!” Ezekhez ragasztja még azt a véleményét is, hogy Irodalmi Társaság teendői közé tartozónak látja egy kritikai hetilapnak nemcsak alapítását, hanem felügyeletét is. Szavának meg volt az eredménye, az Erd. Irodalmi Társaság *Keleti virágok* c. alatt füzeteket indított meg, melyek sok érdekes cikket közöltek. Később, *Dózsa* Endre elnöksége alatt, indult meg az *Erdélyi Lapok*, a Társaság kétheti folyóírata. Hosszasabban foglalkoztam az *Erdélyi Irodalmi Társasággal*, Peteleinek az erdélyi társadalomban oly nevezetes irodalmi munkát végző alkotásával, mely azóta felolvasó ülésein, ünnepélyein Kolozsvárt s az erdélyi városokban becsületes törekvéssel s a nemzeti szellemhez és alapítóihoz híven szolgálta a magyar irodalom ügyét.

Petelei István tovább folytatta a publicisztikai munkásságot, nagy figyelemmel kísérve a kolozsvári nemzeti színház dolgait is. Ez intézményt a nemzeti irodalom s művészet szolgálatában álló közintézménynek tekintette, nagy gondot fordított arra, hogy tárgyilagos és tanulságos kritikák legyenek lapjában, úgy a drámai, mint a zenei előadásokról. Távol állott a színész személyi kultuszától, kritikái nem reklámok voltak. Az előadásokról nem egyszer szigorú bírálatot mondott s kivált az izléstelenségeket a színpadon, a komázást a közönséggel keményen megróttá.

Petelei műveiről szólván, hirlapi cikkeit, melyeket a *Kolozsvár*-ban — *n* jegy alatt vagy aláírás nélkül is írt, föl kell említenünk. Egész sereg kisebb-nagyobb cikke jelent meg; elbeszélések, melyeket a maga túlszigorú önbírálatával nem adott ki kötetben, holott erre mindenképpen méltók; cikkek társadalmi, politikai kérdések

ben, színházi bírálatok, apróbb könyvismertetések. *Szűnyog* aláírással számos rajzában, kivált pedig tréfás, néha szeliden, soha sem bántóan csípkelődő vagy satirikus tárcáiban vidámságra kész, humorral tele kedélyének sok kedves ötlete és elmés tréfája van. Nem szabad megfeledkeznünk a *Kolozsvár*-ban megjelent *regényéről* sem.

E művét, mely terjedelemre nézve legnagyobb, maga regénynek írta s jelezte nyomtatásban is. Címe: *Egy asszonyért*. Megjelent a *Kolozsvár* 1887. évi első évfolyamában, a 76—101. számok tárcarovatában. (Egy asszonyért. Petelei István regénye. 1—26. közl.) Petelei történeti tanulmányainak egyik eredménye ez a regény, mely Bocskay korában, 1605 táján játszik és Detrekő, Holics, Szent János várában foly le. Révai Ferenc uramnak szép felesége: *Forgách Zsuzsika*, részeges, durva urához kényszerítve ment nőül és Bakics Péter levont szereti, aki égő, nagy imádattal van az asszony iránt. *Forgách Zsuzsika* szívesen mulat és a regény nagy kór-hűséggel, érdekesen megfestett mulatsággal kezdődik. Nem hiányzik a történetből az a dalnok ifjú sem, aki *vergináján* kíséri epedő dalait, reménytelen szerelmét a híres szép asszony iránt. De még egy imádó van, a részeges férj fivére, akinek egyébként kevés szerepe lesz az eseményekben. A történet váza az, hogy Révai Ferencz uram, rút féltékenykedési jelenetek után, elviszi feleségét Szent Jánosról Holicsba, fivérének, Péternek udvarába, aki, mint egyik szerelmes, örül, hogy szép madár költözik Holicsba. A várban Révai Ferencz mindennap leissza magát s a felesége gyakran találkozik Bakics Péterrel. A férj azonban gyanút fog s egyszer, mikor a szép asszony férfi ruhában, éjjel, éppen találkozóra indulna, rajtakapja. Most már az asszony

nem vár tovább, hanem elszökik Bakics Péterrel szerelmese várába, Detrekőbe. A megcsúfolt ferj országos lármát csap és a nádornál tesz panaszt. Felekezeti kérdést is csinálnak a dologból s a pápista asszony ellen egy jól megrajzolt kemény, fanatikus kálvinista pap, Dániel tiszteletes agitál. Végre is Pozsonyba a nádori szék elé, pörbe idézik Bakicsot. A pör tárgyalása nagy izgalommal foly, Forgách Zsuzsikát vádolják, védik a prókátorok. Újlaki uram: Forgách Zsuzsika prókátora, elmondja a szép asszony szenvedését az oknélkül féltékeny, borivó, verekedő urától, örömtelen életéről, arról, hogy ura zárva tartotta. A tárgyalás a szabadban, sátorban foly. Egyszerre trombitaszó hallszik. Nehány lovag jelenik meg. Egyikük leeresztett sisakkal előlép s párbajra szólítja Révai Ferencet, vagy bárkit az ő igazságáért. Mig azon vitatkoznak, hogy lehet-e párbajozni, újabb csoport élén újabb lovagja érkezik a megvádolt asszonynak. Ez nyíltan kiáll asszonyáért — a dalnok ifjú diák ő, a ki szemtől-szemben vádolja a férjet s keztyűjét dobja eléje. A hallgatóság rokonszenve az asszony mellett van, a férj kiabál, de vívni nem mer. A bíróság meghozza az ítéletet: tisztító esküt tegyenek. A nádori szék ítélete, hogy ötven nemes ember esküdjék meg a feszület alatt Bakics Péter és ötven nemes Forgách Zsuzsánna mellett. Az esküt leteszik. A reménytelenül szerető diák-levente pedig nekimegy a világnak, de a sokat szenvedett fiatal pár egymásé lesz. A regény vége így hangzik:

Oh mily édes elfeledni az elmúlt napok keserűségét, milyen gyönyörűséges elnézni az elrepülő időt... S a napok oda lesznek. A tegnapot elnyeli a ma. Minden enyészik a multak terhe alatt. Porrá válik a szerelemmel tele szív, dali férfi, gyenge asszony. Por... por... Mit akartok tudni még?

Mintha a lantos mesemondó fejezné be történetét egy strófával. Peteleinek e regényében az egyetlen drámai alak a sokat szenvedő asszony, aki azonban — vigasztalja magát. A regény tele van forró szenvedélyvel. Szereplői: a durva, részeges férj, a hűséges szerelmes úrfi s egész sereg mellékalak, köztük egy udvari bolond színesen, életteljesen megrajzolt alakok. A leírásokban, a ruhák, multság, szójárások és ama kor életének egy pár érdekes vonása hűséges képek. A fojtott szenvedély izzása, a tájék s a természet rajza, mindezekben a biztos mester kezével dolgozik a szerző, aki alakjait, egész történetüket, ha a távol multból is, de a *valóságból* vette. Amint az általa annyira ismert és szeretett marosvidéki történeteket is többnyire élő alakok és történetek nyomán írta, e regényéhez is a valóság adta az alapot.

Forgách Zsuzsánnának férjével, Révai Ferenczcel való pöre annyira valóság, hogy amivel kevés regény-tárgy és regényhős dicsekedhetik a világon: magában a Corpus Jurisban két törvénycikk beszéli el történetüket. A pozsonyi országgyűlés által alkotott 1608. évi 26. t. c., mely a férj panaszát közli, elrendeli Bakics Péternek és Forgách Zsuzsánnának a nádorispán előtt való megjelenését s a pörnek lebonyolítását. A pör lefolyt s történeti tény, hogy a bírák úgy ítélték, hogy mindkét alperes *ötvened magával* tegyen esküt arra, hogy a vádpontok valótlanok. A tisztító eskü letételének ceremóniája 1611 március 6-án ment végbe. *Forgách Zsuzsanna* életrajzát *Deák* Farkas írta meg, mint a *Magyar Történeti Életrajzok* II-ik darabja megjelent 1885-ben. Petelei István, a marosvásárhelyi születésű történetírónak s írónak e historiai művéből regénye történetének vázát készítette, a historiai való alakokat stili-

zálta s mindenütt az eseményeket követve, fantáziájának színes pompájával és poézisének melegével írta meg munkáját. Műve ezért egyik kiváló példája a magyar irodalomtörténetben annak, hogy történelmi portladó alakokat a költő miként eleveníthet meg újból, mint hozhat egészen élénk azzal a környezettel, melyben éltek, szenvedésük, forró szerelmük küzdelmeik színes, művészi újjáalkotásával.

Az idő elporlasztotta a régi kor embereit. Jön a történelmi-író s mint a sárkány által ízekre tépett mesebeli királyfit a táltosa, összerakja őket diribról-darabra. Itt az adatokkal dolgozó táltos, a történelmi krónikása bevégezte dolgát, többre nem képes. A mesében most a táltos rálehell forró lánglehelletével az ismét összerakott hullára, mely ekkor talpra ugrik s újból a régi, de még hétszerte szebb s erősebb, mint a milyen volt. *Ezt a bűvös lángot csak a poéta tudja a régi alakok árnyaira rálehelni* s azok a költő égi tüze által újra születnek. Ez a különbség a mi költőnk alakjai s e történelmi életrajz árnyai közt is.

E műve könyvalakban még nem jelent meg.

A publicisztikai és szerkesztői munka nagyon fáradságos volt. 1887-ben a király látogatása Kolozsvárt, 1889-ben a véderővita izgalmi és Rudolf trónörökös halála, mindenik csak egy-egy nagyobb hulláma az eseményeknek, de mennyi fáradság, gond, izgalom járt az ő lelkiismeretes, becsületes munkájával, melytől még pártérdekből is mindig távol állott a gyűlölködés, a személyek támadása. Nem is akarta, hogy lapja csupán pártlap legyen, hanem erdélyi lap. Ezt nyíltan meg is írta, de méginkább tényleg megcselekedte.

1888 szept. 30-án Petelei István nőül vette *Korbuly* Irmát. Életének legboldogabb két esztendeje következett

most. Két rövid, boldog esztendő eltelt. Pályája delelőjén, fényes sikerek után, irodalmi alkotásai által országszerte tisztelt írói névvel, boldog családi életben feleségével, az őt megértő s a gondviselés és jó sorsa által mellé rendelt élettársával, mikor megdördült fölötte az ég s kezdődött kálváriája. Már 1890 Szilveszterén apoplexia, agyszélhűdés érte. E kisebb apoplexiából hatalmas szervezete kiépült s ő újból munkához látott, mikor újabb hasonló baj érte. Ekkor felesége s orvosi unszolására eltávozott Kolozsvárról, Remeteszegre pihenni

Neve rajtamaradt a lapon, melyet távollétében Hegyesy Vilmos szerkesztett; október elsején, szokása szerint röviden jelenti Petelei az olvasóknak, hogy hosszabb betegsége után a lap szerkesztésétől visszalép. Köszöni a közönség sokszor éreztetett szíves indulatát és jó emlékezetébe ajánlja magát. Közel öt éven keresztül végzett munkásságáért Hegyesy meleg sorokban mond köszönetet. Reménye, hogy az irodalom és a *közélet* nemsokára ismét vissza fogják nyerni Peteleit, csak félig teljesült. A közélettel Petelei többé nem foglalkozott, ellenben egészsége annyira helyreállott, hogy az irodalomhoz, első és igazi szerelméhez, visszatérhetett.

Két év múlva, 1893-ban már egy kötetet állított össze felesége kérésére, előbb írott műveiből. *Jetti* a kötet címe, a kötet elejére tett nagyobb elbeszélése-ről, melyet a *Budapesti Szemle* közölt először. *Peteleinek*, e hatalmas, zord erejű, tragikus végű elbeszélése két maroszeiki úrfinak egy szép zsidó leány, *Jetti* iránt érzett vészes szerelmét tárgyalja. A legérdekesebb alakok egyike *Jetti* apja is, a fanatikus vén zsidó. Ez az elbeszélés valósággal hívja a drámaírókat arra, hogy színpadra vigye, átdolgozásban. A kötet Kolozsvárt jelent

meg, Singer és Wolfner kiadásában. Jettin kívül négy másik kisebb elbeszélést s *Az én utczám* c. ciklusból (melyből egész kötetet adott ki előbb szerzője), négyet tartalmaz. Ez utóbbiak közül *Bimbófakadás*, *Fehér galamb* címmel napfényes, derüs történetek, melyekben Petelei gazdag humorának aranyszálai ékeskednek. Helyrejövén egészsége, a maga remeteszegi otthonában, később marosvásárhelyi, saját maga által építtetett s tervezett házában, nyaranta a szovátai nyári villájában szorgalmasan dolgozott és 1897-ben a Franklin-Társulat kiadta *Felhők* c. kötetét, melyben tizenegy elbeszélése jelent meg. Az első elbeszélés, melyről a kötet címét kapta, bánatos románca egy ifjú leánynak, kinek boldogsága elé borulnak a felhők: szép asszonytestvére elhódítja tőle azt, a kit szeret. Lélekfestés, a mese drámai bonyolítása s az a csodálatos izzó légkör, melyet Petelei a színek egész káprázatos sorával tud megfesteni, a modern magyar irodalom egyik legérdekesebb elbeszélésévé teszik e művet s a többi is, néhány erős tragoedia, igazi *ballada* köztük, mutatják, hogy Petelei szellemének, lelkének frissessége helyreállott.

A *Felhőkről* érdekes és jellemző ismertetést írt, — mely Peteleinek egyik legjellegzetesebb és legérdekesebb írói méltatása nem a száraz kritikus, hanem egy magasan szárnyaló költői lélek által — Kiss József heti lapja a *Hét*. „A multkor éjszaka — úgymond — szágúldani láttam a holdat. Egy helyben futott, az ég tetején hidegen, kéklően, ragyogóan s az átlátszó párák, gőzök, föllegzetek lehűtve és torladozva rebbenetek el előtte, mögötte, alatta és körülötte. Ezek a finom párák a Petelei témái s ama kékes, ezüstös éjféli hold az ő egy helyben szágúldó fantáziája, az ő ragyogó, bűvös melancholiája.“ Petelei, folytatja később, a szubti-

litások költője: azoké a semmiségeké, amiket a járóló meg se lát, de a tudós szemüvege egész világot talál meg bennök. Átvonuló, elröppenő, kézzel meg nem fogható és szóval ki nem fejezhető érzéseket, eseményeket, amelyek csak gondolatodban esnek meg, a magad elméje előtt öntudatlanul, csak a szived alsó sejtésében, tragediákat egy pohár vízben és világokat egy tű hegyén minálunk, alig tudott valaki így megértékelní, mint ez az ugyancsak erdélyi poéta, aki az ő nagy kompatrióájá (Kemény Zsigmond) világbirodalmából csak ezt a kis szögletet örökölte ugyan, de ebben aztán egészen úr, a szeme az egészet befuthatja s a gondja minden porszemére ráfordulhat.“ Kiválóan találó és általunk is mindig hangsúlyozott megállapítás ez ismertetésnek befejezése: „E többnyire újságban megjelent dolgok nem aféle újságnovellák, hanem egy valóságos írónak valóságos munkái; *kieszelései egy előkelő léleknek, aki közönségre is csak ilyenekre számít.* Másokra nem is számíthat, de ezekre úgy hiszem mindig.“

Egy bibliografiai tévedést kell itt helyreigazítanom. Úgy *Szinnyei* József a *Magyar Írók Élete és Munkái* c. művében, mint valószínűleg utána *Petrik Géza Magyar Könyvészeté*-ben (1886—900.) *Petelei* művei közt van az *Alkonyat*, mely 1896-ban jelent volna meg. *Peteleinek* ilyen cím alatt azonban könyve nem jelent meg, magát a könyvet nem is ismeri senki. Családjától értesülök arról, hogy a *Felhök*-et akarta *Petelei Alkonyat* címen kiadni, de megváltoztatta a címet.

Hangsúlyoznom kell: *Petelei* visszavonulását a publicisztikától kizárólag testi betegség, az apoplexia okozta. Elmulván e baj következményei, *Petelei* egy egészséges, munkára képes és dolgozó író lett ismét,

a kinek lelkében a marosszéki édes-bús történetek egész sora rajzolt.

1898-ban, az *Athenaeum*, *Vidéki emberek* című novellakötetét adta ki *Az Athenaeum Olvasótára* c. piroskötéses vállalatában. Tizenhat elbeszélés van benne. Köztük az *Eliz nevenapja* s a *Birtyóka* címűek zord, hatalmas, drámai erővel írt történetek. De mily bájos az *Esős alkony*. A nyári alkonyat leírása művészi. Egy papnövendék kedves, finom szerelmi története, megkísértetése egy kacér nő által, kinek tiszta képét valaha szívében őrizte.

Az ideális, tisztalelkű ifjú elfordul az asszonytól:

„Az Urat pedig ekkor láttam meg legelőbbször, szegény szolgálja, mondja a történet elbeszélője, a ki románcát így végzi:

„Nos? Volt egyszer egy szép nyári esős alkony. Vén fejemet mély búval hajtom a divány koppadt karjára. A szívem sovárgással vagyon még tele. Mindjárt bejön a harangozó, hogy megkérdezze:

— Nyolc-e már az óra? Ne harangozzak, plébános úr?

Az édes anya. Anna Máriának utolsó gyermeke volt a fia: Pista. A többi elment szükmellű apja után. A fiú egy kis színésznőcskébe szeret bele s e kis szőke leány miatt anyjával elhidegülnek. A fiú azonban elpusztúl. Anyja, a ki haragszik a leányra, gyászolja fiát mindig. Egyszer megtudja, hogy a kis színésznő, a ki igazán szerette a fiút, éheznek.

„Ha rossz lett volna, most nem szenvedne inségben... Ő jó volt, hű volt az én fiamhoz, most megértettem, ki virágozta föl az ő sírfáját, az ő örökös ágyát. Ám kevély voltam, szívtelen voltam és elhagytam a szegényt, hogy essék el. Az Isten ne büntessen érte.

Táskát vesz elő, hogy ételt vigyen neki s mindent, a mije van“.

A történet vége:

„Hirtelen elhatározással fölkiáltott:

— Dehogy, dehogy vinnénk neki. Ide hozzuk őt, a szegényt, ide én hozzám, a ki kedvese volt az én édes fiamnak. Leányt így ad benne a nagy jó Isten nekem, érdemtelen szegénynek, öregségemre.

És megindult, egy szíves, kedves tekintettel fordulva vissza, határozott, biztos lépéssel“.

Művei meglehetősen gyakran jelentek meg, leginkább a *Pesti Napló* ünnepi s vasárnapi számaiban. Nevét ismét, kivált az írói körökben, a régi elismeréssel emlegették. Ám Petelei, nagy ritkán, ha egyszer felnézett a fővárosba, éppen így Kolozsvárra. Családjá, szeretett és szerető felesége körében volt legszívesebben. A marosvásárhelyi *Kemény Zsigmond-Társaság* elnöki tisztét elfogadta s e társaság új életre kelt akkor, egyébként olvasmányai, műkedvelő asztaloskodása, fafaragásai a háznál végzett kertészkedése és a zene foglalkoztatták munkáján kívül. Kedvelt *violáján* sokszor el-eljátszogatott. A mélyhegedű, ez a cello és hegedű közt álló mélabús hangszer volt mindig az ő hangszere. Brassai Sámuellel is leginkább a zene kölcsönös szeretete kötötte össze, meleg barátságba, Brassairól irt is Petelei, az agg polihisztorról, Brassai életében s halála után is. Kolozsvárt kvartett társaságában, melynek első hegedűse Nagy Gábor volt, már e hangszeren játszott mindig s midőn egyszer váratlanul meglátogattam magányában Marosvásárhelyen, az ajtón át szűrődtek ki szobájából a viola két mély hurjáról kissé bánatos, férfiasan érzéseteljes futamai. Különösen Szovátán nem egyszer látta vendégül egyik-másik barátját. Jellemző volt szovátai

kedves nyaralója kapujának felírata, melyet *Jakab Ödön* írt régi barátjának:

VÁNDOR, E KIS KAPÚ NEM AKAR KIZÁRNI,
CSAK AZT MUTATJA: MERRE KELL BEJÁRNI.

E mellett ráért arra, hogy Marosvásárhelyről egyik-másik, általa támogatott szegény tanuló ifjú érdekében írjon. *Az én utczám*-ból nem csak elbeszélései számára vett alakokat, hanem talán éppen egyik-másik alakjának, aki a Krisztus keresztje alatt leroskadt, fiát, hozzátartozóját segítette kenyérbe, gondoskodott arról, hogy ember legyen belőle. Hogy tudott kérni, méltóságteljesen, szeretettel s aggódva egy-egy szegény egyetemi haligató érdekében, kinek ő apját ismerte: lehetetlen volt az ő nagy, önzetlen emberszeretetének hatalma elől kitérni, nem egy marosvásárhelyi vagy környékbeli fiú gondolhat hálával reá. Élénk figyelemmel kísérte barátai, egyik-másik régi munkatársa ügyeit és buzdító, örvendező, vigasztaló leveleivel mindig ott volt szívének egész szeretetével, életük nevezetesebb fordulójánál.

Feltűnést keltett, mint örvendetes irodalmi eseményt, általános elismeréssel is fogadták 1905-ben *Az élet Történetek, Képek*. cím alatt egyszerre két kötetben megjelent művét. Az első kötetben 20, a másodikban 17 elbeszélése és rajza van. Otthon prózában még maradt szép számmal, mert a Franklin-Társulat, mely kiadta, összes műveinek kiadását tervezte s e két kötet nyitotta meg a tervezett sorozatot. E két kötetben most már az egészen erőre kapott író erejének teljességével dolgozta föl történeteit.

E kötete néhány darabjának is elmondom tárgyát.

A nagyapó friss, remekbe festett képe egy öreg házaspár fészkének. Csak ketten maradtak: a nagyapó és felesége, körülöttük mindenik kedvesük elpusztult. „És oda lettek a szomszédok. A kikkel kereskedtek, a kikkel civódtak, szeretkeztek“... Így élnek, ha csak valami forradalmi harcos kollégája nem vetődik a portájukra. Akkor megelevenedett a bácsi s beszélt a piski hidnál s más csatatereken történekekről. A fia is ott veszett el valahol. Ilyenkor előhossa régi kovás fegyverét, bár nincs benne semmi, és célozgat vele, a néni nagy rémületére. Egy lányuknak, ki megszökött egy örmesterrel, fiát emlegeti egyszer a nagyapó. Nem tud a fiúról. Mesterlegény Pesten. Egy nap megérkezik egy vörös nyakkendő alak, a néni levelére. Önözi a nagyapót. Dagobertnek hívják, kellemetlen fickó s a régi forradalmi harcosnak a szociálistákról beszél. Gunyosan megtagadja az Istent is, ez „ócska fölfogást“. Nagyanyó oktalanúl kérdi: „Te magyar vagy úgye?“

— Én? Én szoczialista vagyok. Ott a hazám, a hol jól megy a dolgom. A többi ostobaság és sifli...

Márton bácsi lassan, segítség nélkül fölemelkedett. Valósággal félelmesen meredt a ficzkóra. Félelmes és daliás lett egy perczig. Hangtalanul rebegette:

— A haza... a haza is... Aztán, mintha nem is tudna semmit az unokájáról, bizalmasan a feleségéhez fordult.

— Látja bűnöm büntetését, látja-e?

És kifeszített karral a nyitott ajtóra mutatott s oly mélyen és erővel tekintett a ficzkóra, hogy lehetetlen volt félreérteni őt. S kísérté a szemével, amíg Dagobert vissza-visszafordulva lassan kisompolygott a kapun... S mikor kihaladt, a bácsi szeméből két kövér csepp bugygyant ki. A néni eltakarta az arcát. De egy szót se szóltak többet fölöle. A bácsi eltolta később a pipáját is, amit Czicza (felesége) alázatosan átnyújtott Márton bácsinak.

— Nem beteg maga, Márton?

Csodálatos bájjal tudja az öreg, egyedül maradt leányokat megrajzolni.

Jer édes a karomba a címe e gyűjtemény egyik darabjának. A jólelkű, elégedett Annamária nénivel, a vén lánynyal együtt él csendes nyugalomban Jusztin, az urától elválva élő gyámoltalan, még ifjú fehérnép. Jusztinnak haszontalan, durva férje volt, aki elhagyta. Most ismét előkerült. Annamária inti az asszonyt: vigyázzon, ne menjen a biztos nyomorba. De az asszony elkészülődik s indul.

— Elmennél tőlem a nyomorúságba?

— Azt mondta az uram „jer édes a karomba...”

És átölelte az Annamária fejét, zokogva csókolgatta a szemét, homlokát, pomádés ősz haját, bogos kezét s így szólt:

„Elmegyek vele óh lelkem! Mondta-e neked valaha valaki ezt, jer a karomba édes?” Annamária leroskadt egy székre. A keménység elmúlt az arczáról a szeme könnyel telt meg... Pergett egyik sóscsepp a másik után és Annamária eltakarta az arczát a kezével. Mit siratott vajjon? Elmenő leányát? Vagy magát, kit ily gyöngéd szóval sohase illetett férfi ajak?”

Második kötetében a *Nehéz éjszaka* című elbeszélése tragikus történet, melynek beállítása, a környezet, a háttér rajza művészi. Késő éjszaka egy erdő aljában, sötét kis falucskában, csúf esős időben, szerkenen érkezik az elbeszélő egy nagy falusi korcsmába, mely közel van a vasúti váróházhoz. Csak a beszélgetésekből tudja meg, a tömör érdekes párbeszédéből, hogy mi történt: a faluban a földbirtokos agyonlőtte magát. A korcsmárosné lányát szerette, a birtokos felesége pedig megkorbácsolta a lányt és elhagyta az urát. Most már egyedül marad éjszaka a fogadóban,

szobájában az elbeszélő, ezer apróságot ír le, mely rémitővé teszi az éjet; az eső szakad. Egyszerre késő éjjel nagy lárma, a magányos vendég revolvert ragad. A korcsmárosné fellármázza a házat. Leánya az ablakon át megszökött. Utána küldi embereit, nézzenek a vasúti hid felé: *az Ott ott legmélyebb.*

Most még egy derüs történetről, lássuk hogyan állítja be ezt a vidám történetet a környezetbe. Derült júniusvégi délután kutyával, puskával ballag fel a poéta vizmosáson az erdőbe. Fiatal gyermekasszonyka éri utól. Csupa üdeség s frissesség a beszélgetésük. Közben az illatos szép erdő leírása olyan hasonlót, melyhez csak a magányt kedvelő, erdőt, mezőt jól ismerő művészlélek és íróművész tud. A kis menyecse urától szökött el. Féltékeny férje arcul legyintette s az asszony erre otthagyta. Sohase megy vissza, mondja. Egyszer szekérgörgés hallszik, az asszonyka kéri a poétát, hogy vonuljon félre az útból, mert férje féltékeny. Arra érkezik a férj, az asszonyka pajzán civódásul makkopáncscsal dobálja. A férj lemászik a szekérről s utána veti magát. Megtalálja, de előkerül a kutya is, a vadász is. A férj ismét fétékenykedik.

Az asszony neki ugrik az urának s csatt, csatt patog a tenyere az arcán...

— Ismét, lihegte az asszonyka, ismét? Hát így bántasz engemet? Nézd meg. Egy öreg vadász bácsi..., a ki az útban talált reám, az kísér s te így beszélsz velem? Óh te buksi, buksi ezért kaptad a pofot.

De a férfi derekon kapja a feleségét s kacagva csókolja, megbékülnek s tova szekereznek haza. A kis kép vége a poéta felsóhajtása:

— A vén vadász bácsi... Füttyentek kedvetlenül a kutyának s fáradtan ballagok visszafelé. Ah! mint eltelik az idő.

Most már készítette előre a következő kötetekre, a többi már megírt történetet, melyekhez sorakoztak lassan a Marosszék virágos erdős környékéről vett elbeszélései, azok, melyeket most e két kötetben közrebocsátunk. Kí gondolta volna, hogy a művészete egész fényével alkotó írónak életében *Az élet* c. hatalmas műve utolsó könyve lesz. Azonban ez évei s a következő pár év életerejének utolsó fellobbanása volt. Mint a kialvó láng, mely mielőtt elfogyna, magasabbra lobban s még jobban világít, hogy aztán hirtelen elaludjék, így történt Peteleivel is. A sors néhány évet ajándékozott neki kárpótlásul, visszaadta egész munkaerejét, hogy cserébe egyszerre elvegye tőle életerejét is.

1907 őszén meglátogatván egykori kedves mesteremet Marosvásárhelyt, még a legjobb kedélyben találtam. Levele, melyet e látogatásom után írt, telve van a legfrissebb vidámsággal. Már a következő évben idegbajt kapott, mely amint fellépett, véget is vetett írói működésének. Petelei, mihelyt nem érezte jól magát, nem dolgozott. A mit megírt, csakis teljes szellemi erővel írt meg és sokat csiszolta. Idegbaja sok szenvedést okozott neki azért, hogy nem engedte dolgozni. Nemsokára fantáziái, látományai voltak. Kedves kutyáját betegsége miatt el kellett pusztítani. „Egy emberi lélek lakott benne“ sóhajtott fel sokszor s hitte, hogy a hozzája ragaszkodó hű állatban emberi lélek volt. Majd az utcán látta évekkal előtt elhunyt barátjának, *Czakó* Józsefnek temetését, melyet aztán kísért is. Legnagyobb örömet, enyhülést szerzett neki is — mint egykor anyjának — a zene. Minden szeretetteljes ápolás, feleségének minden gondossága nem akadályozhatta meg a baj erősödését. 1909 év Szilveszterén felesége, orvosa rendeletére, a kolozsvári egyetemi klinikára hozta ba

betegét, akin azonban az orvosi tudomány többé nem segíthetett, mert pár nap múlva, 1910 év januárius 5-én meghalt. Másnap délután a köztemetői halottas kápolnából, beszentelés után, mely szertartásán Kolozsvár előkelőségei közül s irodalmi köreiből számosan vettek részt, tetemét Marosvásárhelyre vitték. Szülővárosában temették el 1910 januárius 7-én délelőtt, szép téli napon. A vasúti állomástól Marosvásárhely város kiválóságai, közönsége impozáns menetben kísérték ki utolsó útjára. A koszorúk közt, melyeket koporsójára küldtek, voltak a *Petőfi-Társaság*, az *Erdélyi Irodalmi Társaság* és a *Kemény Zsigmond Társaság* koszorúi. A sír a marosvásárhelyi temető magaslatán van. Petelei István előre megcsináltatta sírboltját. Ez a hajléka is csendes helyen fekszik s elragadó kilátást nyújt a Maros völgyére, melyet ő életében úgy szeretett. Miután *Karácson Márton* marosvásárhelyi róm. kath. plébános, főesperes elvégezte az egyházi szertartást, a sírnál e sorok írója mondott búcsubeszédet az *Erdélyi Irodalmi Társaság*, valamint a *Kemény Zsigmond Társaság* nevében és képviselőjében. A síremléket, melyet özvegye emeltetett, Petelei István maga rajzolta meg életében, egyszerű kőkoporsó, rajta kereszt. Özvegye e sorokat íratta a síremlékre :

Itt alussza örök álmát Petelei István, született
1852 szeptember 13. meghalt 1910 januárius 5.
Lelje fel ott túl mindazt a szépet és jót, ami-
ről életében álmódott.

Özvegyen maradt élettársa tizenkilenc éven át ápolta, gondozta, őrizte, biztatta a maga iránt oly bizalmatlant, írói alkotásaiban.

Petelei István saját történetének komorságába is

belevarázsolt a sors, a nagy szerző, egy nemes, szelíd női alakot, feleségét, kinek önfeláldozó szeretete, jósága eloszlatta a sötétséget körülötte s virágokkal borította el a végzete által rámért töviseket.

Petelei István irodalmi kiválósága és írói érdemei iránt szülővárosa, *Marosvásárhely* sz. kir. városa hálás elismerését az által is kifejezte, hogy nagyérdemű polgármesterének, dr. *Bernády György*nek indítványára a város egyik utcáját Petelei István nevééről nevezte el, nemsokára Petelei halála után.

A *Kemény Zsigmond-Társaság* külön ünnepélyes felolvasó ülést tartott, mint már említettük, 1910 márciusában, Petelei István emlékezetére. Ezen az ülésen olvasta föl *Bedőházy János* többször idézett becses és szeretetteljes megemlékezését Petelei Istvánról. Az *Erdélyi Irodalmi Társaság*-ban pedig *Gopcsa László* dr. miniszteri tanácsosnak, most már megválasztott tagtársunknak olvastuk föl pár hónap előtt rövid, de meleg visszaemlékezését Peteleiről, kiről néhány találó és érdekes vonást adott.

* * *

Petelei mint író s mint hirlapíró el nem muló nevet szerzett magának a magyar irodalomban, s az erdélyi hirlapirodalom történetében. Mint író az *erdélyi udvarházak* költője volt. Az elbeszéléseknek azt a fajtáját teremtette meg, melyeket *prózában írott balladáknak* lehet neveznünk. E balladák színhelye Erdély, többnyire Marosszék, az ő régi fészke. Történetei gyakran komorak. A költő sulyos, tragikus témákat ragadott meg, melyeken sejtelmes, komor hangulat vonúl végig: ezeket végtelen finom, művészi csiszolással dolgozta ki, mesteri módon. A marosszéki udvarházak, a puszt-

tuló kuriák a vásárhelyi csöndes utcák, kivált az *ő utcája*, e környék madárdalos erdői és művészi tökéletességgel megfestett alakjaik képezik költészetének dominiumát. Nehéz, szenvedélyes, becsületos férfiak, könnyűvérű úrfik, külsőre groteszk, apró alakok, de érzelmes, néha sokat szenvedő emberek. Aztán káprázatos színekkel megrajzolt asszonyok, a sors végzése által hervadó leányok, majd friss, üde bimbó-szálak, kik szenvedések után, de eléri a boldogság napfényét.

Önfeláldozó, szomorú árvák, kik nehéz *keresztjüket* vallásos megnyugvással viselik, majd csontos, erős, nagy fehérnépek, kik uralkodnak a férfin, s még a sorssal is szembezállanak. Ezek szívesen megrajzolt alakjai. Többnyire a tragikum sűrű felhői gomolyognak a vidék ez apró emberei fölött, kiket egészen sajátos, egyéni, eredeti érdekes prespektívából állított be, ragyogó fényt vetve rájuk jellemzésében. Többször pedig cselekményének egész történetét misztikus félhomály borítja. Tömör drámai rövidséggel, néha mint ciklops fal, egymásba rótt párbeszéddel megalapozott, ragyogó leírással diszített tragédiák folynak le előttünk. Mintha komor énekes, egy *bárd* koboza kíséretével balladákat, borongós, édes-bús meséket mondana el. Fájdalmas részvét rezgése felel szivünkől az elbeszélő dalnak zengésére.

Tudott ám ez Istentől tehetséggel áldott művész derüs képet is festeni. Köteteiben is van elég vidám napfényes történet, tragikus történeteit is enyhíti egy-egy alak humorának derüje. Mikor ő egy-egy kecses leány nemes, finom alakját, beállítja elbeszélésébe, s mosolyt varázsol reája, minden csupa tavasz és napfény . . . Hárfa futamok édes pengését hallod a virágokkal tele hintett cselekmény mögül. Meséi rögtön

megfognak figyelmünket és még egyszerű, alig bonyolított történetei is az ő művészi feldolgozásában lelket rendítő tragédia erejével hatnak. Emellett minden ízében és mindig nagy és nemzeti. Nyelve tömör, néha szaggatott, rövid mondatokban, akár csak ballada egy-egy rövid sorát írta. És amint hűségesen festi le a vidéket, az erdőt, a közömbösen tova haladó folyót, a nyugalmas utcát, a zsalugáteres kis házakat, a csendes udvarokat, élő alakjaikat, úgy beszéljük is olyan, amilyennek ő hallotta tőlük. Nem keresi, de ha kell, nem is kerül el a használatos szólásokat, csak hogy mindig hűségesen rajzoljon. Irták róla, hogy az orosz írók modora hatott rája. Nagy tévedés. Bedőházy nyomatékosan, igen helyesen figyelmeztet emlékbeszédében arra a hasonlatosságra, amely az orosz népelet, s az erdélyi vidékek alakjai közt van meg. Petelei feldolgozásának, s alakjainak rokonsága, Gorkijval is érdekes, csak hogy tíz évvel előbb dolgozott Petelei ez irányban. Hogy a mi írónk neve nem szállt szerte-széjjel az egész világra, hazája határán túl, annak oka az, hogy ő magyar volt. Van akárhány világhírű, divatos külföldi író, akinek regényeit, elbeszéléseit, ez irodalmi gyártmányokat üzletszerűen fordítják és kiadják Magyarországon s akik meg se közelítik erő, tehetség és alkotásuk dolgában olyan íróinkat, kiket itthon közömbösen néznek, mert még mindig nem becsüljük meg eléggé a miénket. De már lassan-lassan megtanuljuk az összehasonlítás által s a külföld révén, hogy a magyar föld ereje a magyar írói művek tüzeiben és zamatában is megnyilatkozik. Itthon sem vásárra dolgozott Petelei. Az ő művei olyanok, mint a nehéz, selyembrokát szövetek, kevesebb vásárlójuk van, s más vevőjük, mint a festett kartonnak.

Írásait roppant gonddal, s aprólékos, csiszolgatással írta, formára, stílusra rendkívül vigyázott. Mint mesteremet az újságírásban és írásban, éveken át közvetetlenül figyelhettem, sokszor sajnáltam, mily nagy fáradsággal, mondhatnám kimerülten az alakjai szenvedésc^től, fejezte be műveit. Hovatovább követelőbb és szigorubb lett maga iránt. Nem egy kész elbeszélését, melyet hosszú, művészi munka után végzett be, újból elolvasva, összetépett.

Ez irodalmi hagyatékában, a most kiadott két kötetében csupa hírlapokban és folyóiratokban közölt elbeszélései és rajzai vannak s ezeket megjelenésük után átolvasva, ismét csiszolgatta, javitgatta, úgy hogy bizonyos átdolgozásban kerül egyik-másik ez új könyvébe.

Azt hiszem, hogy bár nem a nagy közönségnek írt, a műértő, szépirodalmi kritikával nézni tudó közönségnek Petelei méltán kedvelt írója volt, s marad is. Az a méltatója, a ki halálának hírére a *Budapesti Hírlap*-ban azt írta róla, hogy az ő írói egyénisége *feltámad*, valamint *Haraszti Gyula*, a ki a *Budapesti Szemlé*ben Petelei halála után (1910. CXLI köt. 234 l.) kifejezést adott annak a meggyőződésének, hogy Petelei testi elmúlását irodalmi feltámadás fogja kísélni: hitem s meggyőződésem szerint, igazat mondott.

Peteleinek föl kell támadnia, műveit még csak ezután becsülik meg igazán, az olvasó közönség nagy része már hozzája emelkedett. Ez az olvasó közönség megbocsátja neki szomorúságát, nagy művészetéért. És az ilyen közönség egyre szaporodik már nálunk is. Eddig nem eléggé olvasták, mert nem ismerték, *ok nélkül* félték a komorságától. „Az ő írásaiból, mondja emlékbeszédében *Bedőházy János*, senki azt a meggyőződést nem fogja meríteni, ha csak éppen nem felületesen ítél, hogy *rossz*

ez a világ, hogy siralom völgye ez az élet. Azt igen, hogy sok szenvedés van ezen a világon, s ha az ő geniusza a szenvedőket és sírókat kereste fel, épp oly kevésbé volt pesszimista, mint az, aki egykor a szenvedőknek és síróknak nyitotta meg a menyországot.

Azt is hiszem, hogy ha nem vidéken él vala, hanem a fővárosban s kivált, ha betegsége nem teszi a mindig kissé tartózkodó s nemcsak aggodalmasan szerény, de maga iránt valósággal bizalmatlan író minden írói társaságtól különben is távol, félrevonulttá: munkái sokkal nagyobb és szélesebb körben terjednek el.

Láttuk lapja alapításánál, hogy mint publicista, minő munkakört végzett. Szerkesztői egyéniségének néhány fő vonását is szeretném összefoglalni. *Író-szerkesztő* volt. Lapjának irodalmi színvonalát teremtett és ezen a színvonalon megtartotta. A hírlapírást nem iparnak tekintette, sem pusztán párt-szolgálatnak, hanem irodalmi működésének. Ezért mint szerkesztő megkövetelte s ennek tudott is érvényt szerezni, hogy lapjában minden sor irodalmi színvonalon álljon. Ehez súlyos munkát kellett végeznie. Átolvasott s, ha kellett, átfirt mindent. A pongyolaságot az előadásban, az izléstelen tréfálkozást, kedélyes pajtáskodást és komázást meg nem engedte. De nem csak a külsőre fordított gondot, a *hang*, az újság egész szelleme irodalmi színvonalon állott. Nagy súlyt fektetett lapjának szépirodalmi részére. Mint igazi író ember, szerette a verset. Mint szerkesztő boldog volt, ha jó verset közölhetett. (Akkor még nem ismertük a *leközölni* szót, ezt az utálatos pesti torzszülöttet), de csakis jót. Művészlélek, poéta volt, a ki legnagyobb örömét az irodalomban, művészetben találta. Csoda-e, ha a pocsolyát nem szerette, sem az utcán, sem az irodalomban, sem a hírlapokban. Előbb író és

ember volt s csak azután szerkesztő. Mint ember szive tele szeretettel, jósággal, jóakarattal, bátor, szókimondó, sohasem durva, nem gyűlölködő. Hiában volt valaki pártkérdésekben ellenfele, kivált írói vagy más tehetségeért annyira becsülte, hogy pártérdekből sem támadta. Boldog s büszke volt, ha jó ügyben fáradozott, ha segíthetett az élet sebeitől szenvedőkön. Kedélye derüs, vidám volt.

Elmondható, hogy a milyen szomorú történeteket tudott írni, épp oly vidám volt és míg a neve alatt megjelent történetei talán világfájdalmas embert tüntethettek fel benne : Szúnyog álnév alatt írt teméntelen tárcája és lapjába írt sok aprósága tele vannak vidámsággal, humorral, tréfálkozással s itt-ott pajkos gúnnyal, sohasem bántó szatirával. Senki hálásabb közönség nem volt mint ő, egy-egy tréfás anekdotáért, egy-egy vidám cikkért. Mark Twaint ő fordította velem ; az angol és amerikai humort keresve-kereste s élvezte. Az írók közül a franciákat és az angolokat szerette legjobban, kedvelte az oroszokat is.

Mint szerkesztő, összeköttetésben állott azokon kívül, akikkel írói működése közben ismerkedett meg, a legtöbb neves publicistával. A régi Erdély hagyományait ápolta s mint említők, a publicisztikában mestereinek *Dózsa Dánielt*, a régi hires *Erdélyi Híradó* szerkesztőjét s *Rákosi Jenőt* vallotta, kiket és kiknek hitvallását a hírlapírásról és iskoláját követendő például állította föl. Annyira író volt, mint szerkesztő is, hogy írókká akarta nevelni fiatal munkatársait. *Megkövetelte* szigorúan, hogy *igazat* írjon mindenik, hogy sokat dolgozzék, hajszálnyira pontos legyen. Ezért cserében tanította őket, foglalkozott velük, hihetetlenül emelte ambíciójukat, megszoktatta munkára és juttatott részükre szívéből, szere-

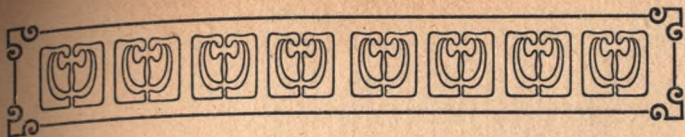
tetéből. Családja volt munkatársainak s megvédte őket attól, hogy kívülről eszközül törnek, bunkónak használják őket. Vigyázott, hogy bele ne kábuljon fejük a sajtó hatalmától s a saját képzelt nagyságuktól. Méregfogait kiszedegette s így az örületes gyűlölet nem fejlődhetett ki bennük. Helyét elfoglalta a tisztességes munka kedvelése, a szorgalom és emberszeretet.

E becsületes, nemes és szeretetteljes munkásságával Petelei maradandó emléket állított magának Erdély s kivált tanítványai hálás emlékezetében.

Petelei Istvánra ma már azok, a kik közel állottak hozzá, nem gondolhatnak többé azzal az iszonyú fájdalommal, melyet földi lényének eltávozásakor mindnyájan éreztünk, kik őt és munkásságát jól ismertük. Az idő, melyben maga Isten van benne, szárnyának egy-egy enyhítő lebbentésével mindennap gyógyította a marcangoló bánatot. Ma már édes-bús visszaemlékezésünket reája megnyugtatja az örömteljes tudat, hogy ő él köztünk. Lelkének atomjai, hervadhatatlan virágai itt maradtak nemzetének, nekünk. Gyönyörüségünkre s az ő dicsőségére.

Kolozsvár, 1912 februárius hó.

GYALUI FARKAS.

BALOG ESZTI ELMENT . . .

BALOG ESZTI, a vén csizmadia szép nagy leánya elment szolgálni a városba. Senkivel se közölte előre ezt a szándékát, — mert szégyelte. Ő jobb módhoz volt szokva. Az apja, a vén csizlik, azelőtt gazdatiszt volt egy udvarházban s úri házat tartott. Egyszer azonban valamit emelt a gazdaságban az erején felül s összeromlott úgy, hogy ki kellett állania a jó szolgálatból s beköltözött a városba, hogy kikúráltassa magát. Mig ott a felcserek kenegették, tapogatták, elúszott összekuporgatott vagyonszája, keze-lába munkabirósága azonban vissza nem került.

Ekkor nehéz napok jöttek rá s háza népére. Előbb eladta minden készségét, hogy élhessen, s végre nagy szükség ereszkedvén reá, a városi gazdája (egy módos csizmadia) műhelye ajtajában addig lesegette a legényeket, mint csirizelik s szegzik a nagy oláh csizmákat,

mig maga is kezébe vette a szerszámokat s rákupro-
rodva egy háromlábu székre, addig-addig próbálgatta
a mesterséget, mig valami olyasfélét össze nem tákolt,
a mit némi fantáziával csizmának lehetett nevezni; eny-
nyi tudománnyal kihuzódott hozzánk és kitette a táblát
a lakása fölé, ajánlva magát: úgy férfi, mint asszonyi
lábtokok elkészítésére, hogy valamit keressen.

Rongyos keresetre tett szert. A parasztok az igazi
csizmákért mégis csak a városba mentek; foltot maga
a szegény is vet, ha rászorul, minek okán a vén csiz-
madia igen lerongyosodott s a gyerekei meztláb teke-
regtek, holott már nagyocska korban valának.

Miki, a fia, lármás, verekedő kamasz volt; a kis
leánya Nina, már piperézte magát mindenféle színes
ronggyal, mint egy veresbegy, de segíteni az apjuknak
nem tudtak. A legnagyobb: Eszti, főzött, varrt, — magá-
ban küzködött a szegénységgel, de nem birt vele. Így
ment el. Többen nem voltak. A csizmadia felesége
elhullott a városi nyomorkodásban. Jól járt. Szép árnyé-
kos, nyugalmas kert a városi temető.

— A nagy világba megyek, — mondta ekkor Eszti
az apjának, — hogy segítsek ezen a szégyenes állapo-
ton, dohányt szerezzek a pipádba, s kenyeret a szánkba.

— Aztán mivel te? — tudakolta komoran a vén
csizmadia.

A tíz ujjammal. Varrok. Nem halok belé.

A kevés szavú, morgó ember vállat vont.

— Elég erősek az ujjaid, s hát az erkölcsöd? —
kérdte.

Őszi idő járt. A nagy úton már hordták be jókor
reggel a székely gazdák az egész vágású szekerekkel
a szalmás gabonákat a nagy porban; s estefelé roppant
zajongással huzódtak ki a mezőre a gyerekek pléhtep-

sivel, tűzszerszámmal, hogy elriasszák a vaddisznókat a törökbúzás táblákról.

— Ne félts engemet, — mondta merészen Eszti, bárha mintha vizes lett volna a szemgolyója.

Mégis elútagzott aznap s csakugyan nemsokára egy jóízű malacot küldött a városból, egy mangalicza fajtát, melynek fekete stráfja volt az emésztő szervén.

Aznap az öreg a görbe csizmadia-kalapácsával mind szögegetett egy kerítést a csintalan állat ellen, de egy szavát se lehetett venni. Mindjárt némi pénz is érkezett a postán a leányától, hogy magot vehessen a vályuba, a mi feltűnést keltett a környéken. Az ifjú tanító — az Eszti jó barátja, — estefelé benézett a vén csizmadiához s a vállával a kerítés felé mutatva, ezt jegyezte meg:

— Szép a malacz. Drága?

— Nem drága, — morogta lustán az öreg és osztléültek a ház elé a padra s mások is jöttek szóbeszédre, pipáltak mint máskor, de több szót nem vesztegettek a mangaliczáról.

A lakása csak egy szoba volt s a konyhás pitvar fele. A műhelyet az ablak mellett egy kis asztal s háromlábú szék képezte, melyen az öreg nemsokára egy új szép tajtékpipával kuporgott, kikönyökölve az ablakon. A tanító mentében beszólt:

— Árpával tartja, vagy törökbúza darával?

— Nem hízlalom még, — szólt, — a maradéktól nő.

— Küldök tököst, — mondta a tanító s tovább ment. Mind a ketten a messze városban szolgáló Esztire gondoltak, de a nevét nem említették.

A faluban igen. Elitelték. A szökését gyanusnak találták a parasztok. A ki az igazában utazik el, arról mindent tud a falu, de Eszti megszökött, mint a bűnös. Senkivel se közölte a szándékát. És mindjárt pénzt

küldözgetett. Honnan? A pénz nehezen terem a becsület mezején.

A fiúcska még ősz végére prémes bekecset kapott a nénjétől s fűzős topánkát a mezítlábara; a leányka babos köntöst, tollas kalapot, s a mint hunczutságból kontyot tűzött rózsás fejére, a vén csizmadia ellágyult: „Oh, te semmiség, beh az édes anyádra emlékeztetsz. Ilyen volt kicsi korában, mikor a templomba járt...“ A fiúcskát az iskolába adta. A tanító bevitte a maguk házába és titokban vallatta:

— Kaptatok-e hírt a nénédről... Esztiről?

— Hát hogyne, fecsegett bőbeszédűen. — Ő nagy úri grófnéknak és más egyéb ilyenféléknek varr köntösöket. Varr és ezért sok pénzt kap, a miből küld nekünk fain dolgokat, de ő ide nem jön vissza, mert itt nincsen pénz. És még szeretik is őtet ottan...

— Hát itt nem szerették eléggé? — kérdezte.

— Igen? De ki? Ő apának is küldött jó kabátot, csizmát s egy csont fogású botot és tajtékipipát, dohánynyal. Dohányt, az nem volt az öregnek, tudja.

Az apónak, igaz, nem volt dohányja. A falusiak úgy jártak esténként a háza elé a padra, hogy megtömjék a pipáját. Olyankor szívesebben beszélt a világi dolgokról, melyekből ő többet tudott, mint a parasztok. És odajárt a kurátor, a módos vén gazda, a ki rég ismeri a vén csizmadiát, gazdatiszt korából. Úgy elpietyegtek a régi időkről ketten, egy-egy vásárról, valami tehénről, valami nevezetes kosról, avagy istencsapásról, úgymint sáskajárásról, szárazságról, mint két pajtáshoz illik. A gyerekek ezalatt hadarásztak az útban, a porban, míg a leányok csipegetek, énekeltek a mező szélén nőtt fűzfák alatt.

— Néha a tanító is el-elnézett az esti zuvatolásokra,

bárha ő ifjú legény volt. Ő tán csak az Eszti szemeiért, mert egymás mellett üldögéltek a sáncz partján. Összetaláltak. Eszti kedves beszédű volt s minden játékot ő kezdett meg. De a tanítót ha zálogot kellett kiváltani, nem csókolta meg, hanem szemérmesen az apja, a vén csizmadia mellé húzódott, a min mind kaczagtak a vén asszonyok.

A tél hamar beharapott a mező zöldjébe nálunk, havasos helyen. A vén csizmadia azonban gondoskodott előre mindenekről, mert fát vett s meszelő asszonyt fogadott pénzen s egy öntött vaskemenczét szerzett a hátulsó szobába, melyet most kibérelt. Sőt az asztalosunkkal bemázoltatta az ajtókat, ablakokat késsel, zölddel, a mi már visszatetszett. Mődja került mindezekhez.

Rátartibb lett az öreg, — mondták a parasztok, — s cifrálkodik, ki tudja miféle szégyenletes, bűzös pénzből, és úntak munkát vinni az öregnek, minthogy ő oly nagyuras lett.

Pedig az öreg kezesebb lett igazában, mintha mind a leányáról szeretne beszélgetni a falusiakkal. Napsugaras déli időben ki-kijárt s az eléfogott járóke-lőnek így szólt:

— Igaz, tiszta fehér lelkű, dolgos a leányom, Eszti. Az anyjára emlékezem, ha a tűzhely mellett sürgölődött vagy varrt a térdén a kapu küszöbén. Nemes izlése van. Az a fajtával jár. Látja: ő küld pénzt nekünk, ő vált meg engemet s a testvéreit a szükségből.

A gunyái nem illettek rajta. A leánya készen vette a szép, sinóros bekecseket, de az öreg kifogyott belőlük a jobb életben. Megöregedett s összemént. Valami belső emésztődés okán a ránczai mélyebbek lettek az ábrázatán, az ajaka ellágyult, a szeme alatt táská lottyant s a lábait mintha vonszolta volna.

— Az Ur későre adta nekem e gyerekeket, — szólt panaszosan a kurátorhoz. — Nem volt módom, hogy megházasodjam, s aztán beh sietve megsujtott. A kezem reszket, látja, most is, s mi lehetne belőlem, ha az én tiszta, igaz leányom nem lenne. Az Isten segíti őtet . . .

A kis Nina beállott a munkába a télre. A kémény örökké füstölt a konyhában, mintha lakodalomra készülnének, nyakig érő kötényt kötött s sütötte a pénzen vett sülteket. A fiú tekergett, mert Miki szégyenelte, hogy mesterinas légyen, vagy a mezőn legeltesse a burjános tarlót. Legfőlebb, ha gyors kis székely lovacskán kilovagolt a parasztgyerekekkel éjjeli etetésre bolond galoppban, s eltekergett a nagy tüzek mellett, a szénaboglyák mellett. Nem sokáig, mert a havasos patakok garázda, zakatoló vizét is hamar megkötötte a tél s halotti szűz fehér takarót vetett oldalra, aljra, sziklahátra. A karácsonyra (jól emlékezem) mind a templomban reszkettünk, dicsérve a Véghetetlent . . . Estére a rongyosabb gyerekeket mind berendelték a vén csizmadiahoz. Az idegenben verejtékező szép Eszti leány emlékezett a szegény gyerekekről s küldött a részükre jó meleg kitliket, új csizmákat, pléh csörgőket, hangos dobokat. „Mi fáztunk az elmúlt karácsonyokon — így irta, — eleget az apóval, hát küldök egy kicsi örömet . . .“ S a rongyos gyerekek ugráltak és az anyák sírtak. Másnap kiprédikálta a vecsernyén a kántor az ajándékot s az öreg csizmadia úgy ellágyult a beszéd alatt, hogy a hónalja alatt két erős székely vitte haza. A cserepesben otthon dorombolt a nagy fahasáb s annyian valának a meleg szobában, mint a názáreti istállóban, hol az isteni kised gyügyögött a szűzanya ölében.

Ezt mindenki emlegette s a jóézés vissza kezdett

pártolni a megszőkött leány irányában. „Ő benne lakózik a jóság, irgalom, — mondta lelkesen a kántor, — az Úr szereti őtet, minthogy jónak találta . . .“

Az öreg — emlékezem — megfeküdte e szép nap örömét. Beteg lett s a fél falu látogatta a betegágyában.

— Ti rosszakat tettetek fel Eszti leányomról, — szólt ki rebegő ajakkal a szomszédasszonyoknak, — irigyek voltatok. Látjátok, ő a tisztaság; a jóság ő. Szeret ő titeket. Ő öli magát érettünk. Ő varr . . . varr . . . dadogta s mind az ágy körül állottak.

— Varr . . . varr . . . ismételte s a forróság gyöngye kiült megfakult homlokán. — Ő varr . . . varr . . . Neki gépje vagyon . . . az Isten szereti őtet . . . és a könny kipermetélt táskás szemén.

A heteket ilyen bizonytalan állapotban töltötte a vén csizmadia, de a mint kikukkant a nagyságos nap a Bekecs felett, s az első „guzsaly elhagyó“ kikukkant a selymékes sikság szélén és a rakotya felszusszant a téli álmom után, az öreg kimászott a savanyú szagú ágyból, minthogy élni jó, ha „az Isten szereti“ az ember leányát . . .

Csak egyéb nyughatatlanság emésztette ekkoriban. A tanítót támadta meg.

— Mit se beszél öcsém uram a leányom leveliről. Már rég, oh be rég, két hete van . . . két hete s két napja, nem, két hete s három napja . . . egy levelét se olvasta el nekem. Hol vagyon az Eszti leányom betűvetése? S szóljon az én örömömről, az én megtartómról, mert én nem vagyok beteg már.

— Ha volna levél, — szólt vonakodva a tanító.

— Nincs? — Az öreg csizmadia türelmetlenül csóválta a fejét. Itt kell, hogy írása legyen. Ti félttek engemet és eltitkoljátok előlem az ő levelét. Nincsen már

senkim. Te szélkergető Nina. Te tekergő fiú, Miki, hát nem jártok a postás után . . . Hiszen ki kellene ásni azt a levelet, a mit Eszti ír az ő apjának. Hát nem kérdezősködtök? Hát nincs már szive senkinek? . . .

Ki akart támolyogni a csípős szélbe, mely hópelyheket űzött a szürke ég alatt, hogy megkeresse a levelet. A levegő vizes, álmos volt. Mind elejébe álltak, hogy megfogják, de az szükséges is volt, mert leszédült az erőlködésben, mint a lámpabél, mely utolsókat lobban az olaj hián . . . A doktort ismét elhozták a szomszéd faluból; egy hét telt el, míg a kurátor szekere nem hozott a vasútról egy nagy ládát (jól lekötve, lepecsételve), mely a csizmadia címére van küldve egy nagy városból.

Az erős szomszéd emberek lekapták iziben a ládát s a tanító, bár ha futva, lihegve igyekezett a szekér után, hogy átvegye a szép pakkot, mégis már megelőzték benn a szobában a ládával.

— Ide tegyétek a leányom ládáját elé, az ágyam elé, — mondta az öreg, — hogy én tapogassam meg legelőször . . . Oh, szép fehér virágom . . . tán te magad jöttél meg az apád betegágya mellé? . . . tán künn van ő? Tanító, nézz ki . . . nézz elejébe . . . és oly harsányon kezdett beszélni az öreg csizmadia, mint egy ifjú legény . . .

A tanító azonban egy hosszúra összehajtott papirossal a kezében, kisimult a szobából s hozzászorította a fejét az ajtófélfához.

— Mi az? — kiáltotta az öreg csizmadia s felemelkedett derékban. — Az . . . az . . . odakünn, a tanító tud valamit. Hozzátok be. Ő megszökött, a tanító. Elejém állítsátok. Vajjon nem sír-e?

Megemelkedett a vén ember:

— Nézd, tanító ... Én tudom, mit rejtessz előlem. Ő elment. Eszti... Eszti, a leányom... Én mindent jól tudok. Ő elment. Én értelek tanító, ha sírsz. Te tudós vagy. Tudsz te a martirokról, kik a hitükért a gyilkos nyilvesszők elé állottak. Eszti meghalt. Eképen az ő jósága nevében, miérettünk, kiállott a halál elejébe és kidőlt ... Azt mondjátok, hogy volt tisztább, bízóbb, áldottabb valaha a világon, mint a leányom: Eszti. Nem igaz ... Vége ... vége ...

És felnyúlt, mint a füst ...

— A szégyen ölte meg? Hazugság ... A szive, a szive ölte meg ...

És sovány karját felemelte a feje fölé. Kaczagott. És előre bukott a ládára, melyben a leánya czifra holmijait küldték vissza a doktorok a kórházból — az édes apjának ...

ÉJJEL A BETEGSZOBÁBAN.

ZON ALKONYATKOR a levegőt sebes nyári zápor üdítette meg. A kis doktort kocsin hozták a beteghez.

— Itt a baj, doktorkám. A leányomnak a fájdalmai még a délután kezdtek jöni. Előbb minden jól ment. De rosza fordult az állapota. Mi tehetetlenek vagyunk doktorkám. A sebes doktor futtába dobta oda a tornáczon:

— Ha baj van, itt vagyunk. A bizalom a legjobb medicina, mint Voss helyesen mondja. Azért vagyunk, mondhatnám exisztálunk.

A szobán néma sötét feküdt. A zsaluk nyílásán pillant be az alkonyat.

A doktor tétován áll meg a küszöbön.

— Mehr Licht, mondhatom az isteni Göthével. Betegünk itt nyugszik? mondhatnám szenved?

Valaki felemelkedik a székről, egy testes persona. A doktor feléje botorkázik. A nagy fehérnép valamit belelehel a kis ember fülébe.

— Maga az, bába néni? Ahol a baj, ott a segedem. A jó segítség fél siker. Maga a társam? Rendben, mondhatnám helyesen. A dolog nem megy? Világot gyújtson, mint az isteni költő mondja, hogy jobban lássunk s betegünket megvizsgálhassuk.

A sötétből így szól egy nyöszörgő hang:

— Ne gyújtson világot... ne... ne... nem akarom.

A bába néni leül. A doktor visszatér s kilép az ajtón.

Egy kis boszúsággal kérdi:

— Bizalmatlanság személyem, mondhatnám állásom iránt?

— Menykött. A szemérem sorvasztja azt a szamarat. Szégyenli magától. Ilyen mind ez a liba. Ez azt hiszi doktorkám, hogy ő az első a világon aki így járt. Hát hagyja a tömlöczbe, ha nem kell neki a világosság.

— S a helyzet? ha szabad kérdezniem.

— Micsoda helyzet? felel a türelmetlen szó. Hát azért hozattam én magát, hogy engem kérdezzen?

— Ahol az ember nem lát, ott mit tudjon? Klopstock azt mondja...:

— Hagyja az atyafiait, — *maga* mit mond, barátcskám? nincs baja a fiucskának?

— Micsoda fiucskának?

— No, amelyik jön. Tán kételkedik benne?

Kezét a kis emberke vállára pártfogóan nyugtatja s beerőszakolja az ebédlőbe. Nagy szoba ez. Minden új és cifra benne. Vásári kancsókkal megrakva a polczok, a falusi varratosok buggyokba felakgatva a falra. Keserű pipa, bor, ételszag tölti be.

— Tán kételkedik benne?

— Tisztelt Dencz úr, a sors könyvének kulcsát hordozhatom-e magammal?

— Nem szeretem a czifraságokat doktorkám, se szóban, se viseletben. Azt gondolja, hogy a fiu nem volna bizonyos?

— Mi a bizonyos? kérdi ábrándosan.

— Én megvizsgáltattam a leányomat. A doktor persze nagyképüsködik mind. Ő nem tudja. Azonban minden tapasztalt asszony azt mondja, hogy Emmynek fia lesz. Az alakulata mutatja. Azt mindenki tudja. És egyéb jelek is vannak. A doktor mit tud? Hát mondja meg nekem, mit tud a doktor?

A mélységes lenéző hangra méltatlankodva felel:

— Jelenlétem tán nem is szükséges a beteg kisasszony mellett?

— Nem szeretem, ha a szavamba vág valaki, doktorom. Nem is azért hívtam ide, hogy veszekedjünk barátocskám. De diskurál az ember vagy mi? Aztán mért ne legyen fiu? Bolondság. Odabenn csend. Üljön le doktorkám. Csak nem mérgez meg már senkit ilyen lucskos estén. Nézze, itt van még valami rágnivaló. Jó barátok vagyunk mi? No, ne féljen, ez nem disznóhús. Aztán a bor az tisztán pogány.

Az eső komolyan megeredt. Az eszterhéjről csorgott a víz. A sötét ráfeküdt az udvarra. A bozontos szakállu, veres arczu, csontos, kigyult szemü férfi felgyújtotta a lámpát. A betegszoba némának, sötétnek maradt.

— Fiunak kell lennie. Mert nehéz órákat érünk, barátocskám. Az ember máskor is megissza a bort, de most azonfelül is jól esik. A magyar embernek sok elfelejteni valója van. Öntse le doktorkám.

— A feleségem — folytatta — ezt rosz néven venné, ha élne a szegény pára. „Reád bizom Emmyt — így szólt a halóágyán — ügyelj reá.” Hát ebben

nem lehet panasza a másvilágon. A sifonereit megnézhetné. Annyi a csipke, a selyem benne, mint egy jó boltban. A leány azóta él a világban. Nem szeretek az öregre gondolni. Utálok a halált. De ezek az órák mégis igen nehezek. Az ember reá gondol ilyenkor a hitvány párára.

Töltött az arany színű borból s kocczintott a kis doktorral.

— Én bizalmas természetű vagyok. Némely emberből harapófogóval kell kivenni a szót. Én nyilt férfiú vagyok, aztán a doktor olyan, mint a gyóntató pap a családba. Nem? Én kocsit vettem Emmynek, én úgy ruháztam, mint egy királynét. Ha ő szép, hát méltó legyen hozzá a foglalata. A portékának így van kelete a világban.

— Hát mit szól a nézetemhez? Liberiás legényt ültettem a bakkra. „Reád bizom Emmyt.“ Hát jó kezekre bizta. Rosszul tette doktorkám, hogy nem látogatott meg minket akkor. Én nem vagyok gögös, az igaz, másfajta embereket fogadtam. Mert az ember egyszer él . . .

A doktor nyöszörgő hangra emelkedett fel, mely a betegszobából hallszott. A víz suhogva csapkodta meg az ablakokat.

— Mintha hívnának.

A magos, száraz ember lustán kelt fel. Kigyult szemmel (mintha alvásból ébredt volna meg) nézett be a sötét előszobába.

— Mozog valaki? Senki. Jó lesz ha leül barátocskám. Majd szólítanak minket, ha szükség lesz reánk. A fiucska nem várthat már sokáig magára. Csak nem féltheti a leányomat? Nézte, micsoda termete van? Micsoda vállak, micsoda csipők? Jó a fajtája. Bobori

vér. Látni kellett, hogy játszott az udvarlóival. „Ne is nézz arra a sok hétszilvafás kehes csikóra“ hányszor mondtam. Az életben egy gyönyörtüség van: a pénz, a pénz, a rang. Aki szebbre formálta a testedet s finomabbra a bőrödöt, az fényesebb életet is jelölt ki neked. Hadd, uszék el minden. Előbb usztak el a kereszteri udvarház, a rétek, szántók, aztán a városi szöllők. De meg kell jönni a te idődnék. S most így vagyunk. Nem restellem. Nem én. Nem árulok én macskát a zsákba. Elment minden. — De vissza jön duplán a fiucskával.

— Maga azt hiszi, tisztelt zsidó, hogy én bolond vagyok ezzel a fiucskával? Vagy tán részegnek gondol? Az kellene magának. Ne-e-em. Ezzel a fiuval tartozik nekünk a sors, mert sokat reszkiroztunk. Mikor a vén báró odatévedt látogatóba a szomszédból (mert a vén báró tagja az én birtokommal határos) így szóltam Emmyhez: ez már neked való. Kissé vén, fonnyadt, keshedt, üssön belé a csihán . . . de társ.

A nyöszörgés megujult a sötét szobában.

— Engem hiv talán a nyöszörgés . . .

— A füle káprázik tisztelt zsidó. Az sem afféle fajta odabenn, aki nyöszörögjön.

Döcögő szekér dübörgő zaja viaskodott az eső suhogásával. A lámpa lomhán lobogott, az óra ütött lepegve. A beszélő férfiu türelmetlenül folytatta:

— Mikor már nyugtunk nem volt tőle s nap nap után ott hevert nálam, így szóltam hozzá: „Én Dencz Ábrahám vagyok. Csak városgazda vagyok, ezt mindenki tudja . . . de azt is tudja mindenki, hogy miféle vagyok. A nagyapám dulló volt, a familiám huszár familia. Velem nem lehet komédiázni s az én ágyékom-ból eredő leány nem játékra való. Kell feleségnek?

Nem kell? De akkor már nem lehetett vele beszélni. A gyepün át kivágatta az ő parkjába s végig mutogatta az utat a bikkesbe. A Maros foly át rajta. Emmy így szólott szinte sirva: „Ne hagyj itt magamra apám, mert én félek“ . . . Féljen az én leányom? Akkor kaptam a négyes czugot a két szürke ostorhegyessel, a melyikre rég vásott a fogam.

Dencz lekönyökölt az asztalra; kedvetlen gondolatok verődtek vissza az agyába s elhallgatott. Nézett maga elé. Az óra vontatottan vert s valahol tompán ugatott kinn az utczán a kutya. Valami távol fekvő fogadóban muzsikáltak s a nedves levegőn átsziváródott a cigányzene a csendes szobára. Felállott az asztal mellől Dencz s megkerülte a szobát. Előbb csendesen lépett, mert sértette a lépésének zaja. Aztán kiment. Mintha észre se vette volna hallgató kis társát. A betegszobába nyitott.

— Kivánod, hogy bejőjjek?

A csendre kedvetlenül megfordult s visszatért. Töltött s csodálkozva így szólt:

— Hát maga még itt van, doktorkám? Van itt még dolga? Nézd, elfelejti az ember, de ezt a számár leányt, ezt a szemérem bántja. Ez nem hívja magát. Ez szégyenli magától barátocskám. Ez hizeleghet magának barátocskám.

A doktor fanyarul mosolygott s szerénykedve görbített fejjel fordult a beszélő felé.

— A szerénység.

— Minél kevesebb szót, kedves zsidó . . . mert mindjárt valamelyik atyafiával hozakodik elő. Igen a fiucska. Igen. Hol is hagytam? Hát ez a dolog az őszön lett bizonyossá. Akkor persze volt a nagy sírás, jajgatás s a nagy jelenet. Úgy látszott, hogy az esküvőt mindjárt

meg is tarthatják, de akkor kezdték a hercze-hurczát. Hogy a familiája. Itt Clarisz tant és Viktor gróf oda tul. A báró akkor csaknem ott lakott nálam. Ott tárgyalt a fedelem alatt az egész banda. Banda... én mondom, a banda. Akkor butorozta be a szalont, a leányom szobáját s ezt az ebédlőt, ezt a gaz, ocsmány butort... üssön bele a mennykő.

És hirtelen feltámadó éktelen dühvel csapott az asztalra csontos öklével. Az üvegek, a metszett poharak megtántorodtak az ütésre s csörömpölve gurult le egy pár.

— Hanem itt van az írás. Ha Emmynek fia születik, törvényesíti s elveszi a leányomat. Ha leánya születik, övé a berendezés s a kereszturi dülő. Ez nem szóbeszéd. Ez alá van írva törvényesen, megtámadhatlanul. Ez egy becsületes írás, ebbe nem akad belé a pokol se. Pedig fiu lesz, fiu ha mondom. Mérget lehet venni reá. Bort reá tisztelt zsidó... bort. A magyarnak sok felejteni valója vagon.

A nehéz csendességbe a doktor kábult fejjel emelkedik fel s bátoratlanul tekint szét:

— Mintha a nevemet hallanám.

Nem. A betegszoba ajtaja csendesen nyilik meg. A bábaasszony támolyog ki álmos arczczal a fekete szobából, hunyorgatva a világosságra. A doktor mohón kérdezi.

— Kiküldött — feleli — nem engedi, hogy világot gyujtsak. Pedig szenved. Az ágy megrecscsen, amint szenvedését eltitkolja. Az én fülemet nem lehet megcsalni. Milyen erős ez a szépséges leány! Soha se láttam szebb arczot, mikor kigyult képpel az alkonyatkor a szemembe nézett: „Végem van, néni, végem.“ Ne féljen drágám, kedves kisasszony... Az ajaka rebegett, de visszafojtotta a sírást. A fogai megcsikorogtak, amint összeszorította az ajakát.

Dencz bele vágta magát a magos hátu divány bársonyába. A homlokát kiverte a verejték. Sokat ivott a beszéd alatt.

A kis doktor hidegen fordul el a bábaasszonytól. A tekintélye akadályozta meg, hogy a közönséges asszonyra figyeljen. A bába nénit pedig beszélő kedvre hangolta a hosszas hallgatás.

Előbb a fogairól kezdett történetbe. Van neki kivált egy utolsó zápja. Az, mikor jött, sok bajjal jött. Aztán a baloldalán egy nagy lyuk támadt. Aztán jött egy gyilkos doktor. Az előbb furta, furta, aztán tömte, tömte, a szeme szikrákat vetett a fájdalomba.

Aztán egy másik foga került szóba.

Akkor elfojtott kiáltás nyilalt ki a betegszobából.

Mind felugrottak. A bábaasszony benyitott. Benn mély csendesség feküdt a sötétbe.

A bábaasszony csendesen húzta be az ajtót. Az eső még szakadt kinn az éjbe. Szél kerekedett, zúgatva a fák lucskos lombjait. Valami kényelmetlen érzés fogta el mindegyiket, mely hasonlít a félelemhez. Ennek a némaságnak valami sejtelmes hangja volt, hasonló egy nagy száj bús sóhajtásához. Átallta volna valamelyik egy szóval megbántani ezt a csendességet. A lámpa lobogott, az óra lustán verte a késő időt.

Erre lábujjhegyen lopózott be a bábaasszony.

Némi zörgés hallszott ki.

Dencz az ajtóhoz lépett s szerényen megkopogtatta.

Hangos szóval szolt ki az ajtón a bábaasszony.

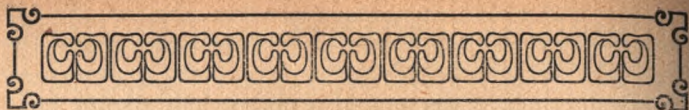
— Csend . . . A dolog megtörtént.

— Megtörtént?

— Megtörtént.

— Fiu?

— Fiu . . . Halva . . .

A GYÁVA.

EGY NYÁRI délután érkezett hozzánk a fürdőre az atyhai tanító s a malomba szállt meg a nagyobbik ágyához. Érkezését onnan tudtuk meg, hogy aznap a fürdőközönység a malomhoz sétált ki, mert látni akarták a szerencsétlenség helyét, ahol a molnárné összetörte magát. Az ágyó, a perlős fehérnép összekülönbözött ugyanis a malomkerékkel, minthogy tán igen lassan, vagy tán igen gyorsan forgott, — elég az, addig piszkálta a kerék küllőit, míg a lapát megfogta a libegő szoknyát s úgy oda csapta a molnárnét a lajhoz, hogy a Gábor arkangyal trombitáig, az soha semmire se hallgat immár.

Mind kísértálván a malomhoz, az atyhai tanító (egy sovány, gyérbajuszu, savószemü emberke) gazdaképpen magyarázott nekünk egyetmást, minthogy az ágyó sikét ura boldogtalanul szepegett egy vásott malomkö-

ven ülve, úgy hogy mire se lehetett használni. Felállott a gát védőjére, a lobogóra s fontoskodva beszélt a részleteket. A tanító felesége — mert együtt jöttek — révézetesen megfogta az ura rokkját: „ügyelj magadra, Marczi; a teremtő szent nevére, Marczi! — nyögődözte — az, igen veszélyes hely, Marczi! valami történhetne veled, Marczi! Mi lenne velünk Marczi,“ s többéféle . . .

Rekkenő alkonyat volt. A sok rongyos falusi nép, munka után mind arra felé jött csodát látni s szép vásárt csaptak. A molnár elmenekedett a zaj elől s az égerbokros berekbe huzódott, s mi is indultunk hazafelé. A tanító a bátyját nyomon kísérte a berek felé s elmenőleg hallanom kellett, amint a bánatos emberhez így szólt:

— Én meg veszem jó szívvel, István . . . kiáltotta.

— Vidd el, — mondta kelletlenül a molnár, — már vigye el akár a fészkes nyavalya miattam.

— De pénzt adok érte bátyám — ordította a siket ember fülébe — becsületesen, ha nem romlott meg az erkölcsse . . .

— Nem, morogta a molnár lemondóan — már mi is a fészkes fenét is csináljak vele . . . Már nekem semmi se kell a világon . . . Vidd el . . .

— De a borjával adod? — ordított a tanító.

A molnár tehenéről beszéltek. A tanító el akarta csaklizni a tehenet a bátyjától. A beszédes vizet, a virágos völgyet a halott asszony körül még melankolikussabbnak láttam . . . Egy tehen! A molnár bután nézett maga elé s legyintette a szürkülő levegőt.

— A keresztanyám hagyatékából megkaptam a jussot — kiáltotta — száz pengőt egy summában, Mihály! . . . kifizethetlek a tehenért, ha adod . . .

Egy tehén . . . Vágyakozva, félve várta a választ. Hogy kábítsa a bátyját, folytonosan beszélt:

— Ott jártam Farczádon a jussomért. A Kalondán gyalog jöttünk az asszonynyal; az az apostolok lován, Mihály! mert nem telik szekérbérré . . . A nyelvemet majd elvesztettem a nagy melegben, mert hajnal óta mind jövünk . . . De készpénzzel ki tudlak fizetni, ha ideadod a tehenet illendő áron . . . Azért szeretem ezt, Mihály, mert egyszer a tied . . . s másszor . . . másszor . . .

Ugy kiabált, hogy köhögött. Egy tehén! Ábrándja egy szegény embernek. Az egy tele kamara, melyből az édes, bizonyos tej sohase apad ki.

Félreceptam az ösvényről, hogy ne halljam az éhes ember beszédét. A mohó birvagy lekiáltott minden szavából. Bizonyosan jó vásárra volt kilátása. A malmot előntötte a falusi nép s felkurkászta minden zege-zugját, pedig a vacsoracsillag már kinézett a sima, tiszta égbolton. A tücskök czirpeltek az aszott mezőn s az úton hazaballagó csordavezető címeres tehene kolompja bongott . . . vajjon nem a halott asszony tehene-e? Hosszasan bögött a borja után, utáltam s elfordultam. Még a szürke, feneketlen csendesség se altatta el a felindulásomat s egész este hallottam a csorda száraz kopogását s ama kolomp komoly hangját. A tanítót egyenesen meg tudtam volna verni.

Miért pedig? . . . Az ember úgy él, ahogy lehet, minthogy muszáj lenni . . . Ki tudja, micsoda nyomoruságban húzza a keresztjét a hegytetőn guggoló diófás, agyagos, szakadékos, köves falucskában . . . A szemesé a világ . . . Egy tehén . . . Egy nagymarju, széles-szügyű, nagy tejtükrös, erkölcsös tehén: maga a gazdagság. A tanítónak ime pénze van . . . sohase volt ennyije egy csomóban. Az ángyója már nem sir utána, ha a maga

pajtájába köti ... Oh! Ki se nézze le a szegény ember álmát ... s vágyát. Az élet igen nehéz.

Másnap mégis, a kura alatt, a fürdőzés közben, a tanító kapzsi tekintetének az emléke meg-meg elevedett az eszemben, s a tanító hitvány feleségét — a sétatér lombjai alatt, kedvetlenül láttam. Bizonyosan csak azért maradtak a molnárnál, hogy lefőzzék a tehénnel a búsuló embert.

Ebéd előtt a birbiceses kirakta a pergettyűjét a fogadó verandáján s a golyót megpördítette, hogy játékra csalja az asztalhoz a fiatalságot. Azon esztendőben sok pénzes zsidó ifjú gavallér, aranylánczos, drágaköves-gyűrűs, finomúl öltözött legényke gyült fel a fürdőre, akik könnyen bántak a bankóval s így ebéd előtt, egy kis mulatságból, szívesen hecczelődtek a birbircsessel. A golyó pergésére akkor is a társaság körülfogta a gyűrött arcú, gyérszakállas ember játszóasztalát s nagy zaj között rakták meg a táblát. Minden épkézláb odatódult körülöttük: a harisnyát kötő asszonyok, a jókedvű leányok, gyerekek és öregek. A birbicesesnek — tudom — igen rossz napja volt akkor. Keményen koppasztották. Az öreg ember sovány arczáról az üzleti mosoly nem mult le, de keményen izzadt. Meleg is volt. Egy átlátszó fülű hektikus fiú felállott a székre s kikiáltott minden nyerést: „Ötvenhetet fizetett ki egyszerre!“ — kiáltotta szenvedélyes örömmel. „Huszonhármát fizetett!“ — sikoltotta és tapsolt. Mindenki mosolygott. Nagyon jó kedv kerekedett. A körből kiabáltak a pinczérre. A sörözők is felkeltek s közelebb mentek. A tömeg szélén lábujjhegyen, kiragyogó szemmel, tátott szájjal állott az atyhai tanító. Az előtte állót megszólította:

— Nyernek? — kérdezte és nyelt. „Persze“ —

vetette oda a kérdezett. „Egyre tizennégyet fizetett?“, — kérdezte ismét mohón. „Hagyjon békén engemet“ — mondta türelmetlenül.

A zaj nőttön nőtt, de nemsokára a fogadós fehérkötényes legénye kiállott a fogadó ajtajába s megrázott egy csengettyüt, ami azt jelenti: hogy az ebéd készen van.

Arra a játékot abba hagyták egyszerre: „Délebed ideje“, — mondták egymásnak, s a tömeg oszladozni kezdett. Némelyek haza siettek, hogy az ebéd ki ne hüljön, mások a terített asztalok mellé telepedtek, igen beszédes jó kedvben; betűzve az étlap sorozatát.

Az atyhai tanító azonban a birbices mellett maradt.

— Játszik velem? — kérdezte restelkedve, halkan az öreg embert. A birbices kedvetlenül s kissé gúnyosan kérdezte: „Tetszik uraságodnak“?

A tanító körülnézett. Tán a feleségét kereste a szemével. Mindenki el volt foglalva. Egy perczig gondolkozott, aztán billentett a fejével s benyult a melléne bélésébe varrott zsebbe, amit az öröksége átvételkor varratott oda a feleségével. Egy gondosan összehajtott ujságpapirost vett ki, azt nagy körülményesen kibontotta s egy tízes bankót vett ki belőle.

— Teszek, — mondta és nyelt.

Mert a tehénnek koszt is kell aztán, egy léczes kerítést kell csináltatni a borjúnak is, hogy ne szopja ki az anyját — s rátett egy forintot a táblára.

Elment... sebaj!... utána kettőt tett a tábla másik felére.

Az öreg ember megpergette a golyót. A tanító előregörbedve rámeredt a táblára. A golyó döcögött már... a kezével komendirozta az ostobát... elfordult.

— Dupla, vagy semmi... rebegette megijedve.

Mindjárt kigyult az arcza s levette a kalapját. — „Vagy semmi“ — sóhajtotta . . .

Néhány percz mulva előrehúzogatta a kabátja szárnyát és az inge gallérját, mert megizzadt. A tízes bankó elment.

— Mily jó szénába való idő van! — mondta mosolyogva, közönyösséget szenevelegve az öreg embernek: „igen jó szénába való idő vagyton!“

— Valóban jó az idő — felelte nyugodtan.

Azalatt benyult ismét lassan a lájbi titkos zsebébe, hogy kivegye az újságpapírost. A keze reszketett, a papír úgy szólt az újjai alatt, mintha siró madár csipegett volna, amig kibontotta, hogy még egy tízest vegyen ki belőle.

Azt a roppant pénzt csak nem hagyhatja a jebuzeusnál. Azt senki se kívánja. A nyereségvágyában is reszketett, de a veszteség is keserítette. Azt nem hagyjuk. Egyszerre nagyobb összeget tett reá. Az mindent visszahoz.

Az asztalok mellett már csörömpöltek a leveses kanalakkal, de a játszót észre vette egy pár gyermek és azok odahuzódtak:

— Nyert, bácsi? — kérdezték.

— Mindjárt — nyögte, s keze a lábízseben motoszkált. A golyó dühösen pergett: „Na . . . na . . . elég“ . . . rebegte. Már csak gyalogol, dölöng . . . még egy, még egy . . . Istenem! — még egyet fordul.

Egypár ebédlő is otthagya a tányérát s odajárult ételközben.

— Szép játék — mondta mosolyogva a birbices.

A tanító összeszedte magát. A hiuság szólalt meg benne.

— Nagyon jó szénába való idő van — mondta — nagyon jó idő . . . a szénának.

Kibontotta az ujságpapírost s egyszerre több tízesbankót vett ki. Az izzadtság gyöngye megállott kiálló pofacsontján, aztán végigcsorgott az arcán.

— Ez igazi szénába való idő — fanyalogta s egy egész tízest tett egyszerre. Körülnézett. A feleségét kereste. Már elbutulva, fáradtan, fásultan, révedezve nézett föl a foltatlan kék égre, míg a golyó dörömbölt az asztallapon.

— A veres . . . a veres — kiáltották az asztal körül.

Elfordult. — Gyermekkorának emlékein kalandozott a tanító esze s az ángyón, ki a malomban a ravalon, mozdulatlanul fekszik a gyertyák között. A faluban harangoznak. A halottnak húzzák.

Remegő kézzel tett még egy tízest. Már alig tudta mit tesz. Még csak egypár tízes ropogott az ujjai között. Alig állott. A lajbiját nem is gombolta már be.

Egyszerre a feleségét vette észre, kinek a feje bukkant ki a sétatér bokrai közül: „Gyere ide Ester“ — kiáltotta, mint a vízbefulladás . . . rekedten.

A gyerekek ismételték: „Ester, Ester . . .“

— Tetszik még? — kérdezte a birbicses.

A tanító nemet intett s megtörülte a homlokát. Csodálkozva megnézte a vizet a tenyerén.

— Nagyon — rebegette.

— Nagyon jó szénába való idő van, — mondta egy kegyetlen ifju legényke.

— Az . . . az . . . igenelte komolyan a szegény ember.

Megfogta a felesége kezét s mindjárt az első padnak a szélére leült. Nem tudott volna tovább lépni.

— Minden elment . . . suttogta törődözötten.

— Elment? hova?

— Semmi se maradt a pénzből . . . és lehajtotta a fejét.

Kábult volt, a fák, a házak, mintha mind lábra keltek volna éppen a szeme előtt . . . mert tovább nem tudott látni.

— Minden elment. Nyerni akartam, Ester. Elment . . . És az izzadság gyöngyeivel összeelegyedett az a néhány csepp, mely a szeméből szivárgott ki. — Már se pénz, se tehén . . .

— Rosszúl cselekedtél, Marci . . .

Nagy későre így szólt ismét: „A gyermeknek is kellett volna valamit venni Parajdon, mert majdnem meztelenül van“ — és babrált a reklije csücskével.

A tanító agyába a nagy ürességben mindenféle haszontalanságok fészkelődtek meg. Előbb a szorzótáblát mondta el gondolatban, s közben meg-megakadva, surolta a homlokát s rárivalt nyersen gondolatban a hibáért, mint a rosszúl számoló iskolásgyermekre. Aztán egy pattogó vers virágzott ki az agyában: „Ki áll amott a szirtetön?“ — s skandálta élvezettel. Aztán fáradtan hátradőlt erőtlenül a pad hátára.

Az asszony megérintette s a malom felé indultak. Mintha részeg lett volna, nem érezte a lábát, s vonzolta. Az istálló előtt elmenve, a borju felbőgött. Arra felébredt s oly keserű érzés facsarta meg a szívét, hogy majd leroskadt.

Semmi, semmi. Amire áhitozott, amiről ábrándoztak, a semmibe omlott . . . Jöve, menve az országúton, míg az örökségért jártak, igen boldog napokat éltek. Hány tervet csináltak! mennyit kaczagtak! . . . Vége . . .

A malmot halotthoz illendő csendesség ülte meg.

Nem ment be. Az asszony mint merőbben nézett az urára s némi rebegéssel kérdezte: „Mire gondolsz, Marci.“

— É—n? — kérdezte elnyúlt hangon s felhúzta a vállát. — É—é—n? Semmire, Esti . . .“

— Minden elveszett, Marczi?

— Óh minden, minden . . .

— No hát, megélünk, ha elveszett, mint eddig, Marczi! Jó az Isten . . .

A tanító felfenyegetett:

— Nincs is az égben . . .

Az asszony gyöngéden megfogta az ura kezét, megszorította, mintha csak a kis gyereket bátorítaná, s szeliden simogatta.

A tanító kirántotta a kezét, a szeme kigyult, s mintha valami roham rázkódtatta volna meg, a csillogó víz felé rohant.

Az asszony remegve ment a nyomában.

A gátkötő lobogója előtt állottak. A tanító rálépett a veszedelmes vesszőkötésre.

Az asszony megértette egyszerre, mit akar, s ha a szája széle vonaglott is — nyersen rákiáltott az urára:

— Hova mégysz? Te gyáva! Szöksz? Gyáva . . . Utállak . . .

A tanító megállott a durva szóra, s kerek szemmel nézett az alázatos asszonyra.

— Gyáva vagy . . . Odahaza egy kicsi gyermek vár reád, akinek kenyeret kellene keresni. Te megszőksz a munkától . . . És a házadban a helyén van minden. Dolgozni két jó kézzel, ifjusággal, gyermekkel ajándékozott meg a kegyelmes nagy Isten. És te futsz! Te gyáva . . . a gátvesszőre lépsz, mert elvesztetted azt, ami nélkül eddig is megéltél. Gyáva vagy . . . Utállak.

És elfordult.

A tanító egy pillanatig gondolkozott, aztán visszalépett s komoran a földre sütötte a szemét.

Az asszony a halálosan sápadt emberre nézett, alig visszafordulva. Aztán egyszerűen, mintha csupán közönséges dologról beszéltek volna, így szólt:

— Lehajlik a nap, míg haza érünk, Marczi! Jó volna, ha elindulnánk haza. A gyermek éhes lesz... A botodat az ajtó mellett hagytad. Megkeressem-e?

És visszafordulva, megfogta az ura kezét s erősen megszorította.

OSZK

ORVOSSÁG.

JÓL VAN, MUCZI? kérdezte Koppel Benedek, az öszülő számadó őrmester a feleségétől. Levetette a köpönyegét, azt rendesen összehajtva fölakasztotta, s a kardját leoldotta. A terített asztal mellett ülő fiatal embert észre se vette. „Voltak-e változásai ma, Muczi? s mit csinál a feje?” A feleségére se nézett, amig kérdezősködött, megke-
rülte az asztalt, megigazította a székeket s váratlanul a fiatal ember térdére nagyot csapott.

— Hát most a vörös nyakkendők a divatosak, Andor urfi? Ocsmány a gusztusod, — mondta vigyorgva, megcibálva a selyem-csokrot. Aztán joviálisan pofonveregette a ficzkó kicsattanó arcját s folytatta: Az ilyen szép fiunak akárha csak egy hóhétkötél-véget hurkolnak a nyakára — az is illik oda. Jó formájú fiu vagy!

Senki se felelt. Az asszony fölkel, hogy kinézzen

a konyhára. Az urfi, az egyik kosztosuk volt, de vacsorára csak őt fogadta el az asszony, mert egy idő óta a hátulsó kis szobát ő bérelte ki. Fekete szeme szegletéből boszus pillanatot vetett az urára. A ficzkó azonban szeliden mosolygott az arczütögetésre.

Alig szóltak az asztal felett. Az őrmester sűrűn töltötte a bort, de csak magának s elgondolkozva ivott, egy-egy ügyelő tekintettel nézve az urfit, hogy szemét mindjárt a feleségére fordítsa. Ilyenkor a fiatal ember sietősen, zavartan valami beszélgetésbe kezdett.

— Szép őszi napokat élünk.

— A te búzavetétednek mindegy, akár szép, akár csuf az idő s mégis aratni fogsz, tintanyaló urfi! Miért is táplál annyi tekergőt az ország, ahányan vagytok? Aztán neked miért szép különösen ez az idő?

— No mert szereti a szépet, — szólt közbe türelmetlenül az asszony.

Az őrmester nagyot csapott az urfi vállára mosolyogva: szereti a szépet az urfi? azért visel veres hurkot a nyakán? Mintha marhavérbe mártották volna. Szeretem, hogy ezek a tacsókák szeressenek valamit. Szeresd a rubrikát az adóhivatalban, tekergő!

Az urfi szerényen mosolygott, de fel-felhuzogatta a vállát, mert sajgott az ütés helyén.

Az asszony fölkelte s úgy téve, mintha észre se vette volna az ura kötekedését, bort öntött az urfi poharába.

Az őrmester úgy koccintott, hogy az urfi bora kiömlött az abroszra. Arra kedélyesen megfogta az urfi fülét s megczibálta.

— Élhetetlen kölyök vagy, urfi! Czuczli az eféle népségnek nem bor! Végigmocskoltad az abroszt, olyan borral, mit nem a te pénzeddel fizettek ki.

Az asszony az ura vállára tette a kezét s az urfira figyelmeztetően intett. Az őrmester gyorsan visszafordította a fejét s észrevette az asszony jelbeszédét s kissé elborult az arca.

— Jó na! Mi jóbarátok vagyunk, jó kamerádok vagyunk. Jó fiú vagy; az asszony szeret téged, én is szeretlek — én aztán igazán, s úgy megszorította a fickó karját, mintha csiptetővasba szorította volna. Az úrfi savanyóan mosolygott s arrább húzta a székét.

Az őrmester kedélyesen évődött:

— Arrább huzódsz tőlem, urfi? kellemetlen vagyok neked, s azért huzódsz vissza? Halljam! Ha kellemetlen vagyok neked, gyere vívjunk meg az asszony kegyéért s az maradjon urnak ebben a házban, aki erősebb. Jó?

S arra előrelökte az öklét az urfi mellébe s vállon taszította meg rögtön: „Védd magadat; szedd elő a tintás ujjaidat... állásba... állásba... ne hagyd magad, magyar! Előre... a csipőd szabadon áll... most a nyakad fogom találni.

Hangosan kiáltott; a szeme égett. Az asszony közikbe vetette magát.

— Megbolondult? Mit akar?

Az őrmester abbanhagyta a dulakodást rögtön s feléje fordult: „Nem szabad, hogy te Anikó, hogy te közénk állj. Mi csak tréfálunk Andor barátommal, mert mi igen jó barátok vagyunk. De ha téged érhetne egy véletlen ütés, abból szerencsétlenség származhatna a te állapotodban. Az Isten őrizzen attól, Anikó! Engem is téged is.“

Az éjszaka leszállt teljesen. Koppel az ablakhoz lépett, kinyitotta s a rezgő csillagokra szegezte a szemét. Az arcza égett s kidugta a fejét a hűvös levegőre. Mélyen lélezett. Ah! a gyanú emésztette. Nappalát, éjszakáját

elfoglalta. Ha a feleségével köze se volna az urfinak, nem türné el a durvaságokat, hanem visszaadna szót, ütést . . . Ha köze van az asszonynyal, meghunyászkodik az ura bántalmára és alássan tűr inkább.

Az öklét összeszorította a zsebében. Ez a fickó mérlegeli, hogy mit koczkáztat . . . Jobban szerette volna ha dulakodni kezdett volna vele. Visszafordult: „Kifujtatom a fejemet, Anikó, — mondá s kiment az udvarra. — Sokat ittam úgy-e?” . . .

Amint az ajtót betette, az asszony suttogva a ficzkóhoz fordult.

— Ügyelj! Szeretnék megcsókolni ott, ahol megütött a gyalázatos. Megcsókolni a szeme előtt, hogy lássa. Én nem félek tőle. Fájt, a hol megütött?

Kigyúlt az arca és lihegett. A paraszti vér felágozkodott benne. Erős nagy teste kiegyenesedett, s bennfekvő nagy szemei kigyultak. Minden familiája a faluban, ahonnan szolgálatra került a városba, a bántalomra ütéssel szokott felelni. A mezőn a törökbúza kapálásán, a kemény szántáson, a kaszáláson, a szerszámokkal feleltek az incselkedőnek vagy a rosszakaratu ellenségnek. — Az csak volt. — Anikó azóta ám ha bársony kabátkában megy a piacra a szolgáló előtt s pettyes slájerrel védi arczbőrét a szél ellen: Anikó szét tudna verni egy sereg nyavalyás németet, ha százszor örmester is, mikor a szeretőjét bántja.

— Ezzel ni, — és ragyogó fogsorait megkoczogtatta rózsaszín körmeivel, — ezzel tudtam volna szét-tépni, mikor a melledbe lökte az öklét. Hát te mi vagy? Hát miért nem csaptad vissza?

Az urfi kihuzta a kézelőjét, lesimította elválasztott haját s urasan legyintett:

— Csak tegye . . . te mégis az enyém vagy s nem az övé.

— Ugy? A tied?

— Akármilyen dühös az öreg, — hadarva közbevágott — csak pukkanjon meg; bánom is én! Mert hallhatod, hogy dühös az öreg. Én megértem, ne félj, hogy mit akar. Mikor ő reám vigyorog, akkor szeretne megölni. Én csak kaczagom. Tessék! mert semmit se tud . . . Mi kaczagjuk az ő mérgét.

És az asszony keze után nyult. Anikó hátra tette a kezét.

— Vajjon nem félsz te tőle? — kérdezte vontatva.

— Én? Az urfi összerántotta a kabátja szárnyait harciasan. — Én? Azt az arkangyalát! Szeretném látni, akitől én félek. Olyan már nincsen. Állítsd a pisztolyom elé, a kardom elé, hogy lássad: félek-e én? Szeretem az ilyen kérdést. Hogy én félnék valakitől?

— Jó, jó, — kissé kedvetlenül csendesítette. — Az ablak nyitva van, te igen hangosan beszélsz.

Az urfi suttogva az asszonyhoz hajolt.

— Akarod, hogy reggel fölkeresselek jókor, Anna, csak azért is, hogy lássad: — ki fél. Akarod, jó?

Az asszony elfojtott hangon mondta:

— Szeretném csuffá tenni Benedeket, csak azért is . . . a durvaságáért. — Szeretném, de te gyáva ficzko vagy, azt látom.

Az ajtón az őrmester lépett be. A fiatal ur vette a kalapját és negédesen mondta:

— Mulattattam a kedves nődet, mig sétáltál kinn . . . Már jobban érzed magadat?

Koppel valamit kedvetlenül morgott s rá se nézve, levetette a kabátját. Azt is szép rendesen összefogta és vetkőzödni kezdett, nem fogadva a ficzko köszöntését.

Anikó végiglépegette a szobát, s a butorokat helyre ráncigálta, odavetve az urához:

— Van valami baja magának?

Az őrmester megnézte erősen az asszonyt s szótlanul tovább vetkőzött.

Az asszony zajosan csattogtatta az étszereket az asztalon s ismét rákezdté:

— Mi a baja? Nem szeretem, ha itt dul-ful valaki nálam. Mi a baja? Tudni akarom.

Koppel bebújt az ágyba s a fejére húzta a paplanát. Onnan békitően kiszólott:

— Bántottam magát?

— Bánt, ha panaszkodik valaki nálam. Én dolgozom reggeltől estig, mint egy napszámos... én... van ételle, itala, rendes háza... hát mi a baja, mi?

Komolyan feléje fordult: „Ne izgassa fel magát Anikó“, s a párnába behúzta a fejét teljesen.

— Hát mi vagyok én, — harsányan kiáltotta, — valami nyavalyás vagyok én? Ezt mondja valaki nekem? De itt másnak szabad parasztoskodni előttem? Úgy-e? de az én nevem „hallgass“, mint egy kutyának? Engemet nem kell tisztelni... mert én nem vagyok úrfajta...

Az ablakon benézett szeliden a hold s az eperfa meggyérült lombja között látszott, mint rebegnek a csillagok a tiszta levegőn át. Koppel elfújta a saját gyergyáját.

* * *

Konokul elhatározta, hogy nem tör ki, amig félre ismerhetetlen bünt nem lát. Tán még akkor se. Beburkolta a fejét, hogy ne halljon és ne felelhessen... Ha kiköt az asszonynyal, kockáztat egyszerre mindent. Mi neki az asszony? a szépséges, erős, meleg test; a tiszta szoba; a jóízű étellel megrakott asztal; a csöndes esték; az irigylő tekintetek az úton, melyek kísérik Koppel Benedeket vasárnap délután, karján a feleségével. Az

asszony? . . . Kivel együtt jár egy édes álom, amire alig mer gondolni: ama kis ember, kit várni oka nagyon.

Harapdálta az ajakát kínjában és kihevült. A kis poronty . . . ha jön . . . kié?

Mindjárt alkudozni kezdett magával . . . surolgatva a homlokát . . . Kire fog mosolyogni, ha jön? gyenge újjával kinek bajsztát fogja borzolni? első szavával kit fog hívni? Koppel ölében fog játszani a fényes gombokkal és kardját huzóálni fogja . . . Kié? A vadember megébred benne, ha nagyon firtatja. Tán megcsalják ötöt? Akkor tépni, marczangolni tudna, mint megveszett farkas.

És érne el vele valamit? Oh uram, vess borogató kendőt a sebre . . . Ha turkálhatna a nyavalyás ficzkó bendőjébe . . . inkább a Koppel gyermeke lenne az a kis emberke, aki jönni fog? Sőt százszorosan árva lenne Koppel, a tömlöcz szalmáján rothadna; anyja segítség nélkül, éhesen, rongyosan járna kilincsről-kilincstre . . . aszott emlőn senyvedve az ártatlan kis bogár . . .

Vagy ha pusztá gyanura elkergetné az asszonyt a gazficzkóval, ki befurakodott a Koppel csendes életébe, hogy megrontsa azt, — mit érne el? Azt, hogy ismét rettenetesen egyedül maradna Koppel, míg ők ketten boldogan, kéz a kézben haladnának végig az életen. A gyermek rájuk fog nevetni, ölükbe ő fog mászkálni tapsolva . . .

Ha igaz . . .

És messziről dühös irigységtől kidagadt szemmel nézne a gyönyörű asszony után . . . rámeredve ringó csipőjére, síma, telt fehér mellére . . . kemény karjára. Oh! ordítani tudna Koppel és úgy megmarkolta a párna csücskét, hogy szétszakadt a körme alatt . . .

Az egész éjjel nem hunyta le szemét.

Most elérzékenyedett s mintha a torkát szorítaná valaki, fájdalmat érzett a mellében; mindjárt a méreg járta át az ereit s düh gyulasztotta ki a testét. Forgólódott a forró ágyban s olvasgatta a kakuk verését, amint az óra kis kapuján kiállva, jelentette az időt. Oh, soha ki nem józanodik Koppel; vajjon sirjon-e? öljön-e? várákozna? rászökne-e? Kire? Állati feneke-
dése, ha egy pillanatig a feleségére készítette fel — kiűzte a fejéből a gyilkos gondolatot. Igen szerette őt. Megbüntetné-e a ficzkót, ha Anikót bántaná? És jobban fogja-e szeretni Koppelt az asszony, ha széttépné a veresnyakravalós zshiványt?

Az óra ketyegése izgatta. Felült az ágyban s szivarra gyujtott. Elrágta a keserü végét; elhányta s föl-
kelt. Néha megállott a nyugton alvó asszony előtt s úgy elnézte, hogy rámosolygott s arra pödörgette fehér szálakkal beszótt bajuszát. Az ablak párkányára könyö-
költ s megkönnyülten sóhajtott fel, amint szürke köd mosta el a keleti ég alatt ágaskodó havas éleít. Ráme-
resztette a szemét, elszunnyadt gyötrődötten s mire felébredt a kakas harsány kiáltására, öklével dörzsölte ki fájó szempilláit. Egészen fáradt volt s fájt minden tagja, mig róttá az udvar flaszterét.

Ő pontban 7 órakor kell, hogy az asztala mellett üljön az irodában, a „Raport Buch“-ot beírni; áhitattal tanulni a Befel rovatait, melyeket a fensőbb hatalom az napra a számadó őrmesternek kirendelt.

Az orrát bedugta a mosdótálba óvatosan, uehogy az asszonyt felzavarja s lábújjhegyen járt le s fel. Hat órakor még félhomály volt. Segített a szolgálóleány-
nak, hogy teljen az idő a konyhában s a szemetet az urfi ajtaja küszöbére septe, miközben keserü képpel nagyokat nyelt.

A szemét nem tudta elvonni arról az ajtóról s szórakozottan tette föl a sapkáját s gombolgatta a köpönyegét, hogy kiinduljon a pontos időre, úgy, hogy mikor az utca derekán járt, akkor vette észre, hogy a kardját otthon felejtette: „Uff“ — kiáltott föl ijedten. „Uram né vigy a kísértetbe“ s visszaroht.

Majd összeütközött a szolgálóleánnyal, ki éppen az ajtón lépett ki az utcára: „Hova mégysz“ — kiáltotta s azzal tovább rohant a kardja után.

A kapun belépve azonban megállott megütődve. Az urfi éppen akkor lépett ki a szobájából.

Az urfi: szép, pirossal himezett hosszú hálóingben, sárga papucsban, piros harisnyával a lábán.

Az urfi szépen megfésülködve, réczefarkokkal a fülei mellett, tolvaj módra szétnézett.

— Hé, hova! — ordította rá Koppel. — Hé, gazficzkó, hova? A kapun, amint kilépek, már mozogsz... Azelőtt, csak az imént, mintha döglött volnál s már mozogsz, amint kilépek a kapun?

Rárontott és megszorította az ing nyakát s facsart rajta egyet.

Andor levegő után kapott tátott szájjal. Nem tudott szólni.

A hálósoba salukátere megmozdult s az Anikó szeme ragyogott ki a nyiláson. Az őrmester észrevette s még jobban megrázta az urfi nyakát. A falhoz szoritva Andort, fricskát pattintott az urfi orrára.

— Halljam a hangodat. Mi kell? Becstelen. A szolgáló után leleskedsz, amint kiteszem a lábamat? A szolgálót lesed arcátlan az én tisztességes házában? Az?

Andor ijedten rebegette: „Az, az...“ s igenelve bólintott.

Az őrmester lopva az ablakra nézett s házsártul rángatta a legénykét. Magyarázólag, mintha valakinek mondaná, ismételte: „A szolgálót lesi . . . bevallja . . . A szemtelen . . . a cselédet . . .”

Lökdösve, mint egy podgyászt, mélyebb hanggal szidta:

— Hát ez a te becsületed! . . . nálam, ahol becsületet látsz! az én tiszta feleségem szeme előtt . . . én előttem te bunyik . . . mint egy tolvaj, kilopódsz a szobádból, amint kilépek a kapun s szégyent csinálsz az én házamnak. Hát — minek nézed te az én házamat? . . . Mi?

Andor gyámoltalanul emelte fel a karjait, mintha repülni szeretne.

— Én semmit se akarok . . . becsületesemre . . . én egyáltalán semmit se akarok . . .

Koppel a dadogó szóra ismét elvörösödött.

— Halt — ordította . . . Ruht! Ruht! Habt acht! Meg se moccanj, mert ütlek. Halt! Ne remegj! Fel a fej . . . be a has! Mit kerestél a konyhában? . . .

A ficzkó remegve mondta: „Tej“.

— Hazudsz. Mars! Gyalázatos, gaz ficzkó vagy, ki innen; ki ebből az udvarból, ki ebből a házból. Az én becsületes fedelem alatt nincs helyed egy perczig se! . . .

A salukáter félszárnya megnyílt, az asszony kissé kidugta a fejét: „Valami baj van?” — kérdezte közönyösen másfelé nézve. „Mit csinálnak ott kinn? Nincs itthon a cseléd.“

— Nincs — rebegette Andor . . .

Az asszony becsapta a táblát: „Ne csináljanak botrányt itt“ — mondta és behuzódott. A didergő, félfő figurából egyszerre kijózanodott, mintha jeges vízzel öntötték volna le. A büntető ura a kemény kezével,

megnőtt. A cseléd? . . . Mintha kaczagott volna valaki benn a szobában.

Koppel ismét a falhoz szorította a ficzkót a salukateri csattanásra és ordította: „ki innen, ki! ki!” és segített a hálóinges urfin. Előre lökte a kapu felé, nagyokat taszítva rajta.

— Ki! . . . rivalta — ne botorkázz! . . . ki, egyenesen! — A kapu sarkánál ismét megszorította, aztán kilökte az utcára.

A hálószoa ajtaja ekkor kissé megnyílt. Koppel becsapta a kaput s beriglizte. Aztán a hátulsó kis szobába rontott és felölelt egy csomó holmit, hogy a ficzkó után dobja. Szép nadrágjai, kalapjai, nyakkendői libegtek az ölében. Felrántotta a kaput s kihajította.

Elfuladtan kiáltotta: „Mi van még?” s egymásután hányta ki a kapu felett a keféket, tintatartót és poharakat, s kiáltotta: „Elhordd magadat rögtön. Nehogy meglássalak a kapum körül . . .”

A szomszédházakból a cselédek kiállottak a kapukba. Andor azon egy szál himezett hálóingjében futva megindult.

Anikó kiszólt a hálószoa ajtaján.

— Hét az óra, Benedek . . . Maga még elkésik egy ily haszontalan dologért.

Koppel kiderülve közeledett feléje:

— A kardomat felejtettem idehaza . . .

TÉLI REGGEL.

A BEHARANGOZÁSRA mindenfelől szállingóztak a nyomdékokon a rorátéra. A hajnal sötét volt s jóformán csak a hó világított. A siető vikleres öreg asszonyok kezében lógó lámpák lángja úgy libegett, ahogy a repülő szikrák szállnak a kürtőben. A lépések alatt élesen csigorgott a hó. A harang tompán kongott, mintha a föld alól szólana. A gyerekek nyargaltak a pogány hidegben s a nagytalpú férfiak dübörögtek a bagariákkal a templom grádicsán.

Az orgona mély basszusa szinte hullámokat vájt a homályon. A luszter gyertyái álmosan pislogtak s az oltárt inkább csak sejthette a szem. A padok szélére itt-ott gyertyavégeket ragasztanak az okulárés vén nénik, dideregve rántják elő a viklerből a nagybetűs csíki imádságos könyvet. A felharsanó orgona-szó, amint átzúg a hideg hajón, az emberek a kabát prémjét a

torkukra szorítják, mintha szél viharzott volna át. A padok után a nagy ajtó mellett vágni lehetett a sötétet; itt-ott gyúródik meg a nyughatatlanul dübörgő, későn érkező s a tréfakereső legénykehad. Az éneklők meleg párája gyenge fátyolt sző a meghajtott fejek felé.

— Mennyi hát . . .

Didergő férfihang beszél.

— Mennyi hát . . . Az ott szabó embernek a púpos háta, aki sokat ült görbén; túl ott hivatalnoknak a háta . . . látod? . . . akinek a jobbválla lennebb áll, mint a bal . . . a szögleten valami csaló mészáros széles, kövér háta lessz . . . üljön reá a sátán . . . Gyülölöm a kövér embert, mikor annyi hitvány, sovány, éhes nyű mászkál ezen a világon . . . Uff . . . micsoda veszett hideg ez a kő, amelyiken állok . . . A korcsmában mégis csak barátságosabb volt a levegő.

Finom orosz-lakk czipőjével idegesen topogott, változtatva a lábait.

— Rég, persze, rég láttam ennyi hátat egy csomóban . . . a gyermekkoromban tán . . . Mégis, ha hajnalban miséznének állandóan, nem mondom, hogy néha nem itt végezném be az éjszakát máskor is . . . A gyermekkoromban? . . . Ah! volt-e valaha gyermekkorom?

Az ajaka reszketett a hidegtől. Egyszerre azonban, amint az evangéliumra felemelkedtek a padokban, — a pajtásának a vállára ütött s szinte hangosan mondta:

— Odanézz . . . ez aztán a leány-hát . . . Mily sugár, mily gömbölyű. Fogadok egy üveg pezsgőbe, hogy a kabátjának a béllése nem szörme. Az leánytest . . . az idomait érzem a posztó alatt. Ott . . . ott, amellest a lötyögő csizmadialegényes, csontos legényhát mellett . . .

— Nézd . . . a csodában! . . . azt látni kellene az ellenlábását . . . ha beváltja, amit a háta ígér . . .

És a pajtása keze után nyult, hogy a padsor elejébe kerüljön. Azonban a tömeg elzárta az útukat. A lecke bevégeztével helyére ült mindenki s a leánytest eltűnt a szeme elől. Egy ideig lábujjhegyre emelkedve kémlelődött, aztán csüggedten sugta: „Eltűnt...” s aztán körülnézve, suttogva tovább folytatta:

— Mind csupa idegen arcz . . . sehol egy ismerős arcz . . . Pedig egyszer mindenkit ismertem, mint a magamét. Azóta a gyermekek megnöttek; az ifjak derek lettek; az öregek elmentek. — Nem veszed-e észre, milyen furcsa az, hogy egyszerre mindenki fiatalabb lesz körülötted — mint te? Csak a minap mindenkit te köszöntöttél, mert te voltál a fiatalabb s már tégedet köszönt előre az új sarjadék. De hova lett az én leányhátam? . . .

A nyüzsgölődő álló népség görbén nézett a folyton fecsegő úri emberre. A feddő tekintetre a legközelebbi legénykéhez fordult váratlanul s így szólt:

— Én Jánosi Pál vagyok — barátom Csatt Zoltán . . . Szolgálhatok tán valamivel?

A legényke zavartan babogta: „Kérem alássan...” és útat nyitott előre. Erre a padok mellett fölnyomultak, a Mária-oltár irányában megálltak.

— Ah! folytatta tovább — itt van az én gömbölyű leányhátam. — S előre nyújtotta a nyakát, hogy a leány szemébe nézzen. Belenézett s arra hirtelen visszakapta a fejét s a társához szinte megütődve sugta: „Gyönyörű . . .”

Aztán messzire, előre nézett, gondolkozva, hogy hol látta e gyönyörű arcot? Összerázkódott és a nyakán összehúzta az asztrakán gallért. Az oltáron csengettek az Úr testének felmutatására. Mély csendesség borult a templomra s az orgona elhallgatott . . . Jánosi lesü-

tötte a fejét: „látta-e? álmodta-e e szemeket. A nagy ablaküvegre a ködbebetekintő hajnal világossága kékes aczélszínű leheletet rajzolt . . . Jánosi észrevette s behunyta a szemét. Az orgonaszóra vontatva sugta ismét:

— Azt hiszem kissé kábult a fejem . . . Tán többet ittunk-e ma? Mert többet beszélek a szükségesnél . . . Nem?

Aztán félszemmel a leányra pillantva, lemondva legyintett s szinte komoran ismételte: „senkit se ismerek . . . senkit . . . de mire is már? Istenem“.

Hirtelen összeszedte magát. Tolakodva rászegezte a szemét a leány fejére. A luszter gyertyáinak lángjai bearanyozták a fehér arcot s újjait, míg a testét a sötét betakarta: „Gyönyörű“ ismételte. Levette aranyfoglatu szemüvegét, megtörülte, feltette s a pajtásához fordult:

— Nem szeretem, hogy csufondárosan mosolyogsz . . . valami csakugyan megzavar . . . nem tudom, de úgy érzem, mint amikor egy szemmel többet kapok a kártyában, mint amennyi szükséges s azt előre sejtem. Nem szeretem, hogy mosolyogsz . . . izgatsz velem s kissé ideges vagyok.

Azonban gyors elhatározással a pad szélén ülő legényke (egy veresnyakkendős, vereskezű, karcsura begombolt, hegyes bajuszú ficzkó) vállára tette a kezét, hogy fölkeltsen az ipszét a helyéről.

A legényke végigmérte Jánosit s beljebb, szorosan a leány mellé huzódott, hogy helyet csináljon. Jánosi konokul kiintette a legénykét a padból, a barátjára mutatva, mintha azt mondaná: „ketten akarunk beülni a helyedre.“

A legényke komolyan mondta:

— Nem lehet.

A leányka szelesen hozzátette: „Egymáshoz tartozunk“.

S bárha a hideg amúgy is rózsásra csipte az arcját, mégis látszott, hogy a hajáig felpirult erre a naiv valamásra s zavartan nézett a legénykére. Arra mind a ketten mosolyogtak; a legényke hálásan a leány keze után nyúlt.

A mise végét elnyújtva hirdette a pap az oltáron, s utána fölemelkedett a padokban ismét mindenki. Az ablak üvegeit szürke világosság fogta át s a gyertyavilágok a padok szélein elhalványodtak. A mozgolódásra köhögtek mindenfelől s az orgona harsányan zúgott át a sietősen világosodó nagy hajón. Taszigálódva czihelődtek fel a padokban, a nagy ajtót kinyitották. Az emberpárától megenyhült levegőn beözönlő csikorgó hideg gyorsabb mozdulatra ösztökélt mindenkit. Jánosit a társával a falhoz szorították, s a leányka kézenfogva lépett ki a padból. Olyan parányi lába volt, mint egy rózsalevél; a szemét lesütötte, de egy hamis kis sugárt vetett a szögeletéből az idegen úrra. — Jánosi megszorította a társa kezét, beszédesen ráintett a fejével, mondva: „Utána megyünk“.

A szenteltvíz-medenczénél érték utól. A leányka mosolyogva vette észre s majdnem egyszerre léptek ki a piacztérre.

A ködöt még nem tudta elüzni a reggel. A körvonalok bizonytalanok mindenfelé és a köd a sétatér fáit szertelen nagyra nevelte. Az utcán a leányka erőszakolt tecsegéssel, a legényke oldalához szorulva, gyorsan indult meg, bárha látszott, hogy tud az idegen úrról, aki szemmel tartja őket.

Jánosi merészen a leányka mellé állott, a társa a ficzkó oldalához nyomult.

— Megfázott a kisasszony?

A leányka mosolyogva tagadólag intett; a ficzkó dühös szemekkel méregette végig az idegent. A Jánosi társa cigarettet vett elő s megérintette a ficzkó karját: „Nincs gyufája, barátom?” S megkínálta.

Szárazon lökte oda: „Nincs s nem kell.” S mindjárt nyersen rákiáltott: „Mit akarnak?” Csatt merészen karonfogta a lángoló szemű ficzkót s bizalmasan lehelt reá:

— Mi véletlenül a vacsoránk végén vetődtünk be a rorátéra; a barátom rég látott hajnali misét s kíváncsiak voltunk reá. Maga, uram, barátom, gyakran szokott járni a rorátékra?

— Nagyon siet, szép leány? — kérdezte halkán Jánosi.

Lopva a legénykére tekintve, vontatva felelte: „Az édes anyámhoz sietek haza“.

— Elfutad, szép leány, a gyors menetben! . . .

A leány nekibátorodva mondta: „Mi nem ismerjük egymást!”

A legényke bosszusan kirántotta a karját az idegen ember karjából s nyersen vetette oda: „Hagyjanak nekünk békét.“

— Magáé-e ez a szép kis lány?

— A maguké bizonyosan nem.

Az emberek elsietve mellettük, csodálkozva tekintettek reájuk. A vár felé vezető görbe sikátorba lépven be, négyen nem értek el egy sorban, Csatt ismét karonfogta a rugódozó legénykét, hogy hátrább maradjon vele.

— Én ismerem az arczát, szép leány . . . Ébren láttam-e, vagy az álmomban, de szép kék szemét, puha ajakát, bájos gödrös állát ismerem . . . ismerem . . .

A leányka sietve hátra tekintett a mérges legénykére, de kissé kezebben mondta:

— Mi itt fenn lakunk a kerekes kút mellett.

Jánosi vontatottabban lépett: „A kerekes kút mellett?” Ismerem e helyet... én idevaló vagyok...

— Én ismerem önt.

Kiérve az élre, Jánosi megállott. A legényke hevesen a leányka mellé nyomult. Az utca néptelen lévén, itt féktelenül, durván Csattra kiáltott: „Menjenek el innen, amíg jó dolguk van” — s rázta az öklét. Végig minden kapu zárva volt az ébredő reggelen, csak a kerekes kút mellett zajongtak a cselédleányok s szemben a kúttal egy kis kapuban keszkenős asszony vára-kozott valakire.

Jánosi zavarodottan megállott s hátrább maradt. A leányka előre szaladt. Csatt csak egy perczig tartóztathatta a mérges ficzkót, hát inkább maga is vele sietett.

A keszkenős asszony megnézte a jövőket, egy féltekintettel fogadta a leánykát, s tétovázás nélkül Jánosi elé lépett.

— Visszahozta a leányom magát, Jánosi Pál. Engemet keres?

Az úri ember zavartan mondta: „Nem...”

— Azt hittem... rég tartozik nekem ezzel a látogatással. Azóta, hogy utóljára ezen a kapun kilépett, mind várom, Jánosi Pál. Mi hozta hát vissza?

— Ha tudtam volna, hogy magát itt találom, el nem jöttem volna.

— Pedig boldognak hazudta magát egyszer ezen a kapun belül, Jánosi Pál, mig... mig egyszer itt hagyott.

A leányka a kapuzábéja mellé huzódott, szorosan

a legényke mellé. Csatt egyszerre megérezte, hogy nincs dolga a barátja mellett. Kinos csendességben állottak, csak a kút kereke nyikorgott keservesen, s a cselédek fecsegték mellette.

— De amint kiléptem ezen a kapun, Mari! mindjárt megvigasztalódott maga... mert mikor magáért az apám halála után visszatértem, nem reám várt könyben, hanem egy más férfiúnak a karjában... s boldog házasságának a gyümölcseivel, ama szép leánykával játszadozott vigan.

— Boldogan? Azt mondja?... Aki megmentett a szegénységtől, az elhagyatottság szégyenétől, a szegény uram, már a föld alatt van... ne mondjon roszzat róla, Jánosi Pál.

— Mit mondjak?... Lássa, én magamra élek még... Ebben a versenyben ki a nyerő, Mari? ki a vesztes?... Maga a családi élet baját és örömét mind végigélte... Én magamra éltem. És tudja-e, honnan jövök most is ide? A templomon át a korcsmából, Mari.

A kerekes kút mellett is elhallgattak csodálkozva a cselédek. Jánosi észre se vette, hogy rájuk figyel mindenki. Mintha egy rég lefojtott zsilipet nyitna fel egy láthatatlan kéz, omlott a keserű vád az ajakán:

— Én elvadultan élek, lássa!... Megfordítottam az életemet, hogy ne foglalkozzam régi ismerőseimmel... Magáért, Mari... Aztán megszoktam... Amint alkonyodik, akkor kelek fel s egy-egy füstös fogadóban, ostoba czimborákkal élek, teli pohárral... kártyával... pénzzel vett szerelemmel... Reggel lefekszem és így kikerülöm az agyarkodó, megútált verejtékező embereket... És lássa, egy ostoba reggelen csal el a bűnöm a hajnali misére és ime magába botlok. Mari, akit kivált kikerülni vágytam. A hajam fehéredik... És

maga vádol szemtől-szembe, Mari... Eh! hiszen szinte szavalok. Bocsánat...

Egészen kigyult. Látszott, hogy restelkedett a kitöréseért. Megtörülte a homlokát s körülnézett, mintha nem tudta volna, hogyan került a havas, elhagyatott utcára? Mintha felébredt volna, észrevette a kis lányt a kapuzábé mellett s a barátját...

Könnyen biccentett a fejével, köszöntésül a kalapja karimáját érintette, s ismét bizonytalanabban, szinte zavartan mondta:

— ... Bocsánat... A leány arcza a maga leánykori képét ébresztette fel bennem, Mari!... Isten áldja...

S hangosan szólt a barátjához:

— Testvér... Virrad... Én hazatérek... Velem tartasz?

A keszkenős asszony kék szeméből egy kövér csepp buggyant ki; a gyerekek a kapuzábé mellett egymásra mosolyogtak s vígan befordultak a kis udvarra.

A CSÍKOS SZŐTTES.

CZIFRA KATI egy rosszkedvű őszi alkonyatban a legszebb köntösében mutogatta magát a kávéház ablakai alatt. A rügyfakasztó illatos langyos tavaszon a Czifra Kati egy kacsintására tíz tekergő áll meg meredt szemmel, tátott szájjal; — de ily lucskos hűvös őszön a legények feltürt gallérukba behúzva a nyakukat, kezükkel a nadrágzsebükben, talpálnak odább, se látva, se hallva.

Czifra Kati járván kesernyésen, az utca végén egy kis paraszt leánykát vett észre, aki tétován állingál, csekély batyut lóbálva a kezében.

Csinos rügyecske volt, olyan köntösbe öltözve, amilyent Czifra Kati hordott egyszer, leányka korában: baboskék keszkenyővel a fején, csíkos szőttes szoknyában és százánczu kivarrt köténnyel jóízű, alig fejlett sugár testén.

Nézelődve jobbra-balra, egy kikent borbély-legény a műhelyből megszólította a paraszt leánykát:

— Keres valamit, szép leányka?

— Nem tudom . . . — felelte az vontatva; de mindjárt valami kollégisták zajosan surrantak el mellette, a szoknyáját hamisan végigsimogatva. A leányka kaczer dúzzogással rácsippent. „Na — na, mit akar?“ — így szólt, de mosolygott. Az egyik diák — már pelyhedzett a bajuszkája — visszavigyorgott s hozzáért a leányka ujjához. „Menjen, nem szégyenli magát!“ — duruzsolt rá a leány összeránczolt homlokkal — de látszott, hogy nem haragudott.

Ekkor (az őszi alkonyat sietve teringette ki sürtü fátylát a széles utcán) egy nagyfejű, szőrös, fekete, erős, nehézjárású ember ballagott felfelé az utcán, ezüstfejű pálczát lóbálva és Katit észrevevén, kedveskedő parasztisággal titokban hozzá szólt:

— Dögre leselkedel, varjum?

— Reád . . . te jó madár — suttogta vissza, boszus hangon Kati, de szintén felnézett.

Az ember rácsapott a feketedő levegőre a pálczájával s kedélyesen a foga közül szürte: „Arczátlan vagy“ — mondta s tovább ment.

A lámpagyújtogató gyerek végigrohant a vaskampójával a járdán; cselédleányok vizes kannákkal, vihogva suhantak lefelé; kocsi robogott a flaszteren s füttyös inasgyerek ütődött az ácsorgókba. Nagy zaj volt. A lámpavilága a kis parasztleánykára sütött.

Ah! Czifra Katit ajándékozta meg egyszer . . . valamikor . . . a bérmaanya egy tulajdon olyan köntössel, babos kendővel, amilyent az a kis paraszt leányka hord most amott s egy csiki imádságos könyvvel (az első lapján egy sugár angyal volt lepingálva, liliomággal a kezében).

Kissé boszus volt Kati, de az emlékei is megrohanták.

A fekete ember az ezüst bottal észre vette a paraszt leánykát s megállott előtte és megszólította.

Bárha semmi köze se volt Czifra Katinak a mások dolgával — mégis a járdáról az útközepére ment, hogy ügyeljen ama kis leányra.

— Megrontják, — gondolta keserű szájjal.

Nagy körben kerülgette, félszemmel ügyelve rá.

— Benyálozza az a fekete pók, — morogta félhangon, hogy lenyelje aztán.

Közeledett Czifra Kati a paraszt leánykához s az előtte sátorozó fekete ember lábszárát meglegyintette libegő szoknyájával.

— Ez a kis leány falumbeli — szólt bizalmaskodva, s bárha látta, hogy a megszólított úri ember boszankodva elfordult, még közelebb nyomúlt mellé.

Egy szemernyi irigykedéssel mérte végig a leánykát a lámpavilágban; egy parányi sajnálkozással tán; egy csepp boszúsággal a fekete, durva ember iránt; és valami megmagyarázhatatlan vonzalommal a paraszt lányka iránt, Kata szorosán melléje lépett.

A népes utcán járókelők közül valaki köszöntötte az úri embert. Ez hirtelen elfordult Katitól, köszönt és tovább lépett.

Kati a leánykához fordult:

— Eltévedtél?

— Nem . . . ide jöttem a városba.

— Miért? Szolgálni jöttél?

Ránézett s igent bólintott.

— S estére jöttél? Hol fogsz hálni?

A lányka felhúzta a vállát.

— Tudja az édesanyád, hogy bejöttél?

Halkan mondta:

— Nincsen édes anyám . . .

— Tudja az apád?

— Miért kérdi?

A fekete úri ember mohón visszatért s a falusi leányka keze után nyúlt, mintha észre se vette volna Katit.

— Velem jön hát kis leányom? — kérdezte. — Beleülünk egy kocsiba, jó?

Kati közbevágott: „A kis leány nem megy sehova“.

A férfi megfogta a remegő leányka kezét s hizelkedő, mély, meleg hangon folytatta:

— Meleg szép szoba, jó vacsora várja, kis leány.

Kati érdesen lökte oda, s leverte a férfi kezét:

— Menj el innen fekete . . . Nem engedem ezt a leánykát, ne bánts! Menj el, mert botrányt csinálók. . .

A hangosabb szóra a férfi — úgy téve, mintha nem is hozzá szólanának — néhány közömbös lépést tett tovább.

— A leányka gyorsan odasugott Katihoz:

— Miért küldi el ezt az urat? Nekem nincsen lakásom a hol háljak, igazán . . .

— S ennél a fekete póknál akarsz lakni?

— Valahová csak kell mennem.

Kati gyanakodva nézett reá: „Tetszik tán neked?“

A leányka megrántotta a vállát: „Nem csúf ember.“

Álmélkodva csapta össze a tenyerét: „Azt hiszem, rossz vagy leányka . . . rossz vagy. Hogy hívnak?“

— Bagi Klárinak . . . Klárika . . . így hívnak odahaza.

Valaki elment és keményen megnézte Czifra Katit a lámpafényben s meglassította a lépését. — Kati gyorsan kihúzta magát önkéntelen mozdulattal és rákacsintott az idegenre. Egyet lépett, mintha megigézték volna, előre nyújtá erős gömbölyű karját a gallér alúl s a

jövevényhez csatlakozott. Azonban visszanézett a kis leányra. A fekete pók melléje mászott. Czifra Kati hevesen visszaesett, a szeme kigyult, habozva mondta az idegenhez: „Nem kedves! ma nem, nem lehet, most nem mehetek el innen . . . nem“.

S visszarobbant a leánykához:

— Szentelen vagy, — mondta hangosabban a fekete emberhez — nem engedem ezt a leánykát. Azt hiszed, ismerem ezt a leánykát? Nem. De titeket ismerlek. Nem engedem, hogy ez elvessen. Sajnálom . . . Egyszer én is így, ögyelegve, tudatlanul kerültem ide közétek és miattatok, nézd mivé lettem. *Ezt* nem engedem. Menj el. Félj! mert kiáltani fogok.

Egy percz alatt üres lett a hely.

Kati kiegyenesedett. Valósággal szép lett; erős, félelmes, tiszta lett felháborodásában.

— Velem fogsz jönni, Bagi Klári. Egy kis szobám van, ahol elférsz ma. Holnap hazaviszlek a faludba. Senki sincs a szobámban; senkim sincs a világon. Se szomszédom, se rokonom, se barátom, se gyermekem... Én a szégyen vagyok . . . Ilyen akarsz lenni, mint én? Velem jösz ma; holnap hazamégysz a faludba.

Felsőhajtott — mely rokon volt a sirással — erősen megszorította a leányka kezét s tovább vitte.

— Látod milyen szép a köntösöm? . . . Ha a templomba megyek, a padban elhuzódnak mellőlem. Ha sirok, kikaczagnak . . . Kell neked ilyen szép köntös? A piaczon útat nyitnak, hogy ne érjenek hozzám. Sötétben megölelnek; világosságon leköpnék . . . Mit akarsz? Ilyen akarsz lenni? El akarsz menni azzal a fekete ördöggel, hogy ilyen szép köntöst vegyen neked?

A jól világított utczából betért egy homályos síkatorba a leánykával. Szinte vonszolta:

— Látod, milyen szép a köntösöm? Oh, ha még egyszer csíkos szőttest viselhetnék, mint te s kékbabos kendőt a fejemen . . . Menj haza a faludba. Valaki lesz, aki dicsekedve visz az utcán: az urad; — gyereket fogsz ringatni az öledben: a tiedet; — estenkint énekelve a kerekas rokka mellett, lenfonalat eregetve élsz csendesen. Az úton megismernek, köszönteni fognak tégedet bátran . . . Oh, ha én is viselhetném még egyszer a csíkos szőttest . . . Menj haza.

A leányka ijedten nézett a hevesen beszélő fehérnépre.

— Csupa selyem a köntösöm, toll a kalpom . . . de csupa szégyen, gyalázat járni benne. Fel akarod cserélni a tiedet vele? Oh, Bagi Klári . . . mennyit sírok benne, mennyi könnyet hullattam benne; megfürdhetném benne, ha összegyülne.

Az úton menők megállottak s utána néztek, mert Czifra Kati hangosan beszélt.

— Hazaviszlek . . . Hova való vagy? Az én vidékemről való vagy? A köntösödről tudom. Viszlek haza . . . Mennyi szégyent tettem . . . ennyi jót is, hogy írjanak fel felőlem az égben. Haza . . .

S hevesen rántva fel egy kis ajtót, belépett.

— Itt lakom, látod! — mondá reszkető hangon s mindjárt hangosan sírni kezdett. Leroskadt egy székre lihegve, zokogva.

A leányka kábulva állott előtte.

A FEKETE TULIPÁN.

Szolgált a városnál egy írnok, akit Sötér Gusztinak hívtak; egy finom, kivasalt, üresfejű urfi, akit valahogy beprotegáltak a tanácsházhoz, minthogy egyebet nem tudtak csinálni belőle. A hegyes fickó egy reggel a hivatalban Farkas Aurélhoz (az ötvös fiához) így szólt:

— Aurél, egyenesítse meg a nyakkendőmet, azt hiszem, félrecsúszott.

A megszólított (ez is írnok volt) kelletlenül felnézett félszemmel, barátságtalanul kérdezve, pedig megérthette a kívánságot:

— Mi tetszik?

— Valami baja van a fülének?

Aurél felkönyökölt s megnézte azt a bizonyos nyakkendőt, arra felugrott.

A koczkás kendő nem volt félrecsúsza, de egy csinos tű ragyogott benne, egy kis tulipán, erdélyi módon zománcozva.

Azonban egy szót se szólt, csak megnézte merően a kis ékszert s Gusztinak, az ő régi tanulóajtásának komoran intett, hogy menjen odább.

Gusztii fanyarul mosolygott, felhúzta a vállát, mondván: „Jó“.

A hivatal e rövid jelenetre ráügyelt, (mert a két fiatalember nem egyezett, mindenki tudtára). Azonban azon a napon a tanácsos úr öklelőző kedvében volt, hát nekigörbültek ismét mind az írásaikra és mindjárt elfelejtették a jelentéktelen esetet. Maga Aurél is suhogva forgatta az aktáit, de valójában csak a dologtalanságát leplezte a lármás forgatással s nyugtalanul forgolódott a széken. Délfelé, mikor egy kis falatozást rendeztek a hivatalban, fölkelte s a terem másik szögletében unatkozó Gusztiihoz ment s rekedt, halk hangon kérdezte:

— Szüksége volt, hogy meglássam a tűjét?

— Bántotta, hogy meglátta?

— Vette-e?

Gúnyosan felelt:

— Csak nem azt hiszi, hogy loptam?

— Ajándékba kapta-e hát?

Kissé hangosabban mondta. A teremben csönd lett, mert botrányt szimatoltak.

— Reményilem, tisztességes úton jutott hozzá!

Gusztii fölugrott. Szembe álltak, sápadt volt mind a kettő.

Abban a pillanatban a mellékszoba ajtaján a tanácsos úr szólt be: „Sötér úr!“

Farkas megfordult, föltette a czilinderét és kiment. A lépcsőn így szólt: „Megölök ma valakit!“ Azonban ezt senki se hallotta. Bárha a hivatalos időből még sok hiányzott, egyenesen hazament.

A vén házuk (valamelyik ötvös nagyapja építtette

bolthajtásos apró szobáit) eperfás, hűvös udvarán egy hársból fonott karosszékben szunyókált az apja. A legyek sokadalmaztak rajta a nagy csöndességben. Valamelyik odalszobában halkán reszelt valaki.

Ott benn dologidőben örökös sürgés-forgás, kalapálás volt, tán a világteremtéstől fogva. A Farkasok ott lapították, forrasztották, formálták az ezüst- és aranyféléket a legényekkel. Régi dolog az már . . . Az utolsó Farkas vén; a szemeit megette az idő s az üveggolyó, amivel vezette a fényt a munkájára. Legényt se tartott már. A fia nem ért hozzá. A fia úr lett.

A szegény, megboldogult felesége a maga idejében így szólt az urához:

— Tudja meg fiam, Farkas, hogy a fiamból, akit öregségemre adott nekem az Ég — nem lesz ötvös. Ezt nem fogják Salamonnak hívni, ahogy hívták az apját, a nagyapját s a szépapját. Ebből a bolondságból legyen már elég. Ez nem fog emailt kotyvasztani, ha az egész világ térden csúszva rimánkodna, hogy még egy kőöntyüt csináljon. Nem . . . ebből úr lesz.

S beszélnek, hogy akkor a keresztelő papnak oly harsányan kiáltotta a kölyök keresztnevét: „Aurél“, hogy a szent férfiú majd elejtette a vízhintőjét.

Ha e veszedelmes fehérnép úgy akarta, hogy úr legyen fiából, igaza volt, amikor a dolgot már a keresztelésnél kezdte. Mert igaz: egy Salamon nevű fiatal úr, ha neki úgy tetszik, kukkra dobhatja a pantofliját az utcán, de egy Aurél nevezetű úrfi gombos stiblit hord, amit nem rughat fel. Egy Salamon nevű fiú megtanulja, hogy a fagygyugyertya lángja megoldvasztja a boraxot, ha az ember helyesen fújja s az ezüstlap kihajlik, ha a vésőt a maga módján vergeti valaki s ennyit tudni elég neki; de egy Aurél

nevű urfinak sok mindent kell megtanulnia: grammatika, matematika, poétika nevű egyet-másokat, amiknek a szülői a nevét se tudják kimondani.

Aurél persze mindezeket végigtanulta s elég rossz kedvvel (szép, kihajtott, himzett inggalérokot s bársony kitliket viselve), de az öreg Salamon igen morgolódot, mert a gyermek úri nevelésére mind több kellett s ő a rossz szemével mind kevesebbet tudott keresni. Ők valami jeles erdélyi email-munkát tudtak: arany sodrony-szélrajzok közé égetve a ragyogó sokszínű festékeket, de oly nevezetes módon, hogy szegény volt az a kincsesláda, amelyből a Farkas Salamonok műve hiányzott volna. És im! egy asszony oktalansága okán ennek a dicsőségnek mindenkorra vége vagyon. Nincs, aki folytassa, sőt már az öreg Salamon se művelheti helyesen, minthogy nem vala segítsége.

Ezért a felesége halála után (aki erősen megeskedtette Salamont, hogy a fiát sohase fogja kizavarni az úri életből) egy bumfordi erős leánykát vett maga mellé (egy régi mestertársának az árváját), a kis Ferdinók Klárit, hogy legyen valaki, aki tartsa a kézhez való szerszámokat a munkánál.

E leány aztán nemcsak igen ügyes kezű lett a műhelyben, de a házat is úgy rendben tartotta, mint egy gazdasszony. A fiúval is jól összefért, de természetesen csak illendő mértékben, minthogy Klári csak keszkenyőben járt. Jól eljátsztak (ha a leánykának ideje volt), de ha tán valami urfi (például a kis Sötér Guszti gyerek) betévedt az ötvös udvarára, így szólt róla: „E leányka dehogy a testvérem, (ez kellene csak!) ez a mi kisebbik szolgálónk“ s ingerkedve kaczagott a leánykára, ha a Klári égő, fekete szemei könnyel teltek volna meg.

Magukra maradva pedig odahúzódott, hogy engesztelésül megcsókolja; Klári bosszusan elfordult s így szidta meg Aurélt:

— Hol járt? Ismét mocskos a szép gúnyája, sok-e a pénze, hogy mást vegyen?

Aurél fitymálódva felelt:

— Nekem ne parancsolj! te mim vagy? tán te veszed a ruháimat?

Természetesen, hogy nem ő vette, de annyi sok dolog van egy ilyen nagy háznál, hogy az öreg így szólt:

— Boldog ember lesz, akit e leány megszeret; ő gondoz engemet, azt tudd meg.

— Mert én csak magát is szeretem — s úgy mondta, mintha csak érette is lakna a Farkasok régi fészkeben. Ruháit tisztán segítette a reszkető kezű öreg emberre; megtöltötte a pipáját s borocskája, jó falatai sohase hiányoztak.

— Mert ő jól tudja beosztani azt a keveset, amink van.

Aurél csodálkozva kérdezte:

— Hát kevesünk van?

— Azt Kláritól kérdezd meg.

Az egykedvű felelettel elégedetlenül folytatta:

— Az anyámtól maradt sok?

— Sok? Mit gondolsz?

— Aranyemük? mondjad.

— Tán aranyemük. — De az öreg Salamon egész életében se foglalkozott azzal, hogy miből élt; mint-hogy mindig akadt odahaza, amire szüksege volt vala.

De az ilyen kelletlenkedés ritkábban fordult elő köztük. Mikor Aurél elkészült hazulról valamerre, Kláir állott mellé, anyáskodóan, kefével a kezében.

— Illik reád ez a kabát, mondta s megsímogatta. Aurél jól belenézett a kis Klári sötét szemébe és rámosolygott:

— Hanem olyan szép leány sincs hét határban, mint te, rigó. S nagy vagy, pedig egy egész esztendővel kisebb is vagy, mint én.

S onnan látszott, hogy csakugyan nagy volt, mert az ilyen szóra felvirult az arcza s megütötte a kezével Aurélt és úgy elszaladt, mint a szél.

Aurél elment ilyenkor a kávéházba, vagy urasan fölnevezett a városházára; Klári elrendezte az öreg embert (mert nemcsak a szeme romlott el, de a keze is reszketős lett, hogy a napon mindjárt elszunnyadt) s a házat, a pinczétől a padlásig megfutotta, aztán bezárkózott a műhelybe s úgy dolgozott a forrasztó csővel, a kis kalapácsokkal, a reszelőkkel, mint egy legény s az aranyeműt úgy eldörgölte a karja bőrén (minthogy a gyenge leánybőr legszebben fényesíti a drága érczet), hogy egészen piros lett patyolat teste.

Néha Aurél is benézett a műhelybe s legénykedve fogogatta az apja szerszámait.

— Nem szeretnél bánni velük? kérdezte Klári.

— Mert mesterség is az! De vagy tudjon az ember valamit, vagy semmit. Amennyit az öregek tudnak, azért nem érdemes fáradni. Te pedig, egy semmi leány! hát te annyit sem tudnál megtanulni.

Egyszer valami szép holmit látott meg a Klári nyakán, egy kis fekete, tulipánalaku email ékszerszám így szólt:

— Ezt nem is az apám csinálta. Látod ezt én megismertem. Ez a nagyapám keze munkája. Ezt te bizonyosan az anyám örökségéből vetted el.

Klári elfordult szó nélkül.

— Hiszen ne resteld; ha szeretsz cizfrálkodni vele, hát viseld. Én tudom, hogy az anyám örökségéből maradt aranynemükből élünk. Jó. Majd ha jó kenyérbe jutok, megélünk, ami marad, legyen a tiéd . . .

Klári szégyenkezve kivonta a tüt és átnyújtotta Aurélnak. Ez eltolta és orozva megcsókolta a Klári fedetlen nyakát (minthogy a tüt kihúzta, fölbomlott a ruhája). A leány eldobta az ékszert és sírni kezdett. Aurél durván kiáltotta:

— Ni! rigó! hát mi lelt? és két napig rá se nézett.

*

. . . Mikor a csöndes udvarra ért Aurél, úgy becsapta a kaput, hogy a legyek mind fölrepültek züm-mögve s az apja ijedten ébredt föl.

— Valami baj van?

— Nincs semmi, csak a szemem mindjárt kiég a gyalázattól.

S nyersen rákiáltott:

— Ne is aludj fényes nappal, apám, mert ide tíz szem se elég, hogy a becsületünkre ügyelj.

— Megbolondultál?

— Nem, de meg fogok veszni mindjárt s úgy nézzen meg, mert megölök ma valakit.

Berugta a szobája ajtaját, ledobta a kalapját s hajadon fejjel, nagy léptekkel járt fölháborodva az udvaron le s fel.

Klári tiszta kötényt kötött s erős fekete haját meg-nézte az ezüst pohár tükrében s a küszöbre lépett.

Aurél elfordította a fejét tőle s az apja előtt száguldott.

— Itt szépen élünk, de tudd meg, (az öreg ember-hez szólt) hogy ma-holnap veheted a koldusbotot te is, mert itt maholnap eladják a párnát is a fejed alól.

Klári leszállt s az öreg ember mellé állott.

— De nem bánom a vagyont, nem, de a becsületünk is elkél. Vedd vissza atyám, ha tudod.

— Mink fogyott el? kérdezte egyszerűen Klári.

Aurél úgy tett, mintha nem is hallotta volna, azonban megállott az apja előtt.

— Úgy nézel reám, apám! mintha azt hinnéd, hogy megbolondultam. Az. Én megbolondulok, amikor látom, hogy ez a becsületes, tiszta ház mocskos lesz, amit az Isten se mos le róla.

Klári türelmetlenül megismételte a kérdést:

— Mink fogyott el, Aurél?

A legény reá meredt.

— Magának, kisasszony, megvan mindene, de a mi becsületünk fogyott el.

Az öreg rebegve kérdezte:

— S mióta nem egy a mienk vele?

Aurél fölháborodva, elkapta a fejét s tovább lépett. Sötéten visszanezett:

— Elmegyek, mert attól félek, valami szörnyűt fogok tenni. Te is a kisasszonynyal egyetértsz? Jó. Tágas ez a világ s eldobom a nevemet, mint egy mocskos kapcát, ami nem nekem való.

A déli nap derülten nézett a csendes udvarra, aranyfoltokat vetve az öreg emberhez huzódó leányra.

Klári az Aurél útjába lépett minden sietés nélkül de szigorúabban kérdezte:

— S mit tettem én a becsületemmel? Azt csak kell tudnom?

Aurél durván kiáltott:

— Mi közöm hozzá? Bárha legalább is kellemtelen, hogy a mi fedelünk alatt nyitott boltot a jó hírének.

Az öreg ember megemelte a fejét.

— Megtiltom . . .

— Mit, te, apám tiltsz meg valamit, a helyett, hogy sírj?

Aztán elkeseredve folytatta:

— Úgy szeretjük mind, mintha a vérünkből való volna. Azt hittük, hogy az Isten ajándékozott meg vele minket. Ami a miénk volt, az övé is volt. Nem esett jól az öröm, ha nem feleztük volna meg vele, eltakarítottuk a követ is útjából. S mikor megnőtt a hátunk mögött, nem elégszik meg velünk. Nem, hanem eladja magát. Eladja. El . . . Ne nézz reám, Klári! mert kimondom, ki . . . ha a föld megnyilik is alattam.

Az öreg ember kerekre nyitotta ránczos bőrrrel körül fogott veresszelü szemét.

— Hazudsz, így szólt.

— Eladtam, Aurél? Mit?

— Nem. Elajándékoztad magadat. El . . . hogy kelendőbbé légy, ajándékokat adsz ráadásul. Én tudom... én tudom . . . én láttam az én látószememmel.

Klári kigyult. Elrántotta az öreg kezéből a kezét s röviden mondta:

— Még se hallgatom meg. Azt hiszem, rossz álmot látsz.

— A nagyapám tulipános tujét is rossz álmodban dobtad oda a szeretődnek?

— A nagyapád tujét?

— Amit Sötér Gusztinak adtál. Olcsó vagy. Ráadásul kellett-e csak?

Klári lehajtotta a fejét zavartan. Megölelte szó nélkül az öregember vállát s csendes lépéssel odább ment.

Aurél elejébe ugrott.

— Megcsendesedtél. Elszöksz előlem? Arról a tőről beszélek, amit nekem adtál egyszer. Jobb gazdát kerestél neki? — és erősen megrázta a leány karját.

A Klári szeméből kiszökkent a köny. Lassan mondta:

— S te hiszed rólam? Így üldözöl el innen?

És lágyan kivonta a karját. Aztán hirtelen az Aurél szobája felé ment.

Az öreg ember révedezve kérdezte:

— Mi az?

— Hallotta . . .

— Miféle tű? Miért?

— Ami az anyám ékszerei között maradt.

— Mi maradt? Semmi se maradt.

— Semmi? Nem tudod mit beszélsz, apám.

— Semmi, semmi se maradt.

— Van. Titokban tartotta, hogy te ne tudj róla.

— Hazudsz, én mondom. Én azt akarom, kérleld meg őt.

— Én? E fajtalan gonoszt?

A leány vonakodva közeledett. Előre nyújtotta kezében a tulipános tűt.

— Itt a tűd . . . Aurél. A tied. Amit te elhajtottál.

— A legény szótlánul meredt rá.

— Hát kettő maradt?

— Klári az öreg ember ölébe tette. Aztán megcsókolta a vén ember homlokát.

— Ne hidd el rólam. De bármi lesz velem, én nem ülök meg azzal egy fedél alatt, aki úgy megszegyenít.

Aurél egymásután kérdezte:

— A tű? a tű? Én láttam ma mégis. És aki viseli, gunynyal kérdezte: irigylem-e nagyon?

Az öreg ember elevenen mondá:

— Vette a tút. Nem kapta ; vette.

— Vette, az anyám örökét ?

— Anyádtól nem maradt semmi. Nem ; ő csinálta a tút, a leány, az én leányom, az én édes leánykám. Ő csinálta és eladatta, hogy éljünk az árából ; hogy te szép gunyákba járh, hogy az asztalunkon kenyér legyen s bor a poharunkban.

Aurél idegenül nézett szét.

— És nem ezt az egyet csinálta. Amig te nőttél, mennyi minden kellett ! Igen, de én nem tudtam mindig eleget szerezni. Most látod, elvette az Isten a szememet, de adta őtet nekem szemem világául, őtet, a kis Ferdinkó Klárit, az én édes leányomat. És amig te aludtál csendesen, ő serényen dolgozott. És ő sirt volna, ha megmondtam volna neked az igazságot, mert ő nem akarta. Nem hagyta, hogy te szégyennel vedd el az ő munkája árát. És akkor te idejössz, mint egy vad . . . Ez így van, és ez így van, és te megöled őtet.

Aztán kimerülve, reszkető hangon tette hozzá :

— És megölsz engemet !

S ekkor fölemelkedett :

— De megöled őtet háromszor. Egyszer pedig értem, egyszer pedig éretted és egyszer pedig ő érette, ha ő még tudna szeretni minket.

Aurél lesütötte a fejét.

— Nem, mondta alázatosan — nem, hanem a kezét, egyszer éretted és százszor értem, ha ő megengedi. Így van, Klári ?

S aztán nem ölt meg senkit Farkas Aurél az nap, hanem azon délután együtt kotyvasztották a festékeket és lopva néha egymásra néztek és olyankor mosolyogtak.

A GYÁMOLTALAN.

TLÉPETT a korláton Henrik.

Tudni akart.

Egy időtől fogva Sárika igen röviden bánt vele.

Szépséges, csillagos, illatos éj volt. Sárika nagyon rajta volt, hogy Henrik menjen ez estén a „műszaki kör“ estéjére. Rebegve hallgatta a felolvasásokat s aztán mindjárt haza szökött.

Tudni akart . . . A kerten szökött be, hogy lásson.

A hárs-sor végén a mogyoróbokrok sűrűjén át fény szűrődött át. A cseléd az ebédlőből a lépcsőn ment le, nyitva hagyva a verandára nyíló szárnyas ajtót. Henrik benézhetett szabadon.

Sárika ott, felállott az asztaltól, elrendezte a tükörben a haját s a nagy divány szegeletére úgy ült le, hogy hátraesett az ülésen s jókedvűen felcsippent. Az asztaltól erre felszökött egy férfiú, hogy felsegítse. A

divány karjára ülve, bizalmasan szivarozva, könnyen átkarolta Sárikát s oly jókedvűen kacagtak, hogy a hangjuk egészen Henrikig ért.

Ez rendén volt, mert a férfiú a Sárika rokona volt, valami unokabátyja, vagy ilyesféle valami, aki mostanában vált ki a homályból egy szálas, erős, vidéki földbirtokos. E rokont igen ritkán látják, hát igen örvendenek neki.

E királyilag többes szám csak formailag helyes. Valójában Finke Henrik akár akkor lássa, mikor a háta közepét, ha tőle függne. Igen, de Sárika örvendett a rokonon s a ház tőle függött . . . Övé volt s minden egyéb jók.

A víg nevetésre az asszonyka és a férfiú is mindjárt igen ellágyultak a jó vacsora után. A férfiú lógatta a lábait az ő magas üléséből és fújta a füstöt; Sárika pedig csendesesen, igenelve bólintgatott a hamis fejében forgó gondolatokra és később lehúnyta a szemeit, hogy jobban értse azokat. Arra a férfiú óvatosan lehajolt egészen a Sárika szájacskájáig. (Mily szép vágású, telt cseresznyepiros ajkak, ah! azok!) Az asszonyka fölnevetett és bosszusan felszökött, de oly balsikerrel, hogy a férfi karjaiba úgy belebonyolódott, hogy nem tudott kikászolódni többé.

Henrik a mogyoróbokrok mellett igen heves, zajos mozdulatot tett, szétcsapva a lombos ágakat, előbbre lépven.

Sárika, bárha igen el volt foglalva (tán a lelkiismeretével, tán a fülével) meghallotta ezt a zajt, amelyet az éj erősebbé tett, mint amekkora — és ráfigyelt. A férfi is fölemelte nagy bika-fejét, de nem eresztette el a hafalmába kerített karcsú derekat.

Henrik előre lépett dübörögve, de megállott, mi

se volt a kezébe. Se lövő-, se vágó-, se ütőszerszáma.

Mi lesz, ha felrohan a verandára? Hirtelen visszahőkölt. Ha felrohanna s rákiáltana a rokonra, hogy: Mars . . . mi lenne?

Jó! E faragatlan rokon (tán nem is tud a Henrik anyanyelvén) tán parasztkodni fog. S még hagyján, amit kiejt. Tán verekedni fog, ahogy korhely falusi társaival szokott. A verekedés eredménye kétségtelen. Mit nyer Henrik? Először megverik és kidobják s a becsülete úgy marad, ahogy van.

A logika első dolog a világon!

De másodsorban e triónak még egy szereplője van: Sárika. A kérdés az: melyik pártra áll? Mert kell neki valamerre szegődnie. Az urához? Akkor miért küldte el ma este a műszaki körbe, hogy az unokabátyjával időzzék? A rokonához? Akkor mit ért el Henrik?

Mindezzel tisztába jöven, visszalépett a mogyoróbokrok mellé.

Azonban reszketett.

Mit tehet tisztességgel? Az izzadság kiült a homlokán s oly keserűség borította el, hogy majd meghasadt a szíve. De az ő élete szép, símán csergedezett; semmit se ostromolt meg. Végzett az iskolában s mindjárt segédmérnök lett a városnál. Igen kevés pénzért, de jó embernek kevés kell. Mindjárt összehozták a gazdag mészárosmester árvájával. Mily égő szép volt, oh! szebb volt mind ama vonalak és formáknál, amikről tanult, vagy álmodozott. E réven mindjárt nagyúri, tekintélyes ember lett. Aztán most im egyszerre neki-menjen egy robusztus vad embernek? Nem. Örültség.

Nesztelenül visszazompolygott. Ha ők nem vették észre, miért tudjon ő is róluk?

Ha Henrik nem tud semmiről, nincs is felelőssége. Zajtalanul tovább-tovább húzódott, csitította a fölháborodását. Mit is látott? Mit? Meg se csókolták egymást. Nem, csak akarták. Dehogy. Az asszony nem is, egészen bizonyos. Unokatestvérek között megtörténnek az efélék minden továbbiak nélkül.

Amint a korláton visszaszökött, már rábeszélte magára, hogy ha hiba történt volna, az a Henrik rovására írandó. Az ajtó nem volt-e nyitva? Csak a bűn rejtőzködik. S ha alkalmuk van arra, hogy az elfelejtkezés egy pillanatában (nem gyarló-e mindenki?) tán megtántorodtak volna, a felelősség azt terheli, aki adta rá az alkalmat. Miért is hagyja Henrik magára, az ágaskodó vérrel tele asszonyt? Miért nem ügyel rá?

Feltért a sötét mellékutczára, ahová a kert kirug. Ki se látta meg. Ezen kissé megnyugodott, de mégis mintha fojtogatták volna. Megfutamodott, hogy fárassza el magát, amig lihegett, s a város végét mindjárt elérte. A cigánymezőben néhány kuvasz megtámadta a futó embert. Arra egy künn heverő vén cigányt keményen lehordott, policziát, istennyilát s egyéb nyavalyákat emlegetve neki. Ez a kiabálás kissé megkönnyítette Arra visszafordult, s a lába önkéntelenül is a háza felé vitte.

A házán nagy csendesség feküdt. A kapukulcs a zsebében volt, azonban Henrik keményen meghúzta előbb a csengettyüt, hogy zajt csapva, hírt adjon magáról. Időt nyert vele.

Inas nyitotta ki. Rákiáltott mérgesen a késlekedésért. Sáríka valahol belülről türelmetlenül kiszólt:

— Miféle lárma az?

Henrik belépett, körülnézett; Sáríka magára volt, egy hintaszékben himbálva, könyvvel a kezében.

— Még nem feküdt le?

— A vacsoráról jött? Látom a szemén.

— Nem unta magát itt egyedül?

Sárika elfordult kedvetlenül s a könyvet a kezébe vette. Henrik az ablakhoz ment, hogy közömbösnek láttassék. Azonban váratlanul visszafordult:

— Egészen egyedül volt?

Sárika kerekre nyitott szemmel nézett rá.

— Hát kivel legyenek?

— Az emberrel megesik ilyféle.

— Mit mond?

— Semmit se szóltam.

— Azt hiszem, mondott valamit. Akarom tudni, mit mondott?

Henrik, mintha nem is hallotta volna, betette az ablakot s egy benrekedt légygyel nagy háborúságba elegyedett.

— Az előbb mondott valamit. Mi volt az?

Annyival hangosabban kérdezte, hogy Henrik tetette magát:

— Mondtam tán valamit?

— Ha nem tudja, mit beszél, ha sokat ivott, ne jöjjön haza.

— Szeretné, ha nem jöttem volna? — kérdezte gunyosan.

— Szeretném, bizony, elhiheti.

— Elhiszem. Legalább úgy élhetne, ahogy szereti.

— Mit mond? Sérteget? Hát hogy élek én? Hát megesz az unalom egy ily fajankó mellett. Ahogy én szeretnék? Hát én úgy is élek, amint nekem tetszik. Érti? Akinek nem tetszik, ott az ajtó.

Fölugrott, villogó szemmel elibe toppant.

— Tán les rám? Reám? Hát ki vagyok én itt? Tömlöcz ez, ahol maga a porkoláb? Ohó! Vajjon miért?

Tán maga tart engemet? Tán maga akar parancsolni itt? Nekem? Azt szeretném én! Maga reguláz? Tán maga építtette ezt a házat? Vagy maga fizeti a cselédeimet? Vagy ruház? Vagy táplál? s ezért vet lánczra, mint egy kutyát? Tegye meg azt a szivességet, menjen el a szemem elől, mert igen ideges vagyok.

Henrik a heves támadásra elbátortalanodott, Sárika, mintha új gondolat ötlött volna az eszébe, a lefojtott harag tompa hangján folytatta:

— Menjen el, kedves, mert valami rossz történhetne. Én ideges vagyok ma. Tudja, sírni tudnék. Ilyenkor okos ember térjen ki, mert megbánhatná maga is, én is.

Aztán a Henrik vállára tette lágyan, szép fehér, apró kövér kezét.

— Pedig maga okos, kedves ember. Mi néha magunk se tudjuk miért? türelmetlenek vagyunk. Maga megsért, én megsértem magát s izgatottságunkban kétéfelé szakadunk, hogy sohase találkozzunk össze. Pedig mi igen boldogan élünk. No, mondja . . .

Henrik egészen elboldogtalanodva bólintott. Sárika kaczerán, puhán hozzásimult, mint egy macska.

— No úgy-e? Az előbb igen útálatos voltam, lássa! már megbántam, (lehajtotta a fejét s a szemét megtörülte) de most nem tudok embert látni. Senkit e világon. Én ilyen vagyok, kedves! Senkit se lássak ilyenkor, ne szóljon hozzám senki, ne lásson, ne vegyen lélekzetet mellettem senki. Az ember van így . . .

— A szobámba menjek?

— Nem, nem, nem. Ha tudnám, hogy itt közel van, beteggé tenne. Magamra leszek. Imádkozni fogok egyedül s kisirom magamat. Reggelre megkönnyebbülök. Én tudom, kedves. Akarja-e? Hiszen maga az úr

itt s azt teszek, amit parancsol; ha azt parancsoija: itt ülök maga mellett; ha nem: elmegyek. De ha egy csöppet szeret, menjen el. A barátaié legyen ma, más-kor mindig az enyém.

És amint szép fejét a Henrik vállára hajtotta, a csendben a verandáról erős lábdobogás hallszott.

— Valaki jár ott kinn.

— A kutya tán.

— Látni akorom.

Sárika elejébe szökött, kigyulva.

— Hát nem megy el? Ismét sérteget?

Henrik ordított.

— Megölök valakit.

Sárika félrelépett az útjából s megfenyegette:

— Menjen! tessék! De soha ide be ne tegye többé a lábát. Érti? Tessék! Botrányt akar? Szégyent akar hozni az -én nevemre, házamra? Menjen!

Henrik megállott.

Sárika gyorsan csengetett a szolgának.

— Az úr felöltőjét s világítson a lépcsőn.

Henrik az öklével csapta meg az ajtót; a legény vigyorogva kísérte le s a következő perczen az utcán volt ismét.

Néhány lépést tett a ház előtt és visszatért. A düh elborította. Kegyetlenül megmarkolta a saját lábszárát, oly erővel, hogy majd felkiáltott. Felkapott egy sáros követ a vizes árokból, az ajtó felé úgy csapta a flassterre, hogy csattant. Miért van ő itt? S mi történik benn? Kegyetlen lett s ezer rettenetes gondolat fogamzott az agyában. Ölni fog, gyilkol késsel; marczangolni foggal, mint egy veszett farkas; csóvát hány a Sodoma házára, ahol a rosszvérü asszony paráznalkodik... bárha neki csak egy pecsétkivakaró pecenzilusa volt s

egy szál gyufával se rendelkezett, minthogy nem volt pipás.

Fekély fehér testére. Fekély fehér nyakára; gömbölyű, bársonyos meleg vállára, jóillatú vállára, karjára, amelynek édes ízét tán szívja egy idegen ajak. Az istenies szép üde test képe megelevenedve a fejében — elkeseredett. Mintha csavarban facsargatnák, feljajdult.

Az óra hármát ütött a várbeli toronyban egy kis butyik megnyilott s mindjárt becsapott ajtaján éktelen zaj csapódott ki a csendbe. Űvöltő emberi hang s egy klarinett sikoltása. A hold kibukkant egy rongyos felhő mellől. Majdnem a Henrik lábánál hevert egy embergombolyag, amelyet kidobtak.

— Testvér! . . .

Henrik mogorván félrehúzódott.

— Testvér, segíts.

— No.

— Nagyon részeg vagyok? Nincsen semmi baj. Nem kell a kezed se. Senki se kell; jó itt a sárban . . . a sárban . . . vagy a sirban . . . tudom is én.

Henrik közelebb lépett. A részeg ráfordult:

— Mit nézel rajtam? Mi kell? Részeg vagy? Miért vagy itt? Nincs feleséged? Ha van, sajnállak. Ha megszökött, sajnállak. Azért vagy részeg, mert elszökött tőled a feleséged? Tán te is megveted őt? Megbántottad? és magadra hagyott?

Hirtelen megfogta a Henrik lábszárát.

— Ül le mellém, ide testvér. Egyedül lenni nem jó. Én is azért iszom . . . Jaj árván élni . . . Jaj nekünk . . .

Nagyot rántott a Henrik lábán.

— Ne légy gőgös, ül le, testvér a földre. Nekem is volt karosszékem, már nincs, de itt jobb, mert

magamra hagyott az én feleségem. Egyedül. Érted? Egyes-egyedül. Aztán már mire a karosszék, puha ágy? Ül a földre . . . bújj a földbe, a föld alá, ha senkid sincs a világon. A bor . . . a bor . . .

Szerelem, szerelem a jó bor,
Férfiakkal fog kezet . . .

És mintha egy gitárt pengetne, pattintott az ujjával, aztán torkaszakadtából ordította a nótát.

Henrik kirántotta a lábát a részeg kezéből.

A haragja csillapodott. A háza egészen néma, fekete volt. Tán pihen pelyhes fészkeben a fehér madár... Az alkalmatlan részeg fetrengett a földön és bögött. Tán kinyilik az ablak s meglátják a magát emésztő Henriket.

Befordult egy mellékutczába s egy nyitott kávéház ajtaján bebotorkázott.

Keserű füstben néhány korhely szopogatta a vaníliás tojást, meredt, kidagadt szemmel nézve ki a hajnalba, mely föltetszett a görgényi havasok orma fölött. A kedvetlen, fáradt, gyűrött emberektől, a jó módhoz szokott emberek idegenkedésével, távol ült tőlük.

A kidobott részeg ordítása nagyon befészkelődött az agyába. A bor . . . a bor . . . mert elhagyta a felesége . . . Henrik lerongyosodva látta magát, amint kihányják őt is a pálinkás bódéból . . . Összeborzongott s csengetett, hogy italt kérjen. Az meg fogja melegíteni. Azonban a röstelkedő, szelid csöngetést a pinczér nem hallotta meg. Szeliden abbahagyta.

Odahaza ilyenkor az ő szép, tiszta asszonya állig letakarva a csipkés takaróval, mosolyogva álmodozik, fejét a karjára fektetve. Illatos a lég körülötte. Madarak

költögetik már fel egymást a kertben és a kanári nyájasan felelget a nyitott ablakon.

Mindjárt megelevenedik a folyosó, de papucsban csoszog a szolgálóleányzó, nehogy felzaklassa lustálkodó asszonyát. A napsugár beillan a szárnyastáblák finom rácsán. Egy-egy megül a hamvas baraczkra emlékeztető gömbölyű üde arczra s pihegő, egy parányig nyitott piros ajakra . . . Aztán nyujtózkodik és megengedi Henriknek, hogy parányi lábacskaíra felhuzza himzett selyemcipőit. Mindjárt a nagyvirágu hálókabátba burkolózik s a bő ujjaiból kiincselkedő habnál gyöngébb fehér kart lopva megcsókolja Henrik. Sárrika rálegyint nevetve. Aztán hozzák az illatos csészét.

A füstös kávéházban fűtyöl egy ernyedt, petyhüdt korhely, kint pedig a világosodó piacon ordít a részeg:

Szerelem, szerelem a jó bor,
Férfiakkal fog kezét . . .

. . . És elhagyta a felesége a részeget, mert megbántotta őt és azóta sülyed, sülyed. Volt neki pelyhes ágya, süppedő karosszéke . . . de már nincsen semmije, csak a bor . . . a bor . . . és szégyen és koldusság. Egy kóborkutya ha megnyalja a pofáját a földön.

A Henrik gyilkoló kedve elmúlt.

Mit magyarázza: mi történt.

Ott a szépséges asszony és minden.

Itt az elhagyatottság, a piszok, a nyomoruság . . . semmi.

Hogy birkozzék a szegény kis Henrik?

Lopva felállott, nehogy meghallja valaki a talpa kopogását. Tán fölébredne a férfi büszkesége, ha nagyon kopogna . . .

Visszatért lassan, kikerülve a horkoló részeget.

Óvatosan a háza kapujáig lopódzott. Kihuzta a kapukulcsát s nesztelenül, mint egy tolvaj, bedugta a zárba, félve, nehogy csikorogjon. Megnyitotta.

A czipőjét lehuzta. Nesztelenül osont be . . . nehogy felköltsen valakit.

A nap fölkelt.

OSZK

AZ ALKU.

HEGYEN, a szőlők felé vivő úton, a kis ház előtt, mely most a tavaszon kezdett szépülni s öltözött ki ilyen czifrára, az új, faragott kapu előtt kocsi áll meg. Az inas leugrik s ajtót nyit.

A zajra egy kis vörös hölgy lép ki az udvarról s tipeg a kocsihoz.

— Ne szálljon ki a gróf — mondja kedveskedő hangon. — Alszik Ágnes s nem lehet most látni. Nagyon el van gyöngülve és igen ideges. Én tapasztalatlan vagyok ugyan az effélében, de gondolom, pihennie kell. Igen örvendene, ha láthatná a grófot, de szunnyad . . .

— Ismét, igazán sajnálom.

— Csupa udvariasság a gróf, de mit tegyünk. Én ugyan járatlan vagyok az effélében, de az ő állapota, gondolom ilyen . . . A szegény leánynak — teszi hozzá

s ravasz tekintettel néz a sovány, gyérhaju, sápadt, nedves szemű urra — kényes a helyzete. Az előrehaladt idő, meg a világ szája . . .

— Igen . . . tudom . . . Menjünk az udvarra, nem szeretem a bámézkodókat . . .

Mert az utczára kigyültek a gyerekek és egy pár kíváncsi leány. A borvizes szekerek szoktak itatni a kút körül hetivásárkor, de más jármű ritkán döcögött végig a göröngyökön. A kocsi pedig egész esemény volt.

A kis kövér hölgy betette a kaput s mondta:

— Mi bizunk a grófban. Az adott szó minket megnyugtat. Mert én többre tartom ezt, mint azt a haszon-talan kötvényt, mit az én aggodalmaim elosztatására írt a gróf. Egy férfi szava . . .

— Kérem, ez igen kellemetlen tárgy. Ha én egyszer ígérek . . .

— Halkan, gróf úr, nem szeretném, hogy Ágnes hallja. Ne tudjon ő semmit arról a boldogságról, mit én oly gondoskodással, mintha édes anyja volnék, készítetek elő számára.

Benn a szobában egy gyermekarczu szép leány hajtotta le fejét az ablak párkányára. „Édes, édes anyám“ — sóhajtott föl és könyezett. — „Meri emlegetni az ő nevét, az ő drága nevét . . .“

Kék selyemfüggönyök szűrték át az ablakon beözönlő napfényt, bársonyos székek kínáltak kényelmet, aranyos óra ketyegett vigan gyöngyház asztalkán — és ő mégis sírt. Boldogságról beszéltek ott kinn, mit készítgetnek az ő számára s udvar, kert, emberarczok mind ragyogtak s ő csak sírt. Fölkelt s a szoba tulsó szögletébe húzódott, hogy ne lássan, ne halljon. Szőke haját s kissé puffadt szemhéjait végigsimította s hallgatta az óra ketyegését. Irigyelte a lepergett perczeket s sajnálta a jövőket.

Kivülről halk suttogás hallatszott, aztán nyílt a kapu s kocsi robogott el. A leányka kilépett az udvarra. A kis kövér hölgy derülten közeledett felé.

— Az Isten szereti magát, Ágnes . . . milyen férfi a gróf! Ha én ismertem volna ilyet . . .

A leányt megnézte szemrehányó tekintettel, de nem felelt az ömlengéseire semmit.

— Hát ismét nincs szava hozzám kedves? — folytatta ingerülten — felelet akar lenni ez a hallgatás?

A leányt elfordult, tovább ment. Nehezeére esett a járás, leült egy padra a bokor alatt s tépegette a leveleket.

— Megszokhattam — hallatszott a hölgy kesernyés hangja — bántalmait, de nem tudtam, hogy gyöngéd figyelmeztetésem is sértik. Jó volna, ha nem feledné, hogy apjának testvére vagyok, éppen olyan jó Benko vér s anyja helyett anyja. Hogy négy esztendei árvasága óta én gondozom s ami itt van, a kényelem, a dísz, az én ügyes előrelátásom szerezte meg. Eszébe juthatna, hogy mily jövőt készítettem számára, kedvesem. Az ily viselet engem sért . . .

A leányka nézte a leveleket és a porondra bámult. Szeme megtelt könnyel s halkán, szinte önkéntelenül mondta:

— S a becsületem, néni?

— Tőlem kéri? — riadt fel a kis hölgy. Aztán körülnézett s letelepedett a leányka mellé s szaporán mondta:

— Az apja erős ember volt, kedvesem, a bánat még erősebb volt nálánál s elpusztult úgy-e? Mire ment a becsülettel? Arra jó a becsület, hogy koldus legyen vele, ez kell magának? Esztendőkön át szigorogtunk, kolduskodtunk — no tegye el, kedves, azt a

gyönyörű szót, ha éhen vesz el mellette az ember. Hát mi baja van most? — folytatta hizelgőre változott hangon s húsos, fényes arczából kiragyogtak kis világos szemei — van fény, van kényelem egyszerre, mint a tündérmesékben. Ami kell szemének, szájának. S ma-holnap grófné lesz, kedvesem. Hát ezt a maga becsülete mikor csinálta volna, mi? Én csináltam s dicsekszem vele. Csak nem kell a szavakba kapaszkodni, kedvesem, csak ne legyünk háládatlanok . . .

Csendes permete eredt. Rigó füttyölt a nagy fán szerelmes társának fecskék és verebek csiripeltek. Gyenge szellő himbálta a leveleket s rózsaszírom szál-longott a nedves fűre . . .

Alkonyodott. A toronyban harangoztak s a jó Benko vérből származó öreg kövér kisasszony olvasót húzott ki zsebéből s pörgetni kezdte ujjai között. Járt le és föl a porondos úton s olykor fölnézett a szürkés égboltra. Az olvasó csont-golyócskái csörögtek s a kavics sikongott, a szitáló eső álmosan suhogott, élesen csipegett a veréb, kongott a harang s Ágnes bántotta minden mozgás, hang.

A kapuajtón megszólalt a csengő s két nő jött be. A vén kisasszony zsebébe tette az olvasóját s eléjük ment. Az egyik vézna, ránczos, szelid arczu, alázatos nőcske volt, kissé viseltes ruhában. Ezt „kedves barát-némnak“ szólította a jó vérű Benko kisasszony. A másikat — egy izmos, csontos, szemüveges, nagy ajaku asszonyt — csak keze legyintésével köszöntött.

— Vártam, hogy jöjjön, kedves, — mondta halkan — ugyan izgatott ma Ágnes s nekem nincs tudja tapasztalatom az efféle dologban. Így szokott lenni, kedvesem?

— Néha talán — vékony, szemérmes hangja volt

a kedves barátnémnak, a megboldogult kerületi főnök vélemény nélküli szöke özvegyének — az én tizenegy esetemben azonban nem mindig tapasztaltam.

— De nincs baj ez izgalomért, úgy-e kedves Kati?

— Oh talán, hogy volna? mind a tizenegyen élnek s én is, pedig . . .

De mert tizenegy izben szerzett tapasztalatai teljesen határozott véleményre e kérdésben nem birhatták, egy se igen, se nem számba menő „pedig“ helyes a mondat végén.

Benko kisasszony a csontos fehérnéphez fordult:

— No nézze meg, most éppen féloldalt ül a padon Ágnes. Nézze asszonyom. No mit mond?

— Fiú lesz — felelte röviden, mintha csak rendelkezett volna.

— Úgy-e fiú — szólt fölragyogó arczczal — s maga mondhatja, aki annyit látott, úgy-e? Aztán mestersége úgy-e? Mert én, kedves — folytatta szendén szegve meg kövér nyakát — nem értek az efféléhez, megvallom. Ime, kedves Kati, ez a tapasztalt nő is megerősíti a maga állítását . . .

— Tizenegy . . . tizenegy.

— Tudom, kedves — és megveregette a Kati sovány vállát, elismerése jeléül a tizenegyekért és igen vidám lett. Megtapogatta zsebét, ahol az olvasó volt, meg a gróf kötvénye s hamiskásan mosolyogva mormogta: „S ha fiú lesz, akkor“ — szétnézett, nem fejezte be a mondatot.

. . . Ágnes nem is látja tán az új vendégeket. Ott ül távol tőlük egy bokor alatt, kezeit ölébe fekteti s fejét lógatva, suttogja:

— Hát miért is hagyott el? Ha rossz lehettem, érte lettem. Ő ingerelt rá . . . Mért nem szeretett; hát

csúf vagyok, rossz vagyok? „Te már férfi vagy, azt mondta neki az apám a halálos ágyán. Árva voltál, neveltelek; árva lesz a leányom, gondod legyen reá. Ügyeim rosszul állanak, majd megtudod . . . Szegény vagyok, sokat küzdtem. Te ügyvéd vagy, mentsd meg, amit lehet“. És ő fárad, hogy megmentsen egyebeket s magamra hagy engem . . . Hát becsület ez? erre kért meg az apám, Imre? . . . A házuknál nőttél s én szerettelek örökké, pedig árva kasznár gyerek voltál . . . Mért hagytál el, mikor én szegény lettem? . . . Gonosz vagy, ez bűn volt. Hiszen lát az apám . . .

A megboldogult kerületi főnök tizenegy tapasztalatokban dús özvegye alázatosan kérdi:

— S minek keresztelik kérem a kisdedet?

— Zoltánnak, azt gondolom — feleli a vén Benko kisasszony — a grófot is Zoltánnak hívják s a családban mindig volt egy Zoltán . . . Nevezhetjük, úgy-e asszonyom, Zoltánnak.

A nagy ajakú, csontos, katonás asszony kurtán veti oda:

— Persze. Jót állok, hogy fiú lesz. Az állásából látszik, az tudja, kinek gyakorlata van az effélében? . . .

— Nekem nincs — szemérmeskedik a Benko hölgy s szendén, görbén a föld felé fordítja kerek fejét — és maga kedves Kati?

— Tán tizenegy magzatom után képesítve mondhatnám, hogy valóban fiú . . .

Ágnes suttogetta:

— Nem igaz, nem igaz — és könnyű sóhaj rebben el ajakán s meleg sűgárral telnek meg szép szemei s orrczimpái kitágulnak — nem gonosz Imre, nem bűnös . . . Ki vádolná? Én, én vétkeztem egyedül. Kaczér játékot játsztam. Akartam, hogy szóljon, hogy

meghajtsa büszke fejét, hogy kérjen . . . Ez a rossz nyakas vér, ami bennem foly . . . Oh, szeretném előmlesztetni egy cseppig . . . Ő a szegény, ő a nevetlen, hogy azt mondhassa nekem: „Légy az én édes, édes, édes kis feleségem Ágnes“ . . . Meghaltam volna az örömtől, de hogyan mondhassa? Bátorítottam-e, hogy mondja?

— Van-e gondoskodva mindenről? — kérdezte a 11-ek édes anyja.

— Ne beszéljenek, kedves, azokról a kellékekről — felelte lesütött szemmel a vén Benko kisasszony — én nem foglalkoztam a kérdéssel; teljesen tapasztalatlan vagyok . . .

— De foglalkozni kell — követelődött a nagycsontu professziónátus — mert minden perczben várni lehet az örvendetes eseményt s akkor kapkodhatunk a levegőbe . . . Kell először is egy . . .

— Ne mondja, ne mondja — ott a szekrénybe megtalálja a szükségeseket, csak ne nevezze néven előttem, ha nem akarja, hogy kiégjen a szemem.

Ágnes sugta:

— Szeretem, szeretem . . . De ő látta, hogy a néni ide hozta Zoltán grófot. Átkozott legyen . . . Azt hitte, útaban állhat. Láttam, hogy hidegebb. Kínóztam. Tán félteni fog, ha látja, hogy mosolygok a grófra, hogy kezem kezébe engedem . . . És utál most és megvet és itt alkuszna fölöttem, hogy asszony leszek, ha fiú lesz . . . oh szégyen, szégyen, gyalázat.

S görcsös sírásba tört ki s kezeibe rejtette arcát.

Esteledett, nagy bogár dongott feje fölött s hűvös szél járta át testét. Megborzongott s beindult a szobába. A had is fölkerekedett nyomába. A csontos asszony megkérdezte, hogy van? s segíteni akarta jár-

tában. Ágnes izgatottan nézte meg és elhúzódott tőle. „Ne érintsen.“

— Kötelessége kérem — vélte a 11-szer tapasztalt özvegy — én tudom magamról. Mert mikor én a 7-ikkel . . .“

Ágnes intett a kezével s behúzta maga után a hátsó kis szoba ajtaját.

— Hagyjuk, kedvesem — mondta a vén Benko hölgy. Ülünk asztalhoz. Az édes gyermek fél . . . Tapasztalatlan ő is . . .

És leültek. Fölgyújtották a nagy bronzlámpát és hallgattak. A tizenegyek anyja, kit bő tapasztalataiért tett bízalmasává a Benko hölgy s ki első volt annak kinyilatkoztatásában, hogy fiú várható — ami egy ily bizonytalan lélektől bizonyára nagy elszántság — mohón élvezte az asztalra rakott földi javakat. Olyan fényes lett csontos, sovány arcza a nagy munkában, milyen a zsír. Szüntelenül mosolygott és evett. A professzionátus meghívott egykedvűen harapdált, a jó Benko vér pedig rajzolgatta magának a derék, nyugalmas jövőt.

S így egy kis semmi baba kegyelméből, ki még valahol ott úszkál az ismeretlen tengerben, egy törékeny nádszálacskán vívódva vész és habok ellen, boldogok voltak hárman. Oh, csodababa lesz. Tündérkezei átnyúlnak már most amaz ismeretlen világból ide hozzánk s pénz, sok pénz van bennük.

Néhány lepke röpült be a nyitott ablakon s kerिंगett, tánczolt a fény körül. Egyik kissé megégett s lehullott a fehér kamukára. A többi csak duruzsolt tovább s koppantotta buta fejével a forró üveget . . .

Sok pénz. Azelőtt szegénység volt itt. Hogy az öreg hatalmas nagyság urat megölte a mája vagy a veséje vagy valami más ilyen kis húsdarabja, eljöttek

a hitelezők. A vén kastély az ősök emléke, a nagy diófás rengeteg kert, mely a Maros-parton ülő hegyháton terült el és a gazdag földek a réten, a szőlőoldalak elmentek mind. Az árva Benko Ágnesnek csak a szépsége maradt az őseitől, meg a neve s pártfogójául egy szerény gyermekember — akinek a nevét úgy ejtették ki a kastély látogatói, hogy Kiss *vagy* Nagy Imre, mert egy kasznár árvája volt, a nagysás úr kegyelméből nevelve. Ügyvéd volt, pörölt, fáradt s a roncsokból tartotta a hatalmas úr szegény leányát s házsártos testvérét.

Egy kis ház is megmenekült a városban a hegyen, a szőlők felé vivő úton, hol mind apró fészkek vannak, melyekben sok szegény mesterember, sok gyermek és sok nyomoruság lakik . . .

S Ágnes egyszer csak mégis megnőtt s olyan szép lett, mint egy álom. Imre ügyvéd nem merte nézni . . . A néni nem is szerette volna, hogy nézze.

Csöndesen éltek, keveset vigadtak, sokat aggódtak és búsultak. De a gróf meglátta egyszer Ágnes s a fészkek lassan készülni kezdett. A néni sokat járt-kelt valahol, igen kiruházkodott s egy pár értékes arany holmihoz jutott. Apró dolgokban kényelmeskedni kezdtek a szobák s az asztal gazdagulni. Minden tárgyon, udvaron és szobában kezdett derengeni valami ki tudja honnan eredt jóllét; most a tavaszon pedig egyszerre rohamosan fordították ki a mesteremberek régi formájából a kis fészket.

Kőmivesek gipszvirágokat, gipszangyalokat s minden, a mi városkánkban található gipsz drágaságot aggattak rá, festő mázolt rajta, ácsok kalapáltak s a régi rozzant bútorokat elvitte egy szekér, hogy aztán sok szekér drága selyem holmit s mindenféle csecse-

becsét hozzon. A vén kisasszony átvette a rendelkezést, Imre kimaradt s helyébe néha a Zoltán gróf kocsija állott meg a csöp fészek előtt.

És most ünnepre készül a házacska . . . Ragyogó ünnepre. „Ha — így szól a kötvény — fiu lesz.“

Hát édes angyalkák, kik tündérvilágból hozzátok a bimbókat ide mi közénk; hát gölya néni, ki állván rengeteg vizek partján, kihalászod a fűszálon rebegő babát — fiut, fiut . . .

Álom borul a kis házikóra. Megfeketedik a lég, hallgat madár, bogár. A tücsök czirpel csak, meg a sáska szárnya csattog. Barátkák, fecskék alszanak a csatornaszélen s virágszirmon apró kis semmi állatok szunnyadnak. Csillag se fénylik, egyedül a szentjános-bogárka mutatja az útát bokrok mélyén, fekete éjszakában szerelmes társának. De olyan azért ez éjszaka, mint a félig csukott déliglító kelyhe. Nyári hajnal ágya . . . pajkos tündérek palástja. Az első sugárra mosolyog minden . . . A téli éj hasonlít a sirhoz.

Ott benn is a hajnal pirkadását várják. Egy kis gyermeket — fiut, fiut! — ki vidámmá tegyen minden arcot . . .

A kis szobából suttogva jön ki a madárképü kövér doktor, meg a nagy csontos asszony.

— Ne féljen — szuszogja a kövér férfi a vén Benko kisasszonynak — ne ijedezzen. Na, mi? Hát láttam én még ilyent — és összezsapja duzzadt, foltos, kövér kezét.

— Fiú lesz, doktor úr?

— Tudom is én, nagysád!

— De mégis?

— Ugyan! Nem olyan az, mint az időjárás, amit megérez minden számár. Na, mi? Hát várjunk, úgy se sokáig várunk.

A vén Benko előveszi olvasóját és imádkozik a boldogságos Szűzhöz. Jár le s föl indulatosan, szól a tizenegyek anyjához:

— Ugyan ne aludjék . . .

— Nem alszom — mondja, mosolyogva nyitva ki apró szemeit — csak gondolkozom. Persze, úgy van. Mikor az én ötödikem született, akkor volt ilyen borus éjszaka. Még mondja boldogult férjem: Te Kati . . .

— Ugyan beszélgetek is maguk akkor . . .

A dús tapasztalatu anya szunnyad tovább, a vén Benko csörgeti a csontgolyócskákat . . . Halk jajszó hallszik . . . Kiváncsian teszi fülét az ajtóra . . .

— Menjen be, kedvesem — tanácsolja a dús anya.

— Én? Mit beszél össze-vissza. Elfelejtí, hogy leány vagyok . . . Oh, édes Istenem — sóhajt föl — vége lesz-e már!

Nem mintha sajnálná. Asszony sorsa ez. Asszonyé! De hát Ágnes? Kellemetlen érzés szalad végig rajta.

Hátha leány lesz. Eszébe se jutott eddig. Úgy beletalálta magát abba a tudásba, hogy nem lehet leány. Hiszen itt minden fiút vár, tud. Kimelegszik s izzadtságot törül le a homlokáról. Megreszket egész testében. Hátha leány lesz? Az a sok gond, az a sok hiba . . . igen, hiba, tán vétek, egy szegény leány ellen hiába történt volna. Futva megy a szobán végig s szédülten húll egy karosszékbe. Nem tud pihenni. Vége lenne ennek a kényelemnek? A bútorhoz fogódzik s visszatér az ajtóhoz. Megnyitja és benéz. A doktor vigyorgó arcát látja csak . . . Nem lép be. Vár.

És vár minden. Az éjszaka is csak azért nem múlik el, hogy ő is megtudja az eredményt. A nyárfa lombjai locsognak, zizegnek, kérdi: mi lesz, mi lesz? „Fiú“, csippent egy álmából fölserkent veréb. „Fiú“

vakkantja egy kuvász az utcán. Egy csillag is kiül az égboltra s az egyenesen a kis ablakra ragyog. Ég a várakozástól.

Úgy hallja a vén Benko, mintha harangszó búgna a csöndben. A némaságnak nyelve lesz s búg, morog, suhog a lég. Az olvasó selyme szétszakad s a csontszemek végig pörögnek a padlón nagy zajjal.

Az ajtó nyílik. A doktor kidugja fejét s szuszogja:
— Csönd legyen, baj van.

— Baj? mi lehet. A tizenegyek anyja sem tudja. Ő nem szemérmes, ő teheti. Fölkel s bemegy a kis szobába . . .

Soha sem virrad meg. Tíz éjszaka is fogódzott bizonyosan egymásba. Félni kezd ott egyedül, szorongva tekint a fekete néma ablakokra s aztán teljes kábultság vesz erőt rajta. A halk nyögéseket inkább sejtí, mint hallja.

Egyszerre halotti csönd lesz. Félelmes nagy csönd. Ha semmi lármára magához nem tért volna, ez a némaság fölébreszti . . .

Kínosan sóhajt föl: „Én Istenem“ és megtelnek a szemei könnyel.

Végre.

Az ajtó nyílik s a nagy csontu asszony lép ki rajta.

— Megmondtam, tudtam — kiáltja.

— Fiú? Fiú? — szakad ki görcsösen a hang a vén Benko kisasszony torkából.

— Fiú — de halva. Sok baj volt vele.

*

S a szegény kis buba ott fekszik. A vén Benko gyűlölettől űzve ront be az ajtón. Karmait előre nyújtja s szeme ég.

És Ágnes ráhúllva minden bánata, minden szégyene, megaláztatása, könnye, kínja okára. Ágnes, az anya, ráhúllva kimerülten arra a kis semmire, arra a fölnyithatatlan örökös titokra, zokogja:

— Édes csöpp gyönyörűségem, szemecskéd nem néz reám, szájacskád nem mosolyog reám soha... Édes bánatom te...

S a vén Benkonak is jut eszébe addig valami, míg leigézve nézi az anyát. Kihúzza zsebéből a kötvényt...

— Fiú — mormogta — ha halva is. Pör is lehet ebből.

A GYERMEK.

I.

MINDEN friss és jó kedvű volt. A nap sütött, az orgonabokrok illatoztak. A kántor a templomból kijövő gyülekezetnek a „búsul a lengyelt“ játszta. Egy paraszt suhancz a czinterem végén így üvöltött: „honja állapottyán.“ A gyermekek ismételték „lapoty-tyán“.

A nagysás urfi kilépett a templomajtón. A parasztok alásan félre álltak.

— Szép napunk van, mondta a pap. Mellette egy lesimított haju, álmos szelid tekintetű emberke: a földmérő állott.

— A vetés szépen nő, vélte a kis ember.

A parasztok is beleszóltak, hogy épen beszéljenek valamit. A nagysás urfi mit se mondott. Az ajtón az asszonyok szállingóztak ki. Elöl jött a városi hölgy, a földmérő kis kékszemű felesége; utána a lompos parasztasszonyok; a pap elszélesedett, sokgyermekes

felesége. Az orgona éles, hamis hangjai omlottak nyomukban.

A földmérő felesége kissé kopottas fekete ruhát viselt. Szép, fehér nyaka volt. Eleven hamis szemeinek takaróját lustán felhúzta és végig vonta tekintetét a nagyságos urfin.

Megfogta az ura kezét és a paphoz szólott. Hízlegőleg beszélt a papolásáról és mosolygott.

A kis gyermekek csodálkozva állották körül. Elvirágzott s kissé gyűrött volt, de elevenen beszélt s ruháját városi mester szabta. Fehér bőrére a nyakán, bársony szalagocska szorult s kalapján toll lengett.

— Az erdő már zöld, mondta a papnak. Miért nem ott imádkoztat vasárnap tiszteletes? A templom hideg és penészes

A pap nevetett.

— Lesz-e nagysád ott a kántor?

A papné rosszalólag nézte meg az urát. A nagyszízmás presbyterek hasonlóképen.

Az asszonyka pathossal felelt. A madarak elvégzik ott helyette a zsoltáreneklést hangos trilláikkal. Aztán egy öreg emberhez fordult s kérdezősködött beteg unokája után. Két hét óta volt a faluban s mindenkit ismert. Az ura a tagosító mérnök segédje volt s a nyárra a falucskába küldetett, hogy a határt felmérje. Előbb egy parasztnál laktak. Aztán a nagysás úrfi adott az udvar üres házaiból egyet a rendelkezésükre.

Hirtelen a papnéhoz fordult az asszonyka s megölelte. Aztán a férje karjába kapaszkodott, ismét átvonta mélyre járó szeméit az urfin s megindult.

Hátra fordult.

— Akarja, hogy a temető felé kerüljünk? — kérdezte hirtelen az urfitól.

A nagysás úrfi igenlőleg intett. A parasztok hangos szóval bucsuztak el. A pap alázatosan hajlongott.

A meredek úton feltértek a domboldalra. A sírok közt eleven volt a pást, lombosak a kőrisfák s virágok nyíltak. A falucska aludt alatt a napfényben. Túl a temető árkon a kastély látszott, vén, elhagyott, nagy épület; a fedelek mindenütt rostosak voltak. Rengeteg nagy hársak virágzottak a kertben. Illatukat a kóbor szél az oldalra vetette.

A gyapjas orom tetején egy kereszt feketélt. Az asszony így szólt az urához:

— Pepi, szakítson nekem a kereszt tövéből néhány szál füvet.

A férj ezt kérdezte:

— Babonás? Aztán eleresztette a felesége karját és a fűszál után indult.

Fenn egy sas keringett. Az asszony leült az oldalra s czipője sarkával verdeste a füvet. Rá nem nézve az úrfira így szólt halk durczás hangon.

— Maga ma kiállhatatlan volt.

A nagyságos úr morgott valamit. Aztán merően megnézte a meztelen nyakat, a csinos hegyes arcot s ezt sugta:

— Szeretném megharapni a nyakát. — Vajjon van-e vére? . . .

A sas lesett valamit az ormon. Keringett, hogy lecsapjon a prédára. A kis mérnöksegéd kiabált a madárra és köveket hajigált felé. A sas ügyet se vetett rá.

A hegy lábánál suhogott el egy kis ér. Fenn ered az erdőben, hűvös forrásokból. Mély szakadékot vájt az oldalon, melyet benőttek feketén az éger bokrok. Keskeny, ingó palló vezetett át a kastély kertjébe.

Az asszonyka futva futott a libegő gerendákon.

— Vigyázzon — kiáltotta kissé elevenen a nagysás urfi. A nő rávetette szemeit, fehér fogai kivillantak. Aztán rádőlt a korlátra s a mélybe nézett.

— Ah! Klára! — kiáltott le egyszerre meglepetve, a szakadékba, — mit keres ott édes?

Csinos gyermekleány ül a mélyben egy nagy kerek kövön, sűrű fűzfá tövén. Hozzá szólott. A gyermek felnézett s így szólott egykedvűen:

— Jó napot.

A nagysás úr is oda ért s lekiáltott:

— Bimbó, mit keressz ott?

A leány felhuzta a vállát, felelte:

— Magát nem.

— Gyere haza.

Nem felelt.

— Utánad menjek Bimbó?

— Hagyjon nekem békét, ne kinozzon.

Az asszonyka átszaladt a pallón s az urát előre küldte a kerten. Aztán minden tünődés nélkül karon fogta a nagysás úrfit s szemébe nézett.

— Milyen vakmerő magával e gyermek, milyen durva — mondta. Elkényeztette. Miért? Tudja, hogy nagy leány mindjárt a gyermek. És elég szép leány.

— Nem szeretem, ha beszél róla, mondta az úrfi kissé nyersen.

Odább mentek.

Az úrfi szótlán lett.

Egyszer zizzent a bokor az út mellett s a Klára gyermek szép kis feje bukkant ki az ágak közül. Igen csúful nézett az úrfira. Gunyosan kaczagott s tovaszaladt. Hallani lehetett később a hangját az elvadult kert oldalából. Az összegubanczolt lonczokon tört útat;

lába rothadó levelekbe süppedt s penész szag kelt e nyiló bimbó körül. Tralla-tralla, ah! szép az élet.

A nagysás ur megállott és gyöngén kivonta karját az asszonyéból. Egyszerre gyűröttnek, kellemetlennek találta, hasonlatosnak egy rózsához, melyet hosszú, forró bál alatt a gomblyukában viselt valaki. Idegenkedett tőle, szégyelte őt. A gyermek dúdolt az oldalban. Hangja becsengte a tágas udvart.

* * *

— Ne bántsa a gyermeket, mondta az úrfi az asszonykának, mikor a verandára értek.

Nehány fecske locsogott az oszlop-fejeken. Oda építették házaikat; gondtalanul szeretkeztek s nevelték gyermekeiket.

— Ne bántsa a leánykát — ismételte az úrfi. Úgy tetszett, mintha mentené magát. — Mikor én ide kerültem, ő volt egyedül a kastélyban. Az anyám örökre fogadta fel. Egy szegény pap árvája. Úgy maradt itt Isten kegyelméből, reám, az anyámról.

A városi asszony lomhán megnézte a férfit. Aztán határozottan mondta:

— *Maga szereti őt.*

— Azt hiszem, örültséget beszél Anna — felelt vissza elutasítólag.

Az asszony szaporán folytatta:

— Bizonyosan nem tud róla. De a vére a szivéig fut úgy-e, ha a kezét fogja? Illatot érez úgy-e, ha látja? Előbb megszokja, aztán meghal nélküle. Milyen regényes. Gyerek? . . . Érett gyerek az a szerelemre. Ismétlem, szereti, szereti, szereti . . . Ne hazudja el. Mit akar vele? Mondja meg, mit akar vele?

Idegesen szakgatva beszélt.

— Elég! kiáltotta egyszerre hangosan az úrfi; felrántotta vállát s az asztalra ütött. — Ne beszéljen a gyerekekről, nem szeretem. Rossz lesz minden, amit maga a szájára vesz. Egyedül a csókja üdvöztet. Beszéljen rólam, magáról, a világról, csak a gyerekekről ne. Azt hiszem, maga visszaadja Anna a kedvemet. Nézze minden romlik, pusztul; a falak omlanak össze. Ah! én is, én is. A fal csak penészt virágoztat. Én virágot virágoztok lássa. Maga hozta meg a világosságomat. Tán gyűlöltem a várost. Tán félttem az asszonyok fogát. Bizonyosan fáradt lusta voltam. A levegő terhes volt nekem ott. Haza szöktem. Maga vissza visz abba a levegőbe s már nem utálom. Nos adja a kezét.

Utána nyult. Az asszony ráütött az újjára, kaczerán felcsipent és odább húzódott.

— Mit gondol felőlem?

A férfi utána hajolt s így folytatta:

— Semmi gonosztságot Anna, semmit. De hát fél az örömtől? Vagy engem talál kellemetlennek?

Ujja hozzá ért az asszony kis kezéhez. Visszahozta. Egyszerre ismét kellemetlenül érezte magát. Heve ellobbant. Fáradtan, kedvetlenül húzódott vissza.

Az asszonyka kaczerán tekintett rá.

A mérnöksegéd nagy alázatosan czibikelt fel a gyepes udvaron. Az asszony hátra sugott hirtelen az úrfihoz:

— A sirok közt sok az eper. Délután szeretnék szedni s nincs aki elkísérjen. Félek a pallón egyedül járni. Az uram a határt nézi a parasztokkal a délután. Nem jön velem?

Néhány percz mulva sürgetve szólította: „Nem felel?”

Ekkor felért Pepi. Kezeit dörzsölte és nem tudta, mit mondjon.

— Kert volt itt hajdanában? — kérdezte a borzas udvarra mutatva.

Az asszonyka megrándította vállát s felállott; a kis ember fejét melléhez húzta. Könnyen sóhajtott s a nagysás úrfira tekintett. Aztán leányos könnyűséggel lefutott a romlott lépcsőkön.

II.

A kis földmérő arcza kigyult. Gyerekes lelkesüléssel mondta, inkább magához szólva, mint az úrfihoz:

— Minden örömem a feleségem, nagyságos úr! Igen szegény ficzkó voltam és ő hozzám jött. Vonzódik hozzám. A sors nem kegyel. Ki sem biz rám önálló munkát s a mérnök, az sem tehet értem többet, mint hogy a felvételre falura kiküld. Ezért kevés kényelmet nyújthatok neki . . .

Aztán alázatosan, de büszkén; szelíden, de dicsekedve hebegte:

— Bocsánat, hogy beszélni bátorkodtam. Nagyságod jó hozzá és hozzám. De állítani bátorkodom, hogy gyönyörű. Néha azt hiszem, hogy álmodom. Nagyon kevés örömem volt, de egyszerre kipótoltatott benne minden. Ha szabad volna mondanom, én olyannak találom, mint a milyennek a mesében képzeltem a királynékat. Mindent elbírnék érte, de nála nélkül meghalnék. Ő a levegőm, a világosságom. De senki se lehet olyan kegyetlen, hogy elkivánja őt tőlem, mert én nem is bántok senkit. Nagyságod nevetségesnek találhat?...

Alant a faluban délre szólt a harang. Az oldalok

haragos-zöld búzavetésein aranyos fénye játszott a napnak s a fecskék besuhantak fészkeikbe, gyenge fűszálakat vivén a fészek-rakáshoz. A virágok illatozván szerettek és szerettek a bürkök, a labodák a mély árokban, a föld ágyának melegétől úzve. A halovány párákat a patak felől elitta a napsugár s a parton gyenge ágakon himbáltak a leányka-madarak, buzgó pipegéssel mondván szépeket egymásnak.

Valahonnan egyszer csak oda libbent Klára a gyerek a két férfi közé a vedlett verandára. Nem is hallatszott a lépése. Koczkás kék ruhát viselt, mely testéhez simult. A kutyák nyomába jöttek. Nehány teli zsák állott a fal mellett, felszökött az egyikre s leült. A lábait lógatta s ráütött a hizelgő kuvaszokra.

— Ne beszéljenek előttem titkokat — mondta. Zsebéből barabolyt szedett ki s ropogtatta fehér fogai közt. Mert itt mindenki tele van titokkal. No mit néz? riadt nyersen a nagysás úrfira.

— Édes gyermek! lehelte az úrfi. Unott vonásai szelídek lettek.

A leányka közbe vágott:

— Ne szóljon hozzám! Aztán hizelegve fordult a kis földmérőhöz s neki beszélt.

Mosolygott. Hámozta a barabolyt, feldobta s kifogta a szájával. Közben beszélt a kis embernek a tisztásról az erdőben; az esküdtről, kit a földmérő mellé rendelték; arról, hogy ő is volt a városon, de soha se megy többet, mert utálatos ott mindenki s kivált az asszonyok...

Talpra ugrott.

— Utálatosak, ismételte. Utálatos az egész világ, utálatos! kaczagott s aztán lefutott a lépcsőn s ráborúlt az öreg asszonymak, a vén ház kulcsárnéjának a vállára, a kivel ő lakik. Ráborúlt és zokogott.

— Mi bánt édes bogár? dadogta a vén néne.

Mit se felelt. Neki iramodott a hegynek, a kutyák száguldottak előtte.

A nagysás úrfi tűnődve nézett utána.

* * *

Az nap délután beállítottak a parasztok a mérnök-segédért, hogy határnézésre hívják. Az egyik parasztot megharapta a kutya. Erre nagy üvöltést vittek végbe. A nagysás úrfi elkergette az egész bandát. Unalmas, mikor a paraszt fontoskodik egy rongyos lábszárért.

Aztán elindultak nagy zakotával mindnyájan a mezőre határt látni. Elöl a kis ember ment. A felesége köszöntve intett utána az ablakból keskeny fehér kezeivel s lelkére kötötte sokszor, hogy siessen haza. A nap melegen sütött, a madarak hallgattak. A kastély néma volt és néma a falu.

Az asszony kilépett az udvarra. Könnyű karton ruhát viselt. Nyakából egy szívnyi helyen és karján a sima, puha bőr látszott. Kalapját karjára fűzte s himbálta. A kulcsárné ablakához lépve beszólt:

— Itthon van Klárika?

— Nincs lelkem, nincs! — dadogta a fogatlan néni.

— Isten tudja hol kóborol. Már roszak lelkem a szemeim, nem nézhetek utána . . .

És sóhajtozni kezdett. Az asszonyka vállat vont és zajjal indult a kert felé. A száraz faágakra lépett kis lábaival, hogy ropogjanak. Sikongott ha lecsúszott, sőt dudolt is. Senkit sem látott sehol. A kastély egy ablaka se nyílt ki.

Végig ment a hárssoron. Sokszor visszanezett. Jön-e Mózsi úrfi? Felfutott a hegyre. Kipirult, lihegett. A pallóhoz ért és a mélybe tekintett ismét. Senkit sem

látott. Aztán átment a bükkök alá s az erdőszélben leült a gyepre, feltűnő helyre.

Várt. Olykor kutatva nézett körül s megrezzent minden neszre.

Boszankodva tekintett a vén, elhagyott kerítés felé. Nem jön-e az úrfi?

Ingerült lett s elpirult. Leszakította a kezéügyébe kerülő fűveket, széttépte s elhajtotta.

Egyszer hangok értek a füléhez. Oda figyelt. Felállott s lábujjhegyen lépett arra felé.

A szakadékban beszélt valaki.

Az asszony a mart bokrai közé bújt, hogy hallja.

A gyermek volt, Klárka, ki az úrfihoz szólott.

— Ne közelítsen hozzám — kiáltotta. — Utálom! Mózsi úrfi szeliden kérdezte:

— Megbántottalak édes Bimbó?

— Ne hívjon úgy, rivallta, én senkije sem vagyok magának. Nem is akarok lenni. Miért kinoz, istenem! — És sírt.

Egy percz mulva ideges, hangos szóval folytatta:

— Nem akarom, hogy lászon. Ez a bokor eltakar most s azután elmegyek innen. Ha félre vonja a bokrot, hogy megnézzem, elpusztítom magamat. Mit bánja azt maga ha én meghalok? Ki vagyok én magának?

Hevesen, félig panaszkodva, sírva szólott.

Az úrfi ezt mondta:

— Ne félj Klára tőlem. Ha úgy akarod, nem közeledem. De szeretném tudni, mi sért? Nem bántottalak meg semmivel. A világon senkit se átallanék megbántani, de téged egy gondolattal nem, Bimbó. Aztán te így bánasz velem? Hát miért? édes...

Halkan beszélt.

A mig csend volt, ez jutott eszébe: igazán vajjon

nem szereti-e a gyermeket? Vajjon csak szánja-e? csak megszokta-e? Mosolygott. Gyerek-e? leány-e? A földmérő feleségének nincs-e igaza? Hirtelen elkedvetlenegett. Bántotta, hogy eszébe jutott az az asszony.

A szakadék alján álltak. Mohos köveken csobbant végig a fényes víz. Virágos bürkök s nagy széles keserű lapuk borították az oldalát. Az égerek levelei közt egész felhője keringett az apró színes legyeknek.

— Még tegnap jó barátom voltál — folytatta az úrfi csendesen — az ölembe ültél, kezedet a kezembe tetted Bimbó. Hát tettem valamit ellened? El akarsz hagyni? Aztán én mit csinálnék nélküled? Ha elmegyek hazulról, kinek köszönnék? ha oda vagyok, kiért vágyakoznám vissza? ha haza érek, kinek örvidenek?... El tudnál hagyni? Es hova akarsz menni Bimbó? És miért? miért?

A gyerek sírva felelt:

— Nem akarom, hogy kérdezzen. Nem akarom hallani. Biztosan elfelejtenék haragudni. Utálok, utálok. Ne beszéljen. Félek a hangjától. Miért nem hagy nekem békét? Szeretnék meghalni. Most menjen el. Ne nézzen rám.

Szél libbent végig a szakadékon. Valami meleg penész szagot hozott. Az apró, nedves párák tele voltak kábító, kesernyés illattal. Fenn hahót kiáltottak a parasztok a szomszéd hegyen baktató földmérőnek. A madarak valamit búzgón mondtak egymásnak s igen megvitatták.

— Még sem megyek el — mondta az úrfi, makacs határozottsággal hangjában. Nem addig, mig a kezedet nem nyújtod Bimbó. Add ide csak az újjadat. Béküljünk ki; mond meg miért haragszol?

A gyermek nem felelt.

— Látod, — folytatta az úrfi — hiszen én nem szeretek senkit rajtad kívül. Nem kértem soha senkit, de téged Bimbó egyedül, egyes-egyedül megkérlek. Nő nem szólsz?

A leányka rebegeve kérdezte:

— Igazán?

Haragja oda volt. Az ajkának reszketése átérzett a hangján.

— Igazán! — felelte komolyan az úrfi. Jól hallszott, hogy igazat szól.

— És nem néz rám, ha oda adom a kezemet?

— Add ide.

A bokor csendesen szétvált. A Klárika visszagörbült rózsaszínű újjahegye kibukkant a keskeny ezüstös levelek közül. Az úrfi megfogta. Aztán így szólt:

— Bimbó! A többi újjad mindenkié, a gyűrűs újjad azé, akit szeretsz? Melyiket adod nekem Bimbó?

A remegő kis kéz ökölbe szorult s aztán csendesen, mint a hogy egy szírom válik ki a rózsából, emelkedett fel a keskeny gyűrűs újjacska.

Az úrfi kezébe fogta s ajkához vitte. Aztán fölkiáltott, de úgy, hogy csengett bele a szakadék:

— Topp! ne félj világ! és átfogta az egész kezét és kiabálva, kaczagva átszorította a csuklót, könyököt, rátaposott a bokorra és — Isten tudja hogyan, ott volt, a karjaiban volt az egész gyermek. Dereka kezében remegett, orcája mellén pirult.

Felemelte, magosra kitarította s kiáltotta:

— Bimbó! Bimbó!

Mintha elvesztette volna s keresné, hívná. De egyszerre felkaczagott s viszont azt mondta:

— De Bimbó, mit csináltál te magadból?

Mert a gyermek fehér, gömbölyű nyakán ki volt

hajtva a kartonruha s a karján feltürve az újjak . . . üde bőre vigan nézett ki a kék köntösből.

A leányka eltakarta arczát, fejét behúzta a férfi vállába, homlokáig felpirult és rebegeve mondta :

— Olyan akartam lenni, mint *ő*. Azért öltöttem így. Azt hittem, hogy szereti *őt*.

S aztán átölelte a nagysás úrfi fejét erősen, erősen.

— Úgy-e — lehelte — nem szereti?

A férfi úgy, mint a pelyhet, felvitte a meredek oldalon. Aztán átkarolta derekát s a kerti úton csendesen mentek az ócska kastély felé . . .

A CSALOGÁNY.

NAGY barátságban nőttek fel Klári és Pál egy koncertig, ahol Klári énekelt. Az idevaló újságban azért „székely csalogány“-nak nevezték ki. Az újság kézzől-kézre járt az utcánkban. A nyomtatott betű nagy tisztességet szerzett Klárinak. Addig csitri leánykának tekintették, de ez újság-czikkely után, vonakodva bár, de embernyi emberek is előre köszöntötték. Az anyja leeresztette a köntösének hajtásait és engedte, hogy a kalapot művesnapon is viselje. Azelőtt keszkenyőt viselt.

A „csalogány“ így kitüntetve, vonakodva ment a hetivásáron az apja csizmadiás sátrába. A szegeletéhez dőlt meg, hogy a járókelők vásárlónak tekintsék. Sőt Pálnak is kissé fennhéjázólag köszönt az utcán, amint a tisztelt úr egy nagy talpdarabot vitt a kezében. Pál halkán köhintett erre s elfordította a fejét.

Azon télen két előkelő jótékony hölgy kereste fel

Klárít, hogy a nőegyesület fillérestélyén énekeljen, (kissé facsarva az orrukat, amint a csizmadia-műhelyen átmentek.) A dámák előtt alázatosan görnyedtek s jó szívvel hallgatták a vaskos bókokat a kisasszony jeles képességeiről.

Pál hallván a tisztességről, így fordult a Klári apjához :

— Komédiásnének készül Klári ?

Maga Klári pattant föl a csúfolkodó kérdésére :

— Annak, kegyes engedelmeből.

— Én miattam kisasszony, se károm, se hasznom belőle.

Így nevezte : „kisasszony“, bárha azelőtt tegeződtek, s ezzel végképpen szakítottak. Pál kikerülte Klárít ha szembe találta az utcán, s mogorván nézett le, ha a nevét szóba hozták előtte (nyilván irigyelte a leány dicsőségét), Klári pedig leánybarátnői előtt így emlékezett meg a pajtásáról : „Ki az a Pali ? Ja ! az a bizonyos suszterlegény ?“ Így haragudtak egymásra, pedig azt se tudták : miért haragusznak.

Persze. Az útaik kétfelé váltak : a Klárié fölfelé, az uraságok közé ; a Pálé lefelé, elvegyülni a köznépek közé.

Klári pedig oly csinos kis béka volt, hogy ön azt el se képzelheti. Oly könnyed volt, hogy a fűszál se hajolt meg tán a lépése alatt ; oly ennivaló a szája, oly ragyogó a szemepárja, oly üde, karcsú, eleven az egész portéka, hogy gyönyörűség volt reá nézni. Nézték is elegen persze. Ha kiment az útra, egy-egy fiatal úrfi termett mellé s nem egyszer virágot is kapott. El-elfelejtették köszönteni az utcán, igaz nem egyszer, kivált ha társaságban jártak, de az is igaz, hogy maság az emberiségnek igen megromlott a szeme. A Klári ruhája

olyan volt pedig, hogy azt megnézhete akárki. Minden illett is reá, de finom holmit is hordott. Azelőtt nagyon megnéztek minden krajczárt, amit kiadtak, de ekkorban így beszélgettek az utcánkban:

— Mégis csak a harangalj az egyetlen szép alj a világon.

És aztán jöttek a puffos újjak s azok a merészen fölfelé ágaskodó kalapok, amik tele voltak virágokkal. Azokat is Klári hozta be hozzánk. Az anyja egy pár forinttal olcsóbban adta el a csizmákat a heti vásárokon, de a divatos egyetmásoknak ki kellett kerülni. S mindenki igyekezett követni Klárit, aki jobban tudta a módit mint mi, mert ő az uraságokkal barátkozott. Az apja, a hosszú üstökű ócska Beszterczei mester egy-egy mély káromkodást morgott ezekre a nájmódi dolgokra, de akkor Klári elpityeredett s az udvar végében meghuzódott és délebédre se ment be, duzzogva. A szieszta alatt a lustos férfiú kiment maga hozzá, így szólva:

— Irva vagyon a tízparancsolatban: Tiszteld az apádat s az édes anyádat, hogy hosszú légyen az életed ez világon.

— Nem is akarok én hosszú életet e világon.

— Ühm, csacsi vagy, ha így beszélsz az apáddal. Sz'ha szólok, a ti jóvoltotokért szólok. Mert nekem már nem sok kell, de ha így csináljátok, eladják a párnát a fejünk alól. Nem nekünk való dolog az, hidd el, csirkém!

De ilyenkor az asszony elérontott s hogy mily patáliát csinált, azt én e szelid történetben nem akarom leírni.

Másnap pedig a hizót csak azért is becserélték egy kettősújjú mantillával; a másik héten a számárszekeret

egy oly helyes stuárt-gallérú battiszt-köntössel, hogy az egész szamar-nemzetség nem éri meg! Az egész utcában nálunk ekkor nem is beszéltek egyébről, mint a zsenilliáról, gallérról, csipkéről s a mennyi leány mind sárga czipellőben járt, karonfogva egész délután, hogy éppen teljék az idő.

Így voltunk, midőn egy alkonyatkor Beszterczei, ülven az ablak mellett egy háromlábú széken, az üveg-gömb sugarakat vetve a készülőfélben levő csizmára, kiszólt az ablak előtt elmenő Palira:

— Rosszul teszed fiam! hogy elkerülsz engemet s a házamat.

— Mit keressek itt bátyám?

— Hát nem a barátság hozott addig is fiam? mint ahogy az apád is idehozta a gondját, amíg élt. Rosszabb ember lettem, hogy elhagytál most?

A munkát abba se hagyva, hosszabb hallgatás után folytatta:

— Látom, legényeket fogadtál. Én elbocsátottam. Nincs amiből dolgoztassak. Nálunk nem megy jól a dolog, fiam. Sok minden kell fiam s nincs elég pénzem hozzá. Azért kerülsz el tán fiam, mert megszegényedtem s attól félsz, hogy kölcsönt kérek tőled?

Pali is hosszabb idő mulva válaszolt:

— Rosszul beszél bátyám, — csakhogy nincsen itt dolgom, mert én a régi szegénysorsú ember vagyok, ha a szívem a régi is.

A homályos szobából a Klári hegyes szava hallszott ki:

— Csak nem kérleli meg azt az úrfit, apám? Örvendjen, ha nem látja.

— Mi lelt? rivalt rá az öreg ember Klárira.

Pali nehéz, rezgő hangon mondta:

— Én is örvendek, ha nem látom.

E szóváltás után igen kellemetlen jelenet következett. A Besztercezi felesége is sírt, Klári is mérgeben.

— Utálom, kiáltotta és öklével verte az asztalt. Utálom, ha látom, utálom, ha beszélnek róla. Utálom még a nevét is s fojtogat a levegő, ha egyhelyt szívom vele. Utálom e kiállhatatlant, aki nekem semmi, semmi, de semmi a világon.

És szinte sikoltozott s fennen mocskolta Palit, aki pedig mit se vétett neki.

Azon este volt pedig az a híres filléres komédia, ahol Klárinak kellett énekelnie. Persze ártott a sírás a Klári szemének, aki igen csinos szeretett volna lenni azon a napon s a kidagadt szeméért is Palit okolta.

A tény azonban az, hogy Klári nagyon bájos személyke volt az estélyen s az adóellenőr valóságos dühvel forgolódott körülötte, minthogy a vén csizmadia nem ment a multság felé s Klári anyja is úgy elvonnult egy szegeletben, hogy észre se lehetett venni.

Az ellenőr, e jó mulató, borzas fejű ficzkó, aki a legmerészebb nyakkendőket s a legrövidebb kabátokat viselte a megyében, körültáborolta Klárit, úgy rázta, bukkantotta, forgatta nagy kurjantások között a kis leányt a csárdásban, hogy mindenki csak őket nézte.

Az ellenőr úgy fel volt lelkesedve, hogy éjjél után hazakísérte a kis leányt a csizmadia házikóig s aztán visszament a pajtásai közé, lekönyökölt egy karafina bor mellé s úgy neki búszult, hogy a szeme könyezett.

Hajnal felé oktalan dühvel ráordított a cigányokra s elment velük a leány ablaka alá, hogy muzsikáltasson neki. „Mert ezt én így akarom, mert ezt én így akarom, bárha csak egy kis polgárleányról van szó“,

kiáltotta, mintha ellene mondana valakinek, aki mintha ingerelné az ellenőr urat . . .

A cigányok valami nyavalyás nótát vontak. Az ellenőr így kiáltott: „Ácsi!“ s zsebkendőjét lobogtatva a feje felett egy keserves magyar nótát rendelt meg, előre ordítván a kezdő hangokat.

Az utca a muzsikára megelevenedett egy kissé. Egy szamár kutya torkaszakadtáig ugatott a Beszterczei udvarán s a kis zsalukáteres ablakok mellett halk neszezés támadt utczahosszant. A görgényi havasok orma felett akkor valami gyenge rózsaszín kezdett derengeni, bárha még néhány halvány sugarú csillag pompázkodott az égbolton.

Mikor az ellenőr éppen felemelte a karját, hogy jelt adjon a muzsikára, egy kemény rög repült az úrfi felé.

Az ellenőr dühösen fordult meg. Sehol senki:

„Ügyelet“, kiáltott. Abban a pillanatban egy másik rög az ellenőr kalapjára esett.

— Ki vagy? kiáltott az úrfi s alig szólt, ismét ütés érte a hátán, döngve. Az ellenőr arra rontott, ahonnan a hajítás érte, dühvel.

A cigányok tanácstalanul állottak meg. A kutya rágta a deszkakapu alját ugatva.

A házzal szemben egy fekete sugár alak állott. Az úrfi ráugrott:

— Gazember, kiáltott s hozzávágott, hogy az alak kalapja messze gurúlt.

Abban a pillanatban az úrfi szép kabátjára egy durva kéz nehezkedett s oly féktelen erővel rázta a szép posztót, hogy az ellenőr majd kiesett belőle. Azután a marok fenebb csúszott az úrfi torkáig s az erős újjak úgy megszorították az úrfi ádámcsutkáját, hogy

(mintha valami billentyüt ütne meg) éktelen üvöltés kelt a csendes korányban.

A cigányok lármázva tolakodtak a küzködők felé.

— Ne hagyd, kiáltotta az egyik.

— Fogd meg, riadta a másik.

De félrehuzódtak óvatosan, minthogy akkorra már az úrfi a földön volt s a sötétből kibujt idegen az ellenőr mellén térdelt.

— Rabló, rabló, segítség! kiáltotta az ellenőr.

Az álmos hajnal szeliden jött s a bizonytalan körvonalak jobban váltak ki a sötétségből. Az utca ismét elcsöndesedett. Csak a vergődő úrfi üvöltése hallatszott az egész környéken. Akkor egyszerre lépések zaja hallatszott távolabbról. Az úrfi fölött való ember megemelkedett kissé a zajra, de azután mintha félne, hogy kifogy az idejéből, ütötte az alúl fekvő embert, mint egy bolond, ahol érte.

— Ide szemtelenkedsz a muzsikáddal. Ide mersz jönni leánytblondítani, lihegte az ellenőr urat úgy dolgozva, mint a hogy a bőrt szokták ványolni.

Három, őrjáraton járó városszolga érkezett futva az utca végéről a verekedésre.

Az ismeretlen ficzkó felugrott, a falhoz vetve a hátát. Az úrfi kissé kijózanodva lihegte:

— Fogjátok meg, fogjátok meg a betyárt, aki megtámadott az úton.

A legények nekiugrottak a verekedőnek. A ficzkó dühösen védekezett. Egy ígét se ejtett ki, csak a léleketvétele hallatszott. A szolgák rávetették magukat.

Abban a perczben a csizmadia kis házának kapujából a kis Klári szaladt ki.

Kiszaladt s kis kezével megragadta a szolga karját és élesen kiáltotta:

— Meg ne üsse azt az embert. Nehogy bántsa.

— Mi a baja magának vele? — kiáltotta a szolga és eltaszította a leányt.

Klári visszafordult s félig sírva kiáltotta:

— Nehogy bántsa, meg ne üsse azt ott.

A szolga kissé félreállott a kiáltásra. Csendesebben kérdezte:

— Mi köze a verekedőhez?

— Mi a közöm? Hát az Pali, tudja, Pali . . . az Pali . . . aki nem hagy engemet, aki engemet nem hagy el, aki azért van itt . . . tudja.

Pali lerázta magáról a szolgákat s odarontott a leányhoz:

— Igaz? — kérdezte: Féltesz engemet?

Klári elfordult.

— Nem akarja? — rebegette, de ezt alig hallotta másvalaki.

A hajnal bevilágította a völgyet. A nap, amint felbukkant a hegy felett, éppen olyan színű leányarczra világított, amilyen a pirkadat.

A TISZTA HÁZ.

TEMETÉS után való napon Mányi néni hajnalban a lugos üsttel a gangra állott a surló rongyokkal.

Jánosi észrevéve az öreg asszony törekvését, így szólt:

— Ne suroljon kend azon a helyen . . .

— Nem-e? Mikor ilyen mocskos.

— Hagyja úgy. Azt kívánom, hogy gyászolja szegény elföldelt hitvesemet még a pádimentum is.

A gang sötétedjék meg a sáros talpaktól ott, ahol tisztítlan lábbal halandó nem járt. A csösze oda van! A boldogult agyonverte volna, aki ott mocskol vala. Maga Jánosi bá a flaszteren ment a gang mellett, hogy ne járjon a tiszta padimentumon s bekiáltott a feleségének a szobába. Az asszony kinyitotta az ajtót s a gang széléről Jánosi egy ugrással — hopp! — beszökött a szobába, hogy ne lépjen a felsurolt padimentumra.

Persze a szoba, még inkább fel volt surolva igazi jó luggal s nem pogácsával, vagy köporral, ami csak betakarja a piszkot. Azonfelül be volt fődve háziszőttes szőnyeggel keresztben és kasul.

— A szőnyeg szélén járj, kiáltott Jánosira, hogy ne csak a közepe kopjék.

— Ne is mond nekem, lelkem, én is úgy szeretem, morogta Jánosi s oly kényesen lépegetett, mint egy szarka. A divánnak is mindennap más-más szegeletébe ült, hogy egyformán kopjék a szövete.

Jánosi mézárós volt, azzal a sok kutyával, rendetlen legényekkel, de a ház belől oly templomszerű tiszta és csendes volt, hogy Jánosi csak szép halkan mert beszélni benne s apró, meggondolt léptekkel jární, nehogy port verjen fel.

— Hát nem öröm-e ez? kérdezte a takarítás után az asszony, kinyítva a szoba ajtaját, megállva a küszöbön gyönyörködve.

— De hogyne? nyögte Jánosi, szaporán futva ki az udvarra, minthogy gyakran köhögös volt.

Azokat a bútorokat nagy fáradtsággal szerezték össze hosszú esztendők alatt. Ma egy széket, holnap egy ágytakarót, vásárokon ezüstös poharat, képet s szép metszett karafinákat.

Minden darabnak históriája volt. Mint fedezték fel, mint kerülgették, alkudták ki; mily dícséretben részesültek; s akitől vették, mint búslakodott érte. A helyük előre ki volt spekulálva. Aztán ha elfoglalta, onnan teremtett lélek el ne mozdítsa.

Gyermeük nem volt. Az Isten nem ad meg egy embernek mindent, hogy el ne bízakodjék nagyon. Jánosi sokáig búslakodott miatta s az asszonya is sóhajtozott egy ideig, de aztán beletörődtek s az asszony

egy-egy polituros kaszten tetejét úgy simogatta, mintha egy puha leánykahajat érintene lágyan.

— Nem is lehetne ily szépen tartani e szép darabokat valami rossz kölyök mellett, a karczolásokra gondolva ijedten, amik lehetnének.

— De nem lennének rossz kölykök, vélekedett búsan Jánosi.

— Honnan a tömleczből tud ked mindent előre e világon?

Erre Jánosi bedugta hadakozó kardját a hüvelyébe s hízelegve felelte:

— Csak a derék anyjuk után.

Az asszony rá se hallgatott, Jánosi sunnyogva elhuzódott, mert birni egy ily erős fehérréppel — nem adatott meg neki.

Fiatalabb korában ákácziozusabb s merészebb volt igaz, de az régebben volt. Emlékszem rá, mikor még mulatós, nagypipás ember volt, mikor a szomszédai egy falat flekkenre s egy pohár borra bejártak a tiszta házába. Tudom, mikor többet kapván be egy pohárral a nehéz marosvölgyi borból, duhaj kedvében földhöz csapta a pipáját (mintha most is látnám a bagót s hamut a fehér pádimentumon) s rohanva, palam et publice átfogta az asszony akkor még karcsú derekát s egy csattanós csókot adott a piros orcájára s hallom a pof csattanását, amit a szemérmes hölgy mért Jánosi képére innen is, tul is, és a patáliát, amivel egy bottal kiverte az urát a saját udvaráról.

De innen-túl már jól meggondolt mindent Jánosi, amit az asszonynyal kezdett s teljesen egy véleményre tért vele.

— Micsoda asszony! dicsekedett Jánosi s nem-

csak tökéletes jónak talált mindent, amit az asszony mondott, de tódította is.

— A tisztaság éltet, mondta az asszony a vén cselédnek a konyhában.

— Az! a rendetlenség csunya nyavalya, te gyilkos! támadt Jánosi a jámbor vénasszonyra — aki meg akarsz mérgezni engemet, a feleségemet, te alattomos bunyik — és úgy üvöltött, mint egy farkas, hogy az asszony maga megsajnálta Mányi nénit.

Pénteken ebédre se ment Jánosi, amikor nagy takarítás volt odahaza, mert olyankor mindenütt útban volt Jánosi. Esténként egy pohárral többet ivott s hazamenet nem ment be a kapun, hanem a korláton hátul s az istállóban hált meg, hogy ne mocskolja be a kitisztított házat . . .

— Én így szeretem, mondta a szomszédainak, mert a tisztaság éltet, mint a feleségem mondja . . .

Látni is kellett, mint takarított aznap az asszony! Ő ugyan örökké rendezett, mosott, törült, porozott és fényesített, de pénteken? pénteken a vén cseléd felgyürközve úgy rohant, mint egy eszeveszett; egyik kezében törőrongygyal, kefével a másikban; lajtorják tetején, a butorok alatt, majd hason csúszva, üzve a szállongó port, az udvar fölött elrepülő madarak nyomát, vagy a négylábu kuvaszok mancsainak helyét.

Ha vendég érkezett, az mindig bajt hozott. Az asszony barátnői is talpakkal birtak, kivált téli időben valóságos vízárdatot hoztak viklereikben. Az asszony sandán ügyelte minden mozdulatukat s ha valamelyik egy helyből a másikig lépett volna, a cseléd ment utána a törőrongygyal s a kabátjaikat leránczigálta, hogy mindjárt a tűz elé vigye. Ily időtájt a belső szobába be se vitték a viláért. Egy asztal végén megültek

feszesen, s igen hamar végezték el a beszélgetésüket. Mindketten megkönnyebbültek mikor elbúcsúztak.

Idővel mind szebb-szebb holmikát szereztek, s mindinkább idegenkedtek a vendégektől. Pedig igen jó, iparkodó emberek voltak, s Jánosi két legénnyel dolgozott, s a kapun kívül igen szerette őt mindenki. Mókás, tréfaszerető volt, úgy hogy nem is volt igazi jókedv ott, ahol Jánosi hiányzott. Nagyszerűen tudta összekapadni a friss menyecskéket apró pletykákkal s minden furfanggal egymásra készíteni a legényembereket — de úgy — hogy a megtréfáltak maguk is kaczagjanak rajta. A székbe hozzá jártak a polgáraszonyok húsért, mert egy hamis szó, egy tréfás csipés kijárt a pecsenye mellé s a kollegái vidáman hallgatták lármás, jókedvű, okos beszédét.

Otthon becsülettudó, csendes, nyugalmas, tisztaltalpu férfiú volt, aki a pipáját a pinczegádorban tartotta egy vakablakban (csak az udvaron gyújtva meg), ki esténként a konyhában ette meg a vacsoráját, hogy ne rendetlenkedjék benn a szép szobában s a kezébe tartva a poharat, itta meg a kávéját reggel a gangon, minthogy Jánosiné fennen hangoztatta, hogy „a tisztaság élteti az embert“.

Hogy így éldegélne, ezüstszálakat szövögetve az idő a hajába s drága párját nehezzé téve (egykor karsu derekának emlékét hagyva fenn csak), egy kis eset ütődött hozzájuk, amiből sok szomoruság támadt.

Egy szép száraz reggelen, amint a székbe menne, a kórház kapuja előtt egy csomó ácsorgót látott meg. Kíváncsiságból Jánosi oda ment. Hát egy kis szösze lánykát látott meg, ki sirdogált a küszöbön, akinek az édesanyját azelőtt való napon temették el s azt vették körül.

Egy vén asszony így szólt Jánosihoz magyarázólag:
 — Nem mehet haza a kis leány, mert nincsen neki, ahová haza menjen. Most már persze, hová menjen? Azért prűnnyög a nyavalyás, mert az anyja meghalt, senkije sincsen és aligha nincsen igaza — úgy-e? Hanem azzal nem segít ő a dolgon, mi? amiben nem tehet az ember.

— Nem-e? elegyedett bele Jánosi.

— Hát mit tehet instálom? A rendőrség se tesz semmit, instálom, mert nem arra való. Mert nincs is ily mihaszna nép e kerek világon.

— De senkije? s odalépett a hitvány gyermekhez.

— Mint az ujjamnak, instálom, mondta hevesen a rücskös vén asszony. — Mert nincsenek is szivei a mai világban az embereknek.

Amint tanácstalanul ácsorogtak, a vén asszony egy hirtelen fellobbanással megragadta a gyermek kezét és így kiáltott:

— Gyere velem . . . Nem kérdezem, ki borja vagy! En vizlek el. Adok egy darab kenyeret neked, ha már idefelejtett még az Uristen ő felsége is . . .

A gyermek ijedten huzódott félre a nagyszáju asszonytól.

— Mit? nyavalyás! Még tőlem húzod el a kezedet. Ne csapjak reá, hogy el se felejtsd soha.

Erre Jánosi közbelépett.

— Ne bántsa ked ha nem kell ked neki . . .

— Hát ki kell neki? Tán a királyunk urunk ő felsége... Jánosi megboszankodva végignézte a vén asszonyt.

— Co . . . nye . . . izé . . . A gyermek velem jön . . . Kellek én neked apróság?

A gyermek kerek szemmel nézett bátortalanul Jánosira s odanyújtotta a kezét.

A csöcselék utánuk ment s Jánosi egy kis lenéző dicsekedéssel ment előre.

— Kaptam, vetette oda a székben a kollégáinak, de már kissé lehangoltabban, mert eszébe jutott a felesége.

Azok így szóltak :

— Hej vén kutya, nincs kendnek valami része benne? Hisz kidobja kendet a felesége vele.

— Kit? Engem? kérdezte lármásan Jánosi. Még azt szeretem. Engemet a tulajdon házamból — és verte a mellét. Délben azonban, amikor haza kellett mennie, igaziba nehéz lassúsággal ment be a tiszta házba, inkább belépett volna a gyehennába . . .

Együgyü, kedveskedő nevetéssel mutatta meg messziről az asszonynak :

— Egy kis leány.

Az asszony leszóltott a tornáczról.

— Mi az? Ki az? Egy gyermek? Phi! be piszkos.

— Meghalt az anyja . . . s nekünk nincsen egy csepp se . . .

— Egy gyermek! A házamban? És maga poloskát hoz ide? poloskát hozzám? poloskát nekem? rettenetes ember . . .

— De senkije sincsen a világon . . . Senkije kedvesem . . . Ott kaptam a kórház küszöbén, mint egy kis kutya . . . Nem volt ez benn az ispotályban . . . Nem ez . . . nem volt ez . . . de az anyja s az is meghalt s elvitték a temetőbe . . . Senkije sincsen . . . Hát mit mondsz hozzá. No szóljon . . . mit mondjon az ember, mi?

Az asszony leszállott a flaszterre s éktelen patáliát csapott.

— S azt hiszi, hogy én beeresztek egy purdét az én tiszta házamba? Egy ilyen czipőbe? Hozzám?

Jánosi megjuhászkozva mondta: Leveti a czipőjét, kedves . . .

— Le! (az asszony rettenetesen kiabált) de ugyan vesse le. Senkije sincsen? Nincs? De vesse le a czipőjét, a szoknyáját, az ingét is, ha mondom. Még az ingét is; a tűzbe vele, hogy ne lássam és mindjárt, se a köténytét, se a keszkenőjét . . . mert ha nem, kihajítom e perczben, ki . . . én . . .

És úgy lobogott, hogy egészen kikékült bele. S odaugrott s kapta le a rongyait dűhvel.

— Nem, az angyalt se türném, ha piszkos volna, nem én . . . tudd meg . . .

Jánosi bá pedig annyi erőt vett magán, hogy a szikrázó fehérnépet derékon fogta s ha hagyta, ha nem, a cselédek előtt megölelte ott az Isten napja alatt.

— Nincsen párod e világon, mondta; úgy rezgett a hangja, hogy tiszta kaczagás volt.

Az asszony mérgesen eltaszította Jánosit s a gyermeket bevitte az ölében az ő tiszta házába.

Így történt az egész, de a baj azután kerekedett. Mert azon a napon igaz, igen szép száraz idő volt, de a más héten igen elkomolyodott az ég s holdváltáson megnyiltak a felhők csatornái.

Akkorra persze tisztos köntösökkel jól el volt látva a kis poronty s a konyhában oly helyes kis zugot kapott, hogy semmi nemzetsége olyan zugban nem lakott.

A gyermek hamar megbarátkozott a dolgával, Jánosi után úgy járt, mint egy láb alatt való kutyuska. A nénitől remegett a hitvány, ha látta, de a bácsitól egy csöppet se félt, sőt elejbe futott, ha megjött a székől. Amint a pipáját szivogatta Jánosi az udvaron, úgy topogott utána, hogy csoda, ha nem lépett reá.

— Mert én kaptam, mondta egyszer dicsekedve a feleségének.

— Süsse meg a rendetlen kölykét. De *be* hozzám, *be* nem, nem az első szobámba nem soha . . . érti, soha az én polituros kasztenem mellé . . . nem . . . egy rendetlen . . . egy semmi . . .

Hát e lucskos öszön az a rettenetes eset történt, hogy a székből hazamenő Jánosit meglátta messziről a gyermek s kifutott az utca kis kapujába, ahová a tiszta gang vezet. Az asszony a padláson vadászott a pókhálókra s lenézve, meglátta a gyereket a kis kapuban.

Meglátta. Ordított.

— A kölyök, a kölyök a gangon s kiszederjesedve kiáltott s a lajtorjához rohant, hogy rárontson a piszkos kölyökre . . .

Azután a lába nem kapta meg a lajtorját mérgében s leesett, lezuhant az ajtóból a kemény kőre.

Leesett . . . Nem is igen kiáltott. A hátát igen megütötte s az ajakára egy vércsepp ült ki . . .

Jánosi hozzá rohant, a gyermek megrémülve félrehúzódott.

Bevitték a kövér, nehéz asszonyt.

Aztán . . . aztán miért mondjam tovább . . . a doktorok is eljöttek . . . amennyi vénasszony lakik az utcánkban, sőt még az idegenek is . . .

Az asszony már nem tudott szólani. Azonban akkor is az ujjával a Jánosi talpjaira mutatott, amely sáros volt. És a szegény jó asszony lehunyta a szemeit örökre.

Ily időben kísérték ki a szegényt a temető kertbe.

. . . — Ne surolja a pádimentumot, mondta Jánosi a vén Mányi néninek, hogy gyászolja elföldelt hitvesemet . . . és még azon reggel kézen fogva a gyermeket, kiment a házával szemben való szurdékba, hogy szellőzzék kissé,

A szurdékban valami vásott fiucskák egy megszelidített varjut hajszoltak nagy zajjal.

Jánosi igen búsan nézte. A varju ugrált a sárban s szemtelen, éles hangon berregett a gyermekekre. A vásott kölykök hussogtattak, a varju szembe ugrott velük s nagyokat kárrogott.

— Tietek-e a madár? kérdezte Jánosi keserűen a gyermekeket.

— Az hát — miénk.

— Pénzért adjátok el?

— Miért ne? ha kendnek két piczulája van érte.

— Kettő? Egy neked még azonfelül, ha megfogod nekem . . .

A más perczben a Jánosi ölében volt a madár. Ah mily piszkos egy madár ez! Nem is mondom el, mily piszkos e varju a Jánosi ölében. Ő azonban magához szorította a méléző madarat s bevitte az udvarára.

A kicsi kaput kinyitva, beeresztette a madarat, hol Jánosinak járnia soha se volt szabad.

Aztán a pinczegádorból kivette a pipáját. Megtömté, kinyitotta szomorúan a szoba ajtaját s széket tett a szoba közepére, meggyújtotta a pipáját s keserűen így szólt:

— Mányi néni . . . Nincs-e egy darabka borjumáj a huskamarában? Hozza ide be, hogy csaljам be a házba a madaramat. Lássuk! megeszi-e? Nagyon éhes lehet szegény.

Aztán a gyermek fejét gyöngéden megsimogatva, fojtott hangon így szólt:

— Ölelj meg jól, gyermek . . . Árvák vagyunk . . . Csak mi ketten s a varjunk . . . Nincsen egyebünk e széles világon.

A KISGALAMBOSI PAPNAK . . .

KISGALAMBOSI papnak volt három gyereke, két fia s egy leánya, de egyéb világi vagyona nem volt. Az eklézsia szegény volt; amint tehát a gyerekek kikezdtek nőni a pampóból, így tünődtek a feleségével:

— Miből neveljük fel ezeket a gyermekeket Pál, — szólt az asszony, egy szelid, élhetetlen fehérnép — miből járassuk őket az iskolába? mert kivált a leánykából, láthatod, tanítónénak kell lennie az esze mián.

Amire, tünődve bár, így felelt a pap: Ki a mezők liliomát, Ágnes! Ki ételt, italt rendel az ég madarainak, majd kegyesen ki fog oktatni minket arra, hogy mit kell tennünk velük.

A papné pediglen, a köténye csücskét facsargatva, szünetlenül ejtegette — mint a konok nyári permete — az aggódo szavakat:

— A kis Katiczának, tehát, tudod a tanítónőkép-

zöbe kell mennie; jó; a kis Imrét, látod, papnak terem-
tette az Úr, mert, hiszen hallottad, mint szavalta a
„Talpra magyar“-t az examenen, hogy könybe borult
mind a két szeme; a Jóskáról, ha még nem is nyilat-
koztatta ki az Úr az ő szent akaratát, de ki kell tanít-
tatnunk, ha már reánk bízta ötet . . . de hol szerezzük
ki a neveltetésükhöz a szükséges pénzt? — nézz körül
Pál, üres házunkon, üres kamaránkon, honnan szerez-
zük elé mindazt, ami neveltetésükbe kerül?

A pap pedig, mindjobban összezsugorodva a kér-
dések terhe alatt, súlyosakat sóhajtván, csak valamikor
éjfél felé nyitá a száját ily szókra:

— Tudom, Ágnes, tudom már, mit *kell* tennünk,
mintha csak az Úr szólalt volna meg bennem. Így
legyen: Ti, Ágnes, mind bementek a városba, itt
hagyva engemet magamra. Valamit csak megvonhatok
magamtól, az utolsó fillérig elküldöm nektek. Meghú-
zódol, bízol és imádkozol. Én eléldegélek valahogy,
te neveled a városban a gyermekeket; tanuló kosztos-
fiúkat veszel magadhoz; innen is cseppen, túlról is
cseppen, majd csak kikerül annyi, hogy felneveljük
vele a gyermekeinket, teljesítve így az Úr akaratát,
mikor reánk bízta őket . . .

Az asszony felült az ágyban s így szólt:

— Az Úr beszél belőled, Pál — és másnap reg-
gel (szép őszi idő volt, mikor az iskolák kezdődtek)
otthagytá az ő szerette jó urát magára; felrakta gyenge
gezemuzáit, a gyermekeket egy szekérre s bement a
városba, az Isten kegyelmére bízva, elszánva a gyer-
mekeiért minden küzdelemre.

A kiscalambosi pap háza így kiürült.

Nagyon kiürült. A hangtalan semmi elterpeszke-

dett, kertben, csűrben, szobában, minden zeg-zúgban s a buta visszhang.

Egy héten egyszer valamelyik presbiter felesége bement a kihalt papházba; főzött valamit a tiszteletesnek s a jövő hétig abból éldegélt csendesen. Bújva ifjú éveiben szerzett könyveit, szentírásait a pap, seperve, törülgetve az ő hideg oduját; egyeztetve a dulakodó házaseleket; keresztelgetve az örvendőket; vígasztalva a holtak felett keşergőket; — lemondva világi örömeiről: pipájáról, poharáról, ruhabeli ékességeiről, minden fillért a fogához verve, a kiscalambosi pap, mint egy széles erdőbe elbújt remete, élt, élt, hogy annyit megtakarítson, amennyi szükséges gyermekeit nevelő édes társának a városban.

A falusi emberek ezt látva, így szóltak: „Ez igaz jó ember“ s maguk is jobbak lettek s senki se merte volna durva szóval megbántani őt, avagy megrövidíteni őt valamivel, ami csak dukál neki. Így: kalákába eljárak a papkertbe, hogy azt megmiveljék; mezőit becsülettal megdolgozták; kepéjét tisztességesen beszolgáltatták — nem válogatták ki a termény leghitványabb részét, hogy ezt a papnak odadobják; a maguk kézimunkájával, vagy igás marhák segítségével szívesen szolgáltak neki.

Az asszonyok pedig így szólván: „Szegény papné, ki gyermekeivel itt hagyja édes urát — szeressük mi is őtet“: maguk is jámborabbak lettek. Így: be-benéztek sorra a papházba, hogy vajjon nem becsülné meg valamelyiküket valami házi dologgal a pap; sőt szötesfélékkel is bejárultak szemérmesen, mondván: „ha nem vetné meg a tiszteletes asszony e paraszti egyetemásokat, örömeinkre szolgálna“ és finoman fonott lenekkel, csirkékkel, tojással, kerti terményekkel ajándékoz-

ták meg, hogy segítségére legyenek az igaz jó aszszonynak, ki elhagyja tűzhelyét s édes urát az Istentől rábízott gyerekeiért.

Benn a városban pedig a papné éldegélt csendesen. Egy kis lakásban oly sok jó ember elfér; a kosztos tanulógyermek hoztak lisztet, zsíradékot, ottan-ottan disznóaprólékokat s a szépen növő Katiczának fehérneműket; a papnak rendelt Imrének nyári szötteseket; a kövér Jóskának puha csergét, (de mily betyár legényke lett belőle a kollégiumban!) úgy, hogy mindenük kikerült a sok semmiből, ami csak kellett a gyermekeknek. A kis Jóskára is kirendelte a maga akaratát az Úr és csak hallának önök, mint fújja telepofával a kórusban Jóska a kántor mellett, hogy:

„Te ró-lad zeng dí-csé-re tünk,
Nagy Is-ten, té-geđ tisz-te-lünk“

s hogy mint cseng ki a hangja, mily búzgón, fellángolva dícsérve az Úr nevét, oh, önök is mosolyognának rajta s szívesen megsímogatnák piros orcáját... Akárki meglátja: kántor lesz Jóskából, ha az Isten megtartja.

És eltelt az egyik esztendő a másik nyomába. Nőnek a kisgalambosi pap gyermekei és a reménység bennük. A kis Katicza szép, sűgár leányka lett, az iskolában ő az első; a legelső az Imre a kollégiumban s oly komoly, tisztességtudó, tudományban szorgalmaskodó, alázatos az érdemek előtt, bátor a gyengék érdekében; oh! mindenki meglássa, a kis Imrét csakugyan az Úr szolgájának teremtette az alkotó. A papné sohase is teszi a kezét az ölébe. Ha száz keze volna, mindeniknek tudna dolgot adni. Mily dúsan terem a foltozni való az ily szegény gyerekek gúnyá-

ján, mily telhetetlenek a kosztos izmos székelgyerek; azt senki se képzelhetné. Annyi ágyacskát vetni minden este; annyi orczácskát jól megmosni reggel, annyi kis háborut elcsitítani, oh mily sok erőt ad a szerető édes anyának az Isten s kisdéd örömeiben mily elégedetté tudja tenni . . .

Reggeltől estig így törve magát, izzadva, akár, mint egy szegény özvegy, a papné egyszer arra ébredt, hogy egy bájos tavaszi napon a szelid, szűz, édes kis leánya, a kis Katicza, egy pecsétetes levéllel hazatér az édes anyja elé s a nyakába borulva így szól:

— Íme, édes anyám, már én tanítóné vagyok; látod, a jó Isten megsegített titeket is, engemet is.

S nem sokkal rá (olyan ez, mint mikor a mesében aranyeső ered meg a szegény vándorló árvákra) Imre is bejárul az anyja elé az ő pecsétetes levelével, mondván:

— Már ne féltsetek engemet se édes szüléim, itt vagyok az én passzusom is az életre, az Úr, látod, meglátott minket, én is pap vagyok immár.

Csak Jóska . . . a kis kántorrügy . . . s oh a kis galambosi papház falai között mindjárt élet fog sarjadni, mert ismét társat ad az Isten a magában búslakodó férjnek, mert kiküldetett árva asszony elvégezte a dolgát a városban . . . A pap asztalára *meleg* étel kerül mindjárt; a Semmi elfut a házból; a kert mindjárt virágozni fog s édesgető szókat vesz szelid szárnyaira az illattól terhes kóborló szellő . . . A papné ide és tova hazatér, csak egy esztendeig ül még a városban a kis Jóskaért . . . és ezért az édes tavaszon a virágba szökkent mezőn, a csobogó patakok selymes partján, a virágos almafák üde lombjai alatt már — vágygyal a szívükben, boldog andalgással, kézzel a kézben jár-

ják ismét a pap a papnéval az ismeretes ösvényeket, mintha csak a meghalt mézes napok ismét feltámadtak volna az ő kedvükért . . .

Minden mosolygott a nyáron reájuk; érettük illatoztak a virágkelyhek; értük kelt fel mosolyogva a dicsőséges nap s mind a ketten jól megértették is: a pap és papné. Úgy rendezkedtek, mintha csak új házasok lettek volna, egy-egy bútordarabot szereztek ide és oda; csinosgatták a fészüket; ösvényeket vágtak a kertben; szerelmes madarak lakóházául bokrokat ültetgettek . . . sőt . . . sőt e nyáron — szemérmes szégyenkedéssel — oh! ismét apró főkötőket kezdett kötözgetni a papné; apró pampókat kezdett horgolni; kis pakoló-rongyokat kezdett hasítgatni a viseltes holmikból, mert vigyázni kellett a papnénak ismét . . . ismét, hogy apró babácskát fogadhasson el, kit jámbor életük jutalmául — ad nekik az Úr . . .

Az ősz pedig ismét eljött és a papné megegyszer, hát utoljára, a városi lakásba költözik a kis Jóskaért s a bába néniért; a papné aztán a karácsonyi napok után hazajön, hogy el se hagyja az urát többé holtaiglanholtomiglan, mint azt esküdték egyszer az Úr oltára előtt . . .

*

S ki is feslett a rügyecske.

Éppen karácsony táján megszületett a parányi kis gyerek, késő ősztük díszére, egy kis leányka, ha hiszik, ha nem, de határozottan szép, szőke hajjal, ránczos, de körmökkel ékes kézzel; oly kövér nyakocskával, hogy még ránczos volt a tövénél; piros ajkacskával s oly élénk, vigyorgó szemmel, mint valami egérkének . . .

A pap is bement a városba a nagy ünnepre, karjaiba vette a gyereket, ölelgette csókolgatta, hupuczál-

tatta s énekeket énekelt felette hangos szóval Salamon király dicsőítő énekeiből. Mily dísz! mily öröm! Köz-
tük fog felnőni a kis leányka, öregségüket gagyogása
fogja felderíteni . . . dicsőség, dicsőség a nyúgalmakat
osztó igazságos nagy Istennek. Akár sohase tenné le
a karjából a kiscalambosi pap, már öszülő szakállával
dörzsölgetve a parányi jövevény orcáját s mily szíve-
sen mindjárt haza vinné az elárvult papházba, bárha ropog
odakinn a fagy, erdő, mező vastag takaróval befedve.

Ám a betegágyból, még ha gyenge szóval is, az
asszony így szólt:

— Első mindig a kötelesség, Pál, aztán az öröm
csak . . . Menj haza, én társam, nehogy a karácsonyi
ünnepeken hiányodat lássa valaki odahaza. Hagyj még
minket itt egy kicsinyég . . . aztán mindjárt, Pál, mihelyt
megengedi az idő, elhozod a lombos csergéket a szán-
ban, szalmával jól megrakod a szán alját s ami pely-
hespárna belefér mind . . . aztán megyünk mind, mind
haza . . . Oh milyen jó az Isten, Pál!

— „Dicsőség legyen neki“ — visszhangozta a pap
és hazament, hogy hirdesse odahaza a Betlehemben
született isteni fiucska jöttét — oly ujjongó örömmel
a maga szívében is, amint az angyalok hírdeték vala
Őtet a pásztoroknak hajdanában.

— — Hazament s miért? miért? — ki tudna
végére menni az Ur utain? . . . a kis leányka meg-
fonnyadt mindjárt, amint az apja kezéből letette, mintha
az élete gyökereszálait valaki kiszakgatta volna.

Megfonnyadt, alig sirdogált az a kis baba; csak
nyöszörgött, szipogatott; egyet-kettőt kapkodott a ke-
zecskejével, a levegő után a szájával, pislogva, mint
a fészkeből kihajított madárfióka; rángatta a lábacs-
káit, ah — alig néhány nappal az apja elmenetele

után — kis feje hátracsuklott s fényes szemeit lefogta a rettentő Halál. Meghidegedett.

Igen sok volt a jóból a kisgalambosi papnénak.

Igy rendeltetett felette — mintha egy fenyegető ujj emelkedett volna fel a levegőbe: „Elég legyen az örömből, különben elbizakodik a te szíved“ ... és sírva, sírva édes álmainak elmulásán, az édes anya felkészülődött egy nagykendő alatt, álmatag téli alkonyatban. Jóskát kézenfogva, egy csepp koporsót hozott neki az asztalostól s az asztal tetején megvetették a parányi, örök időkre bezárult rügyecskének az ágját, mind azokból a rékliből, főkötőkből, pólyálórongyokból, miket a virágos fák lombja alatt boldog kedvvel készíttetett vala édes reménységgel ... Már nekie ügyse kell soha többé ily egyetmás ... az ezüstszalakkal beszótt fejü bús kisgalambosi papnénak ...

De örökös ágyat vetve bár, így szólt:

— Miért búsítsam meg ideje előtt az én édes jó uramat? Miért tudatnám vele az öröme rendelt ünnepnapokon a bút, mely sújtott minket? Ő ujjongjon s szive dicséretet zengjen a nagy Isten nevére ez ünnepnapon; miért keserítsem meg őtet és mindazokat, kik hallani fogják őtet a nagy ünnepeken. Hadd élvezze a vigasságot Pál, hadd derítse fel az ő híveit. — Mert bár feltámaszthatom-e meghalt kis lánykámat, ha elbúsítom is az uramat, megmondván neki mindjárt a váratlan csapást. Nem, (mondta) nem tudatom az uramat az ünnepi öröme napjai alatt a gyászról — és leborult a kis koporsóra keserves sirással ...

Mikor pedig a kisgalambosi harangok a toronyban megkondultak, karácsonyra híva az örvendező népeket a templomba, énekelve: „Dicsőség az égben a nagy Istennek, békesség a földön az embereknek“, akkor

azon órákban, a gondban, búban megöregedett édes anyja a városban, messze az édes urától — csendesen sírva, roskadozó lépéssel kikísérte a leánykáját, fagyos röögöt dobva utolsó örömére.

A kis Jóska, a kántorrügy így szólt:

— Hát mi, senki se vagyunk, édes anyám?

— Igen de, — zokogta, nem kifizethetetlen-e az elmúlt öröm, ha annyi könnyel vettük? és ráborult a semmiség üres bölcsejére, megelevenedve emlékezetében nyögése utolsó sóhaja és sirt . . . sirt . . .

S úgy történt, hogy karácsony ünnepe után oly szépen feltűzött ismét a nagyságos nap, akárcsak tavasz. Az eszterhajról nagy zajjal letördeltek a jégcsapok; a mezőkön apró tócsák keletkeztek a marhalábak nyomán; a hóvirágok nyüzsgölődni kezdtek a verőfényes partokon; fűvek, fák ábrándozni kezdtek a tavaszról, az ágakon pedig tovaszálló verebek csiripelve rendezgették ünnepi köntöseiket, amíg lágy levegő kezdett átáramlani a levegőn. A kiskalambosi pap egy kölcsönként szekéren nagyon elkezdett pakkolódni, hogy a felesége s a parányi leánykája után induljon . . . Jól megrakta a szekér alját szalmával . . . a pelyhes párnákat mind kihordta az ülésbe, a lombos csergéket el nem felejtette s jól befűtve a papház kemenczéit, így szólt a presbiterek feleségeihez: „Mindjárt visszatérek, édes jó asszonyaim, öreg napjaim örömét hozom, kit jutalomért adott az Ur . . . Várjanak minket szerető jó szívvel, édes jó asszonyaim . . .“

A lovak kocognak, ime a város végén . . .

— Hajtson kend, presbiter István bá, gyorsabban, gyorsabban hajtson, az Isten áldja meg. Nógassa, nógassa . . . örökre megyek . . .

A CSÓK.

ENKŐN nagy változást vettünk észre. Elhanyagoltabb lett a ruházkozásában ; nem borotválkozott rendesen ; lármázni nem átalált az utcán, s lumpolni kezdett.

Hajnal felé vetődött haza valahonnan (a mi utcánk-nak került, bárha nem itt lakik) botorkálva, a korlátok mellett.

Benkő egy feszes, nagy gonddal tatarozott, gögös beszédű, kényes járású vén ficsur volt, irnok a városnál, de oly követelőző, mintha az övé volna az egész város. Ő úgy néha egy-egy verset követett el az idevaló újságban, jól lehordva az egész világrendet, amiért költőnek is tartották, de ennek a fejében megkivánta, hogy őt valami mély, sőt rendkívüli lénynek tartsák, mert aki elmulasztotta volna, hogy őtet előre köszöntse, azt ő végignézte s haragot tartott vele. — Benkő persze hajdan nagy úr volt s az emberlenéző tempókat nem tudta elfelejteni.

Benkő — mondom — errefelé tért mostanában a lakása felé. Ha valami koránkelő szobaleány nézett ki az ablakon, Benkő kihuzta magát és turva a czipője orrával a zizegő szalmát, mellyel ekkor be volt terítve nálunk az egész utca, — hangosan rászólt a leányzóra az ő arrogans orrhangján így, „Miféle nap van ma Czicza ?“ vagy valami ilyesfélét, csakhogy lármázzon.

„Lassan“ intett valaki Benköre, minthogy ekkor a nagy Ábrahámfiné betegen feküdt az utcánkban s ezért hintették be a doktorok a flasztert a zajtompító szalmával. „Elmenj“, felelte a polgárnak, s legyintett, ezt fejezve ki a kezével: „mit elegyedsz te az én cselekedetembe“, s annál inkább zajongott.

Igen, látszott, hogy szántszándékkal akart durvaságot elkövetni a lármájával. Amit annál inkább rossz néven vettünk, mert Ábrahámfinét a magunk betegének tekintettük; egyszer azért, mert oly tekintélyes lett az utcánk azzal a szalmával; másodszor, mert annyi sok úri kocsi fordult meg ekkor itt nálunk (résztvevő, nagyúri népek), mint hajdan, mikor még bálokat tartottak az Ábrahámfi-ház termeiben. Hízelt nekünk, hogy e híres asszonyság éppen a mi utcánkban lett beteg.

Az, híres, szépséges fehérnép volt valaha Ábrahámfiné: királyi falat. Egy kompaktor leánya volt csak, de a Tábla kardos kanczellistái, sőt a senátor urak úgy dongták a sülyedt kis házat, ahol felnövekedett s úgy gitároztak, fuvoláztak az ablaka alatt éjjel — mintha a szépséges Mária a gubernátor ágyékából szármadt volna.

Egy finom, nagy familiába került is Mária s amit bájról, illatról kiizzadtak akkoriban ifjú legények rimes sorokban: róla énekeltek; s ami szép ünnepeket csaptak: érette rendezték.

A kocsik úgy tanyáztak akkor az Ábrahámfi-ház

előtt az utcánkban, mint most ismét; csakhogy akkor muzsika szólt fenn, koczka csengett ezüst kupákban, a bál folyt a viaszkgyertyák mellett.

Emlékezünk rá; a Benkő kocsjaja volt a legszebb akkor. Ő is legyeskedett a szép Mária mellett, mint mások. A lovainak a sörényét, farkát úgy festette berzsennyel, mint a hajdani való nagy magyar urak szokták s ha kucsiroztatta a híres szép menyecskét, kanczákat bujtatott el a városi udvarokon szerteszét, hogy a hámba fogott mének arra járva röhögjenek.

A szépséges Mária ura: Ábrahámfi, egy kedves természetű uraság, az csak mosolygott a bolondságokon, s tudom, mikor Benkő egyszer úgy elfelejtkezett magáról, hogy midőn egy landerisnek a forgatagában szilajon magához szorította Máriát s felkapva a levegőbe, csattanó csókot lopott a kívánatos asszony forró ajakára, — a finom Ábrahámfi úgy tett, mintha mit se látott volna, a szolgára szólt, így: „Adolf, mért nem figyel? a középső csillárban füstölög a nagy gyertya...”

Hire ment e mondásnak. Az otlevők szorongva álltak meg a tánczban (mert az olyan csók csattanása nagy területre elhallszik), de Ábrahámfi mosolygott, kedveskedett, dörzsölte a kezét finomul s még azon éjjel koczkán elnyerte a Benkő künn álló kocsját lovastól, szerszámostól.

Sőt még mintha ettől a csóktól fogva kezdett volna igazi meleg barátságot kötni Benkővel: elválhatatlanok lettek. Együtt bomlottak városszerte: ittak, duhajkodtak, elől ment Ábrahámfi; koczkáztak, kártyáztak, a vidéki úrfikat is beleugratva a vig életbe és a végén — hogy minden jó dolognak, ah! egyszer vége lesz — a végén, megmaradt a szépséges Mária még kívánatosabban, mint valaha; az Ábrahámfi soha el nem fogyó mosolya,

de kivált Benkőnek semmije sem maradt a csupaszig testén kívül.

A Benkő vagyona, püh! elszállt mint a pehely. Az anyja-hagyta kőöntyük, násfák, skófiummal himzett selyemköntősei, smaragdjai, gyöngyei — erdei, ősi szántói el mind a koczán . . .

Ábrahámfi pedig csak mosolygott . . . Szembe nem szokott ő nézni, ha beszélt; de valami mosoly játszik az ajakán örökké, tán gunyos, tán elnéző, tán ravaszkodó . . . nem szeretem az ilyen embert. Igen, még akkor se szállt el a mosoly az ajakáról, mikor egyszer valami utazásából a feleségével hazatérve, így szóltak hozzá: „Benkőnek nyoma veszett . . .“ Mosolyogva így felelt: „Benkő? Ki is volt csak?“

S mikor évek múlva ismét csak visszasüdürgött hazafelé Benkő (a bünöző vissza szokott térni arra a helyre, ahol vétkezett), Ábrahámfi mosolyogva felelte a kérdezőknek: „Én tehetnék Benkőért valamit. Hát megkerült? Az ember ifjúkorában sok mindenfélével ismerkedik meg, hogy legyen, akit ellelejt sen, mire megjön az eszünk.“

S mosolyogva élt; tehetete, mert nagyon megszedte magát — kivált a Benkő vagyonából, — mire megjött az esze.

Benkő akkor lett irnok nálunk. Soha se láss ilyen embert! Az csak olyan rátartó, büszke úrfi maradt, amilyen volt. Oly egyenes, piperés, mint régebben; egy pehelyt, rücsköt rajta nem találsz. A nadrágja mindig vasalt, a fehérneműje fényes, a nyakkravalói, mint a pillangó szárnyai, a kalapja ragyogó s a járása ruganyos, kényes. Minden úgy, mint mikor még inasok sűrögtek körülötte. Mindezt tán nem illik közelről vizsgálgatni; néhol tán foltozott, tán feslett, tán összera-

gasztott, de az ember, aki benne jár, finommá teszi a rajtavalót.

Ő nem szólít meg senkit, de aki hozzá fordul, ahoz udvarias és kedves. Még a hivatalban is, ha a főnök rossz kedvében rászólt, oly elnéző szívességgel hallgatja, mintha kegyet osztana. A hivatalbeli társait észre se veszi. Az ő pocsika nélkül való asztalára dölve, veti arisztokratikus szálkás betűit s ha az irodavezető úr rámutat az irására s így szól: „Olvashatatlan“ . . . Benkő nyájasan néz rá „Valóban? A szeme fáj?“ de senki se meri folytatni az ilyen beszédet.

Senki se tudja: hol lakik? mit eszik? de senki útjában nem áll Benkő és senkit se enged az ő útjába lépni . . .

Az újjai között forgatva a pálcáját, sétál a város vége felé, mintha szórakozni indulna, néha fütyörészve, ha valaki közeledik, mindig ugyanazon úton . . . Mi ugyan egyszer se láttuk a mi utcánkban addig, míg, akkor, le nem terítették a flasztert szalmával az Ábrahámfiné betegsége idején.

Ekkor, — mint mondám — alig ismertünk rá. Elhanyagolt, illetlen, zajos ember lett Benkőből; dülöngözve jött fel a hegyen, a korlátok mellett; turva a szalmát a lábával a flaszteren. Sőt egyszer megkopogtatta a pálcájával az Ábrahámfi-ház kapuját, megállott előtte és egy követ behajított az udvarra, nagy csattogást okozva odabenn; . . . aztán tovább ment.

„Részeg“, — mondták, akik látták. — Azonban még azon nap estén az Ábrahámfi-ház utcára néző ablakait mind kitérték sorban, bárha hideg őszi napok jártak. „Nincs már ott benn — mondtuk — kit óvjon az ablaküveg.“ S amint kiállott a félutcza, a szalma-takaróra, hogy megbeszéljük a nagy esetet . . . hát ismét

Benkőt vettük észre a félhomályban, amint húzódott fel a hegyen, errefelé.

Az utca elején mindjárt megállott, rámeresztette a szemeit a nyitott ablakokra, kissé mintha megszedült volna, aztán levette a czilinderét, mélyen köszönve valakinek, hajadonfejjel tétovázott egy-két perczig, arra megfordult és mintha roskadozóbb lépéssel, visszabalagott, amerről jött.

Másnap — ki gondolt többet Benkőre? — a temetőrendezés egészen lázba ejtette az utcát. A házat gyászba öltöztették; itt nem kimélték semmit; igazi bársonyt szegeztek a falakra s gazdag draperiákkal ékítették fel a kaput. Szinte nem is illett a nagy sürgés-forgás ahhoz a nagyságos titokteljes, mély némasághoz, mely (mint valami roppant fekete madár a szárnyaival) takar be minden halottasházat.

Másnap viszont Benkő tetszett fel az utcánkban, oly kutatóan méregetve minden házat, korlátot, mintha valami neki ismeretlen helyen járna és ödöngésében nagyon kezes lett a járókelőkkel szemben. Köszönt mindenkinek szeliden, nyájasan, még a csizmadia kisasszonyoknak is, de nem jött fel egészen az Ábrahámfi-házig, csak ott a széleken fraternizált a kisutczabeli gyerekekkel.

Délután nagyon szép volt az egész ünnepség. Az egész város ott volt; hatlovas kocsi, papok, fáklyások, testőrök, dalárda, testületek; úri emberek, a többi kedvéért; szegények csodát látni.

Sírás nem volt, mert igen előkelő volt az egész dolog, de zsongtak, mint egy megbolygatott köpü. Minden harang zúgott... az óra hármát ütött s Ábrahámfi kilépett hajadon fejjel a kapun, fanyarúl mosolyogva, lesütött fejjel.

Alig lehetett mozogni az utcánkban; mindenki előre tolongott a test köré s megindult az a sok ember.

A vén sánta varga, az utca végén, a temetés után nézve, így szólt: „Szép solemnitás . . . szép élet, inszálom, mert többen vannak a temetésén, mint amennyien a keresztelésén voltak . . . nem igaz-e uram?” Így beszélve Benkőt szólította meg, ki nem ment a temetésre, hanem távolról, mint egy közönyös sétáló, ballagott messze a menet után. „Mi? . . . Mi tetszik?” dadogta Benkő zavartan a varga kérdésére, mintha nem tudta volna honnan jön a kérdező hang. „Nem ismerte Ábrahámfinét, uram? Szép perszona volt” . . . folytatta a varga . . . Benkő mosolygott bután: „Jó napot . . . jó napot kívánok” felelte bólintva. A varga megszívta a fogát s elfordult: „Ez bolond” . . . morogta.

S mind haladt tovább a temetés, befordultak a három keresztnél. — Benkő megállott a vargától nem messzire és hozzátámaszkodott a falhoz. Szivart vett ki, de mikor meggyúlt a gyúfája, elejtette a szivart is, mert a fordulónál a hatlovas kocsi eltűnt. „Furcsa” — morogta Benkő, — levette kalapját és kigombolta a mellényét. „Mit akar”? — kérdezte az egyik kezétől, mely esetleg a szeme elé került. A varga előbb megcsóválta a fejét, aztán így kiáltott: „Úrfi . . . úrfi . . .”

Erre a hangra Benkő összerázkódott és megfutamodott a temetés után. Nemsokára ismét meglátta a menetet. Éppen akkor ért be a tömeg a temetőkertbe. A harangok zúgtak és recsegni kezdtek a rézhangszerek újból.

Benkő viszont megállott s felnézve a vártemplom tornyában lógó harangra, ő is taktusban hajtogatta a fejét szünetlenül. Ismét mosolygott, de az ökleit összeszorította, mintha ütni akarna. Az utca kiürült; az emberek betolakodtak a nagy kapun.

Akkor felemelte Benkő mind a két karját, mintha

be akarna kapaszkodni a felhőégbe. Az ajaka elkezdett rebegni, a szeméből kibugygyant a könny s eltorzult a képe. Az egész teste mintha vonaglött volna s zokogó, csukló, csunya hang bugygyant ki az ajakán s így szólt hangosan: „Lelkem . . . lelkem . . .“

S azután a méltóság koldus úrfi, mint egy bolond, megiramlott ama sikátor felé, mely a nagyerdőre vezet. Minthogy nem ügyelt, megbotlott a rögökbe, leesett arczzal elnyulva . . .

De amint a temetőben elhangzott a muzsikaszó, felkelt Benkő és elbotorkált a mezei ösvény felé.

Vissza se fordult. Ekkor látták legutoljára Benkőt nálunk.

MÁSODVIRÁGZÁS.

SUHANCZKORÁBAN Makkai Péter a poklospataki molnár leányáról ábrándozott a szabad idejében, virágokat szedegetve neki, gitározva holdvilág mellett a suhogó víz martján. Legénykorában azonban az apja befogta Pétert a boltjába s a dologba mindjárt úgy beragadt, mint a süpedékes mocsárba a vigyázatlan utas. A molnárleány várt, várt az úrfira, aztán férjhezment egy izmos molnárlegényhez s azzal végigviaskodta az életet szépen, míg csak megöregedtek.

Makkai Péter pediglen igen jeles boltos lett. A világa lett az az odu, ahol dolgozott: a bolt, az iroda, a magazin. Napról-napra, esztendőről-esztendőre ernyedetlenül ott törődött s helyes, becsületes ember lévén, jól meggazdagodott s a haja tisztességben kezdett fehéredni, derült, kedélyes úrnak maradván, mint minden olyan ember, akinek könnyen folyt az élete. Egy idő-

ben azonban a teste elkényesedett, valamelyik tagját fájlaltatva hol itt, hol ott, a doktorok rávetették magukat s rábirták, hogy hagyja abba a mesterségét, kerüljön minden gondot, munkát s adjon helyet más, munkabíró embernek.

Makkai ekkor eladta a boltját, keztyűt vont, egy ezüstgombos pálczát fektetett vízszintesen a háta megett s róni kezdte az utcákat napestig. Ez igen érdekes multság volt az első időkben. Mig ő szüntelenül a boltban törődött, a szülővárosa megváltozott. Csupa új házak épültek, új utcák nyiltak; leánykákból kövér asszonyok, vásott fiúcskákból törődött férfiak lettek, csemetékből árnyékot adó fák. Érdeklődéssel, élvezettel nézte, mint valami színjátékot, amit neki rendeznek.

Sétálgatva így a Poklos-patak mentén, a régi malom felé vetődött, ahol hajdan a sugár molnárleány a régi popiumfa tövéen várt mosolyogva a pelyhes boltoslegényre.

Megváltozott minden ott is. Az emlékében a malom s a berek körülötte nagy és tágas volt. Oly szűk és szegényes lett a valóságban; a fedelek összezsugorodtak és mohosak lettek, a buvóhelyes, madárfészkes berekből fogadóhelyet csináltak asztalokkal, székekkel megrakva. Kissé megindultan nézte messziről. Tavaszi idő volt. A nagy fák ágai között foltok zöldültek s a gyep közül a békavirág sárga szőnyege emelkedett ki.

A víz partján egy legényke a nagy fa tönkén ülve egy darab fácskát kopogtatott a térdén a bicskájával, mig egy leány feléje hajolt, ügyelve merőn a munkát. Langyos, nedves levegő szállongott s a víz hangosan suhogott le a laj menedékén. Makkai közelebb lopózott, hogy lássa mit művelnek?

Egy tilinkót csináltak. Amint a zöld haj leguvadt, a fiú belefujt a szerszámba s átnyújtotta a leánynak.

Ez is, azon helyen érintve a tilinkót a szájával, ahol a legényke belefujt, mosolyogva a fiú szemébe nézett s mindjárt hamisan félrenézett.

Szembefordulva így, összetalálkozott a Makkai szemével. A finom, idős úriember majd leejtette az ezüstpálczáját. Tulajdon azon nagyszemű, cseppszájú kis leány ez, akiért egyszer hevült Makkai legénykorában. Nem álmodik-e? valami boszorkányos mesterség nincs-e e látványban?

— Szól-e? babogta Makkai, de egészen idegennek tetszett neki a saját hangja.

— Mi tetszik? — kérdezte vissza zavartan a leány. A fiú felugrott.

— A tilinkó? . . . szól-e?

A fiú berzenkedve méregette az idegent. A leány közbeállott.

— Pszt, pszt — sziszegte tiltólag a fiúhoz. — Persze, hogy szól. Tessék!

— Köszönöm — és megfogta. — Nagyon szép.

Nagy zavarban voltak. Egy fűrj a malom derekán kaliczkában, élesen vert.

— Ötöt vert — mondta Makkai, mintha álmában beszélne. — Itt lakik a kisasszony? — kérdezte.

— Nem; én nem vagyok kisasszony. Én a molnár leánya vagyok . . .

— Maga ki? — kiáltotta durván a legényke.

— No nézd, mily paraszt! . . . Mi itt lakunk, ott van az anyám, tessék! s egy kövér, keszkenyős hölgyre mutatott, aki egy üst juhtejben turkált, a nagy füstből alig látszva ki.

A tilinkó összetört a Makkai kesztyüs kezében. Az anyja az ott? a Makkai ideálja az ott? az, a kurta-dereku, szörrokolyás, szélescsipőjű, vereskarú fehérnép?

— Szépen összetörte a tilinkót — kapczáskodott a fiú s kikapta a Makkai kezéből. A leány hatalmaskodva kiütötte a fiú ujjai közül s berugta a vízbe.

Az asszony egy intésre mellettük volt s mindjárt összecsapta a tenyereit sopánkodva: „Az úrfi! — kiáltotta — az úrfi! no nézd! Mily szerencse“ és bárha, igen füstszagu volt, oly közel nyomult Makkai mellé, hogy majd megölelte.

Makkai mindjárt megszökött volna előle, de a lármás fehérnép nyomon követte, összes gondjait közölve a drága úrfival, míg a város felé vivő úton végigmentek.

— Jegyesek? — kérdezte Makkai a fiatalokra mutatva.

— Az kellene csak! A leányomat úrnak neveltem, lelkem! — és mókásan úgy megtaszította Makkait, hogy majd feldöntötte. — Gyermekkori játszótársak, a szomszédból s punktum.

Mintha fiatalokra édes emlékeinek a zárját kinyitotta volna a kis leány. Marinak hívták. Csinosnak találta e nevet. Mintha most hallaná először. Mari . . . Mari . . . Haza menvén drága szobáit először találta üresnek. Csekély, jelentéktelen szók, amiket fiatalkorában mondott, az eszébe jutottak; és meglebbent vigánokra emlékezett. Nagyon kellemesen érezte magát. Valami szépet szeretett volna mondani. De Makkai fiatalkorában se tudott szépeket mondani. Akkor is nézték egymást . . . nézték — és ebben maradtak. Most nem volna üres a háza, ha akkor bátorsága lett volna. A fiatal leány láttára visszajöttek régi vágyai, érzései — és gyámoltalanságának az emlékei . . .

Reggel tehát merészen drága csokrot rendelt . . . Elviszi maga a leánynak . . . Azonban a csokrot csak

mégis hazavitte és estig mind készülődött vele, míg a hirtelen kinyílt virágok megfoltosodtak, mint a Makkai sebesen kivirított bátorsága. Attól félve pedig, hogy valaki meglátja s megkérdi: „Mire jó e takarmány?” — eldugta a virágot a kamarába.

A kerítő éjszaka ismét meghozta a Makkai merszét. Beszélni fog Marival. Egészen megfiatalodott e gondolatra. Mit mondana neki? Az ördögbe! Valami kedvest mindenesetre. Ahogy a nyári fellegtelen égből néha vihar ront elé, úgy lepte meg Makkait valami névtelen vágy, hogy tán megölelje a szép Marit, tán ott látni a sugár leányt, amaz öreg puha karosszéken. Ah! A toroka kiszáradt a vágyban és százszor látta minden szegletben Marit... Marit.

Hirtelen elhatározással reggel egyenest a malom felé ment. Az asztalok mellett egy korhely-kompanya tejet abrakolt. Messziről ügyelte őket Makkai. A kis leány sürgölődött körülöttük. Az egyik legény megakarta ölelni. A leány kezére ütött és a ficzkó kétségbeesve feljajdult: „Belelöm magamat a vízbe” és mindjárt vetkőzödni kezdett. A leány sikoltva menekült el, a társaság pedig tapsolt és kaczagott. Makkai felforlyant, mintha személyes sértés érte volna, képes lett volna verekedni... Azonban a molnárné is kilépett és arra Makkai elmenekedett a látóhatárból. Neki lévén tüzelve, nem ment haza, hanem a bokrok között tekergett, míg a korhely legények elmentek. Akkor visszatért és megszólította a leányt.

— Kellemetlen társaság, — rebegette Makkai.

A leány félvállról felelt: „Dehogy...” — mondta, minthogy az öreg úr nem is vendég.

— De az ily finom kis leányt megbánthatják a nyers ficzkók! Uri szalon illet meg egy ily szép leányt...

De e szerény czélzásra elvörösödött. Mari kicsinylőleg vetette oda: „Kell is nekem a szalon...“

Még sokkal szebbnek találta. Néhány szál virágot szakított a mezőn, mosolyogva ballagott hazafelé. A kávéházban a barátaival tréfált s a kártya-pártiban szarvashibákkal boszantotta föl a társait. De nem sértődött meg, sőt lábait lógatta s fütyörészett, amit emberemlékezet óta nem cselekedett.

— Ha az anyjával beszélnek — mondta félhangon — odahaza. Nem! E hölgytől tartott. Mit is mondana neki? Hátha kinevetné érte? Mindenféle öreg emberekre emlékezett, akiknek fiatal feleségük volt. De hát öreg-e egyáltalán Makkai? Frissnek, ruganyosnak érezte magát.

Vasárnap következő, egy szép, köves nyaklánczot vásárolt s levéllel elküldte a molnárnénak. Sohase vetett betűt többet oly kinnal: „A szép idők emlékére — irta — küldöm s úgy vegye, mintha akkor adtam volna, pedig most Marinak küldöm, aki éppen olyan, amilyen akkor az anyja volt.“

Amint elküldte, nagyon restelkedett s durvaságnak találta a tettét. Nem ment ki hazulról, mert úgy érezte, hogy mindenki tud már a tettéről s beszélnek felőle. Egészen keserű lett a szája íze s amint a nyitott ablak alatt járva, valami járókelő hangosan kaczagott, behúzódott, mert meg volt győződve, hogy őt kaczagják. Izgatottságában nem is ment el az ő szokott ebédlőtársai közé, hanem lehevert, mert bágyadtnak érezte magát. Amint elszenderült, egy csendes kopogtatásra talpra szökött s zavarodottan nyitott ajtót.

A kis Mari volt az ajtóban, elfultan a futástól.

— Azért jöttem, — rebegte — hogy visszahozzam, amit küldött.

— Megbántottam vele?

— Nem, de nem tudom, miért küldte? Nagy bajt okozott vele nekem . . . De zárja be az ajtót, mert mintha valaki utánam jött volna fel a lépcsőn . . . Mit tegyek én vele? Én nem vagyok kisasszony és nem is akarok az lenni, ez nem szegény leánynak való pedig. Mi volt a szándéka vele? Itt van, vegye vissza, nekem nem kell. Ilyen ajándékot vagy a szeretőjének, vagy a jegyesének küldenek. Mi pedig alig ismerjük egymást.

— De az anyja, az anyja.

— Az anyám? De nekem küldte. Jaj lenne, ha csúf szándékkal küldte volna, mert akkor kiütném vele a szemét. Tudja meg! Én nem vagyok szeretőnek való, nem is akarok lenni. Én a molnár leánya vagyok és mi mind becsületes emberek vagyunk. Nem is szorulunk senki kegyére.

Egészen közel állott a megzavart Makkaihoz s olyan kerekre meredt szemmel nézett végig rajta, mint az a veréb, amelyik a fiókáját a komondortól őrzi.

— Vagy ha tisztességes szándékkal küldte volna, így pedig úgy se kell tudja! Az anyám azt mondja, hogy maga nagy szerencse, mert maga gazdag ember és rám parancsolt, hogy igen örvendjek magának. Az volna szép csak! Hiszen maga öreg és kopasz, tudja-e azt? Hát a sok pénzével vegyen egy kis fiatalságot, hogy megszeressem magát, mert így nem szeretem, tudja! Én szégyenleném magát és aztán megcsalnám. Mert megcsalnám! ha totyogna mellettem, tudja meg! Én az első legényre rákacsintok, tudja meg. Akkor szerencsétlenek leszünk mind a ketten ebből a szép házban és el se férnénk benne.

Aztán a harcias hangból átmenet nélkül átcsapott a keserübe s elpityeregve folytatta:

— Miért nem hagy békét nekem? Mi csendesen, boldogan éltünk odahaza, akkor maga odajön, pedig senki se hívta. S most nekem nincs nyugtom, pedig én magának nem vétettem soha. Egy hét múlva mind rólam fognak beszélni és újjal fognak reám mutatni, hogy engemet eladtak pénzen, mint egy szamarat. Kiég a szemem! Odahaza nem lesz nyugtom az anyámtól, mert én háládatlan, lelketlen vagyok, ki elrontom az ő szerencsájüket.

A köny kiserkedt a szemhéja alól. Makkai igen nyomorultnak érezte magát. Mintha csak megcsalt volna valakit s az ügyészség a főkönyvre tette volna a kezét. A sírás egészen lesújtotta s igen szűknek találta a ruhát a testén. Nem kapott szót, amivel mentegesse magát s egészen megkönnyült, amint a bezárt ajtón kopogtatott ismét valaki.

A leány hevesen megragadta a Makkai kezét.

— Az anyám, — suttogta — az anyám jött utánam. Tudtam, hogy kitalálta: hol vagyok. Az anyám... Maga nem ismeri őt, mikor dühös... Összetörne... Mi van itt? — kérdezte és a mellékszobára mutatott. Megöl, ha itt talál... Van ott benn valaki?

Makkai gyorsan kinyitotta a mellékszoba ajtaját.

— Senki, — suttogta — senki sincs ott benn. A jövevény pedig sürgölődve kopogtatta künn a nagy ajtót.

— Volt itt valaki? — kérdezte hevesen a molnárné az ajtóközben körülnézve. Valakinek a hangját hallottam innen.

Makkai összeszedte magát a kigyöngyözött homlokú veres asszony láttára.

— Mi tetszik? — kérdezte, mint ahogy valami vevőtől kérdezi az ember, ki portékát keres a boltban.

— Valakinek a hangját hallottam benn. Ki volt?

— Csodálja, hogy valaki beszél nálam?

— De be volt zárva az ajtó . . .

— Ne bánja, ha bezárom, vagy kinyitom az ajtómat idehaza. — A nyugalma visszatért s az üzletből való kerek mozdulattal széket mutatott a veres hölgynek.

A molnárné vontatva kullogott be, kutatva nézett körül a szobán.

— Nincs megelegedve a lakásommal? — kérdezte.

A molnárné kedvetlenül legyintett. — A leányomat keresem, — mondta.

— Nálam?

A molnárné megrázta a fejét s fordított a beszéden.

— Nagyon szépen lakik, — mondta. — Egyedül lakik?

— Hát ha eszünk lett volna, mikor fiatalok voltunk, most nem lagnám egyedül. Így? Látja? és ismét helyet kínált.

— Nem. Köszönöm. Nincs most ideje ennek — és egyszerre hangosan felkiáltott, mert a nyitott ajtón hevesen rontott be a tilinkós ficzkó.

A ficzkó meglepetve állott meg s kutatva nézett körül. A molnárné nyersen rákiáltott:

— Mi kell?

— Semmi.

— A kalap a fejedben, te paraszt, kit keressz?

— Mindegy . . . Azt keresem, aki itt van.

— Ki van itt?

— Mari. Én tudom, hogy itt van.

— Itt van? Én is tudom, hogy itt kell, hogy legyen. Engemet nem lehet elbolondítani. Itt van — és ráütött a Makkai vállára. — Mit csinált vele?

Makkai fanyarúl mosolygott. A síró leány elbátor-

talánította, de ezekkel a közönséges emberekkel szemben a régi úriember lett. A fiú kigyulva mondta :

— Én követtem idáig a Mari lépését. Mert tudtam, hogy mit akar. Tudtam, hogy maga hajtotta, maga, az anyja! Attól féltem, hogy bántani fogja ötet... Nem-e n-e-m? Hiszen el is bujtatták jól. — Az anyja bujtatta el. Gyalázat.

A molnárné kigyulva rontott rá.

— Te arczátlan! Én bujtattam el? Tudod-e kivel beszélsz? tudod, hol vagy?

— Én nem hagyom, mert nekem drágább, mint magának — s el mennék érte a gyehennába is, tudja meg.

— Kitakarodsz innen, te gazember?

A kezét felemelte sikoltva s rárontott a legényre. A mellék szobaajtó abban a pillanatban megnyílt.

— Mit akarnak? — kiáltotta Mari. Megfogta az anyja kezét s Makkaihoz fordult szorongva: Ne hagyjon el...

Makkai gyors elhatározással megfogta a mérges némbér másik kezét.

— Engedjen, — rángatódzott a molnárné — hogy törjem össze a semmirevalót. Hát a te leányod ez? Hát én készítettem ide?

— Dehogy, — mondta békítőleg Makkai, — magától jött. Dolgunk volt együtt.

— Dolguk! üvöltötte a fiú; — nem szégyenled magadat, te kigyó! Dolgotok volt?

Mari boszusan rászólt: „szamár“, de aztán engesztelőleg ismételte: „csacsi“ és eleresztette az anyja kezét.

— Dolgunk volt, — mondta Makkai — e fiata úrról beszéltünk. E fiatal úrról; hogy is hívják, barátom?

— Rólam?

— Róla?

— Róla, akivel jól értik egymást a fiatalok, de akiket Mari anyja eltilt, ok nélkül. A fiú pedig szereti Marit. Úgy-e bár? És a leány is szereti a fiút, mert ők jól össze is találnak. Meg akar-e hazudtolni engemet leányom?

A molnárné ránézett a fiúra.

— Az én akaratommal soha; én nem ismerem őket.

— Igen, de úgy fordult hozzám Mari, mintha az apja volnék és arra kért, hogy beszéljek az anyjával az ő érdekükben. Mert Mari bizik bennem, mert érzi, hogy én is szeretem őtet. Hogy én kérleljem meg az anyját s mondjam meg, hogy ok nélkül ne tiltsa el őket egymástól. Így volt-e Mari?

A ficzkó levette a kalapját és elfordult a beszélőtől.

— Én már csak arra való vagyok, hogy másoknak a boldogságáért közbe járjak. És én megígértem neki, hogy beszélek az anyjával és a lakodalmukat én tartom ki s én segítem meg őket, hogy meg kezdhesék az életüket. És ezért ő megígérte nekem, hogy mind a ketten egy kicsit szeretni fognak engemet öregségemben, háládatosságból. Így volt-e, Mari? Hát ezért kellett olyan lármát csapni?

Mari lehajolt, mintha megakarta volna csókolni a Makkai kezét, de nem tette, hanem még egyszer mosolyogva mérte végig a ficzkót, ismételve:

— Csacsi!

VASZTI KIRÁLYNÉ.

ELKESEREDÉSSEL a szívében, magára érkezett haza Katalin asszony. A pakkszekérről leszállt a város végén s szinte futott a néptelen utczákon át, hogy minél kevesebb embert lásson. Jó reggel volt még, alig járt valaki.

A háza kapuján csengetett; a vén cseléd majd meghalt csodálkozásában, hogy a nagyságos asszonyt látja. Mindjárt rárivalgott:

— Mit báméskodsz? Én vagyok . . . mi bajod vele? Nyisd ki a kaput, mert mindjárt jönnek a pakk-szekerek. Mit tátongsz ott . . . Itthon maradok . . . van valami bajod vele?

Amint beszélt, idegennek találta a saját hangját. Fel volt zaklatva minden idegszála. Meg volt alázva, halálosan megsértve. Nem tudott sírni, de tépni, zuzni tudna.

Az ura hazakergette.

Felpakolta a stafirungját, a butorait, a ládáit ökörszekerekre, egy csorda részeg pajtása szeme előtt s az egyik szekér tetejébe felrakta Katalin asszonyt is. Összeszorította az ajakát s az öklét. Egy ígét se ejtett ki az úton.

Az urát egy egész hétig nem látta azelőtt.

Pedig szerelemből ment hozzá. Mindenben szeretlen volt, az érzéseiben is. Bele volt veszve Kosaly Mózesbe. Lemondatta a megyei hivatalából. Legyen az övé egészen. „Ugy fogunk élni, mint valami trónjáról lemondott istenek“, mondta és ura falusi birtokára huzódott meg, hogy idegen ember lehellete ne fertőztesse meg körülötte a levegőt. Együtt hajszolták a vadat az erdőn: együtt üzték városok ellenében a jóvérű lovakat: „Találunk egymáshoz“, mondta s kaczagva mérte végig az urát. Hasonlítottak is egymásra a kedvteléseik és gondolkozásuk. Gyönyörködtek egymásban és majd felgyújtották lángoló érzésükkel a vén nemesházat, míg csak bele nem fáradtak.

De a második nyáron, mintha az ura elfáradt volna egy cseppet. A csókja nem perzselt tán úgy; az ölelése lett tán bágyadtabb, de Katalin elhanyagoltabbnak, sértődöttnek érezte magát. „Valami bajod van?“ — kérdezte. „Te elégeltél meg engemet, Katalin?“ — felelte és mind a ketten gögösebbek voltak, semhogy a magyarázkodásig alázkodtak volna meg. Senki se tudja, hogy kezdődött ez... De mind a ketten kerülgetni kezdték egymást és igen szűk kezdett lenni nekik a falusi ház. Arra egy nap bement Kosaly a közelfekvő városba magára, boszúsan, hogy megijessze a feleségét. Katalin asszony úgy tett, mintha észre se vette volna az ura távollétét. Ezért másnap Kosaly csak azért is bement ismét a városba s alkonyatra tért

csak vissza, de akkor másodmagával. Másodmagával . . . a Katalin asszony régi, visszautasított udvarlójával: Jobb Miklóssal. Tudta, hogy megbántja vele a feleségét. Azt is akarta . . . Az országúton ismerte meg Katalin asszony a jövőket s minden vércseppje az agyába tódult boszúságában. Tehát odaállott a szekér elé s gunyosan így szólt: „Visszatér? ily hamar . . . Nem hívtam!” „Sajnálja, hogy visszajöttem?” — kérdezte az ura; megfordult a szekérével, rácsapott a csikóra s visszatért, ahonnan jött . . .

Csak másnap reggel találkoztak. Katalin asszony bezárkózott a hálószobájába és reggel mind a kettőt ott látta meg a nagy, falusi kert hársfa-sétaútján: az urát és a régi udvarlóját, Jobb Miklóst. „Csak azért is?” — tört ki a kérdés Katalin asszonyból s arra kilépett közējük s lefojtotta az indulatát. Csak az ajaka rebegett egy kissé, a szeme fénylett élesebben. Az ura kaczagva szólt hozzá. Inkább bár ütötte volna meg. Oh . . . mind, mind, jól látja azt a reggelt Katalin asszony, amint kicsapta egymás után a városi ház bezárt zsalukátereit, ahova visszaüzte őket az ura.

Aztán egy darabig otthon ült Kosaly. Az elkergett régi udvarló, Jobb Miklós — ez a nyájas, vigyorgó gaz — minduntalan ki-ki nézett a „boldog szökevényekhez” . . . kedveskedve Katalin asszony körül . . . S Kosaly hagyta.

Mi lelte őket? Ki a hibás? Amint nézegette a szobákat Katalin asszony, hangosan kiáltotta: „Ki a hibás?” Mint ahogy két részeg dőlingezik egymás mellett, úgy taszigálták a napokat egymás mellett. Hibát kaptak egymásban, gyanúval fogadták egymás szavát és elkapták a szemüket egymásról, ha véletlenül összevillant. Idegenül érezték magukat egymás mellett,

aztán haraggal gondoltak egymásra . . . Mindegyik azt várta, hogy a másik alázkodjék meg. Egyszer egy egész napig maradt oda Kosaly. Az asszony szorongva várta s amikor hazaérkezett, csupa daczból felült az üresen maradt kocsira s mintha észre se vette volna az urát, behajtott magára a városba . . . Erre pedig oh . . . csak most . . . most egy hétig hagyta magára Katalin asszonyt az ura. Oh, összeszorított öklével rácsapott az asztalra Katalin asszony . . . És ezen éjjel verte fel Kosaly a házat, részeg kompániájával, csak félig felöltözött felesége elé lépve így szólt: „Rólad beszéltünk, Katalin! Mit se ér a magányos élet . . . Szép asszony nélkül sivár a mulatság is. Ebben maradtunk mind. Ekkor én így szóltam: Van nekem szép feleségem, gyönyörű, édes asszonyom, ő töltögetni fog nekünk, a pohár jobban izlik úgy“. Így van-e Katalin? „Jöjjetek hozzám“ (így szóltam), az én engedelmes, jóízű feleségemhez, ő szívesen lát minket . . . asztalt ő fog teríteni nekünk. Így van-e?“ Tán részeg volt; tán csak meg akarta alázni az asszonyt . . . Így szólt. Aztán folytatta, — de nem mert a Katalin asszony szemébe nézni: „Mind itt vagyunk, csak némely gyávák nem mertek idejönni . . . Ott a mi régi hívünk, Jobb Miklós, a gyászvitéz, ő nem mert eléd jönni . . . pedig eddig ő velünk együtt ütötte a kutyát . . . De mi itt vagyunk . . . Most asztalt teríts nekünk feleség, töltesd meg is karafinával . . . feleségem . . . én kívánom . . .“

A keserűség kitört Katalin asszonyból s ajtót mutatott nekik: „Kitakarodjatok innen!“ De Kosaly fenyegetően kiáltott fel: „Nem . . . Én itthon vagyok. Ez a ház az enyém. Aki nem érzi jól magát itt, az mehet . . .“ És kórusba röhögtek fel a czimborák. „Nem férsz meg

velünk?“ — kiáltotta és szalasztotta az egyik ficzkót a béresek után, hogy fogják be az ökörszekereket, a másikat a szobaleányok után, hogy pakolják be a felesége bőrös ládáit... A harmadikat a szakácsné után, hogy palacsintát süssön a megehült kompániának. És mind letelepedtek az ebédlőasztal mellé s megrakták borosüvegekkel, míg Katalin asszony bezárkózott előlük a hálósobába...

Künn unszolta, hajszolta egy rekedt hang a cselédeket s hordták a házból a bútorokat, a ládákat, a cserepes virágokat... és valamikor megdöngette a Katalin ajtaját egy erős ököl: „Jöjj ki, — hallatszott, jöjj szép feleségem... Ül a szekered tetejére, mint-hogy te nem férhetsz meg velem. Itt... ezen a házon csak egy úr van... Ez én vagyok... Aki ellenkezik velem... az pusztul... Ül a holmid tetejébe... Nyisd ki az ajtót. Ha nem tudod kinyitni... betöröm“...

Így volt. Az éjszakában lángok égtek. A czimborák lámpával világították ki az utat... „El a világgal, — hallszott ugyanaz a rekedt hang — mindenki takarodjék be. Itt nincs komédia... Gyászos legyen a Kosaly Mózsi udvara, mint a gazdája lelke... A világgosság költözik ki belőle... Embert ne lássak...“ S még látta Katalin, hogy mikor kiindultak a szekerek a kapun, egy ember végigvágódott a földön egy hang nélkül...

* * *

Egészen hazug helyzetbe került. A háza, ahol felnőtt, idegen hely lett neki. Az ablakát is átallta kinyitni. Minden tekintet, mely érte, bántotta. Vagy kémlelő, vagy szánó, vagy bántó. „Kit keressz itt? — kérdezi a közönyös szem, — hol az urad?“ „Oka kel-

lett, — mondja az irigy szem — hogy legyen az uradnak, amiért elkergetett“. „Jóízű babám — mondják az ifjú emberek szemei — majd vigasztallak én“ . . .

A régi összeköttetéseit nem merte megújítani. A barátnéi elkerülték. Már nem a régi Vajda Katalin ez, de nem is a Kosaly Mózes felesége. Hát ki? Hogy hívják már. Az ember azt se tudja, mint szólítsa meg . . . Akikkel pedig nem barátkozott, megalázkodják-e előttük és magyarázgasson valakinek azért, hogy ne ítéljék el őt?

A napok rettenetesen lustán czammogtak. Senkije se volt. Az anyját rég vesztette el. Az apját csak az imént. Üres minden, körülötte csak a mélységes keserűség. Miért esett belé? Hibázott-e? Mit? Csak a gyűlölete nagyobb tán még.

Kereste az okot magában, amiért megalázta az ura és semmivé tette. Nem kapott. Tehát féktelen gyűlöletét feléje fordította. Fellázadt a világ rendje ellen, mely eltűri a szerencsétlenségét, de inkább a gyász kútfeje ellen. Hánytorgatta a Kosaly minden szavát, tekintetét. Csupa ámitás, gazság minden lépése. Hogy eshetett a kelepczébe? És a kezeit tördelve, szinte futva méregette a kongó, néma szobákat, egy-egy vad, félig sikoltó hang erőlködött ki az ajakán. A féktelen dűh napról-napra nőtt benne. Az éjszaka hízlalta, a napfényes világosság nem enyhítette. A testét elsanyargatta, az arcját elsápasztotta.

Egy perczben az foglalta el az agyát, hogy elmenekszik. Ott hagy mindent, amihez hozzánőtt: gyermekkorától fogva. Embereket, emlékekkel tele házat, kertet — s új életet kezd, új emberek között. Arra fellázadt. Miért? Van-e joga arra valakinek, hogy lenézze őtet? s menekülnie szabad-e? Megpecsételné az

ellene támadt gyanut a szökésével. Gyávaság lenne ez. Mit tegyen?

A fejét a kezébe temette, aztán végigrohant a kert elvadult útain s megvillant a fején egy felhő, féktelen boszúterv, amivel visszafizet mindent. Az éles késtől az éles golyóig, oh, mihez kezdjen? A tehetetlensége érzése testi fájdalmat okozott neki. Hol bánthatja meg leginkább az urát?

Az agyán kergetőző gondolatok között mind többször elővillant Jobb Miklós neve is. Vajjon nem ő csalta-e a mocsárba Katalint? Nem ő rontotta-e meg az urát? Azelőtt haraggal néztek egymásra az urával, mert vetélytársak voltak. S mégis, mikor először tántorodott meg az ura, nem őtet vitte-e először a feleségéhez ki a falura? És mikor csúffá tette Katalint — csak ő maradt el a komédiától. Ah! világos, világos. A gaz, síma róka; ő a kerítő egyedül... Mind világosabban látja, mint csalja, rontja lépésről-lépésre az urát. Jaj... jaj neki!

És amint mind bizonyosabbnak találta a gyanuját, egészen fellélekzett. Ő volt, ő. Megnőtt, megelevenedett. Természetes boszújának az útját megtalálta. Jó hireért, a bukásaért ő fog fizetni. Egy-egy perczig szégyenkezett, mert úgy tetszett neki, mintha az urát védelmezné, mikor a kisértlő sátánra keni a nyomorúsága okát. Hát jó. Szerette az urát. Vége. Jaj mindenkinek, aki összetörte őtet.

Egy nehéz éjszaka után tanácskozni kezdett tükrével. Rendbeszedte fekete haját. Szépnek találta magát s végigsimogatta formás derekát s szemeinek a ragyogását bírálgatta, mint ahogy a puska csövét vizsgálja a vadász. Gonddal felöltözött és minden cél nélkül kilépett a háza kapuján. Rá tudta volna vetni

magát Jobb Miklósrá, ha szembetalálná. A szembejövő ismerősre ő köszöntött előre valami fanyar, kihívó mosollyal. A szívébe nyilalt, ha szüknek, hűvösnek találta a bicczentést, amivel fogadták a köszöntését. Mégis merészen haladt. Célja volt. Meg fogja rontani a megrontóját. A templom ajtaja előtt tétovázott egy perczig. Csodálkozott magán, hogy: mit is keressen ott? Az Isten akkor jutott az eszébe. Ah! a büntető Isten is az ő pártján kellett, hogy legyen... Belépett. Az ajtatoskodó nénik csodálkozva fordultak felé. Daczosan kiállotta a tekintetüket, bárha a torkában fojtogatta a keserűség. Ah, a szenteltvíz-medencze előtt (szinte felkiáltott) Jobb Miklós ácsorgott ott. Az Isten is íme! vele van...

— Elkerült engemet — sugta hozzá. Mintha nem is a saját hangja lett volna, de mosolygott. Az újját nem merte a szenteltvízbe mártani.

Együtt léptek ki az utczára. Mintha valami diadalt aratott volna. Kiáltani tudott volna. Felpirult a homlokáig, az orrczimpája idegesen rebegett.

— Egészen magamra élek... miért nem keres fel?

Valami udvarias, rövid feleletre merészen, kaczeran folytatta: „Az estéim türhetetlen hosszuk... s az éjszakák...”

Nem is látta az embereket maga körül. Mintha lázban lett volna. Lopva rá-ránézett a kísérőjére: a régi csodálója-e még? Vajjon nem csúfult-e meg?

— Mikor látom? — folytatta — mikor végigjárt az utczákon a fiatal emberrel s a kapujáig ért. Szinte futva ment be s lihegve, fáradtan dobta le magát a diványra.

Az egész napon át türelmetlenül várta. Leste. Puha pongyolát vett fel; meztelen karját becézgetve símo-

gatta s a haját sendergette. Kívánatosnak kell lennie. Maga a bűnbevívő Vágy volt... Nem jött. Tán a nyakába borult volna, hogy elvegye az eszét.

Régebben bomlott utána Miklós. Tudta, hogy majd belepusztult, mikor elvesztette Katalint... Kissé kifűzte a pongyolája gallérját s hófehér nyakán babrált ideges, finom újjaival. Még este is mind várta. Nem jött. A vágy majd beteggé tette. Másnap délben szép, vajszínkeztyűs, fehérnyakkendő, finom, szemérmes, feszes látogató jött.

Tartózkodás nélkül szólt rá: „Nehezen vártam.“

Ez a féktelen odaadás nem visszatetsző-e, kérdezte magától, minthogy az ifjú embert zavartabbnak találta. Kutatva nézegette végig s kaczer fogásból ő is kissé visszahúzódott, de csak mint a macska, mely azért lapul meg az egér előtt, mert ugrani akar.

— Hogy hívjam magát? — mondta s fogai ragyogása kivillant mosolygó nedves ajaka közül, — hogy nevezem? (látható remegés futott át a testén). Miklós... de kergetett a sorsom — jó-e, rossz-e, ki tudja? — Sokszor kérdeztem, hogy nevezem magát, Miklós? Az édesapám bibliájában — hiszen papeány vagyok, nem felejtette-e el? — megvan írva az én történetem. Rányitottam, amint hazajöttem a szent könyvben a történetemre. Mintha az én részemre lágyult volna meg a könyv sarka azon a helyen, ahol mi vagyunk megírva. Rányilott magára. Tudja, babonás vagyok. S azóta kérdek: hol van maga a történetemben?

— Én is benne vagyok a szent könyvben, Katalin?

— Nem tudom. Akarja: keressük meg ketten?

Minden meg van abban a könyvben...

A lábát keresztbe tette úgy, hogy keskeny nyerges

lába kibukkant a pongyola csipkés szegélyéből; kissé hátradőlt s végigmérte a fiatal embert.

— Vasztinak hívták az elődömet. Vaszti királynénak. Nem tudja a történetét? . . . Hét napig mulatott Asverus király Suzanban, ki százhuszonhét tartomány koronás ura volt . . . hét napon át mulatott a méd urakkal az ő palotájában. Éjjel és nappal ittak és megrészegedtek mind. Látja a történetem elejét, Miklós? Nem hét napig mulattak maguk is az urammal? Mikor csengő szekerekkel jöttek ki hozzám mind . . . de maga, Miklós, nem, maga nem akart már akkor kijönni velük . . .

A napsúgár ráomlott a kívánatos asszony kigyúlt arczára.

— Ott hever egy legyező, Miklós, az asztalon, fogja meg s hűsítsen . . . Nagy a melegem. Ezért a szép keleti történetemért megérdemlem, Miklós . . . Legyezzen. Meg van gyúlva a vérem . . . Már rég egyedül élek itt magamra . . . Hát — folytatom már — miután hét napig ittanak, mikor megrészegedtek, a király így szólt szolgálóihoz: „Hozzátok élém Vaszti királynét az ő királyi ékességében, hozzátok ötet ide, hogy gyönyörködjünk mi ő benne, mind, én és cselédeim azonosképpen; az én asztalom mellé, hogy töltené a mi kupáinkat“ . . . És elküldé a cselédeit, hogy jöjjön — de Vaszti királyné, mikor megmondták, így felelt az ő királyának: „nem megyek hozzája, bárha parancsolta volna, én nem megyek elejébe“ . . . Ekkor pedig a főemberek így szóltak: „Kergesse el a király ötet, hajtsa ki a palotájából, minthogy ő nem engedelmeskedik az urának“ . . . És a főbb emberek mind unszolják a királyt és ő elkergette így a királynét . . . Így taszították ötet le a trónjáról, így kergették világgá ötet . . .

— És én? — kérdezte halkán Miklós — az én szerepem hol van?

— Lanyhán legyez, Miklós . . . A vér mind felrohant a fejembe. Ah, nem jó egyedül élni az embernek, mondja a szent könyv . . . Melegem van. A maga története? . . . Folytassam? A király főtanácsosát pedig úgy hívták: Mamukán. Tán az ő tanácsára parancsolta be a király a terített asztalok mellé a királynét, s ő miatta űzték tán el a király mellől . . . Ez maga, Miklós? Azt hiszem ez a méd tanácsos szerelmes volt az ő királynéjába. Senki se tudja, hová lett azután a királyné annakutána. A szent könyv se írta meg a történetet tovább. Mi lett belőle? Mit gondol maga? . . .

A fiatal ember szeme ráragyogott a mosolygó szép asszonyra.

Akadozva, megzavarva dadogta: „Mit gondolok? Mit gondol . . . szerelmes volt a királynéba Mamukán?

Katalin kikapta a legyezőt. A keze hozzáért a fiatal ember kezéhez s felszisszent élesen: „Nos?”

— Ha nincs meg a szent könyvben, akkor nem volt több története a királynénak. Ha szerette, megszerezte magának a királynét Mamukán s elvitte . . . és a boldog embereknek nincsen története, Katalin . . . Elrejtette az emberek szeme elől s élt vele holtig . . . Nem ezt kérdezi tőlem, Katalin?

Az asszony felugrott, ráütött a legyezővel a vágyban égő ifjú emberre s elfordult.

— Persze — maga így gondolkozik most: Ime, itt van egy elromlott asszony. Ennek szabad efélet mondani . . . Mert volna maga is ilyet ajánlani nekem, ha az uram itt volna, Miklós? Elbujni a világ elől? Menjen . . . nem akarom hallani . . . mert úgy megbolondítottak az események, hogy félek magamtól:

nem teszem-e meg? Azután (egy hideg fény villant ki a szeméből) azonban Mamukán . . . vajjon nem fondorkodta-e ki a királytól ő, hogy elűzze Vaszti királynőt? Ah, nem félt-e a királyné törétől?

— Oh, hátha esze nélkül szeretett ő is?

Katalin asszony kiegyenesedett s megfordult.

— Menjen, — mondta. — Sért. Olyan prédának lát-e az út szélén: akihez hozzákaphat akárki? Nem akarom látni . . .

— A Vaszti királyné törétől nem félt tán, de a gyűlöletétől inkább — ha szeretett.

Szembe fordult az asszonynyal.

— Megbolondít Katalin! Sohase volt merszem, hogy így szólhassak magával, de lássa, félek, nem tudom mit beszélek s kitör belőlem mindaz a keserűség és mélységes vágy, amit magamba fojtva hordozok mióta csak tudom magamat. Gyermekkoromtól óta való álmom maga, s ahogy a bennelakó Isten nevét nem meri hangosan kiejteni a zsidó — nem mertem hangosan megnevezni, aki bennem él. Eddig maga fojtotta belém a szót. Nem mertem kimondani. Hidegsége fagyasztotta belém. De egy parányi melegség a szeméből: felpattant a sírom köve! Az Istenem kikel. Ne forduljon el, Katalin. Imádom . . .

Katalin asszony ablakáig ment. Kitérta a szárnyakat.

— Menjen . . . Nem akarom hallani. Sért . . . Menjen. Ne halljam. Menjen . . .

Aztán az ajtóig lépett, megállott s röviden így szólt: „Várom . . .“ Kilépett s hallatszott a kulcs csattanása, amint bezárta maga után.

Győzött. Felnézett az égre és felfenyegetett.

Hiszen csak a kezét kellett kinyújtania s Kosalyt

büntetné meg. Szégyenbe döntené. Az ő féltett becsülete porba esne. Mert az ő nevét viseli még. Oh, de hát a másik. A kerítő . . . Aki megrontotta a Katalin boldogságát . . .

A heccznek vége csak ezután lesz. Hadd szenvedjünk mind egyformán . . .

Alkonyatban a kert elvadult sétaútján várt. Tudta, hogy jönni fog Miklós. Kell jönnie. Tisztában volt magával . . . Előbb behajigálta egy útzóladába, amire szüksége lehet. Bezárta a belső szobáit, ahol felnőtt; még tele volt édes anyjának az emlékével. Oda nem fog benyitni többé. Egy-egy perczig elérzékenyedett, arra fenhéjázólag fölemelte a fejét s megrázta. Várt s benézett a homályba. Lehetetlen, hogy ne jöjjön Miklós. Ez orrvadász . . . Tán az estét várja . . . Készen volt. Egészen természetes dolognak tartotta, mikor a kapuban meglátta. Elejébe ment.

— Vártam, — mondta. — Mit akar? Mit tesz velem?

A fiatal ember a keze után nyult. Katalin idegesen rántotta vissza:

— Mit akar? Illetlen hozzánk, hogy idilt játszunk. Akar velem valamit? Nézzen meg. Alkalmas vagyok-e arra, hogy játékot üzzön velem valaki? Akarja, hogy eltünjünk innen, hogy a nyomunkba se érjen senki. Készen van-e rá?

— A rabja vagyok. Élek, ha rám néz . . . s elveszek, ha elfordul tőlem. A sorsom a kezében van. Menjünk. Elrejttem és szolgálom, amíg lehelet tart bennem. Csakhogy egy levegőt szívjak veled . . . egy-egy odavetett tekintetedért, elfelejtkezett kézszorításodért. Oh boldog leszek. Itt hagyunk mindent . . . Oh akarod-e?

Egy vén hársfa derekához dőlt, mintha fáradt volna:

— Menj, — mondta — mosolygott a tegezésre,
— készen várlak . . . Reggel jőjj . . . itt találsz . . .
Menj, igen bágyadt vagyok . . .

* * *

A Katalin asszony házának bezárt kapuján mosolygó reggel, csengetett Jobb Miklós. A vén cseléd komoran, kisírt szemmel állott elejébe :

— Senki sincs idehaza.

— Nekem se?

— Senki sincs itt. Egy levelet hagyott a nagyságos úrnak. Ő elúta az este valahova. Az Isten verje meg, aki elúta őtet innen. Nem is tér vissza.

A levél így szólt:

— Utálom magát, Jobb Miklós, mint mindenkit. A mindenkié leszek . . . csak a magáé sohasem. Ne keressen, mert könnyen megtalálhatna. Rosszá tettek. Az leszek egészen. A fertelembe taszítottak. Oda megyek egészen . . . Annak a szeretője leszek, akit kapok . . . Akárkié, ha kell egy ilyen portéka valakinek. Az egyik-től elrabolt a másik. Hadd szenvedjenek mind a ketten. Gyalázatba üzött az egyik. Visszatérés nincsen. Hadd legyen teljes a gyalázat. A másik sohase férjen hozzám. Szendvedjen, amint szenvedtetek . . . Én megyek : kacagni, mulatni, amíg birom. Eleget sírtam már.

AZ UTOLSÓ MOHIKÁN.

LEGUTOLSÓ szombatos portájának a kapuját az imént tettem be. Szűk, székely élet ez Bözöd-Újfalván. Az udvaron egypár görcsös vén fa; jobbra vedlett, füstös, kétszobás, pitvaros, szalmafedeles lakóház; törökbúzás, fonottoldalú kas az öklömnyi ablak előtt; a kapuval szemben az istálló, egy szűk, falusi, görbe sikátor végén. A lakója se számos. Egy öreg, tisztos, harisnyás székely, a falu bírása: Sollos József; öreg asszony, a gazda hütös társa, s két atyafi leányka, kiket az öreg örökbe vett maga mellé, hogy ne legyenek éppen magukra — az utolsó szombatos fészke ez.

Egy hitbéli meggyőződés utolsó képviselője. Több nincsen belőle. A história egy darabja végződik vele.

Kezdődött pedig egy dús úriházból: megfogant egy elbúsult nagyúr agyában; kikelve egy geniális államférfiú szárnyai alatt, akkor erős fejedelmi udvar-

ban: megerősödve a viharok között; megnöve az üldözések között, sanyargatások alatt s titokban vallva erdők mélyén, tömlöczök sötétjén, s vér, koldusság árán is; — s mostanságra beszorúlt egy szegényes falusi házikó sárfalai közé — hogy mindjárt elmuljon végképpen.

A legutolsó szombatos . . .

Egy tisztára magyar hitbeli érzés felgyűlése ez a szombatosság. Székelyföldön, székely szívben született. Nem tanulták el másoktól, nem elegyítettek más nemzetbelit. Hősei, martirjai mind maguk közülük telt ki.

A maradékai századok után belefulladtak a zsidóságba. Szombatos csak egyetlenegy maradt már: Sollos József uram, a bözöd-újfalvi bíró. Ha őtet elföldelik, a a sírja felett megfordíthatják a szombatosság nemes címerét.

Ez a szombatosság a história olyan darabja, hogy esztendőre meg lehet mondani, mikor született. Nem sokára valaki megmondhatja pontosan, hogy mikor múlt el teljesen. A szombatosság 1588-ban született. Volt egy székely főember, névszerint: Eössy Andris, ki Szent-Erzsébeten élt a maga úriházában, ki minekutánna elvesztette szerette élete párját és gyermekeit; a szenvedések között a bibliában keresvén a vigasztalódást, „addig olvasgatta a bibliát, mig kitalálta belőle a szombatosságot.“ Kitalálván, irogatni kezdett róla, leveleket küldözgetett felőle atyafiainak, s ismerőseinek, meggyőzni igyekezték őket arra, hogy a mennybe: vezető ösvény az ó-szövetségben van megmutatva; s egy okos, szeretetreméltó ifjút szerezvén maga mellé, ki hathatósan taníthatná a más hiten levőket, ha ő elvégzi földi életét, maga rálépett az ismeretlen útra, mely az örökkévalóságba visz.

Az ifjút Pechy Simonnak nevezték. Nagyeszű, lelkes; szegény volt, a szíve befogadta a jóltevője hitét. Elment világgá, hogy képezze az elméjét, s hazatérve fényes állásokat töltött be az erdélyi fejedelmi udvarban. Kancellarius is, hadvezető is volt, s miután úgy megnőtt, hogy egészen a fejedelmi trónusig nyújtotta volna ki a kezét — lebukott egészen a fogarasi tömlöcz fenekéig. Itt, hogy elvett tőle a rossz sors minden örömet és dísz — viszont visszatért az Eössy Istenéhez.

Emennek az imádásának a helyes módja megvan írva a biblia ó-szövetségi könyveiben. Nagyjában tulajdon az, mint ahogy a hithű orthodox zsidók imádják a mindenekfelett való Urat. A szombatot ünneplik, — tisztátalan állatot nem esznek, eltörhetetlen jellel jegyzik el magukat az Úr szolgálatára; s egyetlen nagy Istent imádnak egy személyben, senkit se ismerve el kivüle.

A tömlöcz szenvedései között a Pechy hite erősödik. Kiszabadulván hirdeti, s át tudja plántálni a körülötte levőkbe. Jár, tanít portáról-portára. Ír, búzdít. Verses könyveket ír, imádságokat szerez. A hívők szaporodnak. Falvak népei, udvarházak urai sereglenek körülötte. Pechy nagy úr, s nagy tudós. Ha nem is minden vagyonát s befolyását szerezte vissza, de hatalom mégis. Rohamosan gyülekeznek körülötte; Erdély megmozdul.

Ekkor veszedelmesnek tetszik Pechy ismét. Igen hatalmas kezd lenni. Rácsap az országgyűlés. Ismét a tömlöczbe viszik Pechyt. Elveszik mindenét, s a hiveinek a vagyonát és életét fenyegetik.

A hivei a nyomás mián kitartanak. Egyrésze színelig visszatér, de titokban vallja a Pechy hitét. Másrésze a kezébe veszi a vándorbotot, s elkalandoznak Kon-

stantinápolyig, Afrikáig, hogy a zsidók között vallhassák a hitüket zavartalanul. Pechy maga kikerülvén másodszor a tömlöczből nagysokára, megtagadja szóval, amit tanított, hogy megtarhassa rongy életét, de titokban (mint a téli időre fordult vad medve) bezárkózik a maga odujába és aztán? . . .

Pechy a legendába vesz. Pechy eltűnik valamerre. Senki se tudja, hol veszett el. Elárvult hivei azt hiszik: meg se halt. . . Valahol elkeveredett és lelke lelkükkel él.

Ő bátorítja tán őket. Oh, mennyit szenvedtek pedig századokon át. A fejedelem is, minden hitű papok, király-bírók és dullók nyomták. Mégis megéltek. Titokban gyülekeztek erdők mélyén, kőszikla odukban istentiszteletre; külsőleg úgy éltek, mint a többiek, de nem dolgoznak, mikor tiltja az ó-szövetség könyve; nem esznek tilalmas étkeket; gyermekeiket nem becstelenítik meg kereszt-jellel, s nem temetnek keresztény módon. A házuk egy zúgát berendezik a hitük szokásai szerint, s el nem hagynak századokon át a maguk hitbeli szokásaikból semmit. Nincs papjuk, ki összetartsa őket. Mind papjuk ők a vallásuknak. Imádságos könyveiket dugdossák, mint a drágaságokat, s hagyják ivadékról-ivadékra, a törvényt szájról-szájra. A Pechy lelke élt velük.

Amint pedig az imént letűnt század derekán túl frissebb szellő kezdett lengedezni, amint a szombatosokra szabott nyomás meggyengült, bárha lepusztultak csendesen a századok alatt és a megyékből, városokból, falvakból összeszorúltak egy kis udvarhelyszéki falucskába: Bözöd-Újfaluba, feltámadtak és kérelmeztek Eötvös miniszterhez, hogy: hagyjanak békét nekik. Haynald, a püspök, még körükbe ment és ékes szavával megpróbálgatta őket, hogy térjenek vissza és keresztet ajándékozott nekik. A szép szóra azt mondták: „mily

szép szavú ember, kár, hogy nem szombatos“, a keresztet pedig elhajigálták az ágyak alá.

S ekkor (1867.) egy tanulatlan zsidó, aki szappanyoslegény volt (Wolfinger neolog), középük kerülvén, ilyformán szólott hozzájuk: „Miért zárkóztok el? Az ég kiderült. Mindenki vallhatja, amit hisz. A ti hitetek majdnem a mienk. Minket nem üldöznek már a hitünkért. Miért nem jöttök hozzánk? Együtt erősek leszünk. Magatokra elvesztek. A vagyon, a segítség nálunk van. Jöjjetek át hozzánk. Körülmetéltetek magatokat. Egy zsinagógában zengedezzük a Jehova dicsőségét, egy almemoron. Ne késlekedjeteK.“

És meghallgatták a szappanyoslegényt és Pechyt, a kancelláriust eképpen győzte le Wolfinger.

Mig a Pechy cselédjei voltak, hittel tele, a történelmi emlék élő bizonyosságai, maga az érdekesség voltak; erejük, szívósságuk, hitük ereje tiszteletreméltó volt, — lettek most szegény, rongyos, rossz zsidók, akiket elnyelvén egy erős nép, senki számba sem vesz.

Építettek zsinagógát. Hitvány, sárfalú, törpe. Az ablakait ha betöri a szél, nincs miből megcsináltatni. Tartanak rabbit. Egy erős kezű, kemény ember ez, akit az égi hit tart tán fenn, mert a hivei csak ötven forintot tudnak adni neki fizetésül évenként. A zsinagóga rongyos, künn is, belül is. Az almemor farészei igaz nemzeti színre vannak festve, a padok díse (amennyire a pizsoktól látható) tulipános, de különben semmin se látszik, se szobán, se ékességben, hogy itt székely ember imádkozik. Kivülről is úgy festenek ezek az új zsidók, mint a legsötétebb Galicziából valók. Pájeszt nevelnek és oly kaftánokat viselnek, mint annak a rendje. Amint kijönnek a zsinagógából, megszólítom az egyiket újongva: „Aztán maga tud magyarul?“

— Hát hogy tudjak másképpen? — feleli méltatlankodva.

Hetenként kétszer ünnepelnek. Szombaton a zsidó hitükért, egyszer a keresztényekért és ezenfelül minden ünnepnapon innen is, túl is. No és magukért. Ami okán szegények és rongyosak. Várják a segítséget a a gazdag sorsuaktól. Nem kapnak. Milyen szegények! Jehova nézzen rájuk irgalommal . . .

Az utolsó szombatos Sollos.

Egy méltóságos úr ez a harisnyás székely. A faluban mindenféle vallásból van egy-egy bokor. Van katolikus, református, egyesült, nem egyesült oláh, unitárius stb., de bírónak Sollost választják, aki magában egy vallást képvisel.

— Hát maga miért maradt szombatosnak?

Kitér a kérdés elől.

— Ilyen is legyen, uram, — feleli. — A nagyapám is e hiten volt. Aztán nem is voltam idehaza, mikor áttértek a többiek, mert Olaszországban katona voltam. Aztán . . . — némi göggel teszi hozzá — aztán székely nemesember vagyok, uram . . .

Hatvanon felül való ember. Szép, erőteljes, kevésbeszédű, komoly ember. A mestergerendáján ott áll a Pechy szerzette zsoltáros könyve. (Mikor levettem, két pók tanyázott a fedelén.) Két kis atyafi-leánykát vett maga mellé: „A maga hitén tartja őket?” kérdezzük.

— Nem, — feleli s legyint. Mire már? Más iskolába járnak . . . más a világ . . . A vallásból ki csinál már nagyot?

Ő maga olvassa a bibliát, gondolkozik és bölcsekedik.

Tartja a hitét. Magában. A feleségével, Nagy Eszterrel. Több nincs.

Szegény ember. Maga dolgozza köves, hitvány kevés földjét, de beszédében, viselkedésében maga a méltóság, annyi nyugalmas erő, hogy megnő a mi szemünkben.

A szegényes, füstös hitvány szoba meghat, ahol egy erős, szívós hívő férfiú apja emlékeért él a vallásával, — de amint kinyitjuk a portája kapuját kimenőben, a szomszédos életről csunya rőfögés hallszik át a font kerítésen. Áthajlunk. Egy pár ocsmány disznó szuszog a pocsolyában. Társalog a barátnéjával . . .

KÉT GYERMEK.

KECSES kis leány egy feketeruhás fiucskának a temetőkerben halottak napján így szól:
— Itt nálatok minden szép. Gazdagok vagytok tán?

— Nem . . .

— Nem? mégis annyi szép virág terem a síroton. Sír lámpátok nincsen, az igaz, hanem csak mécsesek, de az is szép. Nálunk sincsen sírlámpa, csak gyertyák, de virágunk sincs, mert nagyanyó szegény s ő azért jött ki a temetőbe, hogy ő sírjon, de azt én nem szeretem. Azért jöttem ide hozzád. Tégedet hogy hívnak? A nagyanyó sírja ott lenn van, látod?

— Engemet Simonnak hívnak.

— Simon? Ez szép név és te is szép fiú vagy. Engemet Elvirának hívnak. Én untam ott magamat a nagyanyónál. Adj virágot nekem.

— Nem jó virágot szakítani a sírról.

— Ah! pá! Ki mondja? Mi a nagyanyóval itt jártunk a nyáron és rózsát, szegfűt is szakítottam . . . aztán mi bajom lett? Hát semmi. Mi nagyon szeretjük a virágot. A mama is szereti. Ő most elment messze, ahol mindig virágoznak a virágok. Tudod te hol van az?

— Nem.

— Nem? Én se tudom, de ő elment, látod. Ezt a tollas kalapomat is ő vette nekem és ezt a sottis slájfent is ő vette, mert neki sok pénze van és micsoda gyönyörű ruhákat vett magának! Egy piros selymet, egy rózsaszín selymet és a téli bundája tiszta bársony. Szép az enyém, úgy-e?

— Itt laktok-e?

— A mama, nem, tudod. Ő nagyon szép s ő elment de mikor nagy leszek, engemet is elvisz, ha szép leszek.

— Hát az apád?

— Melyiket kérdezed? A régit úgy hívták, hogy Géza báró, de ő se lakik itt, hanem falun és mi is ott laktunk s ő sokszor hozzánk jött s megölelt engemet és azt mondta: „olyan selyem-leányka vagy, mint egy angyal“. De az új nem a régi apa. Ezt én sem szeretem, tudod egy cseppet se. A cseléd őtet így hívta: „Jules“, de én csak az ajtón keresztül láttam, mert mikor nálunk volt, akkor nem volt szabad bemenni és vele elment a mama oda, ahol, tudod az a sok virág virágozik. S mert ő nem látott engemet, hát nem vitt el magával, pedig én most is szép vagyok, úgy-e?

Alant a cigánygyerekek gyufarakétákat pattintgattak s sikoltoztak, amint földobták a sötétedő levegőbe.

Elvira megfogta a Simon kezét s mohó kíváncsisággal mondta:

— Gyere! nézzük meg.

A fiú visszahúzta a kezét.

— Nem jössz? Jó, nem bánom. Rongyos gyermekek azok úgy-e s azért nem jössz? A rongyos gyermekeket ki nem állhatom. Azok oly szemtelenek s bepiszkítják a ruhánkat, ha közel érnek hozzánk. Te szép fiú vagy. Magcsókoljalak? Mikor nagy leszel, kocsiba fogsz jární úgy-e? Akkor nagyon foglak szeretni. De most mégis nem csókollak meg, mert igen sokan járnak itt. Hanem, ha a kápolna háta mellé jössz, ahol bokrok vannak, megcsókollak.

— Menj el.

— Jó. Megbánod. Géza báró is megcsókolt pedig, mikor elment a mama. Akkor tudod, mi ketten benn voltunk a nagyanyóval a kicsi szobában, de a mama nem volt benn s Géza báró bejött és megcsókolt engemet, pedig olyan illatos volt a bajusza. A nagyanyó mérges volt s azt kérdezte: „Miért jött ide a báró?” de ő nem mondta meg, pedig a nagyanyó nagyon haragudott. Hanem engemet megölelt, azt mondta: „Én nem csaltam meg a leányát, mert ő tudta, hogy nem lehet a feleségem“. De a nagyanyó mégis elrántott engemet tőle.

Akkor a kápolna tornyában meghúzták a csengetyüket. A temetőben zsongtak, tolongtak az emberek s minden hanton fölgyújtották a világokat. A kis fiú komolyan fölállott s keresztet vetett. A leányka csodálkozva nézte meg.

— Miket teszel? Csak jobb itt ülni, mint állani. Valakit látsz tán, hogy keresztet vetsz, aki lássa. Mert tudod! nekem is mindig muszáj keresztet vetni, ha a nagyanyó látja.

A mécses körül rakott moha lángot kapott. Arra letérdeltek mindaketten, hogy eloltsák. A leányka hamar visszaült, lesimogatva gonddal a ruhácskája gyürődését.

— Ül le ide (és a fiucskához simult) én tégedet szeretlek. Ne fujjuk el a gyertyákat itt? én nagyon szeretem a sötétet, ha megölelek valakit. Most mi magunkra élünk, mióta a mama elment és én, ha akarod, holnap kijövök ide játszani veled. A temető mellett olyan nagy az árok. Akarod, hogy ott játszszunk. A nagyanya pedig addig alszik délután, mert ő öreg.

A fiu csüggedten mondta:

— De az édes anyám beteg.

— Hát aztán? A mama is beteg volt (mikor Géza báró nálunk volt) egész éjjel, másnap mégis elment.

Fontoskodva, hogy jól értse meg a tudatlan fiú ujját felemelte s így oktatta:

— Az úgy volt tudod, hogy Géza báró azt mondta a nagyanyónak: „Azért csak nem fog megenni engemet, amiért az apám elhajtotta magukat a faluról, de nem én tettem és azért csak szerethetem tán magukat és tán ide jöhetek?“ De a nagyanyó azt felelte: „inkább menjen a leányom a gyehennába!“ Azt te nem tudod, Simon, hogy hol van a gyehenna, de az ott van tudod, ahol mindig virágoznak a virágok, mert a mama is azt mondta: „Menjünk a gyehennába.“ És ő mindjárt bement a nagyszobába (ahová nekem nem volt szabad bemenni), de nyitva hagyta az ajtót, mert ott volt az a másik, akit a cseléd Jules-nek hívott, de azt én nem szeretem egy cseppet se.

A fiucska ajka hangtalanul mozgott. Az „Urangyalát“ mondta, amit harangozáskor kell elmondani. A leányka törődötten mondta:

— Talán nem is hallsz engemet? Igen? Hát Jules azt mondta (de mi nem voltunk benn, de mind hallgattunk) „Ha velem jön, úgy fogom tartani, mint egy királynét és kocsit is fogok venni és elmegyünk oda,

ahol a virágok örökké virágoznak.“ No látod, ez így volt! Akkor Géza báró nagyon szentelen volt és hogy miket mondott! még azt is mondta, hogy az „Istenét is“ és azt is mondta, hogy ő el fog törni mindent, pedig ez nem is az övé volt. De a nagyanyó azt mondta, hogy : menjen el. És arra el is ment.

Aztán a leányka magasra kuporgott a padra, amelyen ültek, hogy jól szétnézzon a világosságban ragyogó temetőn, s a beszédben benne lévén, amig vizsgálódott ragyogó szemecskéivel, gondtalanul lo-csogott :

— S azt hiszed, hogy mama örvendett volna a kocsinak? s a virágoknak? Nem. Ő azon este mind sírt és beteg volt. Le is feküdt tudod! És engemet odahivott és úgy megölelt és megcsókolt és én engedtem, pedig egészen bevizezte az arczomat. És azt mondta, hogy jó legyen és tiszta legyen; pedig én tiszta is vagyok és pedig akkor görcse is volt. Azt mondta, hogy én szeressem a nagyanyót. És én szeretem is, ha ő ad édességet és szép ruhákat, de ezt a kalapomat és a sottis slajfenemet is nem ő vette, hanem mama és a czipőmet, pedig sárga. Lássam, a tied sárga-e? Nem, csak fekete; azt én nem szeretem. — És akkor éjjel fölébresztett engemet sokszor, mert az ágyamhoz jött s úgy megszorított, hogy nem tudtam jól aludni. Reggel, mikor fölkeltem, már elment a mama. De a nagyanyó azt mondta: „Ne félj, majd elvisz, tudom, az anyád, ha nagy leszel és szép leszel“, de ezt ő nem jókedvűből mondta, hanem ő is sírt és nagyon mérges volt. Pedig én nem tudom: miért is haragudott, mert én azért is szép leszek.

A kápolna előtt összegyűlt a sok nép, mert az apát felállott a lépcső tetejére és beszélni kezdett. A csen-

getyük elhallgattak s mind odasereglett a sok ember a kápolna elé; csak azok nem, akik a frissen hantolt sírok előtt ölelgették az új kereszteket; vagy akik tán nem is hallották a bánatuktól az összehívó csenge tyűszót

A kis leány sürgölődött, hogy ő is siessen oda, ahová az emberek sietnek. Azért röviden a fiucskához fordult:

— Jössz?

— Nem. Az anyám ide küldött, hogy itt üljek.

— Jó! Hát az apád hol van?

— Ő elment . . .

— Hová?

De ezt is már mentében kérdezte.

A fiucska a sirdomb alá mutatott. A leányka megállott.

— Meghalt? és szeretettel nézett a fiucskára.

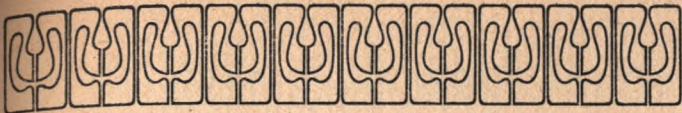
— Aztán nem is jön vissza az apád soha?

— Sohasem.

— Szegény . . .

S azzal odább szaladt.

ÖREG ASSZONYOK.

MINDENKI elveszettnek tartotta Ákost.

Bárha csúf, szőke fiú volt (az apjára hasonlított) mégis az asszonyok rontották el. Kicsi korában az anyja, az édes Amáli néni, a finom, engedelkeny, szép néni, aztán az öreg Anna Mária néni, az apja tesvére s végül minden egyébfajta fehérnépek.

De nehogy valami czudarságot képzeljenek most Ákosról. Az volna csak hátra! A gonoszságra erő kell. Ákos gyenge volt és csak abban volt hajthatatlan, hogy semmi jót se tagadjon meg magától.

Olyan házból való volt Ákos, ahol kopogós czipő-saroknak s a hangos szónak helye sincsen. Ott puha szőnyegen indul meg kegyed az első lépcsőfokon és a deszkapadlótól onnan kezdve elbúcsuzhatik. Ott finom illatok veszik körül kegyedet; régi módi illatos virággal töltött selyem párnácskákból édesítve a levegőt.

És a belső szobában, abban a kékfehér csíkos selyem nagy karosszékben, ha kegyed Amáli néni fehér haját, nyájas szemét, tiszta szép arcát látja meg, mindjárt kezet szeretne csókolni neki. Igen, ha Amáli néni felbátorítja reá! Mert bárha szives mosolylyal fogadja kegyedet s kedves szempillantással helyet kínál is, mégis mindjárt megérti, hogy őt túlmerész tettel, avagy merész hangos szóval illetni — nem szabad. Azt hiszem, még a tűz se merne valami begyesen pattogni az Amáli néni jelenlétében.

A néni félbe se szakítja a munkáját, (ah! mióta ismerem azt a szürke selymet, melyre almavirágokat hímez), ahogy bátran, bizalmasan érezze magát. A sárga rézzel kivert rózsafa munka-asztal mellette áll; a tetején illatszerez flakonok s bonbonnierek, amiből kegyedet megfogja kínálni, cserében a csinos hírecskékért, amiket a városból szedett össze.

S kegyed nem merné elmondani mégis neki a maság kapós botrányos történeteket, hanem csak az ártatlan szerelmi bájoskodásokat: leánykák ábrándjairól, sóhajairól, gavallérok noblisságáról. Mert ő csak ezt kedvelte.

Ott, arra a finomlábu bútorra teszi a sarkatlan papucsú, betanított öreg cseléd a kávé, mert Amáli néni nem mozog szivesen. Kissé ajangok, hogy ily intim vonásokat jegyezzen fel róla, de el kell mondanom, hogy egy perczczel nehezebb lett a néni s ez a mozgásban feszélyezi őt. Kegyed ugyan észre se veszi, mert a néni mindig gondozott s csinos és se szóban, se öltözködésben a pongyolaságot meg nem engedné magának.

Az ura halála után csak a fia maradt mellette — mint mondtam — s a zajos Anna Mária, az ura test-

vére, de e darabos, nagytokáju piros úrihölgyről is csak azért vagyok kénytelen beszélni ez ártatlan történetben, mert Anna Mária az Ákos keresztanyja volt s ha Ákos valami helytelen dologba elegyedett, Anna Mária bátorította fel reá, vagy ő védelmezte (nagy kiabálások között) az „ő fiát“, rontva Ákost az illetlenségig.

Igen! Abban a gyanuban tartom őt még most is, hogy ő tudott az Ákos nagy ballépéséről. Ő, mint afféle világias persona, ő fraternizált a színészekkel és azt hiszem, ha ő akarta volna, megakadályozhatta volna Ákost, mikor Pósánéval, a komédiásnéval a nagy barátságot megkezdte.

Ez a barátkozás nagy pletykákra adott okot nálunk. Mindenki locsogott róla úton-útfélen. A persona csinos színésznő volt (mint az efféle népek szoktak lenni), eleven, mint az ördög. Kicsiről kezdve addig-addig mentek, hogy még a gyerekek is újjal mutattak rájuk. Együtt kocsikáztak, együtt gyalogoltak s este a keleti soron (hol az egész város előkelősége sétifikálni szokott) együtt jelentek meg. Sőt a sötétebb helyeken karon is fogóztak, mint azt több érdeklődő szemmel látta.

A botrány akkor lett tökéletes, mikor a komédiás-trupp felszedte a sátorfáját, elmentek egy távolabbi városba és elvitték magukkal Ákost is.

El-vit-ték. Mert a beczézett szőke selyem fiú magától nem tehetett ilyet.

— Sőt, mondta másnap indulatosan Anna Mária Amáli néninek, sőt vissza se jön. Erre elkészülhettél, kedvesem. Ezt a szegény fiút te fojtottad le, mint a pezsgőbort dugóval az üvegbe. No, ez a gyíkszemű fehérnép (ez a Pósáné) kidugta az üveget s most foly

a tartalma és habzik. Ez bizony a te lelkesen szárad, kedvesem.

És (bocsánatot kérek a durvaságért) csapkodta a lábászárait mérgesen, hogy csattant. Amáli néni le-
verve kérdezte:

— De hogy hibáztathasson valaki engemet, oh
édesem, engemet . . . engemet s megtelt a szeme.

Azokon a napokon vendég a vendégnek adta a
kilincset Amáli néninél. Akármiről beszéltek, a sorok
között Ákosról beszéltek. Az érzelmesebbek mintha
kondoleáltak volna. Azonban egyenesen senki se hozta
szóba Ákost. És Amáli néni, ha a régi nyájas, finom
hölgy volt is, mintha bágyadt mosolyával, fátyolozot
szemével Ákosról beszélne.

Levelet nem hozott Ákostól a posta, se másnap,
se az utána következő napokon. A látogatók suttogva
kérdézték a vén szolgát az előszobában:

— Semmi hír?

Az öreg búsan intett, tagadólag.

Mindenki az Ákos szerencsétlenségével foglalko-
zott és a szobákban csak lábhegyen jártak, hogy ne
sértsék vele Amáli nénit.

Aki egyedül lármásan (mintha egy szakaszt vezé-
nyelne) beszélt e napokban, Anna Mária volt.

— Zárasd be az ajtót, Amáli, mert csak a te
fülednek akarok beszélni, hogy megértsed. Én elme-
gyek, Amáli, fiúnk után. Ha nincsen senkije a szegény
fiúnak, hát megyek én utána. Tudod, hogy nincs
zigány-természetem, s utálok a kóborlást, de elme-
gyek, hogy lássam a fiút. Az anyja ne szakítsa szét a
hálót, amivel megfogták őt, de én széttépem; ne félts
engemet. Széttépem.

S úgy, mintha az északi sarkot meghódítani indúlna,

teménytelen bagázsiával megrakodva a nagy S formájú federeken ringó batáron elment. Jaj annak, akit meg kell ráznia . . .

Azonban egy sort ő se írt. Eltelt egy hét, Anna Mária néninek mi híre se volt, mint a fergetegnek, ha elült a nyári vihar után.

Édes Istenem!

Mint emlékezem arra az esős péntekre, mikor egészen csendesén (szinte lopózva) fordult be Anna Mária néni az Amáli néni kapuján. A cselédek lármásan rohantak fel a hírrel, sőt Amáli néni is kimozdult a csíkos selymes karszékből, bárha nehezen.

— Egyedül jössz? Hát a fiam?

— Csak nem hitted, hogy a zsebemben hordom?

— De él? De semmi baja?

— Honnan lenne baja? De ez a türelmetlenség nem illik a te korodhoz.

És amint a cselédeket kiharancsolta, előbb kínos csendesén leült, láthatólag zavartan, hogy mint kezdje a mondanivalóját.

— De a fiam, a fiam . . .

— A gyerek az én vérem is tán. Azt nem szükséges annyit emlegetni, hogy: kié. A fiú szerelmes, nagyon szerelmes . . .

— Egy komédiásnéba, így mondtad . . . Elmulik.

— De nem mulik el, biztosítlak. Nem mulik el. Nevezzük inkább „hölgy“-nek az illetőt, egy művész-nőnek, egy hölgynek, ki növendék leányokat ábrázol.

— Pénzért . . . ha jól értesültem. De ha a fiamról beszélénk . . . tán.

— Pénzért? Maga szereti a gyóntatópapját, kezét csókol neki, pedig pénzt fizet neki. No a Pósané száját

inkább csókolnám meg, mert legalább szép. Pénzért? Sülyedjek el, ha nem szép.

— Veled jött a fiam vissza?

— Ákos? Mikor felhajsoltam őket, úgy burukoltak, mint egy pár gerle. És csókolóztak, ha eszük volt. Ne fordítsd el a fejedet, Amáli. A hölgy barna. Nagyon szeretem a barnákat. Úgy beszél, mint a muzsika. Nagyon szeretem a szépen beszélőket. Mind a ketten megöleltek. Nagyon szerettem. „Oh édes néni így, édes néni, úgy.“ Én azt mondtam: nem, én nem. Nem én vagyok az anyátok. Ahhoz forduljatok. No nem jól mondtam?

— Mit kértek?

— Mit. Azt kitalálhattad volna, kedvesem. Én azt mondtam: nem, (megvastagította a hangját). Nem, nem, százszor. Az én híremmel soha se lesztek egymásé. No mit mondsz?

— Oh mit gondolsz?

— Én is azt mondtam: nem, nem.

De akkor a fiú kirohant; én utána. Ő egy másik szobába, (mert nem együtt laktak, szavamra mondom) én utána s ő így szól: meghalok hát. Mi kell hozzá? egy pisztoly, az Isten nevére! Nekem nem kell az élet. Én megyek a sírba, mert mit csináljak e földön?

— A sírba . . .

— Te hagytad volna, Amáli! Hagytad volna, hogy szétloccsanjon az agya, hideg legyen a teste s sötét a szeme? A pisztoly tán az asztalfiókban lehetett. Reáültem az asztalra és rákiáltottam: Vissza, vissza! Ő így szólt: „én meg akarok halni!“ Az ijedelem majd engem ölt meg. Ő így kiált: Ide az apám fegyverét a kezembe! Nem, nem! kiáltottam kétségbeesve . . .

Amáli néni finoman mosolygott a heves beszédre. Anna Mária néni a mosolygásra böszén kiáltotta:

— Mert neked nincs szived... nem is volt!
Nincs...

— A szivem? De pisztolya semmi esetre se volt neki... Az apja pisztolya itt van a zöld szekrényben. Nézd meg, ha kételkedel... Sohase nyúlt hozzá Ákos... Mindig ideges volt: nem mert a kezébe pisztolyt venni.

— A zöld szekrényben?

— Megijesztett tégedet, kedves... Csinosan csinálta?...

Anna Mária néni haragosan ugrott fel a helyéről s az indulattól reszkető hangon mondta:

— Csalódtam benned... A farkas jobban félti a kölykét, mint te...

— Az arczodról látom, hogy a fiamnak nincs semmi baja...

— Hanem te mindent kicsinyelsz... Persze egy előkelő hölgynek nem illik kétségbe esni. Én nem vagyok finom dáma. Nekem nagy dolog egy asszonyka becsülete... Mert a fiad megszöktetett egy úri nőt. Sárba keverte a jó híret, megtaposta a becsületét... Hát azt is kicsinyled?

Amáli néni igen elkomolyodott.

— Akkor, mikor azzal a pisztolylyal (ezt csendesebben mondta Anna Mária néni) történt, oda futott a nő. Mert szereti és félti a fiad életét. „Óh ne hagyj így gyalázatba, kiáltotta. Soha emberek szeme elé nem kerülhetek ily szégyenben... Vagy a karodon, vagy a sír ölébe“... És akinek érző szíve van, azt hiszi, ketté reped...

Amáli néni halkán szakította félbe:

— Ákos szöktette meg?

— Hát én? Tán én szöktettem meg? De így szoltam: „Ha a fiunk megszegyenyítette, helyrehozza. Soha hitvány ember nem volt a nemzetségéből“.

— Úgy! Ez igaz.

— Igaz, úgy-e? És akkor a nyakamba borultak, mind a ketten. Én azt mondtam: „Ezt az ölelést az anyátok nevében fogadom el.“ Ákos azt mondta: „Menjünk haza, menjünk a mamához.“ És oly mohó volt, hogy azt hittem, megbolondul örömében.

— És elhoztad?

— Ne-e-m. Mert a nagyobb baj akkor kezdődött. A megbántott hölgy vonakodott. Sírt és kétségbeesett. A szived megesett volna rajta. Mellgörcsök fogták el és fuldoklott, hogy azt hittem, meghal. Nem lehetett rávenni, hogy reánk hallgasson. Az eszméletét is elvesztette s oly forrósága volt, hogy majd meggyult. Ő soha emberek elé nem kerül. Ő inkább buvik a vadon mélyébe, vagy a vízbe temeti szégyenét. Vagy az Ákos karján megy büszkén az emberek szemei elé, vagy a sírba. És ott virrasztaltuk egész éjjel. Felsírt, mint egy gyermek, aztán mindjárt felugrott lázasan és úgy elváltozott az arcza, hogy alig lehetett ráismerni.

Amáli néni csendesesen ingatta a fejét.

— És Ákos is sírt, mint egy gyermek. Ez szerdán volt . . . Azt hittem, megöszülök azon a napon . . . Ő nem mert a te szemed elé menni, Amáli. Mert attól félt, hogy te megtagadod őt, elűzöd őt; pedig neki nincs egyéb bűne, mint hogy szereti Ákost. Akkor azt mondtam én: „Jó. Nekem már semmi se kell a világon. Én a magam gyermekévé fogadlak titeket. A házam, a mim van, a tietek.“ És még se jött velünk . . .

— És?

— És én mentem el a paphoz.

— Meggyóntatni?

— Megeskettetni.

Amáli néni egyszerre szigoruan, ijedten kérdezte:

— Megesküdtek? Te megengedted?

— Itt vannak.

— Itt vannak?

Amáli néni rémülten nézett körül.

— Lenn az utazókocsiban vannak.

Egy hosszú perczig csendesség lett. Aztán Amáli néni megrázta a kis ezüst csengettyüt a szolgának:

— A nagy kaput — bezáratod. Ma kocsi nem jön hozzánk.

Később halkán, kissé gúnyosan kérdezte:

— Megesküdtek? Azt mondtátok, hogy azon nő férjes asszony. Ha jól értettem: „Pósánét“ mondtál. Tehát van egy bizonyos Pósa. Megöltétek? Vagy azt sem kell olyan komolyan venni? Vagy tán elvált olyan hirtelen?

— Oh van, van . . . dadogta zavartan a katonás öreg asszony . . . van egy Pósa. De nem az oltár előtt kötötték volt meg . . .

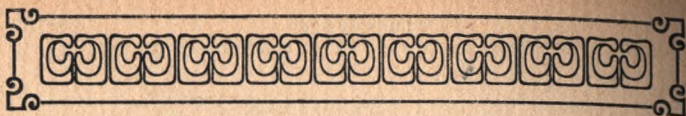
— De azért az írásai, a keresztlevele és minden szükséges mind megvoltak készen? És meghurczolt női becsülete? Mind épek voltak?

Aztán felkelt; finom kezét az Anna Mária vállára tette s rebegeve mondta:

— Kifiguráztak tégedet, szegény öreg barátném. A fiamat elhozod mindjárt. Nagyon vágyakozom utána. Neked is van már leányod. Neked hagyom.

És úgy ellágyult a hangja s az ajaka úgy reszkett, hogy attól kellett tartani: mindjárt könyezni kezd . . .

PARASZTSZÉGYEN.

SZTER! Eszter, hallod-e?

A havasi víz bűgva omlott le a mederben, el-elnyelve a sasorrú, feketeszemű, lesült, csontos arczú legény kiáltó szavát.

— Eszter! hej! — A legény a mély víz túlsó martján állott előregörbedve, ügyelve a piszkos kis falusi udvart.

— Eszter! hej! — A házikón az ajtók be voltak zárva; az ablakban álmódózott néhány cserép virág; s az alkonyat homályában aludni látszottak a hitvány fészerek.

— Eszter! haj! hallod-e?

Nagykésőre egy félfedelű szín alól, a kézvonó bakról egy borostos arczú vén, gyenge ember nyögve emelkedett fel, a forgácsokat lerázva az öléből, a víz innenső martjára sántikálva.

— No, mi kell oda túl?

— Hajtson át kend egy kötelet. Nyeszle tőkét vonszolok kendnek az erdőtől idáig s itt a tüdejét kiordítja az ember, amíg kend megmozdul.

— Nem engemet hívtál, ha jól hallottam, Marczy!

— Hát hívja is már kendet a farkas fene... de kendnek hoztam a tőkét... hajtsa át kend a kötelet s húzza át a vizen.

— Erőtelen a karom már arra végre.

— Szólítsa hát kend Esztert, majd áthúzzák ketten...

— Eszti!...

A víztől zizegett kis kertből sugár, mezítlábas leány lépett ki a hívásra.

— Engemet hívott Marczy?

— A nagyapádnak hoztam eszközfát, Eszter, hogy legyen dolgozni valója. Vonjátok át a vizen. Szilfa... Reám hasonlít; egyenes, mint a nyíl s olyan kemény, mint a vas...

— Nem a mi erőnkhez való munka az, Marczy, hogy áthúzhassuk az apóval víz ellenében.

— Azt akarod-e inkább, hogy magam vigyem az udvarotokra? Hát jó szívvel fogadsz, Eszter, ha én viszem?

— Igen nagy kerülő volna ez magának, Marczy.

— Nagyobbat is megtennék én érted, Eszter.

— Hát már mégis csak nem nekem hoztad a fát, Marczy?

— Értem ne fáradjon Marczy...

A legény hátat vetett egy görbe fűzfának s szivarkát sodrott, kedvtelve nézve át. A leány a víz feketedő fodrán járatta a szemét, hogy ne lássa a kiabáló legényt és megfordult, hogy bemenjen. A legény érdes hangja hallatszott ismét:

— Ne menj még be a házba Eszter! Reád is gondoltam Eszter! Egy bokor bábakalácsot szakítottam

neked a cserepeskőnél (s áthajította a vizen a csokrot) mert ott is az eszemben vagy Eszter!

— Rosszul teszi Márton; de ezt halkabban mondta, nehogy durvának látszék. — Másnak vigye, aki méltóbb rá.

— Párod sincs a világon, Eszter!

— De annak ugyan aztán van párja — köhögte az öreg ember — hiszen te is tudod... Sándor az ő párja.

— Ne kotyogjon kend mindenbe, amit nem biztak kendre... Semmi se bizonyos a világon, tudja kied!

A leány vontatva vette fel a bolyhos virágot.

A víz szélén egy bátor éhes kis madár a vízből kilátszó köveken ugrált, halacszkára ügyelve és a faluban az istállók ajtajában bögték a borjuk, az édes tejre vágyakozva. A kis udvar kapujának a csikorgására a leány megfordult... Valaki benézett az utcáról. A leány gyorsan arra indult, s tudva, hogy ki van ott kívül, a virágot a kapu sarkához hajítva, kilépett.

A legény ott kinn kesernyés szóval támadt a leányra.

— Kár volt, hogy a bábakalácsot elhajítottad, mert láttam.

— Ha láttad is, aztán?

— Aztán?... Sok lesz két legény egy leányra... Vagy a Marczi virágja kell neked — vagy én kellek neked. Megárt két legény egy leánynak, virágszálam...

— Leli valami, Sándor?

— Hát ha nem kellett neked a Marczi virágja, miért nem dobtad vissza neki?

— Hogy tehetem? mikor tőkét is hozott nagyapónak.

A legény végignézte a leányt meg-megmarkolta a levegőt indulatosan. A leány csüggedten nézett reá:

— Sokat bántasz Sándor! mióta hazajöttem.

— Sokat bántasz, Eszti! mióta hazajöttél . . .

— Azelőtt csak nyájas szavad volt hozzám.

— Azelőtt csak hozzám volt nyájas szavad, Eszti . . .

A leány türelmetlenül csattant fel:

— Hát most kihez van még?

A legény felugrott, mintha rugó dobta volna föl.

— Vigyázz magadra! Azt akarod, hogy beszéljek? . . .

Láttam azt a virágot, amit elvetettél, amint engemet megláttál s egyebet is beszélnek rólad, hogy esténként ki kerülgeti a házotokat? . . .

— A mi házunkat?

— Hát tégedet, szép gyűrűsöm . . . tégedet éppen . . .

Az Isten legyen azonban irgalmas mindenkire.

Az éjszaka csendesen bontogatta fátyolát s elcsendesedett az utca. A majorság taszigálódva helyezkedett el a fák ágai közé, a libák szép sorban lépegettek, a pulykák kotyogva a szin alá és a békés kérődző tehén körül dongtak a megnehezedett levegőn a fekete bogarak.

Az utca fordulójánál, a hármas kereszt mellett odalgott az elfeketedett bokrok védelme alatt egy rongyos alak. A legény éles szeme reáismert, néhány nagy ugrással rácsapott:

— Éppen kend jár az eszemben vén tolvaj! — rival rá.

Az öreges ember ijedezve kapálózott:

— Elmenj innen bolond! Közöd van velem?

A legény a gallérjánál fogva tartotta:

— Valamit forralsz most is a gonosz fejedben, Boldizsár, hogy itt kullogsz . . . Mert azt beszélnek a te rossz szád után . . . hogy azt beszélnek . . . hogy éjjeli mesterségedben: azt beszélnek, hogy baktéroskodásod-

ban... itt az Eszti, a jegyesem ablaka alatt, hogy te láttál valamit... Mit? Ki vele... ki vele mindjárt. Mit tudsz? Halljam.

— Ne vesse meg, Sándor fiam! ne rázd a galléromat, mert nem az apád vette...

— De kirázom a lelkedet, ha nem beszélsz...

— Hiszen akkor beszélhetek aztán... Bolond vagy, Sándor! Mit lássak? Én? É-é-n? fojjon ki a szemem, ha látok sötétben. Mit akarsz, hogy lássak?

A leány közbe lépett szemrehányó szóval.

— Megérdemlem, hogy szégyenits, Sándor?

— Félsz attól, amit ő tud?

— Az Isten megver érte, Sándor.

— Az Isten megvert veled...

S messzire ellökte a ravaszképű vén parasztot s eltakarta a szemét. A megkinzott bakter odább ódalgott. A leány rebegő ajakkal kérdezte:

— Mit tudjon rólam Boldizsár a bakter?

A legény levette a kezét a szeméről s szelidülő tekintettel nézegetve az elborult leányt, halkabban mondta:

— Nem tudom mit beszélek, Eszti! Látod! nagyon belénőttél a szivembe és féltelek... Ne haragudjál reám.

Az udvarról a vén nagyapó szakította félbe a keserű beszédet:

— Szavatok volt? Ne az utcán igazítsátok el ami dolgotok van... Bejössz Sándor?

— Nem api! Sürgős a dolgom, egy gazembert kell nyakon csipnem; — s alig köszöntve a leányt, a vén paraszt után iramodott, ki a kereszték mellett elsuhant gyorsuló lépéssel.

Az apó a nagy, cserepes kemenczében meggyújtotta a forgácsot az üst alatt. A szállongó füsttel meg-

telt levegőn átlángolt a tűz, bevilágítva a törpe, sötét szobát.

A leány szótlánul ült le a cserepes padkájára s piszkálta a tüzet. Valami, úgy lehet, megcsipte a szemét s köny szivárgott ki a héja alól.

— Az anyád leánya vagy. Annak is bőven szabták ki a könyzacskóját, mert minden semmiségért kioldozott, mint a tied. Csak a füst csipi a szemedet? Azért nem szeretem a szőke fehérnépet.

— Csak a füst apó, csak a füst . . .

A víz már muzsikálni kezdett az üstben, mikor a kapun dörömbölt Marczi a szilfatönkkel. Már egészen besötétedett csendesen és a felhős égbolton egy pár csillag csillámpolt ki. Hallatszott, amint a tőkét hozó szekér odább döcögött a hangtalan fekete utcán, míg Marczi átnyúlva a törpe kapun, megfogta a kampót, kitérve a szárnyát.

— Miért hozta most el Marczi a tőkét? — a szoba küszöbén állva, az elkeseredés bátorságával öntötte ki a szívét a leány — miért most hozta el? Holnap reggel is lett volna rá ideje, hacsak azt nem akarja, hogy zuvatoljanak felőlem. Mert megszólának is már, ne féljen! s azt beszélik, hogy sötétben járnak hozzám a legények.

Marczi berugta a tőkét a lejtős udvaron.

— Hát csak beszéljenek a faluban . . . én tudom ki vagy, milyen vagy! s a legszebb vagy nekem a világon; ha másnak nem kellesz is, jó vagy nekem a legjobb vagy, Eszti nekem a világon! — s a leány keze után nyult jókedvűen.

A leány haragosan rántotta ki a kezét. Marczi felrántotta a vállát, hogy ne is hallja a választ s a vén ember vállát veregette meg barátságosan.

— Italt hoztam, ihol öreg, ha meg nem veti api...
— s egy tele, az alján jószagú fűvekkel megágyazott üveget tett az asztalra s maga is mellé telepedett, szembe könyökölve az öreg emberrel.

— Kend is görbén néz reám öreg ebben a házban, mint más? Kend csak nem? Kend csak tudja, ki vagyok, mi vagyok? s nem vagyok rosszabb, mint akárki! A portám sem gazosabb, mint akárkié s a karom se erőtlenebb, mint akárkié... mi? Nem jó azt próbálgatni!... No, izlelje meg az italt api s átnyujtotta az üveget, a száját megtörülve a szokmánya újjával.

Aztán visszavette, maga is hajtott egyet s a karját előre tartva, szivarkát sodrott ismét.

— A leányt úgy növeszti az Isten, mint a virágot a mezőn — akárkinek. Nem különösképpen valakinek, hanem annak a gyönyörűségére, aki leszakítja. Utána kap Péter is Pál is, aki ügyesebb, aki erősebb — azé legyen, azt mondja. Hát a kied unokáját se teremtette a felséges Isten éppen Bokor Sándornak, hanem annak, aki leszakítja. Hol van az megírva, hogy nem az enyém éppen?

Nagy füstkarikákat fujt s úgy könyökölt le, hogy a félasztalt elfoglalta. Valami arczátlan hunyorítással nézett a leányra. A víz forrott az üstben. A leány kerülve a Marczi tekintetét, megfőzte az ételt s az öreg ember elé tette.

— Akkor a tehen is azé az útonállóé az úton, ha ő az erősebb... minthogy a tehenet se teremtette az Isten valakinek különösképpen.

Az apó minden nagyobb felbúzdulás nélkül mondta nagykésőn. Marczi úgy tett, mintha nem is hallaná, visszautasította a kínálást s apránként szopogatta az üveget.

— Szép szötteseim vannak az anyám ládájában, amit az ő két kezével csinált s olyan gyolcsok véggel, mint a tiszta selyem . . .

Eszter rá se nézett a legényre, hanem a tűzhely körül forgolódott.

— Az ágyneműim a mestergerendát érik s olyan csúpok rajta, amiket a nagyanyám varrt még leánykorában . . . és egy rókatorkú bekecs, amit a királyné is elviselhetne.

Az apó gondolkozva evett. A falu elnémult egészen, úgy hogy a megdagadt víz zubogása hallszott, amint lesimult ágyában. A leány leült ismét a cserepes szélére s lehajtotta a fejét. Az apó csendesen mondta :

— Szép gazdaság, Marczi ! de az unokámat az Isten másnak rendelte mégis . . .

— Beszélt kend ő szent felségével ?

— Szóltak ők vele.

— Rosszul értették meg. Beszéljenek vele újból.

A leány ingerülten szólt közbe :

— Mert maga perelne az Istennel is.

— Még a pokollal is érted, Eszti. S kiperellek tégedet magamnak, ha százszor jegyesed is van már . . . szépen : ha jössz szépen . . . s erővel, ha nem ereszenek. — Kihivóan nézte meg s ivott. — Jó dolgod volna Eszti nálam, telt házba jönél . . . Szekér a színbent ; rakott láda a házban ; asztag a csűröskertben ; meleg szív a gazda bordája alatt — mi kell még ezenfelül kívánni valód ?

— Van egy, Marczi. Az, hogy ne üljön itt maga este nálunk . . . én nem hívtam magát ide, nem is tartóztatom s ha én már mást választottam, ne szégyenítsen mindenki előtt azzal, hogy itt üljön olyankor, mikor nincsen annak az ideje . . . Már éjszakába megyünk . . .

mit mondanak az emberek, ha tudják, hogy idegen ember itt ül nálunk . . .

A nagy, csontos legény fölemelkedett.

— S elhajtsz? Azt hiszed olyan bordában szöttek, hogy elmozdíthasson valaki onnan, ahol maradni akarok? . . . Ügyelj! Jöni fogsz te még sírva utánam, ha kikergetsz . . .

Nagy lépésekkel méregette a kis szobát: kinyitotta az első ház ajtaját, visszatért; eltaposta a szivarát s ismét járt, konok tekintettel nézegetve a leányt s bement a sötét szobába hátat vetve a megvetett ágynak. Mikor a bakter künn hangosan elnyujtva kiáltotta ki a tíz órát, Marcsi indulatosan rászólt a leányra:

— S másnak ígérted magadat, Eszti? s nincsen egyéb szavad hozzám ezentul Eszti?

— Azt hiszi, félek magától?

— Utolsó szavad?

— Az . . . az . . . nó . . . köhögte az apó . . .

— Az utolsó? Hát elmegyek innen, de elviszek valamit innen . . . a te jó híredet . . . Gyere Eszti utána. Megtalálok nálam . . .

És amig beszélt, gyors fogással megnyitotta az utczára nyílt ablak szárnyát s felugrott a párkányára.

A leány rémülten rohant be a szobába s megfogta a legény szokmányát.

— Mit akar az Istenért, csak nem szökik ki az ablakon?

— Hagyj békén . . . Kihajtottál, kimegyek . . .

— Mit akar? Ha meglátják az emberek, mit mondanak rólam?

— Mondtam . . . jösz utánam, — kiáltotta és kirántotta magát a leány kezéből s kiugrott.

A bakter csak alig haladt el a ház előtt. Marcsi halkan rászólt:

- Csapj lármát, Boldizsár... Tásd ki a szádat...
 A vén paraszt tele torokkal üvöltötte:
 — Tolvaj... tolvaj... fogjátok meg!

* * *

Az utcán szaporán egy csomó ember verődött össze. A mély sötétben mindenfelől szállingóztak egymásba ütődve, zavart kiabálással. „Fogd meg!” — kiáltották. „Kit?” „Fogd meg!” A megnyitott ablakokból hallatszott: „Tolvaj, tolvaj!”

A bakter ordította: „Állj meg, hová futtok? ne félj, amíg engemet láttok”...

— Mit fogott meg kend? czibálták a baktert mindenfelől. Az utca megnépesedett, a kapuk csikoroktak, a kuvaszok ugattak dühösen.

Boldizsár túlharsogta az egész lármát: „Ne kiabáljatok... Nincsen baj, ha engemet láttok.”

— Mit vittek el? — kérdezték mindenfelől. — „Lovát?”

— Semmit...

— Hát mit üvölt kend?

— Üvöltök, mert az a regula... mikor valaki az ablakon ugrik ki... Hát akkor mit csinálna kend?

— Kinek az ablakán ugrott ki?

— Ott ni! A Virág Eszti ablakán szökik ki... vagy mi a csoda.

Egyszerre megcsendesedtek. Valaki azt kiáltotta: „Nézzük meg, mi baj van ott.” S arra mind a ház felé fordultak. Addig néhány fehérszínű czihelődött fel akkorra, kérdezősködve, kiabálva. Valaki átugrott a sövényen: kitérte a kapu mind a két szárnyát. Egy asszony átesett a szilfatönkön az udvaron és szitkozódva jajgatott a sötétben.

Az Eszter kis pitvarában pisláncolt a lámpa s az öreg ember ijedten állott az asztal mellett. Zavart kiabálással szólingatták. Az elesett asszony rákiáltott:

— Mi az istennyilát áll ott kend, vén számár? Mi történik itt? Már becsületes ember nem lakhatik itt a kend szomszédjába. Részeg kend?

— A kisasszony cziczázott, nem az öreg . . .

— Hát cziczázzék a tüzes pokolban, ahova való, de ne itt, éjszaka idején. Mit csinál kend?

— Állok itt, látod, ha szemed van.

— Bár lenne szeme kendnek inkább, hogy ne szégyenkedjenek a kend orra előtt . . . Nem szégyenli magát kend, hogy orczátlankodjanak a fedele alatt. Az unokáját szépen nevelte fel, megfordulhat tőle az anyja a sírjában.

S arra körülnézett tágas csipőjére tett kézzel.

— Hát te hol vagy a sötétségben szépséges virágszálam Eszti? mert nem látlak. Hol bujkálsz az emberek szeme előtt? A te ablakodon szökdösnek ki a legények? s botránkoztatod az egész sort . . .

— Héj, — kiáltotta, — ha van itt még tisztességes leány . . . hazatakarodjatok . . . Itt nincs helye becsületes leánynak, ahol az ablakon szökdösnek ki a legények . . . Ki tudja minden szegelyben hány van eldugva . . . kibe botoltok . . . Haza menjete . . .

Az öreg ember zavartan dadogta: „Nem tudod mit beszélsz.“

— Én nem tudom? Én csak azt tudom, hogy fölvernek tolvaj-kiabálással az ágyamból a kend unokája mián . . . Hát kend mit tud? Mi?

Az emberek széledezni kezdtek az ajtó körül. A harcias hölgy fújt mérgében s abban a pillanatban a sötétből egy sugár legény bukkant ki.

— Te is itt vagy, Sándor? Éppen te hiányzol.

— Félre innen, — kiáltotta a legény, kört írva a karjával. — Mi történik itt? . . .

— Lassan — szólt a megütött . . .

A sötétből valaki ráfelelt:

— Csak házsártoskodjék . . . mert az ő bőrére jár a játék . . . Ha nem ő védelmezi a jegyesét, hát ki a tömlecz ügyelje?

A legény rekedten kiáltotta:

— Haza takarodjék mindenki, akinek kedves az élete . . . s a következő perczben a sötétben ráugrott Sándor a bakterre s torkon ragadta.

— Kend beszéljen . . .

— Én? Hogy szólhatok Sándor, ha a torkomat szorítod? . . .

Tizen kiáltották: „Ne bántsd Boldizsárt.“ „Az ablakon szökött ki valaki.“ „A házat őrizte.“

— Ki szökött ki az ablakon? — kérdezte magából kikelve . . .

A bakter nyögve felelte: „Marczi“ . . .

Az emberek megfogták a legényt, hogy kiszabadítsák a baktert, de ott hagyták mindjárt, mert az udvar végéből a víz partjáról zavart zaj hallatszott . . . Aztán valaki elkiáltotta magát: „A vízbe ugrott valaki.“ Ne hagyd! — ordította tiz torok. „A leány ugrott a vízbe . . . Eszter, jaj . . .“

— A szégyene kergette — mondta az asszony, de ő is arra rohant. Minden kar a víz felé meredt. A fekete tükrön a vaksötétben is látszott, mint bukkant föl egy fej s mint tűnt el viszont. Egyszerre több ember ugrott be utána . . .

A bakter torkáról lehanyatlott a legény karja s mind a két tenyerébe szorította a fejét rettenetes ijedelmében.

Mindjárt körülnézett, mintha álomból ébredt volna meg és a kerítésből kifacsarta egy rettenetes fogással a támasztó bunkót. Elfordult a víztől, hanem rekedten mondta :

— Megkapom én ebben az éjszakában . . . a másikat . . . ha Isten van az égben . . .

És előre rohant a hegy ellenében, ahol a Marczy háza áll . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BÁRÁNYFELHŐK.

MINDEN új és szép volt körülöttük. Kecses fészket vert nekik a vén tutajkereskedő, manzardtetős, rózsaszín, tölgyfapadlós, virágosfalu házacskát. A bútorok finom, faragásos apró jószágok voltak, mályvaszín virágos selyemmel kárpítozva, mintha tündérek játékszerének mivelték volna. Az ebédlő viszont súlyos és kemény volt; keleti szőnyegekkel a falán, hogy abban elvesz egy fiatal pár, — és a többiek — a leánykaasszony csíkos kék selymes piperefülkéje, és a hálószoba. Nem. Ennek az ajtaja be van zárva.

Ah! szemérmes az új asszonyka.

Még csak imént értek haza az oltár elől. Az urát csak a lakodalmi vacsorán tegezte először, de mily akadozva és bátortalanul! És ez mind az övé... A széktől kezdve az uráig, oda áll minden, ahova ő mondja. Az asztal alatt (annyi ember előtt), megszorította a

mezítelen kezét az ura. Elpirult a hajáig. Nem vette észre valaki?.-.

Eliz a szebeni apáczaklastromból csak az őszön került haza s tele volt azokkal a bűbajos képekkel a lelke ama liliomtiszta szüzekről s a Szeplőtelen körül sürgő-forgó csillagfényes szárnyas angyalokról, akikről az imádságos könyvekben képeket rajzolnak; s ama karcsu daliákról, akik sárkányokkal viaskodnak lángpallossal; és ama kegyelmes királyi leventékről, akik kettészelik bíborköpenyegüket, hogy a didergő koldussal osszák meg, akikről verseket tanult.

A férjhezmenése valóságos-e? Azzal a tudattal nőtt fel, hogy a Gál Ábris asszonya lesz. Anya nélkül, egy sok dolgu tutajkereskedő egyetlen kincse volt, aki a tisztelendő nővérek szárnyai alá helyezte el Elizt. Az Ábris apjának erdeiben, egyik-másik nyaralójában játsztak a gyermekek nyaranként, zúgó patakok nefelejttes partján. Igen összeszoktak, s amikor Ábris az erdészakadémiáról hazatért (ruganyos, karcsu ficzkó lett) kézenfogták egymást, hogy együtt járják végig az életet. Ennyi... Valóságos-e mindez?

Olyan szép is körülöttük minden, hogy álomba való.

Az esküvő után való nagy vacsora végén magukra hagyták őket. Ábris megfogta a felesége kezét s oly lobogó tekintettel nézte meg, oly szilajul szorította magához, hogy Eliz ijedten jajdult fel.

Ő kicsikorában így szólt:

— Én nagyon szeretlek tégedet Ábris s leszek a te feleséged... Jó: és megcsókolták egymást minthogy Ábris is helyeselte a dolgot.

Azonban, az akkor volt... Most úgy elszorult a melle az ölelésre, hogy fájdalmat érzett és sírt volna, ha megcsókolta volna. Ábris azonban megsértve a vona-

kodástól, így feddte fenhéjazólag Elizt, mint egy kis gyermeket:

— No . . . no . . . micsoda vadóczkodás ez, Eliz.

Eliz is érzékenyebb lévén a szokottnál, valami bántó lenézést érzett ki az Ábris hangjából és sértődve így rebegett:

— Mit mond?

Ábris felgyulva erősebben megnyomta a szót.

— Azt, hogy nevetséges.

— Ezt mondja nekem?

— S ezt, hogy gyerekes . . .

Az Eliz ajaka ellágyult és könny szökött a szemébe erre a sértésre . . .

— Így szól hozzám? Mihelyt senki sincs mellettem, aki megvédelmezzen.

— Ellenem? Szégyen ilyet mondani.

— Szégyen? és mindjárt lehullott a székre és eltakarta az arcját. Ábris sohase beszélt ily nyersen vele és senki, soha.

— Hát ellenem kell védni magát valakinek? Bántottam talán? (szavalta Ábris keserűen) és megérdemlem, hogy miattam kioldozza a könyzacskóit?

Boszusan gesztikulált, nagyokat és erőseket lépett, azonban a szoba szegeletéből visszatérve, a gyenge kis galambot búsan összegubbaszkodva látva, megenyhült a boszusága s a tekintete s mind csendesebb, nesztelenebb lépéssel közeledett Eliz felé.

Melléje ült halkán s megérintette a gyermek kezét. Eliz idegesen visszakapta az újjait s kutatólag nézett az urára. Ábris jóakaró mosolylyal tekintett rá.

— Visszavonok, így szólt tréfás kérleléssel — mindent. Engednéd így, hogy megfogjam a kezedet? és utána nyúlt.

Eliz félénken még jobban elhajolt Ábristól.

— Igazán visszavonja?

— Mit? enyelgett.

— Mindent. A nevetségest, a vadóczkodást, a gyermekest.

— Mindent. Sőt felcserélném ezzel, hogy: édes, hogy bájos és szépséges feleség... és ez mind te vagy.

— Igazán mondja?

— Nem mondanád a személyes névmás második személyében?

— Úgy mon-dod? és kipirult egészen szőke hajáig és annyira szégyenkezett, hogy észre se vette, amint Ábris átölelte az ő édes feleségét.

Akkor kinn egy nagy kakas harsányan kukorékolt az udvaron, mintha trombitát fújt volna meg. A keleti égen a gyergyai havasok fölött a rózsaszínű hajnal földeregett s azt látta meg.

Eliz kibontakozott az ölelő karokból és félénken, később mind bizalmasabban így szólt:

— Mit tesz? Helytelenül viseljük magunkat és én... és te... amikor pedig hajnalodik. Aztán nagyon kábultak leszünk reggel, ha nem alszunk eleget, mint amikor a zárdában a karácsonyi misét hallgattuk volt éjjélkor s reggel fejfájással keltünk föl, Majella testvér akkor így szólt...

— Az ördög bújjék Majella testvérbe az ő karácsonyi bölcselkedésével — ily durván vágott közbe Ábris és ez már igazán mélyen megbántotta Elizt.

Ily illetlenül sohase szóltak hozzá. Ez majdnem káromkodás... ahogy az apa beszél a cselédekkel, ha nagyon rosszak. Azt mondták neki a zárdában, hogy a férfiak durvák, de ki képzelhetné, ki hihetné el Ábrisról, a gyöngéd, kedves fiúról, aki úgy turbé-

kolt még tegnap, mint egy szelid gerle . . . Ah! Eliz feszesen emelkedett fel, sértődve s ridegen szólt:

— Köszönöm, aztán megbiczczenetette a fejét a lehető legtöbb méltósággal.

Ábris restelkedve nézett reá. Aztán amikor látta, hogy Eliz tovább megy, mérgesen kiáltott:

— Meggondolták-e, amikor kegyedet férjhez adták, kedves? Szeretnék kiugrani a bőrömből (toporzékolt) s ha valaki pofon verne, igen szeretném, hogy megtudjam: ébren vagyok-e vagy alszom?

Eliz hidegen a szobája felé ment, kimért, nagy lépésekkel s ünnepiesen (mint ahogy Majella testvér szokott menni a dormitoriumba) félarcczal visszanezett.

— Isten áldja . . . mondta.

Ábris megfogta a diván-párnát, (finom aplikáció volt, amit a vizsgára hímzett volt. Eliz s tegnap még gyöngéden csókolgatta meg) úgy csapta a földhöz, hogy puffant.

Ezt azonban már alig látta Eliz, mert bement és bezárta az ajtaját kulccsal hangosan.

A kakas ismét üvöltött (valami nagy kokinchin sárga) s Ábris oly fékteten káromkodással illette, hogy abba pusztulna az ártatlan pára, ha tudná.

Előbb járt le s fel mérgesen, aztán későn, hogy az ég kékje kivált az éjszakai boruból, leült a diván sarkába s világosságra aludt el nagy végre.

Reggel kidagadt, álmos szemmel (úgy felöltözve, ahogy az oltár előtt esküdt volt) serkent fel valami halk suhogásra. — Eliz állott előtte. Egészen boldog nyugalommal mosolygott reá.

— Megmondtam úgy-e, hogy álmos lesz? Látja. Nem akart nekem hinni. Nem fáj a feje?

Ábris fölugrott s kitörülte a szemeit,

Boszus volt és sötéten nézett a feleségére.

Eliz nyájasan a homlokára tette apró szép kezét.

— Úgy-e fáj, szegény?

— De igen, morogta és visszavonult, hogy rendbe szedje magát.

A reggelijét is a szobájában költötte el. Aztán, hogy visszatért, komoran így szólt:

— Elmegyek a fűrészgárba, hadd fújtassam ki a széllel a fejemet. Bizonyosan a zárdában is javallnák ezt nekem?

— Mindenesetre, felelt Eliz oly ártatlanul, hogy Ábris szelidebben nézett a feleségére s kezet csókolt neki, míg az inas állott a télikabátjával az előszoba nyitott ajtaja előtt.

Azonban még se ment a fűrészgárba. Alig egy kicsinyég végig ment (inkább futott) az utcán, de visszatért mindjárt nyugtalanul az enyhe, illatos szobába, hol az édes asszonyka a legújabb, legcsecsésebb bojtos, zsinoros pongyolába oly üdén rendezkedett, mint a tavasz, melynek nyomában virág fakad.

A pompás kis étagéren néhány bontatlan csomag állott, amelyet azon reggel hozott a posta s Eliz babrált rajta azzal a gyerekes kíváncsisággal, amint vár a gyermek, mikor a Jézuska kipakkol karácsonyestén. Mi van bennük vajjon? Nem csenget-e az angyal benn?

Az elkésett ajándékot Eliz nem akarta kibontani az ura nélkül s türelmetlenül várta Ábrist.

Fecsegő jó kedve volt. Valamiért boszús volt Ábris az éjjel. Okoskodva a mutató ujját a homlokára tette: a „vacsorán három pohár pezsgőt ivott,“ mondotta s így megfejtve a talányt, hozzátette: „az a bor volt, a férfiak ilyenek“, nyugtatta meg magát. „És nem aludt a

szegény, szegény“, gondolta részvétellel. „Olyankor boszuskak a férfiak“, mint a kedves Majella testvér mondta. A drága Majella testvér a férfiak természetrajzából több örökbecsű szentenciát csöpögtetett kis tanítványaiba. „Majella testvér igazában ismerte a férfiakat“.

— Mégfázott? kérdezte kedvesen Ábristól és hozzásimult, hogy elvegye a hideget tőle.

És fecsegve, derülten mosolyogva vitte a csomagok felé s gyerekes örömmel bontogatta az ajándékokat kíváncsian.

Az egyik Eliz nevére volt czimezve. Azt Majella testvér küldte. Nehéz, szép csipkés szélű szentkép mellett (amelyen liliomot tartott egy báránka a szájában) egy nefelejtsekkkel telehimzett könyvjegyző mosolygott Elizre a hit, remény és szeretet jelvényei közül.

— Ah! a drága, lehelte Eliz és gyöngéden emelte az ajkához.

A másik a zárdabeli barátnéja ajándéka. Egyszerű volt. Egy kis koszoru, a borostyán virágjának egymásba fűzött szirmaiból igen egyenletesen lenyomtatva, kiszáritva. Eliznek köny lopózott a szemébe. Mintha látná a zárda kertjének vén bokrát, amely a fekete templom fala mellett áll s tavasszal beillatoz az ablakon a Szeplőtelen oltárjáig. A tömjén illata nem érzik-e meg a kis koszorun?

Aztán egy pompás ezüstmívű tálat bontott ki. Az apja üzletfele küldte. Félre tette Eliz, meg se nézve.

A következő csomag az Ábris nevére volt czimezve.

— Bontsa ki, sürgette Eliz, karját az ura nyaka köré fonva.

Ábris felszakította a zsineget.

— Honnan jött? Selmeczről?

— Onnan, ahol tanultam.

Aztán kíváncsian ráhajolt a csomagra.

— Női írás a czimzés, mondta Eliz halkán. A finom vonalak sugár termetű hölgyre mutatnak. Az „A“ betű czifraságai azt bizonyítják, hogy czifrálkodó hölgy írta. Mi tanultunk (mondja okoskodva) az írásból következtetni az írójára. No meglássa, igaz, amit mondok!

Egy bolti papirdoboz volt benn.

Eliz babrált vele.

Egy kis babaréklit emelt ki belőle, amely rózsaszín szalagokkal volt felékítve.

Csodálkozva forgatta meg az ujjai között.

— És egy sor írás, csak egy sor mellette, mondta kerekre nyitott szemmel.

Hosszukás vékony nagy betűkkel ez állott egy finom lapon:

„Emlékezem minden nap . . . és emlékezzék reám minden nap“.

Ábris elfordult. Azután hevesen kikapta az ő édes tiszta feleségének a kezéből a lapot és összegyűrte.

Eliz megijedve kérdezte:

— Mi az?

Ábris kiveresedett és komoran köhintett. Mikor összeszedte magát kissé, zavartan, szakgatottan mondta:

— Egy árvaházból való ez . . . Ahol kisdedeket ápolnak . . . jó apácák . . . mint az apácák . . . a jó apácák. Azoknak segedelmet szoktam én adni . . . Könyörületességből . . . tudja, aztán . . . ez azt teszi . . . hogy én ne . . . ne . . . felejtsem el . . . tudja.

És minden további szó nélkül a réklit bedobta a dobozába s gyöngéden átkarolta a tiszta asszonykát, hogy elvigye az ajándéktól.

— Milyen jó, irgalmas vagy . . . rebegette meghatottan Eliz.

Ábris meghajtotta a fejét: árnynyal a szemén és alázattal, mintha bocsánatot kérne valamely bűneért, lassan emelte fel a kezét, hogy megcsókolja.

Eliz boldogan mosolygott s a homlokát nyujtotta. Mintha égi sugár játszott volna az arczán.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

FELTÁMADÁS.

ÉT GYERMEK játszik az udvaron:

- Te leszel a feleségem, Juczi! Jó?
- Jó! de nem ütsz meg többet?
- Te se csúfolódsz többet a hajammal?

Mert a Jóska haja olyan göndör volt, mint a bárány szőre. Róla azt mondják, hogy cigányfajta.

— De az nem igaz, tudod! Az én apám a nagyapó fia volt, nagyapó pedig igazi nagy úr s aztán ő az igazi magyar, vagy mi!

De mennyire! Kívül és belül. Még ma is csak olyan vöröszsinóros pantallont visel, mint a honvédek a nagy időben, bárha a nagyapó nem is volt igazi honvéd akkor.

Nem, ő akkor az elején nem ért rá, minthogy igen boldog ember volt fiatal szép feleségével s hosszuhajú édes fiacskájával. Egy kicsit nemzetörködött, de még az ősz elején a móczok rászálltak a havasról a kuriá-

jára s úri házát porig égetve, összerombolva mindent, ami elpusztítható vala, édes gyönyörű feleségén egy hóhér vánkuj átdöfött egy rozsdás nyársat. Baranyai a szőlőhegyről (a fiát tartva a kezén) nézte, mint fityeg szépséges társa a gyilkos vason, mint egy rongydarab és arra megirtózott az emberi vadságtól, elkábulva, félig elboldogtalanodva a sötét erdőn átbotorkázott s a bátorságosabb városba huzódott. Ott is volt egy kis háza, abba beletemetkezett a kis fiával s utálattal, gyűlölettel az emberek iránt, látni, se, hallani se akarva, mogorván, szinte bután bujkált, míg kinn dúlt a vihar.

Elvonulván pedig a vész dühe, a szükség kikényszerítette Baranyait az odujából. Minden vagyona romban heverve, valami mód után nézett, amiből fentartsa a fiát. Minden rajta volt a német keze! Fene éhes csehek szívták az elalélt ország véréet s az oláhok pöfögtek a megalázott nép felett. Baranyai az életeért — a beteg állatok gyógyítására adta a fejét, egy darab kenyérért. Valahogy kimódolta abban a zavaros időben, hogy ne akadályozzák meg és Baranyai — a nagyúri fajtából való ember — egy kampós botot vett a kezébe, gubát a vállára s istállóból-istállóra járt, a könyesszemű teheneket, csámpás gebéket vizsgálva — a fia életeért.

Az emberek respektussal nézték a mogorva férfiut, kit egy esztendő megvénített és ok nélkül való szóbeszéd-del nem zavarták. Baranyai pedig odahaza a fiát a maga bölcsességére tanítgatta. Ez a kis Miklós egy kis medve volt. Fekete és erős, féktelen és kedvetlen. Miket hallhatott odahaza? De játszani nem tanult meg, csak dulakodni és olyanokat ütni, hogy ökle nyomán daganat lesz, és mit se tudott arról, hogy a gyermekek kacagni is szoktak. Az iskolában félték tőle, az utcán tán senkise simogatta meg pozsgás arczát. Jaj volt

annak az oláh fiucskának, aki a közelébe mert volna férni és a padban kétfelől nagy tágasságot hagytak mellette.

Az öreg Baranyai fiacskájával odahaza ingre vetköztek, bezárva a kaput (hogy idegen közönséges népek ne láthassák a Baranyaiak verejtékezését) ástak, kapáltak a kertben és szótlánul elvégeztek minden dolgot maguknak; szótlánul, kerülve minden összeelegyedést és mulatságot.

Oly maguknak élő emberek lettek, hogy egészen megzavarta őket az a kis alkalmatlan eset, mikor Miklós egy kicsi kutyakölyköt fogott ki a poklos patak sebes vízből, mely a kertjük végén suhant le.

— Megesett a szíved rajta, nyavalyás! — mondta az öreg és elfordult csúfolódva.

Miklós ekkor már nagyocska ficzkó volt. Az orra alatt apró fekete pelyhek serkedtek ki s a hetedik iskolát járta. Nagyon csodálta az apját s restelte a szidást, kivált minthogy a korlát hasadékán észrevette, hogy a szomszéd czigányképű leánya rájuk nézett. Miklós a leányra szólt mogorván:

— Magának volt lelke, hogy beledobta!

Mári — úgy hívták a sűgár fekete leánykát — tréfálkozva felelt:

— Nem lelke! A felettünk lakó Pintyi, a kalapos dobta be. Legyen a magáé.

— Szép társaság — ennyit mondott az öreg Baranyai és lenézően odább ment. Miklós daczosan, a leány felé fordult csak azért is s áthajította a piszkos kölyköt a korláton.

— Kell is nekem, — mondta dühösen.

A leány fölkapzott s oly bátor volt, hogy mikor vagy egy hét múlva a kert fenekén járva Miklós, a korlát alján, egy új lyukon át a kutyust áttaszította.

— Szemtelenség . . . morogta Miklós, de észre vette, hogy a kéz, mely a lyuknál babrált, fekete bár, de keskeny és formás, kezét a zsebébe dugta, meg nézte kancsin a kis bestiát egy perczig s oly dübörögve, nagyokat lépve ment odább, hogy az alacsony ágyból való fehérnép is megérthette volna.

— Nem szeretem, ha megalázol idegenek előtt, — mondta az apjának.

— Mi lelt? — kérdezte, — el is felejtven már a kutyát.

— A szomszéd leánya előtt gyaláztál le.

— Oh kölyök! Azért nézel olyan sötéten reám? Becsületes ember vagy, hogy észreveszed? Nézz a csecsemőre!

— Hiszen irgalmas legyen az iránt a nagy Isten, akit ez a csecsemő megráz . . . És a szeme fenyegető tűzben ragyogott.

Az idő csakugyan nem arra való volt akkor, hogy az ember összekapjon a barátaival, azért Baranyai nagyot nyelt és elfordult és dühvel gondolt a leányra . . . Mert ekkor a hatvanas évek végén jártunk, mikor új szellők lengedeztek felénk Olaszország felől. Akkor kezdték énekelni azt a nótát, mely puskát ígért, Türr Pista és a Garibaldi nevét ekkor tanulgattuk.

— Készülnek valamivel odakinn — mondta.

— Ott leszek, — mondta Miklós s ökölbe szorította a kezét.

Azt beszéltek, hogy légiót küldenek a magyarnak és a szemétdombok alól ismét kiássuk a kardot s emberek husában fényesítjük ki ismét, a szabadság vérében . . . Baranyai az istállók homályos szegleteiben a polgár-emberekkel pussogott halkan s szorongatták egymás kezét. Néha egy-egy kokárdát tűztek fel a lajbik belső

felére s egy tekintettel figyelmeztették rá egymást. Az iskolás fiúk valamiről suttogva beszéltek a pad végén összebujva, mindjárt elhallgatva, ha a tanár arra felé fordult volna. Baranyai egy nap, miután elfújták a gyertyát a szobában, odament a fiához és a kezét erősen megszorította. Miklós mit se szólt, de csikorgatta a fogát és hallhatóan lélezett . . . Valami készült.

Másnap jó reggel a fiú határozott járással a kertjük végébe ment s a Poklos patakán átlépve, a korlátot megkerülve, a szomszéd telekre ment. Amit az apjától megtudott, egyszerre határozott férfiuvá tette.

— Keresem magát — így szólt a cigányképű leányhoz, oly merészen, hogy még az ajaka se rebegett.

Mári egy almafa gyümölcsét tépegette. Meglepetve nézett az erős fiura:

— Akar valamit? — kérdezte.

— Semmit.

— Vagy mond valamit?

— Mit? semmit. Csak látni akartam, anyyi, — és a leány keze után nyult.

Mári ránézett a Miklós kezére, az almák mind legurultak a kötényéből és nevetett:

— Azt hittem, ittas — incselkedett és úgy tett, mintha csak az elgurult almák érdekelnék. Félszemmel (félig lehunytt, ragyogó szemmel) nézett a szép erős fiura.

— Látni akartam, mert nem akarom elfelejteni, ha el találok menni.

— El akar menni? — ismét felnyúlt az ágra alma után.

— Mi köze hozzá?

— Elköltöznek tán a szomszédból? — és a szemébe nézett.

— Nagyon szép leány maga, csak ezt akartam látni közelről és szeretném megölelni.

Ekkor gyönyörű nyárutója idő volt. A fák sűrűen lomboztak; a bokrok dúsak; a virágok nyiltak és illatosak, a бүrkők, burjánok hasadoztak ki a víz partján a teltségtől. A levegő, a reggel daczára, lágy és igen meleg volt; szellő se lebbent, madárszó se hallatszott, hacsak a fecskék nem készgtették az útra csiri-csáréval a fedelek felett az apróságukat. A víz locsogott egyformán, időközben mélyen csobbanva, mintha két ajak egy csókba fulladna.

— Miért? oh hogyne! — kérdezte incselkedve.

— Oly gyönyörű maga és én sohase láttam. — Közel lépett Máriához, hozzáhajolt és a faág felé nyult, hogy segítsen az almaszedésben. Hozzáhajolván pedig az arcuk majd összeért, a leány arcza erre lángba borult.

— Mit akar? — kérdezte, — menjen el.

— Nagyon szép, — rebegette elbágyadva, de a leány, megijedve valamitől, az almafa alól kilépett s az egyenes útra futott.

— Adja hát a kezét.

— Búcsura nem.

A kis kutya élesen ugatott messziről és Miklós egy szökésben átugrott a korláton.

Az öreg Baranyai egészen megelevenedett. A házában reteszeket szegezett az ajtókra s az értékes holmikát az udvar nagy eperfája alá ásta el. A pinczéből elfalazott egy részt s kemény lakatokkal zárta el az ajtót. A kis fiucska már az udvaron állott s felhámozva ropogtatták a lovacsák a szénát az istállóban az éjszakai útra készen. A belső oldalszobában karját csapásra emelgetve s lesujtva, csettintett hangosan. A fiát, oh mely erős, boszuállásra nevelt kemény gyermek! Elkiséri ő is és szembelátja a németet oly közelről,

hogy a fogával eléri. Miklós egy árnyékos zugban gubbasztott; az öreg élvezettel legeltette a szemét rajta.

Alkonyatkor a fiú lehúzódott ismét a kert fenekebe és átvette magát a korláton. Végig hasalt a fűben, mint egy fiatal párducz, mely prédára les.

— Tán bolond? — mondta egy kaczagó hang mellette.

Miklós fölugrott.

— Vártál reám? — és szilajul átkarolta a leány derekát s rátapasztotta a száját a leány remegő ajkára, hogy a sikoltását elfojtsa. A leány feje hátra csuklott, majd elalélt.

— Ne félj tőlem! — Magához szorította s a földön ülve a térdére ültette. Oly könnyen bánt vele, mint egy gyermekkel s a leány fülét perzselte forró lehellete, amint szenvedélyesen sügta:

— Tán hallottad a sürgés-forgást az udvaron? Ha a hold ma felkel, mi elmegyünk. Tán nem is jövök vissza, de meg ne haljak, amig meg nem mondom, hogy: gyönyörű vagy. A legszebb vagy ezen a világon. Ha visszajövök, hozzám jössz. A feleségem leszel. A lelkemet az ég ne fogadja be s a csontomat vesse ki a föld, ha hazugságot ejtek. Én senkit se szeretek, én csak gyűlölök. Az anyámat megölték . . . nem mondták tán neked? De te olyan édes vagy, mint a tavaszi lehellet és drágább vagy a szemem fényénél. Szégyen, ha így szólok most? Nem bánom. A hold felkelését nem látod még az égbolton? Oh, megyek . . . bár ma késlekedve kelne fel a hold, pedig mégis megyek . . . mert kell . . . kell . . .

És magánkívül a melléhez szorította s két kiterjesztett tenyerével végigtapogatta, mint egy vak, fekete hajától kezdve minden ízt megérintve.

Az apja hívó hangja élesen, hosszasan nyilalt be a csendbe.

A hold felkelt méltóságosan a tiszta égen . . .

* * *

És elmentek.

És háromszor újult meg ismét a tavasz; az almafa lombját hervasztotta meg a síró őszi szél; míg a Baranyai kis porta kapuját ismét megnyitotta valaki s míg a roskadó térdű lódoktor a lakatok kulcsaival ismét a lajtorjákon mászkálva, megnyitotta az erős zárat.

De csak magára volt. A fia a nápolyi légió sorából kidőlve, ott maradt a kék ég alatt valahol. A vén Baranyai azonban mindenütt látta őt. A szegeletben, ahol tanult egyszer; a zugolyban, az eperfa alatt, ahol komoran gubbasztott; a grádics szélén, ahonnan célózgatta a károgó varjakat; az ágyasokban a kertben, ahol erős nyomással taszította az ásót a kemény földbe; és a Poklos patak szélén, ahol gátokat emelt kövekből, hogy dulakodjék a gyors, haragos habokkal . . . És látván, sírt. A könnyek kibuggyantak ránczos szemehéja alól. A felesége vesztén csak benn a szívében érezte a rettenetes sajnást; a düh pedig kiszárította a könnyét. A fia vesztén a sós nedv a szemén kiserkedt és elborította az egész arcját. Teljesen megtört. Ő, ki boszút állani ment, összetörve, kétségbeesve tért meg, ahol készítette a fiát a kegyetlen fizetésre.

Sehol senki. A szomszéd kert is, ahonnan a fekete hajú, karcsu leány szemmel kísérte Miklóst, elvadult és puszta volt. Egy rakásról csuf, gubanczos kutya ugatott Baranyaira. A vén ember átment a patakon s megölelgette volna a mérges bestiát, valami előérzésből. Nem Miklós mentette-e ezt meg a habokból. A sovány állat

vinnyogva iramodott meg, a farkát a lábai közé fogva. Baranyai követte nyomon. Az egyenes útat is befogta a perje; és a futóka indái beszötte szélteben-hosszában. Botorkázva haladt rajta. A keret elválasztó léczes korlát ajtaja is tárva állott. Egy inges kis gyerek tapogott a pitvar agyagpadlásán, hangosan kiáltva a kutya nevét.

— Itthon van az anyád?

A gyermek ijedten nézett a kérdő öreg emberre. De későn mégis halkán azt mondta:

— Az meghalt, tudja . . .

— Meghalt? Hát miért?

A vén mester a nyitott ajtón kiszólt, de föl se kelhetett:

— Ki keresi őt?

— A leányát . . . Marit . . .

— Miért?

— Izenetet hoztam neki a fiamtól.

— Ha majd az égben egyszer megtalálja . . . mert ott van.

— Hát hamarább átadhatta, mint én . . .

Ez a gögös Baranyai olyan csendesen megsírtak a vén szabóval a rongyos szobában, hogy a tarka kutya is bátran kibujt a kuczkóból s szembe mert állani a két öreg emberrel.

Egypár deszkát kidobtak a korlátból néhány nap múlva s a kis fiú szívesen bujt át a résen, mert ott mindenféle jó holmik, játékok és édességek voltak a kiterített gyékényen az eperfa alatt s az öreg úr egy csizmadiaszéken százszor felállította a fiucskának a bábót, ha százszor leverte a gyermek.

És milyen szépen mondta, amit tanult:

— Baranyai . . .

— Baranyai így hívnak tégedet, és így mondd: „Nagyapó“, mert én a te apád apja vagyok . . .

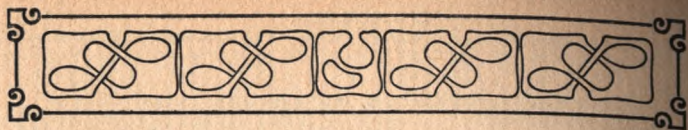
Ezt annál szivesebben megtanulta, mert ezzel a névvel falovak és igazi kis szekér is járt, amibe a tarka kutyát pompásan be lehetett fogni, és egyéb jók: meleg ételek és csinos kis ruhácskák, amilyen egy úri fiucskát megillet.

Idővel a kis ház, csinos, kellemes fészek lett, játszótársak kerültek az eperfás-udvarra, de mikor a gyermekek bakalódtak s a szomszédból való Juci így szólt:

„A feleséged leszek, ha többet nem ütsz meg“, amire Jóska így felelt: „Nem verlek meg, ha nem csufolkodsz többet a hajammal“, a vén Baranyai komolyan közbe szólott:

— Soha se haragudjatok. Tanuljatok meg elnézni . . . és szeretni . . . szeretni . . . szeretni . . .

GYURI LOP.

AJÉGEN hirtelen elült a zaj; a katonabanda éppen bevégzett egy nótát. Siket csend lett; a korcsolyázók hangtalanul siklottak odább. Ekkor egy boszús hang hangzott át a téren — „kölyök!“ riadt valakire egy hadnagyocska a nyitott csarnokban. Rá egy rekedt kappan-fiuhang felelt: „Lassabban, hé!“

A gyerekek a zaj irányába iramodtak; a leányok megállottak a jégen; mindenki odafigyelt. A hadnagyocskával szemben egy csupaszképü fiú kakaskodott. „Ar czátlan“, csengett a tiszt hangja és arra egy pof csattant el.

Arra nyughatatlan zshivaj támadt. „Mi az . . . mi a baj?“ kérdezte még az is, aki látta, mi történt. A mamák felugrottak az ülőhelyükből s a fiatal emberek felrohantak a lépcsőkön. Egyszerre hárman is megragadták a rugdalózó fiú karját: „Ereszszetek, hogy öljem meg

a czudart, — sikoltotta a fiú — hagyjatok, hogy menjek át a lelkén. Megütött.“

A hadnagy lenézőn nézte végig az ugráló figurát és elfordult.

— Légy férfiu, Gyuri! — szólt a fiuhoz egy legényke, erősen tartva a vergődőt. — „Lovagias légy, Gyuri!“ — toldotta meg egy csinos, kinyalt fiú, erőszakkal megvastagodott hangon és kézelőjét kihuzogatva — megvan annak a módja, hogy elégtételt végy . . .“ — Odább egy nagybajszú kövér polgár sugta: „Ez a soldatka . . . a polgárság esküdt ellenése . . . akiket mi fizetünk . . .“

A hadnagy egy szőke leányka felé lépett: „Bocsánat, Jolán, — mondta izgatottan — sajnálom a botrányt, de nem tehettem másképpen . . . Engedje, hogy végezzem be a korcsolyája megerősítését“. A leányka tagadólag intett: „Nagyon fel vagyok zavarva, — rebegte, de kaczéron nézte végig a katonát — nem tudok korcsolyázni“.

A banda előtt felemelte az őrmester a pálczáját s megrecscentek a trombiták. A jég megelevenedett; a csarnok kiürült. A hadnagyot tizen is körülvették a jegen: „Mit tegyek, — magyarázta — ez a majom üldöz a birkaszemével, amerre megyünk Jolánnal . . . Azt mondtam neki: Takarodjék innen, ne fixirozzon.“ „Kinek parancsol?“ kiáltja reám. Reám . . . Az hiszem, részeg . . . Utánunk jön, mikor a Jolán korcsolyáját erősítem meg. „Menjen innen“, mondom neki, amikor a hátam mögé szemtelenkedik. Hát megkapta, amit keresett.“ — Persze, persze“, — helyeselték a magyarázatot s körülvették diadalmas zajjal.

A fiú körül pedig a csarnokban kiürült a hely. Mindenkinek valami dolga akadt, hogy otthagyják a

pofonvert gyereket; csak egy pár idős asszonyság kérdezősködött részvétellel: „Mit csináltak magával fiam?” A „fiam” mogorván elfordult. A torkát keserűség fojtogatta s úgy zugott a feje, hogy alig értette a szót. A pof sajtott kívül is, belül is. Kipirult s zavartan nézett körül. Jolán is látta; Jolán a táncziskolából való ábrándja. És az egész világ is. Oh! A szeme kigyult és úgy reszketett, mintha fázna. A muzsikaszó, az emberszó zaja fizikailag fájdalmat okozott neki. A korcsolyázók futása bántotta, a szemét behunyta, hogy ne lássa. A körmeivel kaparta a tenyerét. „Mit tegyek?” A sirás fojtogatta. Az öklével döngette a lábszárát, hogy megkeményítse magát. Mi lenne vele, ha bőgni kezdene. Anélkül, hogy tudná miért, az anyja neve lebbent el ellágyult ajakán.

Attól fogva csak vele foglalkozott az agya. Az özvegy, magában élő, édes, szép anyjával. Öreges betűit hibás leveleiben látja, dolgos keze lágy simogatását érzi. Az anyja . . . És könny szivárog ki a szemhéjai alól. Gyorsan elfordult és összeszorította az ajakát és hogy magát bőszítse, rebegette: „Megölöm . . . megölöm őt . . .”

A kinyalt fiú amint elsiklott előtte, rászólt (oly ideges hangon, mintha a háta mögött szólana valaki) és megfogta remegő kezével a kabátját: „Megölöm őt. Loránd! . . . segítsél nekem”, rebegette. A csinos ficzko barátságosan bölintott rá: „Szivesen — felelte — rendelkezhetsz velem . . . Bíz rád magadat”. „Okvetetlenül, — felelte a fiú, leeresztette a hangját és férfiak módjára megrázták egymás kezét — okvetetlenül, okvetetlenül . . .”

Kissé megkönnyebbült e szóváltásra, mintha már egy kicsit elvégezte volna a dolgát. Bátrabban nézett

szét és kissé furcsának találta, hogy annyi ember van a jégen. „Okvetetlenül, okvetetlenül“ ismételte. Tán mindenki tudja is, hogy miről tárgyalt ő a barátjával.

Felemelt fejvel, büszkén indult haza, (hogy kitalálhassák a járó kelők, mi boszú forr Gyuriban) de kábultan ért haza. A fejét a tenyerébe hajtva, fáradtan ül le. A másnapra való leczkekönyveit, füzeteit messze eltaszította s tűnődve kábultan nézett ki az ablakon, anélkül, hogy látna. De fiatal agya körül incselkedni kezdett egy kis táncznóta és önkéntelenül füttyülni kezdte. Amint észrevette, hogy mit tesz, megriadt, mintha rákiáltottak volna. Az alkonyatig ott ült, változtatva a lábszárait és amikor a barátja berontott az ajtón, jóformán nem is tudta, miért jön.

— Rosszul végeztünk — mondta lihegve a szép fiú, homlokára göndörített haját simogatva. — Vén Klepsrida professzor elegyedett bele a mi lovagias ügyünkbe. Nem engedik, hogy vívj, Gyuri, férfi módra. Igen . . . Tudsz-e vívni, Gyuri? Sebaj! de löni a becsületéért mindenki tud. Nemde? De nem engedik, hogy löjj . . .

— Miért?

— Mert gimnázista vagy. Előbb végezd el az iskolákat, azt mondták, akkor vívj. A vén gyáva profi találta ki ezt a kifogást. És nem engedik, hogy vívjunk. Nevetéséges . . . Ők ezt nevezik tanszabadságnak! Előbb tégy érettségit. Jó, — azt mondom — jó; mi elégtételt kapunk akkor? Jó! De hátha nem teszed le az érettségit? Oh! velünk nem lehet játszani; nekünk promt határidő kell. Jó, azt mondom: a tanév végéig várunk, akár lesz érettségink, akár nincs érettségink, de akkor lövünk. Első a becsület. Nem jól mondtam-e?

Gyuri lélegzetet vett.

— De — mondta elnyújtva a szót — keményen beszéltél-e?

— Mint a szikla. Az ellenfeled egy szót se szólt. Mondható, ő is lovagiasan viselte magát. Itt mindenki szépen viselte magát, de ha egy profi elegyedik bele a lovagias ügybe, akkor tudhatod, mi lesz abból... Ah! gyáva had! Pfuj! azt mondom.

Gyuri ököllel verte a levegőt. Hogy el volt odázva a halálos veszedelem, egyszerre vérszomjas lett. Keserűen kérdezte: „Mit tegyek most? ah!“ kiáltott fel.

Loránd intően komolyan emelte fel a mutatóujját. „Meg kell fékezned az indulatodat, Gyuri! Mutasd meg, hogy férfi vagy. A vizsga után megölnöd és punktum. Vagy ő öl meg a becsületért s punktum. Addig mit tehetsz? Tettlegességre vetemedj? Ez gyáva-ság egyrészt, másrészt ő az erősebb. Addig tanulod a fegyverforgatást. Van időd rá elég. Akkor lelövöd. Ennyi!“

Ennyi! Mikor az ajtót betette Loránd után s meggyőződött, hogy a barátja leért a lépcsőn, felugrott fűrgén, tapsolt és mert a táncznóta még mindig ott incselkedett a feje körül, hangosan füttyülni kezdte. Az arca kiderült. Ez el van végezve.

A logaritmus táblákra rányitott a könyvében vak-tában. De a számsorok szürkén, bután néztek rá. Össze-zavarodott. Ez el van igazítva. Igen, de az év végén mi lesz? Egy fekete pisztoly-lyuk mered rá a szürke levegőből, melyből egy óngolyóbis az ő homloka felé surran. Elkapta a fejét. Mily ostoba gondolat! Mindenfelől egy óngolyóbis sívít át a levegőn Gyuri felé. Rosszul kezdte érezni magát és aztán oly keserű légyült a szájába, mint amaz epe, amilyennel a keresztre feszítettet itatták a hóhérai. Elüzte e pogány képeket a fejéből, de éjjel a fekvőhelyén csak vissza-visszatértek.

Az izzadság gyöngyei kivertek a testén, amig forgólódott a paplana alatt. Teljesen kimerülten kelt fel.

Hiszen ha kell, hadd álljon ki Gyuri a golyó elé, de mindjárt. Hanem szüntelen látni ama fekete lyukat és hallani örökké ama buta golyónak a sziszegését, mely az élőbőrön bekopog és kizavarja az agyvelő körül az életet . . . oh! Azzal a képpel kelni és feküdni; leülni a terített asztal mellé; eljárni az iskolapadba; a templomba istentiszteletre; a vásári zajban s látni örökké a golyó nyomában egy mozdulatlan, hideg, merev testet, mely a földön hever és mely szakasztott Gyurira hasonlít — oh rettenetes, rettenetes . . . A könnyveit elhajigálta. Mire forgassa? Ugyan kinek?

Édes terveit miért szövögesse? Az anyja papnak szánta Gyurit. Egyszer, majd az első misén, glóriával a homlokán — sírva járul elé mindenki. Vége . . .

Ha beteges lenne Gyuri. Az éjjel fagy odakünn: Gyuri hát fölkel loppal az ágyából és öltözetlenül meztláb surran végig a gangon és lefekszik a padra, hogy betegedjék meg. Dideregve tér meg az ágyába . . . Oh, ha beteg lenne! Kórágját könnyes szemmel vennék körül. A hadnagy is! Mire? Amint fölgyógyulna — a végzete vár rá . . .

Előbb félénken lép be a füstös kávéházba, azután csak oda jár, hogy ne lásson, ne halljon, ne emlékezzék. Az iskolapadja felett, a leckeórák csendje alatt sistereg a célzott kereső óngolyóbis. A templom orgonája bús bűgása, mintha temetésre szólana Circum dederunt me . . . A társai örömei bántják. A terveiket hallja és nem érti. Az esze máshol barang. Istenem! Az arczsine megsápad, a teste lesoványkodik.

— Gyakorolod-e magadat — veti oda Loránd a kérdést — a mesterségedben?

A mestersége? A pisztoly.

— Meghiszem azt . . . minden nap . . . minden órában, míg a szálló falevelet lyukasztom át — feleli hányivetően, de az ujja reszketne, ha a kakasra tenné.

— Lelőjük őt . . . — mondja ádázan Loránd.

— Ugy-e? — rebegi Gyuri és elmereng.

— Csakhogy — teszi hozzá Loránd — oly bús, tünődő vagy néha, hogy valaki azt hihetné, hogy félsz. Ügyelj, Gyuri! férfiú légy. Még diszkvalifikálhat valaki, ha azt hihetné, hogy gyáva volnál.

Gyuriban fölágaskodik az ifjúvér: „Megtiltom, hogy így beszélj hozzám. Megtiltom . . .“

Megtiltja . . . de amint az ébredő verőfényes tavaszi mezőkön magában kóborol (oh a nap mint rohan egymás után) egyszerre a Loránd beszédére egy nagy, nagy gondolat ötlük az eszébe. Diszkvalifikálhatja valaki? Miképpen? Akkor vége lenne a kötelezettségének? Ha valami hibát követne el Gyuri, nem kellene ama fekete lyuk elé állania. Megáll, messze elnéz. Diszkvalifikálhatják . . . Mily gondolat.

A barátai tán lekicsinyelnék, de a világ — a jeges-sarktól kezdve egészen Afrika naptól perzselt mezejéig — mily nagy. Gyuri egy cseppet foglal el csak. És élni . . . élni . . . kaczagni, örvendeni. Itthagyni mindent és élni, élni. Belekapaszkodott e gondolatba és megragadta. Nem szökni, ah! ez gyávaság volna. Inkább meghalni százszor, de ha diszkvalifikálják, — be volna végezve az ügy. Nem ő állana félre, — de a Társadalom nem engedné őt a golyó elé. És kik csinálják a szabályokat? Az emberek. Ki adta az életet? Az Isten . . .

Mit tegyen? Mintha megrázták volna. Ujongani szeretne Gyuri. Valamit tennie kellene, amiért a társa-

dalom nem fogadja el Gyurit. Akkor a bátorsága híre érintetlen lenne.

Amint visszatér a városba, a kávéház elé kitett asztalkák mellett gyérül már a kisvárosi publikum. A hadnagy is ott ül a társaival . . .

Gyuri büszkén elfordítja a fejét tőle és belép a füstös bárkába. A billiárdgolyó csattan a kávéház fenekén; a kártyázó kupeczek csapkodták a festett lapokat. Valami történik künn. A tisztek fölugranak a székekről, egy nagyrangú katona elejébe mennek.

Gyuri kitekint. Az üresen hagyott asztalkán egy ezüst szivartárcza hever az üres konyakosüveg mellett. Hirtelen egy gondolat cikázik át a Gyuri agyán. Egy lépés csak és Gyuri — mentve van . . .

Ha ellopja a tárczát az asztalról — akkor diszkvalifikálják Gyurit . . . A vér előnti a szemét. Szinte fölkiált. A gaz gondolat megragadja és megrázza.

•Kioson s körülnéz tolvaj módon. Remegve bár, előre lép s a tárcza után nyúl. Senki sincs sehol. A fényes tárczát becsapja a zsebébe.

Egy pinczér rászól az oleander mellől:

— Urfi . . . hé! Az a másé.

Gyuri megáll. A térde majd összerogygyan, egész testében reszket s ájulás környékezi . . .

— Mit mond? — dadogja.

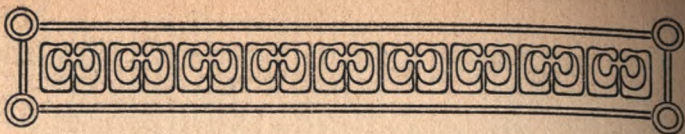
— Mit mondok? Az a tárcza a hadnagy uré . . .

Hirtelen kikapja és messze eldobja a tárczát, mintha megégette volna az ujjait.

A hadnagy éppen visszatér a pajtásaival.

Gyuri betántorog az ajtón s eszméletlenül roskad le egy székre.

AZ ELSŐ VIHAR.

Z IDŐ éjfél felé járt. A csillagos, holdfényes őszi éjszaka megillette Jeremiás Antit az ügyeletes szobában, s álmosan, a körmét rágva meredt ki a rendőrségi nagy udvarra.

Agglegény volt, kopasz fejjel, szőrös, mogorva ábrázattal; szelid, apró kis testtel. Minthogy egy vén nénjén túl senkije se volt és mert a tegnapot mindjárt el szokta felejtetni, hogy a holnapot ne félje, bezárta az ügyvédi irodáját, s egy darab bizonyos kenyérért a rendőrséghez állott be.

Mert pedig mindenkivel jól szeretett élni és tulajdonképpen csak igazán gibicznek született, aki maga ne koczkázzék, hanem csak nézze a játékosokat; lelkesedve a más szerencséjén, búsulva a más malőrjén, — a hivatalában senki se félt tőle.

Állván a rácsos ablak előtt (míg az előszobában a rendőrlegények bátran csapkodták a mocskos kártyákat

egy kézi lámpa világa mellett), amint egy leánykát taszigáltak be az ügyeletes szobába: Anti serényen visszafordult a legényhez: „Szépen fogja meg, Szabó!” mondta.

— Szépen? tekintetes alkapitány úr! Egy óra óta hurczol a fene fruska az utczán az orromnál fogvást. Előbb azt hittem, hogy tartozik valakihez, mert egy erősebb persona után sétifikált a színház után — de ez egy kitanult pillangó. Egyszerre megszökött a társától, hogy kínálgassa magát a kávéházból kijövőeknek . . . de engemet nem lehet kifigurázni. Pedig még helyes a nyavalyás! Mit simogassam őket, tekintetes alkapitány úr? . . .

A leány a lámpa fényköréből visszavonulva az árnyékba húzódott. Az Anti közeledtére elfordult és szalagos kis gallérjának a szárnyával eltakarta az arcát. Virágos köntös fedte ifjú testét s repülő kaczer kalap szőke haját. Anti megérintette a vállát: „Várt tán valakire?” kérdezte. Az elfojtott síró, gyerekes panaszhangra a rendőr nyersen rákiáltott:

— Komédiázz, rügyecském! Azzal nem mégysz itt sokra. Nem mered megmutatni a pofácskádat a tekintetes alkapitány úrnak?

Anti kiintette a legényt: „Várt valakit a leányom?” kérdezte ismét.

Zokogás között szepegte: „Az anyámat.”

— Az anyját? Elvesztette valahol? Az igazat kell megmondani.

A szelid hangra egy perczre visszatekintett, aztán alig érthetően rebegte: „Az anyám.”

— Elhagyta tán?

Várt. Leült az íróasztal mellé s a papirosokkal babrálva, csendesen így szólt: „Magunkra vagyunk

csak, leányom . . . fordúljon vissza“ . . . S mindjárt meglepve kiáltott: „Hát te vagy, Lujzika? te, a kis Selling Lujzika? hol jársz te?“

A leány tétován nézett körül: „Idehoztak“, rebegette sírástól ellágyult ajakával s megtörülte nagy kék szemét.

— Miért nem vagy odahaza?

— Senki sincs odahaza.

— Senki? Hát az anyád?

Rebegetve sugta: „Valahol van“ . . .

Anti felkelt és előre tolta az ajtó zárját. Az előszobában röhögtek a legények: „Csiszta bank“ kiáltotta egy rekedt hang.

— Valahol van az anyád? Hol?

— Utána jöttem.

Félve körülnézett s panaszosan mondta:

— Erősen megszorította a karomat a rendőr . . . nézze itt . . . és megtaszított, pedig én semmit se hibáztam azzal, hogy itt kinn jártam és vártam. De nem kínáltam magamat . . .

— De ide jöjj közelebb, no, bátran kis Lujzika, a te szomszéd bácsidtól nem kell tán félni. Úgy, mintha csak nálam volnál a nénémnél . . . a te nénidnél, ahova átmenekedtél az elszakított köntösöddel, eltört játékaiddal . . . no ide jöjj bátran . . . Itt . . . de mintha egyszerre nagy leány lettél volna. És mily csecsésen kicsipted magadat éjszakára, kis Lujzika. Hiszen te igen szép leány lettél . . .

Kissé biccentett a fejével, s bátrabb mosoly futott át az ajakán: Úgy-e? — kérdezte s tartózkodva bókkolt.

— Az anyád után mentél? Hova? — a leány keze után nyúlt s megszorította. A leány nem szólt, de lehúzta a kesztyűjét s bizalmasabban így fektette karcsú fehér forró ujjait az Anti kezére. A vállát kissé elhúzta:

— Én nem is tudom — suttogta titkolózva — ő ámitott engemet. Higyje el, az anyám ámitott engemet. Azt mondta nekem, hogy neki a színházba kell, hogy menjen minden este, a cukrászatba, hogy ő ott áruljon... Azért ő szépen felöltözködött, elment s az álmomból azzal költött fel valamikor, hogy cukrot hozott nekem haza... De én tudtam, hogy ez nem is igaz... Azonban tegye be az ablakot, mert meghallja valaki, amit mondok...

Leült a székre az Anti helyére s a homlokát a kezébe temette félénken tünődve: hogy beszéljen-e? Mégis felnézett az előtte álló jó emberre.

— Tudtam, hogy ámit engemet. Mert a színház nem is tart olyan sokáig... hát akkor hol lehetett, mondja?... Néha — akadozva folytatta — néha hozzám jött valaki... va-la-ki... de ezt nem mondom el, de csak egy nehányszor... A valaki nagyon kedves férfiú volt hozzám, úgy beszélt velem, mint egy igazi nagy leánynyal... de én láttam, hogy mikor az anyám kikisérté, mosolyogtak egymásra és valamit suttogtak. — De nem tette be az ablakot... ott... mert hallom a toronyóra ütését, lássa.

Künn a mélységes csendben éjfél vert az óra.

— Lássa lássa tizenkettőt üt az óra s ő még sincs odahaza... az anyám. Én tudtam eztet... én megéreztem.

S ingerülten felugrott, kicsi öklét ökölbe szorította, az ajaka ismét vonaglott, szeme könnyel telt meg.

— Ő megcsalt... én tudom, és nem szeretem őt, én utálok őtet. Én utána mentem igaz. A legszebb ruhámba öltöttem s elmentem, hogy meglássam őt, meglestem, mikor kijönnek a színházból az emberek... Én itt jártam a színház sötét utcáiban, de engemet

senki se látott meg. Én észrevettem az anyámat, akár-hogy beburkolta a fejét a nagy, sottis selyemkendő-jével... mégis megláttam: „Jó estét“ — így szólt Miklóshoz... Miklós no... így hívják: Miklós... Miklósnak hívják... „Jó estét“ — így szólt. De Miklós úgy tett, mintha észre se vette volna az anyámat és tovább ment az emberek között. Akkor én követtem messziről az anyámat.

Megcsipte az Anti karját hevesen:

— Követtem messziről. Tudtam... én tudtam, hogy hova fog menni. Követtem messziről, besurrant az anyám... szégyen, gyalázat... az édesanyám... szépen felöltözve, besurrant gyorsan a Miklós sötét kapuja alá. Attól fogva ott sétálok és várok reá... Én látni akarom őtet szemtől-szembe... Én láttam, amint kigyult a világosság a Miklós emeleti szobájában... A tulsó oldalon voltam és láttam, mint libegtek a függönyök s az emberi árnyékok... Oh utálok őtet... tudja pih! utálok. Láttam s úgy-e, hogy kisírtam a szememet. Csuf, úgy-e?

Az előszobában a kártyajáték lármásabb lett; ugyan csapkodták a zsiros lapokat. Benn ráfigyeltek a zajra...

— Akkor odajött az utczán a paraszt rendőr és eltaszigált engemet s megszorította a karomat, pedig én csak látni akartam az anyámat... Most menjünk, — tette hozzá hirtelen — oh menjünk... oh édes! menjünk, hogy lássam őtet s beszéljek vele, mikor kijön a szeretője kapuján... Jöjjön az Isten szent nevére velem...

— *Ott akarsz kimenni, kis Lujzika, a rendőrlegények szeme előtt?* — kérdezte, mert a leányka elszántan megfogta az ajtó kilincset.

— Igaz . . . szégyen lenne . . . oh vigyen ki valahol máshol; a föld ég a talpam alatt . . . Én látni akarom . . . látni — és ismét siróba fakadt — az anyámat.

A bolthajtásos nagy szoba másik felén egy sötét folyósóra tértek ki.

— Haza vigyelek kis Lujzika?

— Haza? Hol lakom én már?

És a csúf kis emberke karjába kapaszkodott görcsösen s beturta a fejét a férfi felöltőjébe . . . Aztán hirtelen elkeseredett: „Én nem megyek haza; az anyám haza fog jönni és meg fog csókolni . . . Én nem engedem meg neki . . . én utálok őtet . . .

A nagy tér egészen üres volt. A lámpák álmosan pislankodtak a házak mellett. A nagy régi templom feketén meredt fel a csillag felé. Szél zörgette a fák száradó leveleit. A lépését futásra gyorsította s amint kiértek, vonszolta maga után a kis embert szenvedélyesen.

— Lássa, kiáltotta, — még világosság szűrődik ki az emeleti ablakon. Még ott vannak. Mit tesznek vajjon? Tán rólam beszélnek s kacagnak ott rajtam — és az éjszakába beburkolt házra mutatott kifeszített karral, domborodó mellét merészen előre szegve.

— Én nem megyek el innen . . . addig . . . mondta és a hátával az ellenes ház falához támaszkodott. Oh maradjon velem édes . . . így csak nem vonszol el valaki, ha maga itt van. Én pedig nem megyek el addig . . .

Lihegett, mintha elfáradt volna.

Azonban az ellenes ház kapuja éppen akkor csikorogott meg. A leányka hevesen megrázta a férfi karját: „Én megyek . . . Csak oda át . . . én látni akarom, aki kijött a kapun . . . Maga ne kövessen.

Anti megfogta a virágos viganót, magához vonta a leánykát s átfogta vergőlődő derekát s elérzékenyedve sugta: „Maradj velem édes kicsi Lujzika! . . . Mit akarsz ott? mit mondanál az anyádnak — az édes anyádnak . . . Az ördög segít téged ebben a szerencsétlenségben és ösztökél szegény. Maradj te velem, te akarsz perbe szállani azzal a szerencsétlen asszonynyal?

— Nem . . . én látni akarom szemben és hangosan, panaszkodva, elkeseredve, parancsolva élesen kiáltotta:

— Anyám . . . anyám . . .

Mintha sikoltott volna.

Valaki megállott az éles kiáltó szóra, aztán futva megiramodott a sötét alaktul. A lába kopogott a kőven.

A leányka erőszakosan ránczigálta ki magát a fogó kézből: „Eresszen, ereszszen“ — kiáltotta hegyesen.

— Mit akarsz mondani neki? Az édes anyádnak?

— Nem édes anyám. Én utálok ötet.

Egy gondolattól megkapatva, megszorította a leány karját:

— Te nem ötet utálsz . . . Te szeretsz valakit, Lujzika! Mit mondott neked Miklós, aki ott fenn lakik? Igazán beszélj . . .

— Igazán? — vergődött s kerek szemmel meredt a sötét utra: Igazán? azt mondta, hogy szeret engemet, tudja!

A futó alak oda túl beleveszett a nagy nyugodalmassal éjjel sötétébe.

Lihegve, szorongva suttozta:

— Elveszítjük ötet . . .

— Hagyd őt az útján . . . Hova mégysz most? Követed ötet odahaza?

A leány eltakarta az arcát s keservesen felsírt:

— Hát hova menjek már én?

— Akarsz hozzám jönni, kis Lujzika? A néném a te nénid, a kebelére von szeretettel. Akarod-e?

A fejét lehajtotta, lehajolt, hogy megcsókolja a férfi kezét.

OSZK
Magyar Nemzeti Széchenyi Könyvtár

AZ ASSZONY.

AGYON szívós fajták vagyunk. Mégis érthetetlen dolog, hogy nem bolondultam meg akkor az erdőn.

Mert Kálmánt én neveltem fel. Mint csavargó kölyköt szedtem fel, s úgy bántam vele, mintha a tulajdon fiam lett volna. Mindennel adósom volt. Igaz, a könnyörületen túl, az a kis önzés is ösztökélt, mikor magamhoz vettem, hogy arra számítottam, miképp öregségemnek a támassza majd ő lesz. Ha vén, fáradt leszek, neki adom át a praxisomat s mellette csendesen elbaktatok a sirig. Nem leszek egyedül, őneki gyermekei lesznek . . . helyem lesz majd a tűzhelye melege mellett . . . s az unokák a térdemen hintáznak . . . és többféle szamárság, amiket képzelni szokott az ember. Az ám!

De Kálmánnak az esze nem járt a tanuláson. Vásott, vakmerő, verekedő fiú volt, Nem tudott sírni,

Ez busított s beláttam, hogy nem doktornak való. Nem volt elég szíve.

Azonban kedves, szeretetreméltó, könnyüvéru ifjú lett s szakmájában igen szép. Tele volt hiúsággal s virtuskodott, hogy csodálják. Azt hiszem, a lovát is azért gyötörte, hogy a kabalát álmélkodásra készítse.

Amint nőtt, mindenféle vesztegetésekre kényszerített. Igen nyárspolgáriansnak talált mindent, megveregette a vállamat, mondta: „Pedig te jó gazdag vagy bácsi“. Mert ő nagyon finom fajtából való volt, ha nagyon elszegényedtek is. Hogy úrfi lett, mindjárt egy csomó kuzinje, niéceje, onklijja kerekedett, akik irtóztak mind a nyárspolgáriasságtól. A pereputtya egy kissé sokba került nekem, de (igazság legyen mondva) tetszett nekem, amint fraternizáltak velem; velem, a szegények doktorával. Akkor kocsit kellett szereznem s e kocsival mindjárt behajtottam az előkelő betegek bizalmába. Eredetinek találtak s ha gorombáskodtam, geniálisnak neveztek. Mindez hizelgett nekem s mire észrevettem magamat, én is egy igen előkelő úriember lettem, aki a húszártisztekkel testvéri poharakat iszik s a pezsgőt az egyetlen italnak tartja e földi tereken.

Egy bálból Kálmán küldött el, hogy Krisztina kuzinját látogassam meg, mert a szegény kedves leány ideggörcsökben szenved. Jól emlékezem, frakk volt rajtam s azóta gyűlölöm ezt a ruhadarabot.

A többi húszártisztek is unszoltak, hogy menjek, gyógyítsam meg a Krisztina ideggörccseit s akkor láttam először a kegyelem-kenyéren élő szép Krisztinát, ki a Kálmán kuzinja volt.

Úgy tartom, nem voltak ideggörccsei. De szép csillogos este volt s Krisztina magára volt. Az ablakok nyitva voltak s a levendulák virágoztak a kertben. Ott

felejtetem magamat az ágya mellett s nagyon meghatónak találtam a Krisztina történetét. A szemei is fátyolosak és bánatosak voltak.

Érdekelt.

Másnap azt kérdeztem Kálmántól: „mit tudsz felőle?” Ő kedvetlenül felelt. Nem szerette.

Mégis másnap, mikor szegény betegemet meglátogattam, Kálmán a leány mellett ült a zongoránál s forgatta neki a kottát. Mindjárt felállott s magunkra hagyott Krisztinával. Este kedvetlenül azt mondta: „Hódított bácsi! Az a fájvirág nagyon tetszik magának.” A „fájvirág” Krisztina volt, aki akkoriban csinosan búsult, hogy elvegye az eszemet.

De végig igen hüvösen beszélt Kálmán felőle, még amikor el is jegyeztem Krisztinát. Sőt arra kért, hogy falaztassam be a hátsó két szoba átjáró ajtaját, ahol Kálmán lakott. „Mit akarsz?” kérdeztem. Ő daczosan felrántotta a vállát. „Nem szeretem na!” felelte gyermekesen. Jól lehordtam érte. „De mikor tetszik neked” mondtam. „Hát egye meg, ha szereti”, felelte hetykén. Jóformán még gyermek volt Kálmán. Simogatta pelyhedző bajuszát. Azt hittem, hogy a tettetést csak hirtől ismerte.

Pedig gyönyörű volt Krisztina. Ez igaz... igaz... nem volt már nagyon fiatal s ideje volt, hogy férjhez menjen. Azután szegény volt s a köréből valók nem kérték meg. A fogsorai ragyogtak, mint a szűz hó, a szeme ragyogott s a hajsátora óh! e drága királyi palást, mely bokáit verdeste, tündérek irigyelhették meg tőle. Bolondultam a muzsikáért. Gyönyörűen zongorázott. „Azért tartották”, mondta Kálmán lenézően.

Mindent összeszeréztem, amiről gondoltam, hogy örömére lehetett. Mindezt kedvesen fogadta Krisztina

s oly előkelő nagy úri házat csinált az én szürke fészkemből, hogy alig ismertem rá, amint feleségem lett. Fogadónapot tartott s hire futott a környéken az ő finom estéinek. Később lovagolni kezdett s felbigygyesztette az ajakát, mikor megtagadtam azt a kívánságát, hogy mellette lovagoljak. „De mit mondana a mi kis városunk“, mondtam.

— Miköze a városnak, mondta Kálmán, magával? Maga elég gazdag ember, hogy ne is vegye számba őket.

Nem voltam olyan gazdag, de azt resteltem Krisztina előtt elmondani, azért így szóltam:

— Kisérd te őt Kálmán.

— Én?

Krisztina is kelletlenül hallotta. Mégis erősködtem. Legalább összebarátkoznak. Mindjárt engedelmeskedtek s (nem tudtam miért?) bántott, amint az ablakból láttam, hogy igen vidáman indultak el.

Attól fogva mindennap lóháton kóboroltak a vidéken. Látogatóba jártak a falusi atyafiakhoz s összegyültek viszont máskor hozzánk, drága traktamentumokat rendezve nálunk. Úgy bántak velem csakugyan, mintha közülök való lettem volna s reggelig kártyáztam velük, minthogy ez jó társaságban így szokásos, mig Kálmán helyettesített az asszonyok mellett. Előbb több asszonyság tisztelte meg a háziasszonyt, de (nem tudhattam miért?) aztán lassanként el-el maradoztak s csak egy pár prókátorné tartott ki hiven a fogadónapokon, kik igen szerették a czukorfélét. Mint vált ki Krisztina oh! ezek közül, Istenem! Sokszor szinte meghatott a Krisztina szépsége, s zavart előkelő nemes viselete. Sohase volt időm addig arra, hogy boldog legyek; aki kiskoromtól fogva törődtem, viaskodtam sorssal, emberekkel, hogy

kiküzdjem magamat. Néha remegve sóhajtottam föl: „miért vajjon az enyém ő?” és igazán az enyém-e? És gyűlölettel gondoltam azokra az asszonyokra, kik elhültek Krisztinától. Kicsinyelni merik tán? őt? ki szememben a tökéletesség vala. Annál gyöngédebb voltam Krisztinához s úgy látszik, ő helyesen értékelte ezt. Oly odaadó, simuló, kedveskedő, hizelgő lett hozzám, hogy alig bírtam a boldogságommal.

Semmise hiányzott, csak az, hogy viszont ekkor Kálmán idegenedett el tőlem. Kikerült, ha tehetne és komor lett velem szemben. Miért? kérdeztem magamtól, azonban a boldog ember önzésével hamar túltettem magamat ezen.

Ősz felé egyszer Krisztina (aki gondolkozóbb és háziasabb lett) egy kis képen dolgozott napestig a festő-állványán. Egy kis tisztást ábrázolt ez az erdőből, egy gyűrűbokrokkal szegélyezett gyepes hely, melyet bikkék árnyékolnak be. Az égből csak egy folt látszott fölötte. A bokrok alján a digitalis apró csöngetyűi csüngenek merev szárán. Óh! hiszen ismerem én azt a tisztást. Fűvészkedő tekergéseimben hányszor pihentem meg e kétágú görcsös bikk tövén. Minden apróra ki volt dolgozva a képen, árny- és fényfoltok a finom gyepen nevetséges gonddal, minden, a levelek, ágak pontosan ki voltak rajzolva.

Miért? kérdeztem magamtól. Krisztina mosolygott, ha kérdeztem. Miért? Egy nap — az ördög borsolt fel rá — bolyongva az erdőig értem ki s beleizgatva magamat, azt a kis tisztást kerestem meg, bárha semmi okom se volt rá. Csúszva az ismeretes ösvényt — egyszer rátaláltam. Ez az: Hiba nélkül ugyanaz volt a Krisztina képén. Megütköztem. Mily pontosan megjegyzett mindent magának e helyen. A gyep le volt

taposva. Valami névtelen nyugtalanság lepett meg. Azt hiszem ez a nyugtalanság meg volt bennem azelőtt is. Ez hajtott ki az erdőre, csak nem akartam tudni felőle. Lehasaltam és végigszagláltam a gyepet, mint egy vadászó kutya, s áttapogattam a tisztást. Ah! a lovak amott voltak megkötve; a gyűrűbokor mellett ült Krisztina. Az újjaimat áthúztam a füven. Egy siltkrót fésű hevert ott... felvettem. Önkéntelenül úgy megszorítottam, hogy összetört. Mellette üres cigarett-hüvelyek voltak. A Kálmán tárczájából valók. Ismerem. Hát ő is itt volt Krisztinával? Ah! a homlokom kigyöngyöződött. Mohón kutattam és elnyúltam a füven. Nagyon rosszul éreztem magamat. Ime, néhány gyöngyház gomb odább. A Krisztina derekáról valók. Onnan, onnan valók, kétségtelenül. A szemem elhomályosodott. A gombok vigyorogtak reám valósággal. A fejem égett. A paraszti vér felforrt az ereimben; durva és erőszakos kiabálásra kényszerített. „Itt voltak, itt!” üvöltöttem.

No, és? Hiszen tudtam, hogy együtt lovagoltak. És reszkettem.

Nem tudom, mint értem haza. Csakhogy csuromvíz voltam. Tán esett az eső. Lopva mentem a rendelőszobámba s azt hiszem, lázban hevertem a diványon valameddig... Azonban hallani élesebben hallottam, mint valaha, pedig kongott a fejem. Azt hiszem, a Krisztina kis szalonjában beszéltek. Csak két hang. Oh, milyen jól ismerem mindakettőt.

— Elveszett, mondta az egyik. Arra mindaketten nevettek. Ki? vagy mi? kérdeztem magamtól. Én voltam az, aki elveszett s ők ezen mulattak. Aztán egy halk sikoltást hallottam. Krisztina azt mondta: „Légy nyugodt; senki sincs otthon!” Aztán teljesen elhallgatnak. A hallgatásuk bántott. Bár lármáztak volna! Nagyon

nyomorult voltam. Fojtogatott olyan érzék, amit eddig nem ismertem. Nesztelenül nyitottam be. Teljesen sötét volt.

— Ön az? kérdezte Krisztina. Egészen rekedt volt. Kálmán a szoba másik szegeletébe húzódott. Úgy láttam az arcukat, szégyentől kigyúlva, mintha napfénynél látnám.

*

Ha egyszerre koldussá tehetném magamat. Ha egyszerre házamat, kocsimat, keservesen szerzett minden vagyonomat egy pillanat alatt eldobhatnám magamtól, oh, milyen igazi gyönyörűség volna.

Hiszen csak arravaló voltam, hogy éljenek rajtam, mint a kosz a testen. Krisztina is, a fiam is, a fiam, Kálmán, akít úgy tartottam, mintha a vérem lett volna.

Ha belemarkolhattam volna a torkukba és egy szorítással megfojthatnám mindakettőt: hát mít értem volna el? Egy pillanatig szenvednének, és napokig, hónapokig én sirnék utánuk. Hát elégtétel ez? fizetés-e ez megcsufoltatásomért. Nem. Valami jobb kell.

Koldussá kell tenni őket, minthogy csak általam élnek henye, gaz életüket. Földönfutóvá kell tenni őket; elhagyni őket, hogy roskadjanak le a mocsokba. A boszú kéje megborzongatott előre. Van erőm, van erőm hozzá . . .

Majd nyögni fognak utánam . . . és mikor a nyomoruság leteperi őket, akkor könnyebbülök meg csak, ha földön, ha föld alatt leszek.

Tönkretenni őket, s azután elszökni előlük valahová a székely hegyek közé, ahol születtem. Bocskorban fogok járni, fejszével a vállamon, a kis mokánylovak után a szűz havasba, mint az apám, aki mosolygós

öregségben hajtotta le a fejét a haló ágyában . . . Utálatosnak láttam mindent egyszerre magam körül. A díszet, a förtelmes indulatokat hízlaló puha pamlagokat, az illatos, selymes szalont.

Mint az a gyujtogató, aki rettenetes gyönyörűségében a ház mind a négyszögletébe csóvát vet, felperzselni kezdtem egyszerre mindent magam körül.

Derülten így szóltam Krisztinához :

— Szemrehányást teszek magamnak, mert nem bírok elég örömet szerezni magának, cserében azért, hogy boldoggá tesz.

Mosolygott. A fiam (láttam a szeméből) néma gyanuval nézett reám. Ő tán sejtett valamit abból, hogy ismerem a titkukat. Akkor serkedő bajusza hegyét pedergette s kérdőn végignézett.

Mindjárt egy nagy mulatságot rendeztettem Krisztinával. Ehez igen jól értett. A kert akkor hullatta díszét. Konkuráltam a természettel és kosarakkal hozattam messze földről a virágokat. S minek valaha csak hírét hallottam, mindent, mit inyencz álmában látott, ládákkal hozattam idegen országokból. Reggeltől estig új, sokba kerülő gondolatokat gyártottam, amivel álmélkodásra készítsem Krisztinát.

Egy vasárnap délután vittem ki őket kocsikázni. A fiam (oh! milyen jól esik, hogy ezen a néven nevezem!) ekkortáiban igen szórakozott, néha gondolkozó, sőt komor lett, ami rózsás arczához igen rosszul illett. Ha szembejött velem a tornáczon s nem kerülhetett ki, incidens nélkül azt kérdezte: „Tán valami bánt tégedet, bácsi?“ Oh, milyen átlátszó, naiv fiú volt! A hetykesége helyett valami buta melankólia ült rá.

— Te hajtod a lovakat? kérdeztem.

Egy szó nélkül a bakra ült.

— Ledoblak onnan, ripakodtam rá jókedvűen, ha úgy viszel, mintha temetésre mennénk.

A kocsis megcsapkodta a jóvérű lovakat s vágatni kezdtek az országúton. A lovakat folytonos kiáltással hajszoltam a kocsiból, s a lázam ráragadt, azt hiszem, az állatokra. Egészen ötletszerűleg jutott az eszembe, hogy kergessem őket. Ah! ha elragadnának! Milyen szépen elvégződne az egész komédia.

Kálmán idegesen rángatta a gyeplőket. A rohanásban kipirultunk mind. A telegráfák, jól emlékezem, csak úgy elvillantak a szemünk előtt. Amint előrehajoltam, Kálmán a szemeit belekapcsolta az arczomba. Mintha azt kérdezte volna: mit akarsz? S mintha átszökkent volna az akaratom az ő agyába, valami veszedelmes villanást láttam meg a szemében s hallhatóan beszívta az ajakát. S vadul rácsapta a gyeplőszijakat az állatokra.

A Maros szeglete mellett fordult be az út a falu felé. A lovak vágattak. Krisztina is felemelkedett féltettel a kocsiban s szemei kerekre nyitak. A kocsi szélesebesen kanyarodott be. A gyeplős megrázta serényes fejét s bevágta a szűgyébe aztán. Láttam, hogy az állat nekivadul.

Akkor, a forduló után, messziről látszott a falu utcája, tele zajongó gyermekekkel, parányi játszódozó kis inges kölykökkel.

Előre látható volt a szerencsétlenség.

Krisztina felállott, megfogta a bakkülés vasát s kezét a Kálmán vállára tette. Halkan felsikoltott.

Abban a pillanatban Kálmán, mintha ez érintésre ébredt volna meg, felugrott s a hajtóülésből egy merész szökéssel fiatal, ruganyos lábainak megfeszítésével a

gyeplős hátára szállt, mintha a nyeregbe ülne s megragadta a kantárt mindakét kezével.

A meglepett ló visszahorkant s a társa jóformán magára ragadta odább a kocsit. Azonban a futásuk meglassult. Az első házikó előtt a sebes iramban egy kis szöszke (oh, még látom ijedt, fehér orczácskáját) a kocsi-kerék alá került. Csak lábán ment át, de a szegényke úgy maradt ott, mint egy lehullott falevél, a portól belepve gömbölyü kis teste.

A lovak abban a pillanatban megállottak s Kálmán leszökött a reszkető állatról.

Egy csontos, nagy asszony rögtön ráugrott a fiamra.

— Gyilkos, gyilkos, üvöltötte és arczán verte őt mindakét oldalán, mielőtt megakadályozhatta volna valaki.

A gyermek anyja volt.

Aztán leszállottunk, az ölembe vettem a gyermeket. Én nem tudom, nem tudom tovább. Minden idegem végsőig meg volt feszülve s oly kimerült voltam, mintha én rohantam volna a kocsi előtt, mintha a halálba vittem volna őket.

Csak arra emlékezem, amint Kálmán mindakét kezébe temette az arczát a kocsiban s meg se mozdult ülőhelyén, mintha nem is élt volna.

Azon este nagy sokaság volt nálunk . . . Kálmánt nem találta odahaza senki.

Másnap egészen feldúlva, egy perczig nézett haza. Az öltözete rendetlen volt. Még ugyanazon kabát volt rajta, még azon út porától piszkos. Az ablakból láttam, amint Krisztina elejébe szaladt. Belém nyilalt.

Azonban oly igen nyomorultnak látszott fiam, hogy egy pillanattig tán el is felejtettem a haragomat.

Kálmán visszavonult Krisztinától. Tompán mondta:

— Nem látszik az ütés az arczomon, amit az aszszony keze csapott reá?

Valamit felelt rá Krisztina suttogva. Kálmán fel-emelte mindakét karját s még egy lépést hátrált. Aztán hangosan mondta:

— Jaj! Soha le nem mossa senki . . .

Aztán megfordúlt és elhaladt Krisztina mellett s feltört hozzám.

Megragadta mindakét kezemet és megcsókolta és a köny kibuggyant a szemén. Aztán körülnézett: nem hallja-e meg valaki. S a szájával majdnem az orczámat érintve, inkább lehelve suttogta:

— Oh! te áldott jó apám, ne haragudj te reám, ha vétkeztem ellened. Nagyon hitvány vagyok, te édes, jó ember. Bocsáss meg nekem s légy te irgalmas hozzám. Nagyon alacsony voltam, de te légy kegyelmes és felejtsd el, édes, jó apám az én gyalázatoságomat.

És megcsókolt.

És elrohant. Azt hiszem, kábult voltam. Nem, nem engedtem volna el mégse. De mintha gyökeret vert volna a lábam. Éreztem, hogy csak ürügyet mondott Krisztinának, hogy valami rettenetést követhessen el . . .

. . . S másnap ott találtuk meg a fiamat azon a kis tisztáson, ahol a kettőskarú bikk hullatta fonyadt leveleit a letaposott gyepre.

Én tudtam, hogy ott kell megkeresni őt . . .

Csak sápadtabb volt, mint máskor s alig valami vér szívárgott a homlokából.

SZERETIK.

- S**IETSZ, Pepi?
- Dolgod van velem, Klári?
- Van-e tűz a szobádban?
- Úgy-e ismét megismersz? Megengedte az urad, hogy ismét szóba állj velem?
- Az uram? kikergetett.
- Ugyan? Azért sirsz? Mi van a karodon?
- A kis fiú... a fiam. Nagyon fázik.
- Alig hallom, amit beszélsz. A fiad? Kikergetett az urad, ebbe a kutya hidegbe. Az urad gyermeke?
- Mit beszélsz? Én becsületes asszony vagyok.
- Tán fázol... Nekem nincs uram, de meleg szobám van. Hozzám akarsz jönni? Gyere. Ügyetlenül tartod azt a gyereket. Add ide.
- Nem... nem adom.
- Add ide, mert reszketsz. Gyere no... fussunk, hogy lassanak meg velem az utcán... minthogy te

becsületes asszony vagy. Itt lakom a szomszédodban a régi lakásomban. Mennyi idős?

— Másfélészteendő... már nyolcz foga van és jární kezd.

— Fiú? Nagyon szereted?

— Ó... Nagyon fázik. Rég itt állok az utca szegéletén. Nem tudtam, kit szólítsak meg.

— Pedig te becsületes asszony vagy. Siess. Meg is vert tán az urad? Nem felelsz? Megvert; tudom. Fuss... hiszen nem tudsz szaladni te szegény; meg-gémberedett a lábod a hidegben. Jőjj. Ime a lakásom. A régi. Lépj be, de gyorsan, hogy ne fusson ki a meleg.

— Ó, a tűz ég. Milyen jó.

— Pakold ki. Ó... ni csak. Micsoda fényes szemecskéje van, mint a pulykaorrvirág gyöngye. Hiszen nem alszik.

— Nem. És nézd a fogait... be is van oltva.

— Itt gödör van a szája mellett.

— Áll is már. Laczinak hívják.

— Mint az apját, úgy-e? Vesd le a zsákját. Olcsó gyermek-holmiid vannak.

— Szegények vagyunk, Pepi.

— Pedig becsületes asszony vagy. Látod, itt vannak, barátom, nálam szép holmik. Nézd a sifoneremet. Fogd csak meg. Az a bluz selyem. A szoknyám is selyem. Grenadin... s velencei a csipkéje. Ül le. Füttözz. S kikergetett?

— Nézd itt a csuklóját, milyen kövér. Tud tapsolni. Ah! „Hol csücsülnek a babák?“ Látod? Látod?

— Ni beh boldog vagy... Nem csufultál meg, Klári. S mégis kikergetett. Éhes tán a kicsike?

— Éhes.

— Ne félj, barátom! Van itt a fiókban minden. Tej kell? Mi kell? Bárha nem számítottam a látogatásodra . . . minthogy te becsületes asszony vagy. Hiszen szép is a te mesterséged. Dolgozol, mint egy kapás . . . rongyokban jársz . . . s az urad kiver télvíz idején . . . gratulálok a becsületedhez? Megcsaltad tán?

— Én? . . . Mit gondolsz.

— Ó te lilium . . . Jó. Ma este nem megyek ki. Nekem nem parancsol senki, — kényelmesen eldőlt a diványon, formás lábait lógatva, — úgy élek, mint a madár — bárha nem vagyok becsületes asszony . . . De szép gunyáim vannak (bársony is), tele a kamarám, tánczolk, ha tetszik . . . kaczagok, ha jólesik . . . Hát kellett neked a szép állásod? Iparosné vagy . . . teénesszony vagy és nyomorogsz . . . kirugnak . . .

A gyermek felkapaszkodott a kemencze párkányára, rábámult a tűzre s roppant komolyan így szólt: „hő“. A fahasáb fellángolt, szétomlott, így tett „puh“ és szikrák repültek föl belőle. A gyerek is így szólt: „puh“ s megijedt és az anyja ölébe tántorgott, átölelve a térdét.

— Ó, nagyon szép gyerek. Add ide nekem. Szeretném megölelni. Sóvárgok utána.

— Nem megy el tőlem.

A jégvirágos ablak előtt siető fekete alakok suhantak végig és a járók talpjacsikorgása hallatszott a nagy csendben.

— Egy kissé irigylem tőled: jó. Ez az első?

A gyermek felcsuszott az anyja ölébe és odasurolta kipirult orcácskáját az anyjához, akár egy kis macska.

— Aztán lesz még — kesernyés kicsinyléssel folytatta — aztán lesz még — egy csorda kölyköd. Bögni fognak s agyondolgozod magadat értük . . . egy-egy rongy után izzadva. Fene-élet . . .

A gyerek rámeresztette mosolygó szemét a beszélőre s kitátotta csepp száját, szellőztetve apró fogait . . .

— Reám néz . . . nézd . . . Becsületemre, reám néz. Engemet néz. Milyen furcsa, hogy úgy reám néz. Egészen kimelegít a nézése . . . Te . . . te, lelkem . . . Ha megölelném, Klári! nem esnék neked rosszul? Tetszem neki . . . Becsületemre, zavar, hogy úgy reám néz.

Közelebb huzódott s restelkedve megfogta a gyermek kis kövér kezét. Elcsendesedett, elpirult . . . s elgondolkozott. Tartózkodva, vontatva, halkán kérdezte későbbben: „S esténként játszol vele?“

— Varrogatok rá, ha alszik. Az uram is bejön olyankor a munka után. Nagyon szereti ötöt is s kiterjeszti a karjait így elejébe, aztán tapsol. Az uram felkapja, énekel neki, harsányan. Ha lefekszünk, közbül tesszük az ágyban . . . de reggel hozzám simul. Engem jobban szeret . . . igen . . . jobban szeret engemet.

— Mért jobban?

— Mert egész nap velem van. Az uram nagyon sokat dolgozik egész nap a műhelyben. Mert annyi minden kell az életre. De ő sohase panaszkodott a fáradtságért.

— Hanem — némi irigykedés érzett ki a hangjából — mégis megvert.

— Tudod, az nem úgy van. Ő sohase bántott engemet, mert nagyon szeret engemet és minket . . . Hanem ma reggel, mikor kimentem a piacra, hogy a délebédrevalót megvegyem, az úton utánam szólott valaki. Tudod ki? A Károly . . . A Kati nagynéni fia, aki úrfi lett . . . valami irnok . . . valami jegyző . . . valami nem tudom mi? de úrfiformájú . . . a haját úgy beléfésüli a homlokába . . . prémes téli kabátot hord s pálczát visel. „Állj meg, Klárrika“, így szólt hozzám,

pedig nem is hittem, hogy megismer, mert rég láttam. „Ejnye, de kivirágoztál, Kláríka“ . . . és mellém állott. „Tetszel nekem, szép gömbölyü lettél“ — mondta s velem jött, pedig kosár volt a karomon, egészen a házunkig s mindenféle bolondságokat mondott.

— S hallgattad. Pedig te anya vagy . . .

— Azt mondod te is. Hiszen én nem tettem rosszat. Hát mi van abban? mikor mi játszva nőttünk fel, mióta tudom magamat. Ezt mondtam az uramnak is, mikor a műhely ablakán meglátott minket s a szeméből láttam, hogy nem tetszik neki Károly. Délben alig is szólt hozzám. „Mi ütött hozzád, Laczi? — kérdeztem. De ő elfordult egy szó nélkül s még a gyerekre se tekintett. Aztán így kezdődött a baj. Pedig én megmondtam Károlynak a kapuban: „Ne jöjj be hozzám már, mert én asszony vagyok . . .“ De ő kaczagott, megfogta a kézcsuklómát „éppen azért“, mondta incselkedve. Örökké ilyen bolondos volt egész életében.

— Aztán?

— Aztán? Aztán estefelé mégis eljött Károly. „Jóízű falat vagy, szeretnék belédharapni . . .“ mondta, s narancsokat hozott nekem s egy veres gyöngy-nyakdísz, amilyenre örökké vágytam: „Nem is hittem, hogy a te hegyes csontjaidra ilyen gusztusos takaró nőjön“ mondta és megölelt, mint régebben. Akkor belesett az uram . . . „Jólesik neked?“ — így szólt hozzám durván és még egy szót mondott, bárha inkább ütött volna meg s becsapta az ajtót. Én utána szaladtam, mert láttam a szemét . . . s ott hagytam Károlyt. És akkor történt . . .

— Ne sirj . . . Megütött.

— Akkor nem. De miket mondott! Azt hittem, hogy megöl s mikor visszakergetett a műhelyből —

az inasok előtt majd kiégett a szemem a szégyentől, de ő nem tudta, mit beszél. Már Károly nem is volt a szobában. Aztán utánam rohant az uram nemsokára s kihajította a narancsokat az ablakon, betörte az ablakot vele és a gyöngyököt is. „Menj, menj, ne lássalak, mert kettéváglok ... megöllek ...“ úgy ordított s az öklével fenyegetett. „Rögtön kitakarodj, — üvöltötte — ki az én becsületes házamból.“ Ó, én úgy féltem tőle.

A gyerek ránézett az anyjára és elkeseredett az arca. Az ajaka vonaglott és sirni kezdett.

— S megütött. A gyalázatos ...

— Ne ... ne ... Miért beszélsz így az uramról?

— S tudnád védeni a gyalázatot?

— Nem. Azért tette, mert szeret — és magához szorította a gyermeket s elcsitította.

— Ó, ostoba.

— Akkor felkaptam a fiamat. Őtet nem hagyom és kifutottam. Nem tudtam, mit teszek. Nagyon féltem. Nem mertem bemenni. A fiamért nem mertem, tudod ... De a fiam nagyon fázott ... Ekkor jöttél te ...

A jégvirágos ablak alatt valaki ismételten megállott s besötétítette teljesen a szobát.

— Nagyon félek, — Pepi rebegete.

— Mitől? Elfujom a gyertyát. Bezárjam a táblát?

— Vajjon ki áll odakinn. Úgy remegek. Hátha ő az.

— Ki? A Károly?

— Ó. Utálom. Hátha az uram?

— S szóba állnál vele?

— Én? Mit gondolsz? Hátha ő kísért a szemével, amikor kifutottam s látta s tudja, hová menekültem; — tán meglátott veled ... Hátha tudja, hogy itt vagyok és utánam jött.

— S szóba állnál vele. Te bolond ... Ha ő az,

hát hadd szenvedjen. Hiszen reszketsz. Itt van jó meleg szobád, itt elférsz. Megosztom veled a falatom . . . Ketten fogjuk szeretni a fiadat, ketten kényeztetjük. Ne ügyelj arra, aki ott kinn van.

— Nem . . . nem. Az ablak előtt, látod, nem távozik, aki ott áll?

— Várj, bezárom a táblát. Ne félj. Nem jöhet be.

— Ó . . . Attól félek, hogy nem jön be.

— S tudnád szeretni ezután is?

— Ő is szeret, mert utánam jön. Ó, nézd, nézd!

És felugrott s felrántotta az ablakot s rebegő hangon — félig sugva, félig sírva, de remegve, félve, mégis vágyva — így szólt ki:

— Mind a ketten . . . itt vagyunk, Laczi!

Egy lenyomott, mély férfihang így szólt kinn:

— Jöjjetek ki.

— Látod, Pepi . . . Látod . . . Én . . . kiáltotta diadalmasan. Szeret ő minket. Ő hív minket, mert szeret minket. Ő hív minket . . .

És felragadta a fiát, kapkodva, izgatottan; a keszkenyőt elejtve, ismét felkapva, esze nélkül göngyölte be mindenfelé a kis emberkét s kaczagva, remegve, boldogan kiáltotta:

— Ő szeret minket . . . nagyon szeret minket . . .

És kifutott a fiával.

— — A leány ott benn, akinek ó, mindene van: selyemruhái, finom ételneműi, drága bútora . . . szeretői, pénze . . . utánanézett a rohanó szegényes teénsasszonyra, meg se mozdult, kezeit az ölébe ejtette s nézett, nézett utána, s lerogyva a diványra, köny csordult ki szempillái alól.

Hangtalanul suttofta:

— Mint szeretik . . . Ó. A fia . . . az ura . . .

A POLGÁRMESTER FIA.

TANULSAGOS iskola-könyvekben olvasható oly fiuról, amilyenről itt szó lesz : aki renyhe, nem szereti a munkát, és aki az olvasmány végén e bűne mián keményen megbűnhődik. Az ily fiukat — az olvasmánykönyvekben — nagyon elkényeztették s ezért kaptak fel ; miglen nagy szégyen éri valahol a nebulót s arra kijózanodik és megfogadja sírva, hogy ennek utána szerény és szorgalmas lesz egész életében . . .

A mi fiunk története, (kiről itt beszédet mondok) szakasztott így kezdődik. Ez : a polgármester egyetlen gyermeke vala, neki megengedtek mindent a világon. A fiú nem engedelmeskedett az édesapjának s az iskolában mit sem tanult. Rossz magaviseleteért a tanítók nem merték megbüntetni az apjáért ; az apja viszont azért nem regulázta odahaza, mert ennivaló szép gyermek volt. E fiú (kit Ijgyártó Ambrusnak hívtak) következetesnek maradt maga-magához nagy korában is ; akkor

se csinált egyebet a semminél, de az apja árnyékában felmagozva mindenki dédelgette, mert dali, sugár legény lett, s hányi-veti, sőt szentelenül merész úrfi lett, a fehérnépek majd megbolondultak utána. Az úri kisasszonyok „eredetinek“ nevezték őt; s az iparos leánykák a szurdékban rajongtak utána, mikor Bányai Tinkát elcsábította a mátkájától, kicsalva a forróvérű fekete szemű leányt a postarétre találkára egy este. Igaz, hogy Ambrust ez estén a jegyese (a mészároslegénykollégái segítségével) pogányul megverte, de a történet igen szépnek látszott s az iparosleánykák titokban irigyelték, hogy a polgármester fia miért nem őket csábította ki a postarétre.

Megverettétvén Ambrus, (bárha ez nem első volt az életében) annyira szívére vette az esetet, hogy még azon a nyáron beállott irnoknak a városhoz (sőt szemmel többen látták, hogy be is járt a hivatalba) s egy esztendeig, míg a Tinka jegyessége fel volt függesztve, még a régi pajtásaitól is elszokott.

Azonban, mihelyt a következő évben Tinka ismét összebarátkozott az ő régi mészároslegényével s meg is esküdött vele — Ambrus akkor falbarugta a városházat s oly féktelen betyár lett, mintha száz ördög költözött volna belé. Részeges, verekedő lett s az apja vagyonához ugyancsak nekiállott. A polgármester így szólt hozzá: „Csak nem vette volna el a polgármester fia ama mészáros kisasszonyt?“ — amire Ambrus egy szót sem felelt, hanem kifordulva a szobából, befogatta a polgármester híres szürkéjét s megcsapkodva a tüzes lovakat, kirepült a kapun.

— Nézd csak, — kaczagott a polgármester, — a fiam szellőzteti a fejét, látható lévén, hogy mégis többet gondolt Bányai Tinkára, mint sem hozzá illenék.

De Ambrus ekkor úgy kirepült a szülőházból, hogy csak új hóra érkezett vissza, addig a hatodik városban megéve, megiva kocsit, lovat és mindent elpusztíthatót, ami csak ott hitelben kapható volt — s belépvén az apjához, mintha csak egy kérdésre felelt volna, így köszöntötte: Hát *így* jobban szereti a polgármester a fiát, mint ha a mészáros kisasszonyt vette volna el? . . .“

A polgármester ekkor már nem kaczagott, minthogy mi jót se várhatott a fiától. Rosszabb is lett nap-nap után s a városszolgáknak sok bajuk lett ennekutána vele a verekedései okán s a boltosoknak, kiket „megfejt“ a polgármester fia . . .

Minthogy Ambrus könnyen bujt ki minden tsávából, minden dolga sikerült amibe csak belekezdett, — valami különös embernek kezdte képzelni magát, valami kivételesnek, akinek a szava, cselekedete különb, mint a másé. Ha valamit mondott, ügyelve nézett szét: hogy megértették-e őt? És ha az egész világ összebeszél is, hogy ne mondja szemtől-szembe, mégis tudta Ambrus, hogy őt csodálja mindenki. Valami a rendesen felülvalónak, különbnek tartotta magát s azért a föllépése bátorabb, vakmerőbb lett; emelt fejjel járt a közönséges emberek között s nagyobbakat ütött, mint más s nagyobbakat mert mondani.

A dolog nem fért a fogára, de meg volt győződve, hogy ha valamire kedve szottyán, azt jobban tudja, mint más. Így történt, hogy egy napon összekülönbözve a nagyszájú, veresszakállu tanácsossal, (gondolom afölött vitatkoztak, hogy a hasitékba való oltás káros-e a gyümölcsfának, avagy nem?) megverte Ambrus a tisztos férfiút s a botrányra előkerülő polgármester úgy fölháborodott, hogy a hivatalos helyiségből kikergette Ambrust és pofonverte. A polgármester fia elfakulva a megszé-

gyenítéstől, rekedten így szólt: „adjanak nekem egy puskát . . .“ Az elkeseredett polgármester elborultan a falról lekasztotta jó kétcsövű puskáját s odavetette a fiának. A megvert tanácsos felmagasztalódva, az igazságtevő apához így szólt: „csodállak, római“. Ambrus pedig reszketve a szégyentől, félrefordulva átvette a gyilkos szerszámot s elment vele.

Elment vele s eladván a puskát, hátat fordított a városnak, úgy hogy hírért se hallottuk hosszú ideig. Senki se tudta, merre lett, — csak a feketeszemű Tinka dicsekedett néha valami különös formájú csigákkal a nyakán, amiket messziről valaki küldött neki idegen országból.

A polgármester, mint akármiféle közönséges ember, nagyon elkeseredett a fia elvesztén, hamar megvénült (emlékszem, milyen hamar hosszuk lettek a nadrágai) s egy szomorú őszi napon behunyta örökre a szemeit. Gyönyörű temetése volt, a tűzoltó-banda muzsikált fölötte, de a polgármester erre se mozdult meg. De tudom, felérezett siri házából mégis, mikor a fia végre mégis csak visszakerült, ha rongyosan, elhitványkodva is, hogy beleüljön a kőrezidenciába ismét.

Jó fiú lévén különben Ambrus, a polgármesteri ház régi becsületét fentartotta, igazi úri életet kezdve élni az öreg házban; mindenkivel jó barátságot kezdett s még azzal a mészárossal is összeelegyedett, ki a feketeszemű Tinkát elvette az Ambrus orra elől.

Ez a mészáros kövér, durva, kemény ember lett, de onnan látszik, hogy a nevelés mindig többet ér, mint az eredő képesség; a kemény mészáros a világerő se győzte úgy az italt, mint a pedig silimanabb Ambrus. Tán a régi ránkorból eredő nyakasságból sohse retirált a mészáros Ambrus elől s mikor féléjszakai dorbézolás

után a többi ivók kidőltek: Ambrus a mézáróssal, mint két vicsorgó farkas szembe könyököltek egymással s vak dűhvel nyakalták a polgármester féltve őrzött régi borait.

— Abból még se ettél — dadogta részegen a mézárós.

— Jut is marad is . . . felelte röhögve Ambrus s mind a ketten Tinkára gondoltak.

Az egész város meg volt botránkozva s a tekintélyes emberek bölcs tanácsokkal estek Ambrusra és a közmondások egész felhőjét zudították rá, ilyféléket, hogy: „addig jár a korsó a kútra“ meg, hogy: „ahonnan csak veszel, de sohase teszel“ . . . és a többi.

Ambrus ha rosszkedvű volt, szembekaczagta a szavaló bölcseket:

— Mit tudtok ti hozzá? — vetette oda félvállról — hátha éppen azt keresem, hogy semmim se legyen egyszer, hátha unom ezt a ti uraságokat? . . .

— Bolond, — mondták fejcsóválva — valósággal megháborodott, mert mégis a legjobb dolog a világon az úri mód.

Mind vadabb multságokat rendezett Ambrus, mintha hamarosan akart volna már végezni a vagyonával. Néha marokkal hajigált fel ezüst pénzt magasra olyan helyűtt, ahol valami házat építettek, hogy azon mulathasson, mint rohantak az álványokról a szegény munkások, hogy felszedjék az elhajigált pénzt. De Ambrus ilyenkor nem is mulatott; egykedvű, megvető tekintettel fordult el tőlük. Máskor a város minden virágát összevásároltatta, hogy szegfűkkel, nyíló rózsákkal hintesse be éjjel a pintyiközöt, ahol a mézárós lakott az ő feketeszemű feleségével. Más éjjel muzikaszóval hajszolta ki az ágyából a mézáróst és ösz-

szecsókolva az ő kebelbarátját, az utcán teleüveggel a kezükben járta végig vele a várost, bezúzva minden lámpát, minden ablakot, amelyik mellett világ volt volna. Kurjantva, énekelve botorkázott és a rendőrré ráordított: „ide nyulj, pribék — a polgármester fia vagyok, elfelejtetted-e?” és marokkal csapott pénzt a nyomorult pára szemébe.

Délelőttönként kidagadt, buta szemmel nézgelődött a mézsáros boltja előtt, ocsmány megjegyzéseket mondván a járókelőkre és leült egy portékás ládára a barátja mézsárszéke ajtaja előtt. „Mily leereszkedő!” — mondták az elmenők. „Mily lesülyedt” — mondták mások. Ambrus bizalmasan ott leste a pajtását, dologtalanul a kezeit a nadrágja zsebében tartva. Néha így szólott a mézsáros: „Szivesen látlak egy falat kövér flekkenre odahaza nálam, a feleségem jól süti...” Ambrus felbiggyesztette az ajkát kicsinylőleg: „én? hozzád?!“ — vetette oda lenézőleg... és csakugyan nem alázta meg magát odáig, hogy a lába a szép Tinka házaküszőbén átlépjen, míg a mézsáros magának mondhatta... És oly komisz ember volt e mézsáros, hogy akár meghatva az Ambrus barátságától, akár gyűlöletében, melyet érzett a haszontalan ember iránt, ki az ő feleségét leánykorában csábította — úgy követte Ambrust, mint a fekete árnyék... Mintha összenőttek volna; pusztították magukat, a vagyonukat, erejüket...

Mindezt a sokat, a mit itt elmondtam, azért írom le, hogy szóba foglaljam a töprengésemet afelől: vajjon a mi a multkori Szilveszteréjszakán történt, véletlen szerencsétlenség volt-e, vagy gaztett-e.

Akkor is ittak persze, Ambrus s a mézsáros, mint mindig ketten, mintha párbajt ittak volna életre-halálra.

Már délután kezdték, amint a mészárszék ajtaját bezárták; beültek egy kis putriba s kihajigáltak mindenkit, a hosszú asztalt megrakotva borosüvegekkel véges-végig.

Pogány hideg volt; a föld repedezett a csikorgó éjszakában s a verebek fagyva potyogtak le az eszterháj alól, — ők ketten benn ledobták a kabátjukat, egymással szemben lekönyököltek s az éjszakánál feketébb, hidegebb tekintettel méregetve egymást, öntötték magukba a korcsmáros borát (a polgármester bora már akkorra régen elfogyott). Amint az éjféli harangozásra kimentünk az utcára, a jégvirágok között néztünk be az ivóba. Most úgy tetszik nekem, hogy igen komor és elszánt volt a két ember arcza, vagy csak a képzeletem rajzolja most olyanná . . . Csak alig pillantottunk be, mert egyrészt attól tarthattunk, hogy vagy egy üveg kirepül az ablakon, másrészt ez az éjszaka nem volt arravaló, hogy az ember künn ácsorogjon. Frissen a markunkba fujtunk, összehúztuk a kabátunk gallérját s reszketve szaporáztunk tovább. A csillagok ragyogtak s a fényük libegni látszott a csikorgó levegőn.

Reggelre pedig a mészáros keményre fagyva a korcsma grádicsa előtt hevert.

Kiesett-e részegen? kidobták-e, hogy ott veszzen el? Ki tudja azt? Oly érzéketlen tömeg volt, mint egy göröngy.

Az ivó asztalára borulva, aludt pedig Ijgyártó Ambrus, a polgármester fia . . . Mily részeg volt. Még másnap délre is alig tudták felébreszteni.

— — A mészáros temetésén a polgármester fia a koporsó után botorkázott, a feketeszemű Tinkával egy sorban, de reá se nézett a régi ideáljára. Nem, senkire se nézett. Üres szemmel nézett előre valamerrefelé és elbutult, ijedt, réveteg és kutató tekintettel. Sohase

láttam oly magából kikelt arcot. Támogatni kellett, hogy el ne dőljön; de mikor el akartuk vezetni onnan, durván eltaszított minket. Ki akarta kísérni a mézáróst. — „Nagyon jó barátok voltak“ — beszéltek körülötünk, „nagyon szerették egymást“ . . .

— — Még egyszer láttam aztán Ambrust. Ez valamikor tavaszkor volt. Azért nézett haza Ambrus, hogy összeszedje azt a keveset, a mi még maradt az örökségből. Valami kis silinka földjeit adta el potomáron . . . Fel nem kereste a régi ismerőit se, sőt — tudtom szerint — Tinkát se látogatta meg — de tán mégis szántsándékkal várta meg a minoriták temploma előtt, a lombos kertben — míg az áhíatoskodók tovább mentek csendben, hogy egy szót mondjon a szép asszonynak.

Nagyon jól festett Tinka . . . Fekete ruhában volt begyömöszölve megszélesedett teste; piros arcza az egészségtől kicsattanni készült.

Ambrus szembeállott Tinkával, de igen alázatosan.

— Már jól közel kerültünk egymáshoz, Tinka — így szólt. — Már nincs az apám, a ki polgármester volt, nincsen is semmim . . . nem akar-e most az egyém lenni, Tinka? . . .

Tinka eldobta a kezében megáporodott ibolyacsokrot, s hidegen azt felelte:

— Ne-e-m. Egy részeges társ elég az embernek kedves Ambrus, egy életre.

Aztán a polgármester fia ellett a mi vidékünkéről örökre.

KÉT LEVÉL.

DES leányom, Lidi!

Bárha tudom, hogy asszony vagy, mégis a régi bizalmas leánynéven nevezlek.

Jól esik, ha így szólítlak, mert inkább az ebben elmúlt időben élek, mintsem a mostani tengésben, amit életnek nevezni — tiszta hazugság.

Megöregedtem, Lidi leányom. Egyesegyedül élek ebben a nagy házamban idegenekkel, idegenül. Az egészségem elhagyott. Nincs étvágyam, nincs kedvem. A bőröm sárga lett s korpás; a bokáim megdagadtak; az erőm elfogyott. Alig mozdulhatok. A májam fáj. Te tán nembánomsággal vonogatod a válladat s én unom, hogy panaszkodom. De te hozzám tartoztál. Sokat foglalkozom veled most. Sok az időm az emlékezésre és a te személyed a multamban kalandozó eszem — kedves pihenőhelye.

Rosszul bántam veled. Beismerem. Ez a vallomás

a gyengülésem egyik jele a te szemedben ; mert ismer-
tél erőm teljességében.

A gyengeségem másik jele az, hogy bőbeszédű
lettem. De lásd, senkim sincs ; áhitom a beszédet.
Mégis, hetek óta készülök e levélre.

Gyere felém, Lidi ! Ha magadra nem jössz, hozd
az uradat. Nem bánom már.

Érts meg. Csak egy napra hivlak. Ha szegény
sorsban vagy, ird meg. Kocsikat küldök utánad. Jőjj,
szabadíts meg egy nagy terütről.

Itt a fejem felett, a padláson van egy csomó ház-
belid. Én vettem neked s én vettem el tőled boszú-
állásból. Nagyon gyűlöltelek akkor. Tönkre akartalak
tenni. Semmid se maradt akkor. Széles ágyaidat, ruganyos
puha pamlagaidat, gazdag tükreidet, oh, még a változó
fehérműidet is mind elvettem erőszakkal. Elhoztam
s feldobattam az egész czók-mókot a padlásra. A lesze-
gezett ládák azon módon állanak a butorok is, mind.

Most, hogy itt nyomorgok az ágyban, ezek a
halott lim-lomok a fejem felett a padláson megelevened-
tek. A sötét, mély, hangtalan éjszakákban megmozdul-
nak s nyugtalanítanak engemet. Az ágyfa recscsen ; a
divány rugója pattog, mint az elpattanó czimbalomhúr,
a ruhafélék pussognak, mint a szélben összesurlódó
falevelek. Ezeket a hangokat hallom, örökké hallom . . .
Nyugtalanítanak éjszakai nyugodalmamban. Szidnak
engemet a házbelieid. Rosszul bántam veled. Jőjj el,
Lidi, vigyétek el. Neked adom.

Ha lehozattatnám s tűzbevetném az egészet —
mit érnék el ? Ha elvinnéd : a bocsánatod jelét látnám.
Ez megkönnyitene engemet. Dusan megpótolnám, ha
elvinnéd ! Oh vidd el !

Akár ne is tekints bé hozzám. Tán nem is szeret-

ném, hogy láss. Nagyon megváltozhattam. Csak a csont s a bőr vagyok. Tán még jobb képed lesz rólam az eszedben. Ne is nézz meg. De magad jőjj utána. Válts meg.

Amig irok is zajonganak a holmiaid itt a fejem felett, a polczon. Nagyon zavar. Az éjjel ismét nem fogok aludni. Szabadíts meg. Tán meg is gyógyulok, ha nyugodalmat szerzel nekem. A végemet járom, hidd el, Lidi! A bocsánatodat hozod el, ha elviszed. Most nappal, éjjel erről gondolkozom. Sokat szenvedek a betegségem okán, de a rossz érzés, mely miattad, Lidi, kínoz, még inkább fáj.

Felejtsd el, hogy bántottalak. Inkább arra emlékezzél, hogy kedves voltál nekem s mikor elárvulva magadra maradtál az apám ispán-házában: magamhoz vettelek.

Nem tudom tovább írni, Lidi, e levelet. Jőjj. vidd el. Mintha égne felettem a holmid. A hőség engemet is elborít. Ments meg.

Beteg, megalázott, öreg ember vagyok, Lidi! Légy bocsánattal irántam; jőjj.

MIHÁLY.

*

Hajdani való parancsolóm, Mihály uram!

Elérte a sorsa. A nagy Isten az igazságosztással se nem siet, se nem késik. Ő most fizet magának én érettem. Béküljön meg vele. Engemet felejtse ki a játékból. Ő megbocsáthat magának, mert Isten. Én csak egy szegény asszony vagyok.

Nem megyek a házbeliemért. Nem kell. Utálom. Recsegjen a feje felett az ágyunk; pattogjon a diványunk s emlékeztesse a multra. — Rászolgált.

A levelét elégettem és elfelejttem. Nem, mintha

félnék attól, hogy valaki meglátja. Nekem nincs titkom az uram előtt s bátran írom a feleletet.

Mikor odatettem a kezemet az uram kezébe: előbb megvezekeltem. Meggyóntam neki minden vétkeimet. Ő megértett és feloldozott.

Két gyermekem van. Szép, ép, zajos gyermekek. Boldogok vagyunk bennük. Nem is emlékszünk a régi rossz napokra.

Miért emlékeztet rá a levelében?

Akkor nagy úr volt maga. Mindenki félte. Én a legjobban. Szorongva mertem nézni az udvarára, ahol maga nagy dörgés között uralkodott. A négy lova után szálló port belélekezni is gyönyörűség volt. A kívánsága parancs volt; a tekintete az iránytűnk. És lássa! Egy arasznyi idő múlva maga most cserélne az én hangos házammal és irigyli arannyal kivert házából az én szegénységemet. Igazságtevő Isten él felettünk!

Csakhogy nem borultam a lába elé, mikor kegyes szóval fölemelt az én nagy bánatomban, az édesapám (a maga agyondolgoztatott ispánja) eltemetése után: „Ne aggódj a jövődért, Lidi, — így szólt hozzám — amíg engemet látsz“... s homlokon csókolt. Mintha csak az édesapám köszöntené a születésem napját, mert éppen a tizenhatodik születésem napján köszöntött maga így. A házába vitt s kényeztető kényelemmel vett körül. Ha a kezemet megérintette, vagy derékon ölelt meg, a szívem hálával telt meg. Azt hittem, hogy csupa irgalomból teszi.

— Elviszlek innen, — így szólt hozzám — hogy ne emlékezz a bús napokra. Most a boldog, a bő idők következnek. — Gyöngéden gyámolított. Boldog voltam, hogy megkedvelt. Milyen jónak, milyen nagy-nak tartottam magát.

Felciczomázott ékszerrel, drága ruhákkal, („úgy nézz rám, mintha az apád volnék“ — mondta), s elvitt a tengerre, az ismerőseimtől messze. Valahol a dalmát tengerparton bújkálva, egy véletlenül ismerős nagy utazó társaságnak így mutatott be: „A feleségem.“

Gyanus mosollyal fogadtak, s én megijedtem. Ábrándos, félénk csodálattal simultam addig az én, az apám küldötte, áldott védőmhöz. De hát kétértelműen is meg lehet itélni az én helyzetemet? — kérdeztem, — amiből csak úgy lehet kimenekedni, hogy hazugsággal mutat be? Elpirúlva kértem a magyarázatot és még a szemembe kaczagott. Oh, azt a cinikus vigyorgást még most is látom.

A kényére voltam kiszolgálva. A mirtusos, narancsvirágos tengerparton; a fogadóknak úgy jegyeztek be minket, mintha a felesége lettem volna. Egy hálószobát nyitottak nekünk, — s mikor tudatlanságomból felébredve, keservesen sírtam, így szólt:

— Meg fogsz szeretni, Lidi. Ha öregnek találsz is, a szívem ifjú. Szeretlek, s elveszlek feleségül. Elveszlek, amint hazaérünk.

Ha aggodalmamban nyöszörögtem, s könyeztem: reám riadt és fenyegetett, hogy itt hagy az idegenben, hogy veszszen el; de ha emberek közé hurczolt, elborított hízelgéssel és a hitvesét megillető tiszteletet követelt meg a részemre. Így tartott kétségben, a félelem és remény között. Pedig akkor már ismertem magát.

Emlékezik?

Mire hazaértünk az idegenből, — akár mint remegtem is, — bizni kezdtem magában... De amint az első vasúti kalauz az anyanyelvünkön köszöntött minket... mindjárt eleresztette a kezemet és szemben foglalt maga helyet velem. Egy kissé megelégedte tán a mulatságot... És amint hazaértünk — az apám régi

ispánháza kapuja előtt a kocsi megállott. „Szállj ki, — mondta hozzám, — itt fogsz lakni, Lidi, mert itt vége a mulatságnak . . .“

Emlékezik?

S bevitt a kiékített házba. Majd le roskadtam a küszöbén. „Semmi bolondság, Lidi! — szólt nyersen reám. — Én semmit se felejték.“ Még akkor is ámitott! . . . A szívem elszorult a fény láttára. Tehát mikor elvitt engemet, már tudta, már előkészítette a fészket . . . melyből kicsalt ártatlan leánykoromban — hogy szegény, megejtett, semmi-asszonyképpen hoz vissza. A czifra, selyemre vetett ágy, a dagadó pamlagok, a mély székek, a czifra tükrök, mind előre meg voltak rendelve a megejtett Lidinek, a nagyúr szeretőjének. Már cseléd is várt reám. Mily diskkrét, kitanított, mit se látó, mit se halló gonosz leány . . .

Maga ekkor így szólított: „Urnőm“, és amint visszavonult, én kétségbeesve, sírva borultam le a pamlagra . . . A körmeiben voltam.

Ha magamban voltam, eleven élet lüktetett körülöttem. Cselédek sűrögtek szolgálva. Ha maga közeledett a ház felé, siri csend lett az egész környéken. Jól bevoltak oktatta mind. Óh, szegény rá gondolnom!

Az udvarra nem mertem kinézni. Paraszt leányismerőseim tiszteletlen, bizalmas hunyorgással köszöntöttek; a köntösös leányok elfordultak.

Óh, mennyit szenvedtem.

Maga az én féket nem tudó parancsolóm lett. Egyszer — emlékszik-e? félénken intéztem egy kérdő szót magához, az ígéretére emlékeztetve: „Hát mid hiányzik?“ — felelte és kikaczagott.

Ekkor történt, hogy a nyár végén egy faluban, egy szegény tanítót választottak meg, messze valahol.

Egy bátor, nagy fiút, az én véreből való, igaz gyereket: az uramat . . . az én édes uramat.

Ő hazajött: hozzám, a tiszta szegény árvához, kivel gyermekkori álmainkat együtt szövögettük egyszer.

Bátran nyitott be hozzám, úgy, mint régebben. Nem mertem a szemébe nézni; nem mertem a kezét érinteni; nem mertem megszólítani . . .

És együtt szomorogtunk, sirdogáltunk, és megértettük egymást.

Ő fölemelt és a szívére engedett engemet, szegény elesettet. Úgy szeretett, hogy megbocsátott.

Fényes házamból az ő tapasztos kunyhójába futottunk; — selyem rongyaimból kivetkőztem, hogy az ő verejtékkel szerzett szöttes köntöseibe öltözzem. Boldog lettem mellette és két gyermekem van. Mily gyermekek! Az apjukra hasonlítanak . . .

S maga kipusztította haragjában az ispánház diszeit és üresen hagyta a falakat, hogy pusztuljon el magában . . .

És most maga hiv, hogy elhozzam a czifra rongyokat, melyeken még tán meglátszik a könyvem pecsétje.

Nem kell. Útálat fog el, ha rá gondolok . . .

Az Isten ítél. Én álljak az ő igazságtétele elé? Én, az ő akarata ellenébe?

Igyekezzék azon, hogy elfelejtsen engemet, ha tud. Én nem birom elfelejteni a keserves napokat.

LIDI.

AZ ÉN UTCZÁMBÓL.

I.

A SOROS BÉNI TÖRTENETE.

SOROS Béni, a nyugalmazott számtanácsos úr ami utczámból házasodott meg, elvevén Fésüs Ilonát, a perczes néni híres szép leányát. A nagy lakzi nem hatotta meg az utczáat. Az ócska, vén legénynél külön szerencsét szántunk neki.

Az öregek jól emlékezhettek Béni úrfira, akit az édesapja tőlünk valami külföldi univerzításra küldött el az alatt, míg idehaza vérbeborult az ég, nehogy a kényes gyerek drága bőrének valami baja essék. Ott úgy kipallérozódott, hogy mire visszatért, meg se értettük.

Akkoriban szerteszt a világban a kopogó szellemeikkel, tánczó, írastudó asztalokkal mulattak és a fajok eredetével vesződtek a német tudósok. Béni kész bölcsként kerekedett haza, és a jó Istenről is csak foghegyről beszélt.

Mi akkor keseredett emberek voltunk. A német a torkunkat tiporta, és a legfőbb gondunk az volt, hogy talpraálljunk. Béni prédikálgatván az ő bolondériáit, elzavartuk a körünkből, mint valami futóbolondot. Erre ő is megtagadott minket (mint neveletlen, tudatlan embereket), és átpártolt a minket sanyargató idegenekhez, kik jobban megértették őt; sőt később, hogy boszút álljon rajtunk, beállott beamternek s ezzel végképpen szétváltak az útaink

Attólfogva még a fehérnépek se állottak szóba vele, bárha Béni csinos, piperés, édeskés ifjú úr volt, s amint látták, hogy boszúságában a forstéher avatag leányával barátkozott össze, kárörömmel lesték a kised regényke végét. A truccból kezdett viszonyból az lett, hogy Béni belebolonyult végképpen a nagytalpú németbe (csak már a pap hiányzott a komédiából) és a végén, hogy a nyakába ne varrják a kisasszonyt (ezt már mégis szégyelte volna) — egy napon megugrott hazulról. Úgy megugrott, hogy egy ideig mit se hallottunk felőle és az apja régi háza — itt az utczám szegeletén — árván, feketén, bezárva maradt.

Jóformán el is felejtettük Béni úrfit, mikor (az idő is derülvén és a forstéher is elhúzódván a környékünkről) hírt hoztak felülről, hogy hivatalt kapott valami messze városban. Sőt egy izben haza is nézett. Aféle kellemetlenkedő természetű ember lévén: kávészínű, derékban szűk, rézgombos kabátban: nagy, libegő gallérokkal; a nyakán sokszorosán rátekert selyemkendővel; cilinderrel jött akkor, amikor már nálunk atillákat, szűk nadrágokat kezdtünk viselni. Ismét elfordultak hát tőle s mindenféle rosszat kezdtek beszélni felőle — minthogy egy nyurga, szőke fiucskát is hozott magával, akit, hogy hol szedett fel, senki sem tudta

kisütni. A fiucskát itt helyezte el egy boltosnál inasnak, (ezért is jött haza Béni) s azzal — kit se keresve fel, kivel se barátkozva — ismét ellett a vidékről szerencsésen. A marasztalástól elmehetett.

A fiucska itt magzott fel, itt szabadult fel s még alig pelyhes korában boltot nyitott a Piacztéren. — Jóbeszédű, simulékony, ügyes ficzkó lévén, nagyon jól ment a dolga és olyan házat kezdett vinni, mint valami nagy úr. A Béni régi házat kicsinosította, gazdagon bebútorozta s beleköltözött. „Mi jogon?” — kérdezték mindenfelé. Feleletül gyanusan vigyorogtak az öregebbek s így szóltak: „Pedig a forstéher hegyesorru leányára hasonlít a fiatal úr. Nem mondhatjuk, mi jogon ült be az öreg Soros-házba.“

A régi sebekre is irt hoz az idő s a ház rossz hírét is elfelejtették az új gazda szeretetreméltóságáért, (az ajtai nyitva állottak a jókedvő fiatal embereknek), mikor egyszer váratlanul hazacseppent Soros Béni, s ő maga is odaköltözött persze.

Megöregedett. Akármint kente-fente magát, meglátszott az idő felszántott arczán, nehézkesebb járásán és simulékonyabb modorán.

Penzióba ment, azt mondták — s nyugodtan itthon akarta eltölteni, ami ki van mérve még neki, — de ezt is különös módon kezdte élni. A perezses néni rozoga házikója előtt kezdett sétifikálni; aztán kísérgetni kezdte a néni szép leányát: Ilonát, aztán virágokat, majd ékszereket, köntösnek valókat kezdett küldözgetni neki és végre megkérdezte a fejedelmi tartású leányt, hogy: nincs-e kedve felcserélni az anyja tapaszos viskóját az ő kőházával? A leány kaczagva taszította meg a piperés agglegényt s azt kérdezte: „Komolyan mondja-e?”

A szegénysorsú menyecskék (kik Ilonával nőttek fel) fejcsóválva mondták: „S megelégszel vele?“ — „Miért ne, — felelte Ilona — egy darabig. Senki se tudja, meddig élünk.“

Minden tellett neki mindjárt, amint a Béni gyűrűjét elfogadta. Béni, mintha álomban járna a szép leány mellett, gyerekes örömmel szolgálta utczán, boltban, megvéve mindent, ami az Ilona szemének-szájának megtetszett.

— Mily termet, — mondta fellengozve Ignácához, (így hívták a fiatal boltost), — mily nyak, mily édes domború kebel! Volt-e kincs az én jegyesemhez fogható. Azt hiszem, az álmaim váltak testté benne. Mindent elértem, amire vágytam. Itt vagy te, fiú, az én örömem: és itt van Ilona, az én ábrándom, vérbe, húsba formálva. Kezdek hinni az Istenben, aki égi áldással halmoz el.

S a bolt hűvös, homályos szegeletében megszorította bensőségesen, túláradó örömében az ifjú ember kezét: „Mily váll . . . mily csipők“ — rebegette és surolta a lábszárait izgatottságában és reszketett.

A fiatal ember megnyalta keskeny ajakát és elnézve az öreg ember feje fölött, szárazon felelte:

— Nem az én izlésem szerint való a jegyesed, bácsi! Igen nagy nekem; igen darabos . . .

Béni gyerekesen toporzékolt:

— Szerencsétlen! Te a tökéletességet káromolod. Ürmöt csepegtetel az örömömbé. Te szeplőket keressz a nap arczán . . . és Ilona is idegenkedik tőled. Úgy sejtem, bántja, hogy egy fedél alatt fog élni veled.

Az esküvő alatt is szótlanul kullogott utánuk a perezes néni mellett (ez alkalomra kalapot vett neki Béni úr) és a szép menyasszony idegesen húzódott el Ignác mellől, ki az oltár alsó lépcsőjén hozzáért vélet-

lentül. A perezses néni egy kocsiban ment Ignáczczal és ő, aki túlaradó szívvvel össze szerette volna békíteni az egész világot, így szólt a fiatal emberhez:

— Meg kell szeretniök egymást, úrfi, mert egy fedél alatt fognak lakni.

— Én elköltözöm onnan, — felelte kurtán Ignácz.

Az esküvői lakoma alatt mindig ez az idegeskedés furkálta a vénasszony békével tele szívét és a leánya fülébe így sugott:

— Tégy valamit ezzel a szegény ifjú emberrel. Bánj vele jól, mert el akar költözni a fedeletek alól.

Az Ilona szeme megvillant és felrántotta a vállát:

„Igen, ha én akarom“ — felelte és az urához hajolt.

Az utczám, a lakoma alatt, künn sürgött a muzsika-hangos éjben.

— Látjátok, — mondta az istenes szöcs — van-e igazság a világon? Ez a Béni úr istentagadó, száraz-lelkű, rossz magyar ember és lásd, a kegyelem mégis úgy megjutalmazta öregségére vagyonnal, örömmel, mintha becsülettel élt volna örökké.

— Sohase is törekedj a becsületes életre; — mondta Pataki, a gazember csizmadia — ez a tanulság.

— Várd mindennek a végét, — motyogta a fogatlan, de derült Annamária néni, a főköttő csináló anyóka s lógatta fejét a walzer édes dallamai szerint.

A gyerekek pedig visongtak, hajigálóztk az utczán porral s egykrajczáros gyufarakétákat hajigáltak fel a sötét levegőbe.

Nemsokára csakugyan, az emlékezetes este után, Ignácz a vén perezses nénivel nagyon összebarátkozott és a szabad idejét az ő tapaszos házában töltötte s suttogott, buttogott vele.

Béni (mint kiépítette magát vajsínű kesztyűkkel,

— vadgalamszínű nadrágokkal!) a feleségét járatta nagy parádéval utcahosszánt, a sörkerti katonamuzsikára, a promenádokra.

— Mindenem te vagy a világon, — mondta a feleségének. — A fiú, akit öregségem támaszául neveltem, lásd elidegenedett tőlem, azért, mert jobban szeretlek tégedet, mint minden egyebet a világon. Légy jó hozzá tehát . . . Senki se állhat ellent neked.

— Egyszer csakugyan véletlenül ügyelte meg Pataki — a mindenütt kurkászó csizmadia — a perezcs néni burjános udvarán Ilonát a fiatal boltossal szép egyetértésben. Megfogadták a sok unszólást s jól összebarátkoztak ők is.

Szorosan egymás mellett ültek a fal mellett elhúzódozó tapaszos töltésen. Ignác a menyecske felkarját szorosan átkarolva tartotta és Ilona könnyedén ráhajtotta szép fejét a legény vállára. A perezcs néni pedig a nyitott kapu zábéjához támaszkodva ügyelte végig az utcát, nehogy meglephesse valaki őket.

Tehát még azon öröm is részébe jutott Béni úrnak, hogy akik kedvesek a lelkének — összeszoktak egymással.

Igaz, hogy csak az irigy, kutya csiszlik beszélte az egész dolgot, sőt — állítólag — az ellágyult ifjú párt egy kitépett verbénatővel meghajtotta volna dévaj-ságból, amire ijedten szöktek fel ülőhelyükből és bárha senkit se vettek észre, szétszaladtak kétfelé; de mint-hogy csak Pataki tereferélte az egész esetet az esti beszélgetések alatt az utcán, nem is hitte el senki.

Annyira nem ártott a hitvány embernek ez a pletykája, hogy ősz felé éppen vele láttuk Béni úrral, amint egy szép halászbottal a kezében ment a berek felé horgászni. A csiszlik nagyon elevenen locsogott az

úton, de az öreg úr alig felelt neki. Úgy látszott, mintha hirtelen megvénült volna Béni úr.

Ilyenkor, hogy Béni úr elment hazulról, egy-egy zárt fiakker állott meg a vén Sorosház kapuja előtt és a szépséges menyecske elment rajta valamerre, egy nagy köpenyegbe belebónyálva. A dologtalan asszonyok mind ott strázsáltak a zárt fiakkert, hogy kilessék, ki ül még a kocsiban. De ott benn senki se volt.

Béni úr nagyon belészeretett a horgászatba ekkoriban. A bolygó mellett, a vágóhidon alul sok a harcsa, amelyek a vér szagára gyűlnek oda nagy csomókban. Csupa öröm vadászni rájuk. Estefelé, amint pedig Béni úr hazaballagott a homályos úton, még meg is kezdett állani a házak előtt és szóba elegyedett a szomszédokkal. Ez a kifejezés rossz, mert ha felelt, akkor is csak röviden felelt a locsogó embereknek, bizonytalanul, kedvetlenül is, de legalább megismert minket. Ekkorra el is hanyagolta magát kissé; mintha kopottabb lett volna, és a nadrágja úgy megtrottyant a bokájában, ahogy vénembereknél szokásos. Néha a régi emberekről tudakozódott, akik az utczában éltek s elmentek örök pihenőre a kőrifás, dombos temetőbe. Ah! Mennyi sok együgyű öröm, hő szeretet, édes vágy omlott be az utcánkból a semmiségbe! Hova lettek ez érzések? A csontok, melyekben ez édes gerjedelmek életre keltek, még ott fehérednek a földben — hova lettek, ah, a támadt gyönyörűségek? Béni úr e hig, szálló szellemeket kényszerítette szóra ifjú korában, kopogó szellemek, beszédes asztallábak száján. Már nem beszéltek Béni úrhoz. Ok nélkül hívja őket. Nem felelnek neki. A fecsegő, facsaros csizmadiával járta a lepegő, mély Maros-viz partját, s gondolkozva, tűnődve hallgatta az egyszerű, boldog, szegény szomszédos

emberek tereferéit. „Nem rossz ember ez a Béni úr, — mondták egymásnak — lásd, kihallgatja a sanyargó polgár panaszait.“

Egészen sötétben ment haza. Mintha vonakodna megnyomni a kilincset. Mintha félt volna belépni a kapuján, nehogy valami olyat lásson meg, amit nem szeretne látni. Nyolcz órára harangoznak a barátok tornyában, s így a kezével a kilincsen elvárta, míg csak beszélt a szapora nyelvű Szent Antal- s a mélytorkú, öreg Szentháromság-harang, a végén elzuga, morogva veszve el a nagy csendességben. Ekkor óvatosan nyomta meg a kilincset s lábujjhegyen lépett be.

— Tán imádkozott, — rebegette meghatottan az istenes szőcs.

— Nem, — feleltek tízen is. — Ő nem imádkozó ember. Ő nagyon tudós ember. Valami bú emészti tán . . .

— Ha igen, akkor majd megtanul imádkozni, — vetette oda könnyen a fogatlan Annamária anyóka.

És amint a tél az első gyenge jégpánczélt verte a Marosra, csakugyan az a nagy dolog történt meg, hogy egy reggel, amint a 7 órás misére indultak az utcánkból az anyókák, Béni urat ott találták az utca szegeletén, amint gondba merülve ballag a kéttornyú templom felé.

— Velünk tart? kérdezte félénken Annamária néni.

— Ne-e-em . . ., — felelte vontatva Béni úr. Az ajaka rebegett; az arczsine oly sárga volt, mint az agyagdomb odafenn az erdő alatt, s a szeme bizonytalanul pislogott, mint az a mécses, amelyiknek fogytán van az olaja.

Az istenes szőcs is köszöntötte:

— Jöjjön velünk, uram! A jó Isten meghallgatja, aki hozzá fordul.

Béni úr mélyen megnézte.

— Nekem már ő se adhatja meg azt, amit kérek,
— felelte lepegve. — *Ifjúságot ő se adhat már.*

— Azt nem, — felelte a szöcs és tovább sietett,
mert zúgva szólították már a hiveket a harangok.

A Piacztér lármás volt a vásárosoktól. Székerek
dörömböltek; mesteremberek siettek a munkába; cseléd-
lányok dulakodtak a járdán, Béni mindenkibe bele-
ütődött.

Amiért is befordult egy sikátorba, mely egészen
néptelen volt. Az a sikátor a legközelebbi út a Maros
bolygója felé. A lábát csak úgy vonszolta maga után
Béni úr, mintha a szél ütötte volna meg; s valami
mély bú támaszkodhatott a vállára, mert meggörnyedt
alatta. Mégis ment.

Egy-egy csepp vízcsepp szivárgott ki már táskás-
szélü szeméből. A füves, keskeny ösvényre lépett, mely
a berken át a vízhez vezet... A fényes napsugár
bearanyozta a szürkés lombokat, de mindjárt el-elhomá-
lyosodott, gyászbaborítva a görbe fűzfákat. Esőre hajlott
az idő.

Senki se volt sehol. Ekkor önkéntelenül megjelölte
a homlokát, száját, mellét és a vállait a kereszt jelével,
mint gyermekkorában.

Arra szétnézett, mintha valami idegen vidéken
járna.

Aztán határozottabb lépéssel ment előre.

II.

TÖRTÉNET.

A vén rácz Boglán halálával üresen maradt szegelet-házba egy szürke professzor került közénk: Kökösi Gergely, aki a növénytant tanította a gimnáziumban. Ártatlan úriember volt, akivel hamar összeszoktunk. A gyerekek ugyanvalóst, mert nagyon szerette őket; de meg az asszonyok is kedvelték, bárha Kökösi kerülte őket s nem valami mutatós külsejű ember volt. Széles homlokával, az állával, elkeskenyedett ábrázatával, hegyes orrával, apró szemeivel valami madárra emlékeztetett; a válla kissé ferdén állott s hosszú, lógó karjai határozottan szárnynak voltak gondolva. Azonban, mondom, kedvessé tudta magát tenni a jóságával.

A Boglán régi, elvadult kertjét gyönyörűen rendbe-
szedte. Azt bujta minden szabad idejében és a kapuja
nyitva volt a szükségben sinylő szomszédságnak. Appel-
látákat, instanciákat irt a pörösöknek s levelet se
restelt irni (vasárnaponként) bús leányok nevében,
idegenben szolgáló legényeknek. Ilyen volt. Egy ől
virággal végigment hajnalban az utcán és a törpe
ablakpárkányokra egy-egy csokrot helyezett el titokban
az asszonyok részére. Persze, mindez olcsó szivesség
volt, de tudtuk, hogy ő se volt gazdag. Tán ezért is

szerettük egyrészt. Nem volt semmi rajta, amit irigyelni kellene . . .

Amit kissé feltudtunk neki, az volt, hogy nem elegyedett az utca multságába. Este, mikor nálunk mindenki kiült nyári időben a kapu elé: egy kicsit gitározni, énekelgetni, pletykálgatni, ő elvonult tőlünk, — mintha kicsinyelt volna minket, — még ha hívtuk volna is. Pataki, a gazember csizmadia, így szólt: „Rossz a ténsúr lelkismerete, nem mer a becsületes emberek társaságába állani“. De ezt a beszédet senkise vette számba.

A professor urat inkább azért lehetett volna meg-
rónni, mert a barátait nem válogatta meg. Egy korhely német kapitánnyal fraternizált, aki gyakran ellátog-
tott a külvilágból az utcánkba egy aranyhajú fiuval a kezén. Ilyenkor, amint a német kivágta a Kőkösi kapuját és becsapta maga után, a vén Zsuzsi (a Kőkösi gazdasszonya) trappolt mindjárt végig az utcánkon a zsidóhoz, hogy bort hozzon. Éjnek idején pedig, ha valami vad üvöltés reszkettette meg a levegőt, mi megfordultunk nyugton a paplanunk alatt s így szoltunk: „Semmi . . . csak a professor vendége énekel a kertben“. Hát ezt a barátot nem tartottuk illőnek, akár a szomszéd úrhoz, akár általán hozzánk. Ez a barátság esztendőkön át tartott s a garázda németet (senkinek se köszönt az utcában) ki nem állhattuk.

Egészen föllélekzett tehát az utca, mikor arról értesültünk, hogy a német elszelelt a városból. A felesége halt meg és ő maga szerencsésen elment az atyafiához valahová Flandriába. Csak a vén Zsuzsi sóhajtott föl a kapu előtt este:

— A fiát igen sajnálom, — mondta.

— Rossz gyökérből sarjadt növény; — mondta

Pataki, aki szerette a virágos beszédeket — a fiatal uracska rosszízű gyümölcsöt termett volna.

Amely vélekedésre kicsinylőleg legyintett Zsuzsa: „Csak te fogd be a szádat, Pataki“, mondta. „A gyerek gyönyörű volt, a gazdám pedig úgy szerette, mintha a tulajdon vére lett volna“.

No, ha úgy szerette, hát része lett benne igaziban. A hír elterjedése után való napon ugyanis egy komfortáblí robogott át az utcánkon, melyen a professzor úr diadalmasan hozta a szőke fiút, egy nagy pakkal a kocsis lábánál.

— Ágyneműt hozott az úr a kocsis lábánál, — magyarázta este Zsuzsi — a fiú részére, mert nálunk fog lakni állandóan Aladár. Ily gyönyörű neve van a fiunknak, — tette hozzá dicsekedve — éppen Aladárnak hívják . . .

— Csak úgy potyára kapta? — kérdezte vigyorgva Pataki. — Szép perczentet szedend utána, ha kiképezi, bárha ő sem kinlódott vele, mikor csecsemő volt.

A fiú, igaz, már nyurga legényke volt, mikor közénk került és bárha Aladárnak hívták: mindjárt másnap unalmában végig kurkászta az utcánkat. Minden udvarba benézett; legyeskedett a menyecskékkel és bele elegyedett a madarászó fiúk bandájába. E rongyos had szívesen kompanizált Aladárral; egyszer: mert úrfi volt; másszor: mert a professzor madarait remélték kifoghatni az ő segítségével. A Kökösi madarai hiresek voltak. Ott zsinatoltak a környék madarai a gyümölcsfákon s a liceum bokraiban úgy trilláztak esténként a fülemülék, hogy hallatukra az öreg emberek szive elszorult. Sőt maga Pataki, a deresfejű gazficzkó se unta összeismerkedni Aladár úrfival s az utca mosolyogva nézte, mint hajlong előtte, fecseg vele gesztikulálva,

Vad András, a mészáros az öklével fenyegette meg a csizmadiát és benyitott a professzor udvarára, hogy figyelmeztesse őtet a „fia“ sikereire.

— Köszönöm a figyelmeztetést, — felelte szeliden. — Aladár mindenkit meghódít. Nagyon kedves fiú. Kedélye van, szíve van, esze van. A rozsdától pedig nem féltém az aranyat.

Csakugyan, az „arany“ egy kis idő múlva elment Patakival horgászni a Marosra. Délután mentek el és sötétedésre se tértek vissza. Jól emlékszem. A várhegyen kilenczre trombitáltak a katonák, hosszan elnyújtva. A toronyóra ütése végigkongott az esti levegőn; a berekből szénaillat szállongott ... Kőkösi eltűnődve járt le, föl az utczán (nem is felelve a kérdezősködésre), mikor a berek ösvényén bukkant föl feketén néhány alak. A tanár úr arrafelé sietett s Aladárt láttuk, amint vonakodva ment az „apja“ után; Patakit, amint kullogott hátul és egy rongyos, czafra, paraszt oláh leánykát, amint térült el a falusi útra vezető csapáson.

Ezt az estét azért jegyeztük meg, mert ekkor indult meg a lejtőn Aladár úrfi, mely a pizsokba vezetett.

A professzor úr bement vele az udvarra, de mi sokat beszélünk az esetről.

Másnap reggel az úrfit az iskolába vitte Kőkösi, de egy óra múlva már ott lábatlankodott az utczában, be-benézve az udvarokra. Leült az eperfák aljába és oly kedvesen szapult a új tatáját, hogy multság volt hallgatni.

— Mit csináljak én vele? — mondta. — Unom. Oly keserű, mint a penészes turó és oly czudar koszt ad, mint egy tömlecztartó. Mi nem így szoktunk élni a papánál. A mama nagyon híres énekesné volt

valaha, a papának csupa úri barátai voltak. Ott nem kinlódtak a rendhagyó igékkal és a logaritmusokkal. Fenét! Azt szerettem én! Mi kaczagtunk . . . pász . . .

Pataki a kapuhoz támaszkodva (a térdeit lógatva) feszelt és szólt:

— Aztán miért ment el a papa?

— Mert úgy tetszett neki. Csak nem seperhette ki a szobákat és nem főzhette meg az ebédet, miután a mama meghalt. Na, nem? Valaki csak kell, aki dolgozzék? Azért adott oda engemet a tanárnak, mivelhogy ő örökbe kért engemet. Hát ha kellettem: legyen ő úriember, mert a smucziánt ki nem állhatom.

Az asszonyoknak tetszett az arcátlan beszéd és Pataki így kiáltván: „zseniál, zseniál“, karonfogta Aladárt. Az úrfi kirántotta a kezét a csizmadia karjából: „Ne fogj meg, csiszlik, engemet“, — vetette oda, de mégis csak elment vele valamerre, úgy, hogy sok ideig nem is láttuk őket.

A professzor urat ez a szökés nagyon megzavarta. Az iskolába se ment; ügyelő, kereső, váró szemmel vigyázott az utcák torkolatára és ha valaki megszólította, összerázkódott, mintha álmából riasztották volna föl s zavaros, visszás feleleteket adott.

Egy este ekkor Vad András egyenesen nekiment parasztosan Kökösinek s így szólt: „Mi leli az urat?“

— Miért? — dadogta a tanár. — Én?

— Maga. Valami leli. Az úr házának a kürtője nem füstöl rendesen; az úr lajbiján nem fityeg az arany óraláncz; az úr elvadult tőlünk . . .

— De hát miért kiabál? — hallottam a Kökösi emeltebb hangját. De miért lármáz így, Vad András?

— Miért? Mert szeretem az urat s ki akarnám vájni a bajából. Az úr kibékített engemet a feleségem-

mel egyszer, mikor elvertem hazulról a szegény párát, mert örökké siratta elföldelt kis fiamat és megvesztem. Az úr békített ki akkor az én jóságos asszonyommal, most én állok az úr mellé. Mert most az úr vergődik a búban . . .

Az utcám körülvette (távolról bár) a hangosabban beszélő embereket, de Vad András úgy körülnézett, hogy az ácsorgók elszéledtek. A gitár pengett szerte-szét és messze valahol a „Bus-kati“ valczerét fuvolázta valaki; a gyerekek viszont háborozni kezdtek a porral az utca közepén és a mészáros kézenfogva a tanárt, belépett vele a vén Boglán udvarára. Csak a kapuzábérul állottak meg s hallottam a korláton tul, amint szólt hozzá :

— Az úr tönkretette magát. Én tudom a takarékpénztárból, hogy az úr tönkretette magát. Akkora adósságot csinált ott, amiből soha ki nem gázol. Tünődtem: mire kellett az a teménytelen pénz az úrnak? Hiszen az úrnak semmi se kell. De megvilágosodtam. Mert akkor verte adósságba magát, mikor azt az urficskát ide közénk hozta.

— Hallgasson . . . szomszéd . . . hallgasson, — sustogta rekedten, gyorsan Kökösi.

— Az úr *vette ezt a fiut pénzen*; még pedig sok pénzen. Nem éri meg . . . higyje el. Kitől vette? — kérdeztem magamtól. Az anyja meghalt . . . az apja elment. Hát tőle vette pénzen . . . az apjától, a korhely, vén némettől. Nem adta az úrnak ingyen; az úr hát inkább tönkretette magát, csakhogy megszerezze . . . Szerencsétlen. Az úr ne akarja bekötni az én szememet. Engemet ne tegyen bolonddá. Az úr vette azt a gaz kölyköt. Ezért nincs tűz az úr főzőkemenczében; ezért nincs óra az úr lajbizsebjében. Az úr tönkretette magát ezért az urficskáért.

Ekkor hallotta :

— Jöjjön, szomszéd úr a házba. Ne beszéljen ilyen hangosan. Az emberek ügyelnek reánk. Jöjjön be a szobába.

És hallottam, amint bementek a házba, s az ajtó betették maguk után.

Nagyon felzavart ez a párbeszéd. Úgy rebegett bennem valami, mintha félttem volna valamitől; mintha valami veszedelem suhant volna el a utcánk fölött, egy csuf bőregérré hasonlóhoz, mely az éjszakát keresi. Pedig szép, enyhe, őszi este volt. Az elpihenni készülő énekesmadarak még taszigálózta a gyümölcsfák lombján csipegve; de a tehének már nem kapálózta az istállókban. A sündisznóra vadászó kutyák vakogta élesen a berekben és füttyentette a rendőrök a szomszéd utcákban. Az én utcám lassanként csendesedett el. A gitárokat bevitték s az utolsó, érzékeny nóták végső hangját egy-egy becsukódó ajtó csattanása vágta ketté. Oly csend lett, hogy hallatszotta, amint taszították elé a reteszeket a kapukon. A csillagok reszkettek a mély, sötét égbolton s oly gyorsan omlott le a nehéz éjszaka, hogy — jól emlékszem — mikor megnéztem a zsebórámat — egy szál gyufa mellett — alkalmatlannak találtam a ketyegését. Pedig tizenegyet alig mutatott. A szomszéd házból a Vad András tompa, recsegős hangja szűrődött még ki és a tanár suttogása; de az is elhalt aztán. Csak a gyertyafény sugárzott ki vékonyan a betett fatáblák hasadékain.

S én mégsem tudtam pihenésre térni. Nagyon szerettük az öreg professzort. Nézttem a szivarom égő végét s ültem egy szegeletben a petuniás ágyam mellett álló padon — akaratom ellenére.

Egyszer valami nesz ért a fülemhez. Minden ideg-

szálam föl volt ajazva, tehát jobban hallottam. A korláton kívül valaki suttogott valakivel.

— Ne féljen... — hallottam egész tisztán (ah, a Pataki hangja ez) — ne féljen senkitől. Pénze van az öregnek... Tudom... A takarékpénztárból vett föl. Az egész utca tudja... Sok pénze van... Ha megszorítja... fizet...

— Gyere te is be velem, — hallom.

— Nem, én ügyelek idekünn. Ne féljen. Ha baj lenne, itt vagyok én. De nincs baj... Ő nem zárja be az ajtót; jól tudja. Mit gyáváskodik? Hiszen az öreg hitvány, erőtelen, vén ember. Aztán nem is mer zajt ütni, mert félti magát, úrfi. Vegye ki a pénzt a fiókból egy csomóban... Aztán egy percz alatt elszelelünk.

— De félek... — rebegette valaki.

— Hát dögöljön meg a koldusságban. Ebadta kölyke...

A másik pillanatban valaki átvette magát a korláton.

...Csak azt tudom, hogy görcs kinezta a gyomrom száját és a vesém is reszketett. A tüzes szivaromat beütöttem a nedves földbe s bebujtam a virágos ágyba... Bolond dolog. Annyira megzavart az, amit hallottam, hogy (jól emlékszem) elfelejtettem egy perczig a körülöttem folyó történetet s valami gyermekkoromból való játék jutott az eszembe... mikor virággal dobáltam búzaszenteléskor a feleségemet, kis, göndörhajú leányka korában.

A kis tolvaj tán be is nyitott már a tanár szobájába. Hirtelen talpra ugrottam. A szomszéd ház nyitott ajtaján bágyadt gyertyafény dőlt ki a gyepre. Zavart, halk perelésbe egyszerre bemorog egy mély hang:

— Rabolni jöttél, csemete? Hó! Allj!

Felugrottam eszem nélkül és átugrottam a szomszéd korlátján egy szökésben. Átrohantam a kerten s a tanár korlátjára kusztam fel, ahonnan a Pataki ocsmány, suttogó beszéde hallatszott az imént. A korlát alatt üres volt az út. A gazember megugrott.

— Hó! — hallottam a tanár úr szobájából. — Én is itt vagyok. A kezemben a galléra, tömlöczbevaló. Ne rugódozz.

— Ne bántsa, kérem, szomszéd, — hallom a Kökösi hangját. — Kell neked valami, szegény fiam? Úgy-e, csak hazajöttél? Úgy-e, szegény fiam?

— Haza, fenét. Rabolni jött a gaz kölyök.

— Csak hazajöttél, úgy-e? Öreg bácsidhoz jöttél, aki lelkéből szeret tégedet.

A Vad András hangja egyszerre érdesen parasztos lett:

— Álljon félre innen az úr! Bűn, ki egy rothadt gazficzkót mentetet. Én fogtam meg a zshiványt. Nem is eresztem. Ma tolvaj... holnap gyilkos lesz. Az úrba üti a kést legelőbbször. Hagyjon békét nekem...

...És úgy hallom, mintha még hallanám azt a kétségbeesetten rebegő, halk hangot, melyen a profeszszor úr beszél...

— Mit tesz, szomszéd? Mintha e gyermek édesanyját fojtogatná szentségtelen kézzel. Ő-reám bizta a fiát, mikor elbúcsuzott tőlem a halóágyán. Tőlem... érdemtelenül... aki szerettem ötet egész lelkemmel, egész életemben. Ifjú koromtól... a koporsóig... Ezért váltottam magamhoz. Ereszsze el... Meggyógyítjuk őt... Ezért élek ezután...

AZ ELSŐ KÖTET TARTALMA.

	Lap száma
<i>Petelei Istvánról</i> , írta <i>Gyalui Farkas</i>	V
<i>Petelei István: Elbeszélések</i>	
Balog Eszti elment	1
Ejjel a betegszobában	10
A gyáva	18
Orvosság	28
Téli reggel	39
A csíkos szöttes	48
A fekete tulipán	54
A gyámoltalan	65
Az alkú	76
A gyermek	89
A csalogány	102
A tiszta ház	110
A kiscalambosi papnak	120
A csók	129
Másodvirágzás	137
Vashti királyné	148
Az utolsó mohikán	162
Két gyermek	169
Óreg asszonyok	175
Parasztszégyen	184
Báránfelhők	197
Feltámadás	206

	Lap száma
Gyuri lop	216
Az első vihar	224
Az asszony	232
Szeretik	243
A polgármester fia	250
Két levél	258
Az én utczámból:	
I. A Soros Béni története	265
II. Történet	274

SAJTÓHIBÁK.

- A XLII. 1. felülről a 12. sor végén „*olyan hasonlót, melyhez*”
helyett: „*olyan, melyhez hasonlót*” olvasandó.
- A XLII. 1. felülről a 16. sorban *monója* helyett: *mondja* olvasandó.
- A XLVII. 1. felülről a 4. sorban *nagy* helyett: *magyar* olvasandó.

KOLOZSVÁR

AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA

1912.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

